



УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ  
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ  
ОДСЕК ЗА РОМАНИСТИКУ

**ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ  
КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И  
ЧАСОПИСИМА ДО 1941. ГОДИНЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор: Проф. др Тамара Валчић Булић Кандидат: мр Биљана Ристић

Нови Сад, 2016. године

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број: РБР	
Идентификациони број: ИБР	
Тип документације: ТД	Монографска документација
Тип записа: ТЗ	Текстуални штампани материјал
Врста рада (дипл., маг., докт.): ВР	Докторска дисертација
Име и презиме аутора: АУ	Мр Биљана Ристић
Ментор (титула, име, презиме, звање): МН	Тамара Валчић Булић, др, доцент за научну област Романистика, Филозофски факултет, Нови Сад
Наслов рада: НР	Француска књижевност у српским књижевним новинама и часописима до 1941. године
Језик публикације:	Српски језик

ЛП	
Језик извода: ЛИ	Српски/енглески
Земља публикавања: ЗП	Република Србија
Уже географско подручје: УГП	Аутономна покрајина Војводина
Година: ГО	2016.
Издавач: ИЗ	Ауторски репринт
Место и адреса: МА	Универзитет у Новом Саду Филозофски факултет, ул. Др Зорана Бинђића 2, 21000 Нови Сад

Физички опис рада: ФО	(број поглавља : 10/ страница: 336 /слика/ графикона/ референци: / прилога: 2)
Научна област: НО	Романистика
Научна дисциплина: НД	Француска књижевност
Предметна одредница, кључне речи: ПО	Француска књижевност, српске књижевне новине и часописи, француски писци, преводиоци, читалачка публика, рецепција, интеркултуралност

УДК	
Чува се: ЧУ	У Библиотеци Филозофског факултета у Новом Саду
Важна напомена: ВН	
Извод: ИЗ	<p>У дисертацији је приказана рецепција велике француске књижевности у српским књижевним новинама и часописима до почетка Другог светског рата, у <i>Летопису Матице српске</i>, <i>Српском књижевном гласнику</i>, <i>Мисли</i>, <i>Страном прегледу</i>, <i>Бранковом колу</i>, <i>Босанској вили</i>, <i>Зори</i>, <i>Звезди</i>, <i>Зениту</i>, <i>Данасу</i> и др.</p> <p>Рад се бави културно - књижевним везама између Србије и Француске преко српске књижевне периодике, па је примењен компаративни и књижевно - историјски приступ.</p> <p>Уредници часописа, као и преводиоци и критичари окупљени око часописа, дали су вредан допринос осветљавању појединих француских писаца и њихових дела, као и књижевних праваца у француској књижевности. То су углавном били људи из културног и јавног живота Србије: Јован Јовановић Змај, Ђорђе Поповић Даничар, Богдан Поповић, Јован Скерлић, Миодраг Ибровац, Светислав Петровић. Они су упућивали на поједине француске писце или дела из француске књижевности процењујући потребу и могућности наше средине да та дела прихвати и могућности тих дела да позитивно утичу на нашу књижевност или чак на развој наше друштвене средине. Рад разматра како је наша читалачка публика</p>

	<p>прихватала француску књижевност и како је француска књижевност утицала на формирање укуса читалаца.</p> <p>Дошло се до закључка да су у овом периоду у нашим новинама и часописима најзаступљенији били француски писци XIX века: Виктор Иго, Ги де Мопасан и Алфонс Доде. Најмања пажња је посвећивана француској књижевности средњег века и ренесансе.</p> <p>Очигледно је да су се многа значајна француска књижевна дела у Србији појављивала најпре у часописима. Заступљеност француске књижевности зависила је од периода излажења часописа, од програма самих часописа, као и од уредника часописа.</p> <p>Досадашња истраживања на ову тему фокусирали су се углавном на поједине часописе, а овај рад доводи до првих систематизација у овом домену, тј. приказује присуство француске књижевности у великом броју српских новина и часописа. Резултати истраживања дају јасну слику заступљености француске књижевности у нашој књижевној периодици од XIX века до почетка Другог светског рата.</p> <p><b>Кључне речи:</b> Француска књижевност, српске књижевне новине и часописи, француски писци, преводиоци, читалачка публика, рецепција, интеркултуралност.</p>
<p>Датум прихватања теме од стране НН већа:</p>	<p>15.03.2013.</p>

ДП	
Датум одбране: ДО	
Чланови комисије: (име и презиме / титула / звање/ назив организације / статус) КО	<p>Председник: Павле Секеруш, др, редовни професор за научну област Романистика, Филозофски факултет, Нови Сад</p> <p>Члан: Катарина Мелић, др, редовни професор за ужу научну област Романистика, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац</p> <p>Члан: Миливој Ненин, др, редовни професор за ужу научну област Српска и југословенске књижевности са теоријом књижевности, Филозофски факултет, Нови Сад</p>

University of Novi Sad  
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	
Author: AU	M sc. Biljana Ristić
Mentor: MN	Tamara Valčić Bulić, doc. dr.
Title: TI	The French literature in Serbian literary newspapers and magazines until the year 1941.
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	English and Serbian

Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Voivodine
Publication year: PY	2016.
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad
Physical description: PD	
Scientific field SF	Romance languages and literature
Scientific discipline SD	French literature
Subject, Key words SKW	French literature, Serbian literary newspapers and magazines, French writers, translators, readership, reception, interculturalism
UC	
Holding data: HD	The Faculty of Philosophy Library, University of Novi Sad
Note: N	



<p>Abstract:</p> <p>AB</p>	<p>In this PhD thesis it is shown the reception of the great French literature in Serbian literary newspapers and magazines until the beginning of the World War II, in the “<i>Letopis Matice srpske</i>“, “<i>Srpski književni glasnik</i>“, “<i>Misli</i>“, “<i>Strani pregled</i>“, “<i>Brankovo kolo</i>“, “<i>Bosanska vila</i>“, “<i>Zora</i>“, “<i>Zvezda</i>“, “<i>Zenit</i>“, “<i>Danas</i>“ etc.</p> <p>The work deals with cultural-literary connections between Serbia and France across Serbian literary periodicals, so that the comparative and literary-historical approaches are applied.</p> <p>The editors of magazines, as well as translators and critics gathered around the magazines, contributed greatly to the illuminating of some French writers and their works, as well as the literary trends in the French literature. They were mostly people from the cultural and public life of Serbia: Jovan Jovanović Zmaj, Đorđe Popović Daničar, Bogdan Popović, Jovan Skerlić, Miodrag Ibrovac, Svetislav Petrović. They pointed to certain French writers or works from the French literature estimating the needs and possibilities of our environment to accept those works and the possibilities of those works to influence our literature positively or even the development of our social environment.</p> <p>The work examines how our readership accepted the French literature and how the French literature influenced the forming of readers’ taste.</p> <p>It was concluded that in our newspapers and magazines of that period the most common were the French writers of the nineteenth century: Victor Hugo, Guy de Maupassant and Alphonse Daudet. The least attention was paid to the French literature of the Middle Ages and Renaissance.</p>
----------------------------	---

	<p>It is obvious that numerous significant French literary works in Serbia appeared in magazines first. Presence of the French literature depended on the periods of issuing magazines, on the programmes of the magazines themselves, as well as on the editors of magazines.</p> <p>All previous researches on this topic focused mostly on certain magazines, and this work brings to the first sistematizations in this domain, i.e. it shows the presence of the French literature in a great number of Serbian newspapers and magazines. The results of the research should give a clear picture of the presence of the French literature in our literary peiodicals from 19th century to the beginning of the Second World War.</p> <p><b>Key words:</b> French literature, Serbian literary newspapers and magazines, French writers, translators, readership, reception, interculturalism.</p>
<p>Accepted on Scientific Board on: AS</p>	<p>15.03.2013.</p>
<p>Defended: DE</p>	
<p>Thesis Defend Board: DB</p>	<p>President: full professor Pavle Sekeruš, PhD, Faculty of Philosophy, Novi Sad</p> <p>Member: full professor Katarina Melić, PhD, Faculty of Philology and Art, Kragujevac</p> <p>Member: full professor, Milivoj Nenin, PhD, Faculty of Philosophy, Novi Sad</p>

## РЕЗИМЕ

### ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА ДО 1941. ГОДИНЕ

У дисертацији је приказана рецепција велике француске књижевности у српским књижевним новинама и часописима до почетка Другог светског рата, у *Летопису Матице српске*, *Српском књижевном гласнику*, *Мисли*, *Страном прегледу*, *Бранковом колу*, *Босанској вили*, *Зори*, *Звезди*, *Зениту*, *Данасу* и др.

Рад се бави културно - књижевним везама између Србије и Француске преко српске књижевне периодике, па је примењен компаративни и књижевно - историјски приступ.

Уредници часописа, као и преводиоци и критичари окупљени око часописа, дали су вредан допринос осветљавању појединих француских писаца и њихових дела, као и књижевних праваца у француској књижевности. То су углавном били људи из културног и јавног живота Србије: Јован Јовановић Змај, Ђорђе Поповић Даничар, Богдан Поповић, Јован Скерлић, Миодраг Ибровац, Светислав Петровић. Они су упућивали на поједине француске писце или дела из француске књижевности процењујући потребу и могућности наше средине да та дела прихвати и могућности тих дела да позитивно утичу на нашу књижевност или чак на развој наше друштвене средине. Рад разматра како је наша читалачка публика прихватала француску књижевност и како је француска књижевност утицала на формирање укуса читалаца.

Дошло се до закључка да су у овом периоду у нашим новинама и часописима најзаступљенији били француски писци XIX века: Виктор Иго, Ги де Мопасан и Алфонс Доде. Најмања пажња је посвећивана француској књижевности средњег века и ренесансе.

Очигледно је да су се многа значајна француска књижевна дела у Србији појављивала најпре у часописима. Заступљеност француске књижевности зависила је од периода излажења часописа, од програма самих часописа, као и од уредника часописа.

Досадашња истраживања на ову тему фокусирала су се углавном на поједине часописе, а овај рад доводи до првих систематизација у овом домену, тј. приказује присуство француске књижевности у великом броју српских новина и часописа. Резултати истраживања дају јасну слику заступљености француске књижевности у нашој књижевној периодици од XIX века до почетка Другог светског рата.

**Кључне речи:** Француска књижевност, српске књижевне новине и часописи, француски писци, преводиоци, читалачка публика, рецепција, интеркултуралност

## ABSTRACT

### THE FRENCH LITERATURE IN SERBIAN LITERARY NEWSPAPERS AND MAGAZINES UNTIL THE YEAR 1941

In this PhD thesis it is shown the reception of the great French literature in Serbian literary newspapers and magazines until the beginning of the World War II, in the “*Letopis Matice srpske*“, “*Srpski književni glasnik*“, “*Misli*“, “*Strani pregled*“, “*Brankovo kolo*“, “*Bosanska vila*“, “*Zora*“, “*Zvezda*“, “*Zenit*“, “*Danas*“ etc.

The work deals with cultural-literary connections between Serbia and France across Serbian literary periodicals, so that the comparative and literary-historical approaches are applied.

The editors of magazines, as well as translators and critics gathered around the magazines, contributed greatly to the illuminating of some French writers and their works, as well as the literary trends in the French literature. They were mostly people from the cultural and public life of Serbia: Jovan Jovanović Zmaj, Đorđe Popović Daničar, Bogdan Popović, Jovan Skerlić, Miodrag Ibrovac, Svetislav Petrović. They pointed to certain French writers or works from the French literature estimating the needs and possibilities of our environment to accept those works and the possibilities of those works to influence our literature positively or even the development of our social environment.

The work examines how our readership accepted the French literature and how the French literature influenced the forming of readers’ taste.

It was concluded that in our newspapers and magazines of that period the most common were the French writers of the nineteenth century: Victor Hugo, Guy de Maupassant and Alphonse Daudet. The least attention was paid to the French literature of the Middle Ages and Renaissance.

It is obvious that numerous significant French literary works in Serbia appeared in magazines first. Presence of the French literature depended on the periods of issuing magazines, on the programmes of the magazines themselves, as well as on the editors of magazines.

All previous researches on this topic focused mostly on certain magazines, and this work brings to the first systematizations in this domain, i.e. it shows the presence of the French literature in a great number of Serbian newspapers and magazines. The results of the research should give a clear picture of the presence of the French literature in our literary periodicals from 19th century to the beginning of the Second World War.

**Key words:** French literature, Serbian literary newspapers and magazines, French writers, translators, readership, reception, interculturalism

## САДРЖАЈ

САДРЖАЈ .....	13
1. УВОД .....	15
2. КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ И ЧАСОПИСИ У СРБИЈИ ДО 1941. ГОДИНЕ .....	24
2.1. ИСТОРИЈСКИ И КУЛТУРНИ УСЛОВИ И ПОЈАВА ПРВИХ КЊИЖЕВНИХ ЧАСОПИСА У СРБИЈИ 24	
2.2. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА .....	28
2.3. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА .....	33
2.4. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА ОД ПОЧЕТКА XX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ .....	68
2.5. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА .....	94
3. ФРАНЦУСКИ ПИСЦИ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА.....	136
3.3. НАЈЗАСТУПЉЕНИЈИ ПРОЗНИ ПИСЦИ У ЧАСОПИСИМА .....	137
3.3.1. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ СРЕДЊЕГ ВЕКА .....	137
3.3.2. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ ХУМАНИЗМА И РЕНЕСАНСЕ .....	143
3.3.3. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ БАРОКА И КЛАСИЦИЗМА .....	147
3.3.4. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ XVIII ВЕКА.....	157
3.3.5. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ XIX ВЕКА: романтизам, реализам, натурализам .....	164
3.3.6. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ XX ВЕКА .....	203
3.4. ФРАНЦУСКИ ПЕСНИЦИ У ЧАСОПИСИМА.....	227
3.5. ФРАНЦУСКИ КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАРИ У ЧАСОПИСИМА .....	249
4. ЖАНРОВИ У ПЕРИОДИЦИ – поезија, проза, драмска дела, критика .....	259
4.3. ФРАНЦУСКА ПОЕЗИЈА, ПРОЗА И ДРАМА.....	260

4.4.	КЊИЖЕВНА И ПОЗОРИШНА КРИТИКА .....	263
5.	НАШИ ПРЕВОДИОЦИ И КРИТИЧАРИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ЧАСОПИСИМА .....	269
5.3.	ПРЕВОДИОЦИ И КРИТИЧАРИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ЧАСОПИСИМА XIX ВЕКА ....	269
5.4.	ПРЕВОДИОЦИ И КРИТИЧАРИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ЧАСОПИСИМА ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА .....	273
6.	ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У ЧАСОПИСИМА У ОДНОСУ НА ДРУГЕ ВЕЛИКЕ СТРАНЕ КЊИЖЕВНОСТИ.....	306
7.	ЧИТАЛАЧКА ПУБЛИКА – УТИЦАЈ ЧАСОПИСА НА ПОПУЛАРИСАЊЕ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У СРБИЈИ .....	316
8.	ЗАКЉУЧАК .....	323
9.	ПРИЛОЗИ .....	331
10.	БИБЛИОГРАФИЈА .....	338
a.	Историје књижевности, књижевне критике, теорије књижевности и методологије .....	338
9.2.	Приручници.....	340
9.3.	Књиге, студије и чланци.....	340

# 1. УВОД

Предмет овог рада је утврђивање степена присутности француске књижевности у нашим значајним књижевним часописима и новинама који су излазили од XIX века до почетка Другог светског рата, пре свега у *Летопису Матице српске*, *Српском књижевном гласнику*, *Бранковом колу*, *Даници*, *Вили*, *Босанској вили*, *Зори*, *Страном прегледу*, *Отаџбини*, *Делу*, *Звезди*, *Зениту*, *Мисли*, *Књижевном југу*. Оваква временска подела узета је зато што су се први књижевни часописи у Србији појавили у XIX веку, а почетак Другог светског рата представљао је прекретницу у нашем културном развоју. У овом периоду излазио је велики број књижевних часописа у земљама у којима је матерњи језик био српски, а уредници часописа су преко француске књижевности покушали да нашу читалачку публику упознају са француском културом, са европским кретањем у књижевности, да развију укус за правим књижевним вредностима. Већ постојеће студије потврђују да је овај временски период погодан за испитивање.

О присутности страних књижевности у нашим књижевним новинама и часописима писали су: Надежда Поповић: „Преведена стана књижевност у *Српском књижевном гласнику*“, Јелена Новаковић: „Француска књижевност у *Српском књижевном гласнику*“, Јелена Станић Станојчић: „Виктор Иго у нашим новинама и часописима 1838–1918“, Мирјана Н. Матарих: „Енглеска књижевност код Срба 1900–1945. Кроз књижевне часописе“, Мирка Зоговић: „Италијанска књижевност у српској периодици на граници два века“, Мидхад Шамић: „Француска књижевност на страницама часописа *Босанска вила* 1885–1914“, Весна Симовић је написала магистарски рад на тему „Француска књижевност у *Српском књижевном гласнику*“. Олга Бекић је објавила чланак „Немачка књижевност у *Српском књижевном гласнику*“, Весна Дицковић: „Књижевност на страном језику у *Српском књижевном гласнику*“, Изабела Константиновић: „Трагом сонета, препева и традуктолошких подухвата у једном часопису“, Мирјана Матарих Радованов: „Преводилаштво у *Српском књижевном гласнику*“, Витомир Вулетић: „Руска књижевност у *Српском књижевном гласнику (1901–1914)*“, Марија Цинцари: „Рецепција стране периодике у српским часописима 1895–1914.“ и други.

Написане су и многе монографије наших књижевних листова: Јовичић Владимир: *Часопис Отаџбина (1875–1892)*, Миланчић Васо: *На раскрићу епоха - српски књижевни часописи 1850–1860 и Бранково коло*, Иванић Душан: *Забавно – поучна периодика српског реализма: Јавор и Стражилово*, Драгиша Витошевић: *Српски преглед Љубомира Недића*, Јешић Недељко: *Часописи Велибора Глигорића: Нова светлост, Раскрсница, Савремени преглед*, Голубовић Видосава, Суботић Ирина: *Зенит 1921–1926*.

Произилази да о француској књижевности у појединим нашим часописима постоји велики број радова, али до сада нису рађена свеобухватна истраживања о присуству француске књижевности у свим нашим значајнијим књижевним часописима до Другог

светског рата. Циљ овог рада је да да комплексну обраду рецепције велике француске књижевности код Срба до почетка Другог светског рата кроз књижевне часописе. Рад би довео до првих систематизација у овом домену.

У овом истраживању помогли су следећи радови о културним и књижевним везама између Србије и Француске: Михајло Павловић: „У двоструком огледалу: француско - српске културне и књижевне везе“, „Још једном о словенској антители код Виктора Игоа и уопште“, „Гијом Аполинер и Југословени“, „Француско - југословенски односи: културни однос“, „Југословенски елементи у Додеовим *Краљевима у изгнанству*“, „Пол Февал, Ен Редклиф, Шарл Нодје у Југославији“, Мита Костић: „Волтер код Срба“, Радован Самарцић: „Иполит Тен код Срба“, Миленко Веснић: „Виктор Иго и Срби“, Паулина Лебл: „Виктор Иго у српској књижевности“, Ханифе Капицић Османагић: „Српски надреализам и његови односи са француским надреалистима“, Владета Кошутић: „Парнасовци и симболисти у Срба“, Љубиша Моневић: „Жан Жак Русо код Срба“, Љиљана Глумац Томовић: „Француски класичари на српско-хрватском језичком подручју“, Данић-Станојевић Јелена: „Одјек идеја и стваралаштва Виктора Игоа у делима наших писаца до 1914“, Гавриловић Никола: „Француска драма на српској сцени у Војводини 1861–1914“, Милош Савковић: „Утицај француског реализма на српскохрватски роман“, „Доде у српскохрватској књижевности“, „Зола у српскохрватској књижевности“, Милан Марковић: „Црногорац Алфонса Додеа“, Милан Ћурчин: „Доде и илирство“, Васа Стајић: „Анатол Франс у нас“, Владимир Божовић: „Ламартин и Срби“, Ненад Крстић: „Француска књижевност у српским преводима 1775–1843“, Весна Матовић: „Зола и теорија натурализма у српској периодици с краја XIX века“.

Проучавање заступљености страних књижевности у српској књижевној периодици наводи истраживача на велики низ проблема. Непосредан аналитички рад на часописима захтева компилацију различитих методолошких поступака, па се у раду примењује компаративни и књижевно-историјски приступ.

Треба напоменути да је за овај рад било потребно сакупити много материјала. Истраживање се вршило у библиотекама и коришћени су извори са интернета. Грађа је добијена на следећи начин: консултована је литература која се, пре свега, бави француском књижевношћу (од најранијих дана до данас), затим литература чија су тема књижевни часописи, као и она која се бави превођењем са француског на српски језик. Коришћена је, дакле, секундарна литература: (теорије књижевности, историје књижевности, књижевне критике и методологије проучавања књижевности) на француском и српском језику, објављена дела и текстови који су у вези са српским књижевним часописима, са француском књижевношћу и другим књижевностима у њима, као и у вези са превођењем са француског на српски језик. Примарна литература су сами књижевни часописи којима се приступило *de visu*. Проблем приликом читања часописа из XIX века делимично је био архаични језик.



Историјат и оријентација часописа су само делимично разматрани, јер од њих и зависи присуство француске књижевности. Рад ће разматрати заступљеност француске књижевности у новинама и часописима кроз превод прозе, поезије и драмских дела, као и кроз текстове француских и наших књижевних критичара о француским писцима и њиховим делима. Прилози из политичког и уметничког живота Француске, из медицине и других природних наука, који су објављивани у часописима, неће бити разматрани.

Овај рад треба да покаже који часописи су придавали значај француској књижевности, који су француски писци превођени у часописима, зашто су неки били више, а други мање присутни, који преводиоци и који критичари су допринели популарисању француске књижевности код нас.

Књижевни часописи који на овим просторима имају дугу и лепу традицију, представљали су центар нашег стваралаштва: књижевног, уметничког и научног. Преко њих се наша читалачка публика упознавала и са страним књижевностима и културама, па самим тим и са француском књижевношћу.

Током последњих година проучавање књижевне периодике и књижевности у периодици доживљава снажан замањ. Објављене су бројне монографије, зборници научних радова, летописи културног и књижевног живота, библиографије, студије. Проучава се улога појединих часописа у историји српске књижевности. Присуство страних књижевности у српској периодици постало је незаобилазни предмет изучавања. Скоро да нема монографије или значајније студије која не оставља простора компаративном начину проучавања књижевних прилога објављених у неком књижевном часопису. На основу података као што су нпр. хронолошке библиографије превода, компаратистичка проучавања могу да прате обим и природу рецепције било које стране књижевности у српској периодици, да реконструишу „хоризонте очекивања“ најшире читалачке публике и њено раслојавање.

Од велике помоћи биле су следеће библиографије часописа: Ђорђевић др Љубица: *Библиографија Српског књижевног гласника 1901–1914*, Војиновић Станиша: *Српски књижевни гласник 1920–1941. Библиографија нове серије*, Љубомир Никић, Олгица Момчиловић: *Библиографија часописа Страни преглед 1927–1939*, САНУ, 1989, Марко Малетин, Светислав Марић, Душко Вртунски: *Садржај Летописа Матице српске 1825–1950*, Матица Српска, Нови Сад, 1968, Голубовић Видосава, Суботић Ирина: *Зенит 1921–1926*, Владимир Стојанчевић: *Библиографија часописа Јужна Србија 1922–1925*, САНУ, 1999, Аранитовић Доброло: *Библиографија часописа Мисао 1919–1937*, Матица српска, Српски књижевни гласник, Београд, 2013.

Овај рад се не бави детаљно историјатом самих часописа, већ искључиво разматра заступљеност француске књижевности у њима. У раду ће се разматрати и достигнућа критичара, тј. тумача француске књижевности који су објављивали своје радове у

часописима и који су тиме код српске читалачке публике развијали знања и представе о француској књижевности и бавили се компаративистичким радом, односно поређењем француске и наше књижевности (Јован Суботић, Јован Скерлић, Богдан Поповић, Миодраг Ибровац, Никола Банашевић, Светислав Петровић, Душан З. Милачић и др.). Неки од њих, као уредници часописа, били су истовремено и креатори културне и научне политике у Србији. Због потребе да књижевној публици скрену пажњу на оно што је најбоље у књижевности, неки проучаваоци на овом пољу испољили су још једну особину: учитељску ауторитарност и навику да са извесне висине деле савете. Узимајући за узор лепоту изражавања француских писаца, они су писали огледе о лепом стилу или су са дозом дидактичности расправљали о циљевима критике.<sup>1</sup> Поједини проучаваоци нису били књижевни критичари у правом смислу речи. Њихов критички допринос био је пре свега у упознавању домаће средине са новим или мање познатим страним књижевним вредностима и са новим методолошким поступцима у испитивању књижевности. Заслуге васпитања и формирања укуса читалачке публике у великој мери су припадале књижевним критичарима.

У раду ће бити наведени и преводи наших писаца на француском језику који су објављивани у часописима, као и критике о њима. О француским писцима и њиховим делима, као и уопште о француској књижевности, писали су, осим књижевних, и наши други листови (политички, информативни, периодични, дневни), али то неће бити предмет овог рада. Предмет рада такође неће бити часописи који су објављивани у земљама у којима српски језик није матерњи језик, тј. часописи који су објављивани на српском језику у Будимпешти, Бечу, Прагу, Паризу, Америци, Крфу, нити пак страни часописи који су објављивани на другим језицима, а тичу се нашег језика и књижевности. Овај рад треба да анализира заступљеност француске књижевности у књижевним часописима који су излазили на подручју где се говорио српски језик.

Под српским језичким подручјем подразумева се данашња Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија, јер је званични језик у овим земљама био српски.

Са најдужом традицијом био је *Летопис Матице српске*, још увек живи књижевни часопис који излази од 1824. године. Иако се *Летопис* систематски бавио сазнањима која у средиште пажње стављају српски језик, књижевност, историју и културу, објављивао је и страну књижевност, па ће се у раду испитати присуство француске књижевности у овом нашем најстаријем живом часопису.

Посебну пажњу у популарисању француске књижевности имао је *Српски књижевни гласник*, Лист за књижевност, науку и уметност, покренут 1901. године, чији су уредници у

---

<sup>1</sup> Пековић Слободанка и Слапшек Светлана, *Истраживање традиција и страних књижевности* у Научна критика компаративног смера, Београд, 1983, стр. 19.

почетку били Богдан Поповић и Јован Скерлић, велики франкофили, амбасадори француске културе и књижевности у Србији, што се одразило на уређивачку политику самог часописа. Богдан Поповић је у програму часописа најавио да ће у листу бити заступљена српска и страна књижевност, а да ће се „из стране књижевности пресађивати само радови несумњиве књижевне вредности, пре свега они који би младој српској књижевности били обрасци и узор у њеном развоју“.<sup>2</sup> Овај часопис је излазио у две серије: прва серија је излазила од 1901–1914, а друга од 1920–1941. Карактеристично је да се о страним књижевностима у овом нашем значајном књижевном часопису пуно писало, али се овај рад концентрише искључиво на присуство француске књижевности у њему.

Поред ова два значајна часописа, у Војводини, која је до 1918. била у саставу Аустроугарске, излазили су:

*Бранково коло*, Лист за забаву, поуку и књижевност, излазио је у Сремским Карловцима од 1895. до 1914. године. За двадесетак година излажења, окупљао је књижевне и културне ствараоце из свих крајева Србије. Доносио је разноврсне прилоге из српске и стране књижевности (највише из руске, немачке и француске) и имао је углед једног од водећих књижевних часописа.

*Даница*, Лист за забаву и књижевност, излазила је у Новом Саду од 1860–1872. године. То је први часопис штампан Вуковим правописом. Сматра се најзначајнијим листом српског реализма.

*Матица*, Лист за књижевност и забаву, излазила је у Новом Саду од 1866. до 1870. године под уредништвом А. Хацића. Поред забавних и књижевних, у листу су објављивани и научни текстови.

*Јавор*, Лист за забаву и науку, чији је уредник био Јован Јовановић Змај, излазио је од 1862–1863 и *Јавор*, Лист за забаву, поуку и књижевност, чији је уредник био Илија Огњеновић, излазио је у Новом Саду од 1874. до 1893. године.

*Стражилово*, Лист за песништво, поуку, уметност и књижевност, излазио је у Новом Саду од 1886. до 1889. године када се спојио са *Јавором*.

*Седмица*, књижевни додатак који је покренут уз *Српски дневник*, била је политички лист. Излазила је два пута недељно у Новом Саду, од 1852. до 1858. године, када је коначно забрањена, а током седмогодишњег излажења повремено је забрањивана и суспендована.

---

<sup>2</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ.1, бр.1, стр.2.

У Београду су излазили следећи часописи:

*Вила*, Лист за забаву, књижевност и науку, излазила је у Београду четири године, од 1865. до 1868. под уредништвом Стојана Новаковића. У овом листу су од страних књижевности углавном објављивана дела из руске и немачке књижевности и у мањој мери из француске и енглеске књижевности.

*Страни преглед* је књижевни часопис који је веома значајан за упознавање са страним књижевностима. Излазио је у Београду од 1927. до 1939, са прекидима од 1930. до 1932. Лист је пре свега објављивао огледе о страним писцима и књижевним струјама, као и преведене одломке из страних књижевности.

*Дело* је књижевни лист који је излазио у Београду од 1894. до 1915. године. Лист је имао политички карактер.

*Отаџбина* је часопис који је покренут у Београду 1875. Објављивао је прилоге из књижевности, науке и друштвеног живота. Излазио је једном месечно до 1892, са прекидима од 1876–1880. и 1883–1887. године.

*Данас* је књижевни часопис који је излазио у Београду 1934. године. Уредници часописа били су Мирослав Крлежа и Милан Богдановић.

*Мисао*, је књижевно-политички часопис чији су уредници били Сима Пандуровић и Велимир Живојиновић. Излазио је у Београду у периоду од 1919–1937, са прекидима од 1934–1936. године два пута месечно и представљао својеврсну књижевну ревију, а имао је и прилоге из филозофије, историје и природних наука.

*Српски преглед* је излазио 1895. године у Београду. Покренуо га је Љубомир Недић са циљем да оствари књижевну смотру која би неговала увелико занемарену грану науке о књижевности код нас – књижевну критику. Излазио је само годину дана и био је готово искључиво књижеван, а имао је конзервативно обележје.

*Звезда*, Лист за забаву, појавила се 1894. године, али није била дугог века – изашло је свега 65 бројева. По трајању и утицају важније је друго појављивање часописа 1898, као Породичног листа, да би се тек 1900. године у њеном поднаслову појавила и одредница Књижевност (*Звезда*, Лист за забаву, поуку и књижевност). Године 1912. Бранислав Нушић је уређивао књижевни лист под истим именом.

*Зенит* (1921-1926), један је од најзначајнијих авангардних часописа на територији Југославије. До 1923. је излазио у Загребу, потом у Београду. У периоду од 1921-1926. изашла су укупно 43 броја.

Осим у Новом Саду и у Београду, српски књижевни часописи излазили су и у Загребу, Мостару, Скопљу и у Сарајеву:

*Зору*, Лист за забаву, поуку и књижевност, покренули су Светозар Ћоровић и Алекса Шантић у Мостару 1896. године. Лист је излазио у континуитету до краја 1901. године. Објављивао је дела из страних књижевности, међу којима су била и остварења из француске књижевности.

*Босанска вила* је излазила у Сарајеву од 1885. до 1914. године и била је стожер српске културе на подручју Босне и Херцеговине. Поред српске, објављивала је и дела стране књижевности.

*Књижевни југ* (1918–1919) је књижевни часопис који је две године излазио у Загребу. Један од уредника био је Иво Андрић, а остала тројица били су Нико Бартуловић, Владимир Ћоровић и Б. Машић. *Књижевни југ* је излазио полумесечно, имао је текстове на латиници и ћирилици.

*Јужна Србија*, Књижевно-научни часопис, излазио је у Скопљу од 1922. до 1925. и пратио сва културна збивања: књижевност, уметност, позориште. Уредници листа били су Милан Цемеркић и Глиша Елезовић.

Страни писци, међу њима и француски, у почетку су често били превођени са неког другог језика, најчешће немачког, тако да преводи у часописима нису били увек најбољи, па су често наилазили на критике, о чему се касније и расправљало у самим часописима. Многа значајна књижевна остварења, у целини или једним делом, прво су се појављивала у књижевним часописима, тако да је књижевна периодика у ствари показивала стање књижевности у Србији, али и у Европи. У зависности од периода излажења и од програма самих књижевних новина и часописа, у неким је француска књижевност била више заступљена, а у другима мање. Према речима Душана Матића, „Код нас се француски писци се нису појављивали ни историјским редом, ни по својим вредностима. Почетком XX века Скерлић је најозбиљније тврдио да је Алфонс Доде раван Шекспиру и Молијеру што је изазвало велико интересовање за превођење његових дела у време када Стендал и Балзак још нису били превођени, као ни многи други писци значајнији од Додеа који су се у његово време већ били прославили. Такав феномен да један писац из друге земље, који је по неким својим особинама сродан, буде брзо прихваћен и веома истакнут, док много значајнији писци његовог језичког поднебља остају неприступачни језику на који се он преводи, разлог је споразума, али и раскршће неспоразума између литература на различитим језицима, пише Душан Матић у тексту „Још једном о роману.“<sup>3</sup> Значајно је питање места које једна национална књижевност заузима у оквиру друге националне

---

<sup>3</sup> Матић Душан, Још једном о роману, *Летопис Матице српске*, 1966, књ. 397, св. 3, стр. 255.

књижевности. У том смислу могу постојати два пута, а можда и три. Један пут би могао да се односи на утицај по блискости (као у случају Скерлић–Доде), а други пут на утицај по супротности тј. на отвореност према садржајима једне књижевности који недостају другој књижевности. Тако би се могло закључити да су на популарност Анатола Франса код нас највише утицале посебне одлике његовог дела у односу на стање у домаћој књижевности.

А трећи пут је можда онај који тек накнадно долази, пут дубљег упознавања једне литературе од стране друге литературе,<sup>4</sup> тврди Душан Матић.

Теорија рецепције Ханса Роберта Јауса дала је корисне инструменте за изучавање књижевности и процену језичких књижевних творевина у општем контексту духовне културе. Појам „хоризонт очекивања“ који је уведен у књижевну критику и науку о књижевности, био је у вези са учењем о великим моделима културе, каква је и француска. Полазећи од непосредног пријема књижевних дела код читалаца, теорија рецепције олакшала је комбиновану и отворену методологију испитивања различитих својстава књижевних дела и омогућила знатно приближавање критике идеалном „тоталном методу“. Подстакла је разноврсне историјске, социолошке, психолошке, тематске, архетипске, семиотичке, лингвистичке и културно-антрополошке анализе неуједначеног „духа времена“, како би се тачније објаснило зашто су у различитим временима нека књижевна дела била прихваћена и слављена, а потом гурнута у сенку и препуштена забораву. По Јаусовом мишљењу, књижевно дело није споменик, већ жива присутност која се остварује у конкретном времену, преко конкретног читаоца. „У троуглу аутор-дело-публика ова последња није тек пасивни читалац, тек ланац пуких реакција, већ и сама представља енергију која ствара историју. Естетска импликација је у томе што већ и првобитно поимање једнога дела од стране читаоца укључује опробавање естетске вредности тога дела у поређењу са већ прочитаним делима“.<sup>5</sup> Ту естетску импликацију Јаус теоријски формализује помоћу хоризонта очекивања под којим подразумева спремност публике да на основу свог претходног познавања књижевности прихвати ново дело. Начин на који једно књижевно дело у историјском тренутку свога појављивања испуњава, превазилази, изневерава или оповргава очекивања своје прве публике, очигледно може послужити као мерило при одређивању његове естетске вредности.

Овај рад ће покушати да одговори на књижевно-културно питање нашег односа према француској књижевности и култури, која је представљала модел за развој српске књижевности и да укаже на присуство француских писаца који су се прво прихватили у часописима, а затим заборављали, као и оних који су били присутни у целом периоду који проучава овај рад. Говориће се такође о нашој читалачкој публици.

У рађању наше новије књижевности између општеевропских тежњи и потреба наше средине, требало је да страни писци у првом реду одговарају нашим практичним

---

<sup>4</sup> Матић Душан, Још једном о роману, *Летопис Матице српске*, 1966, књ. 397, стр. 255.

<sup>5</sup> Јаус, Хаус Роберт, *Естетика рецепције*, Нолит, Београд, 1978.

потребама као што су: истицање права на своју народност, превазилежења славеносерпских оквира у језику и одређивање према цркви. Отуд прихватање Русоа и Волтера у Србији. И Виктор Иго је код нас имао извесну социјалну мисију. Касније су прихватани писци који су били симпатични у Србији (као у Додеовом случају).

Часописи увек представљају илустрацију времена и актуелних прилика, и због тога долази до несталности и колебљивости у њиховом уређивању, као и до квантитативних промена у тематској и жанровској заступљености појединих књижевних и научних прилога. Време, друштво и књижевност, како наша, тако и страна, у том окружењу најбоље се могу оценити управо на основу часописне продукције. Како су часописи намењени комуникацији са великим бројем људи, занимљиво је проучити узајамно деловање свих учесника књижевне комуникације – писца, текста, посредника и публике. Структура интерлитерарних веза као целовита повезаност заправо и чини структурну основицу наше књижевности.

Часописи који су излазили у Србији, Војводини и Босни и Херцеговини од XIX до друге половине XX века представљали су наш сусрет са страним књижевностима. Преводиоци и критичари окупљени око часописа дали су вредан допринос осветљавању појединих француских писаца и литерарних трендова у француској књижевности. На који смо се начин и у којој мери укључили и стваралачки себи прилагодили туђа искуства? Зашто смо неке француске писце прихватили, а друге не? Преко књижевних часописа се види како смо се кретали у контексту европске и светске књижевности, а овај рад ће пратити рецепцију француске књижевности.

Циљ рада је да одговори на вечито књижевно-културно питање нашег односа према страним књижевностима и културама, у овом случају према француској књижевности, односно да проучи питање њеног пријема у Србији. Књижевни часописи у XIX веку и у првој половини XX века значајни су за европеизацију наше књижевности и културе, њено укључивање у европски контекст.

Резултати истраживања требало би да дају јасну слику заступљености француске књижевности у нашим књижевним новинама и часописима, јер су се наши писци и критичари, па и читалачка публика у периоду XIX и прве половине XX века највише упознали са француском књижевношћу управо преко књижевних часописа. Очекује се да ће рад истаћи значај француске књижевности у контексту српске културе овог периода.

## 2. КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ И ЧАСОПИСИ У СРБИЈИ ДО 1941. ГОДИНЕ

### 2.1. ИСТОРИЈСКИ И КУЛТУРНИ УСЛОВИ И ПОЈАВА ПРВИХ КЊИЖЕВНИХ ЧАСОПИСА У СРБИЈИ

Присуство француских писаца у часописима и новинама у XVIII, XIX и у првој половини XX века у земљама где се говорио српски језик, као и излажење самих часописа, условљено је историјским приликама, које су углавном биле неповољне услед туђинске владавине. Неповољне околности ометале су излажење српских књижевних новина и часописа.

Поједине појаве у књижевности није могуће потпуно разумети уколико се не посматрају и изван оквира појединих националних литература, интралитерарно и интерлитерарно, полазећи од узајамне повезаности литература на различитим језицима. Историографији српске књижевности намеће се задатак да нађе прави однос између појава које су долазиле са стране и појава које су се у нашој књижевности саме развијале.

За српску књижевност се каже да је књижевност са дисконтинуираним развојем. После неколико векова ропства требало је поново успоставити везу са европским књижевностима. Зато се ни у првим деценијама XVIII века не може говорити о лепој књижевности. Стање је почело да се мења са продором идеја просветитељства крајем XVIII и почетком XIX века када се све више преводило и то углавном из немачких књига. Доситеј Обрадовић о Русоу говори само на једном месту и то критички.<sup>6</sup> У то време се на књижевност гледало пре свега из дидактичног угла. Тридесетих и четрдесетих година XIX века хоризонт очекивања код Срба се ширио од дидактичких до естетских схватања, а уједно је обележен и националном идејом. Поглед се усмеравао ка славеносербском свету. Млади Срби из Кнежевине Србије студирали су на руским универзитетима и отуда се враћали са претежно радикалним идејама, али и са интересовањем за руску књижевност.

У XVIII веку, док културне везе са Француском нису биле веома развијене, скоро да није било књижевних часописа у Србији, осим у мањој мери у Војводини.

---

<sup>6</sup> Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности XVIII и XIX века*, књ. 1, Београд, 1970, стр. 11-75.



### *СЛАВЕНО-СЕРБСКИ МАГАЗИН (1768)*

Први српски часопис у коме су се први пут у нашој јавности пропагирале просветитељске идеје био је *Славено-сербски магазин*, који је Орфелин покренуо 1768. године у Венецији, креиран по узору на часопис који је до 1764. године издавала Руска академија наука. Нажалост, овај магазин је престао да излази након свог првог броја. О његовим блиским везама са руском књижевношћу говори и уредничко обећање у предговору да ће у следећим свескама доносити различите белетристичке прилоге „на нашем и роскијем језику.“<sup>7</sup>

Прилози објављени у *Магазину* (поучни и забавни чланци, песме, историјски и економски чланци, приповетке, сонети, епиграми) преузети су из руских извора. У предговору Орфелин развија идеју о грађанској просвећености и култури. У последњој рубрици дати су прикази нових књига.

У то време је Доситеј Обрадовић, представник српског просветитељства, самостално прерађивао Ла Фонтена. У његовом предговору, који је написао Орфелин, расправља се о актуелним питањима културног живота код Срба у XVIII веку.

Осим часописа *Славено-сербски магазин*, у Бечу, такође изван територије данашње Србије, на српском језику су се појавиле и *Сербскије новине*, које нису биле књижевни лист, али су од великог значаја за српску културу.

### *СЕРБСКИЈА ПОСВЕДНЕВНИЈА НОВИНИ (1791–1792)*

Ове новине су излазиле у Бечу 1791. и 1792. године два пута недељно. Покретачи и оснивачи новина били су Грци, браћа Публије и Георгије Макидес Пуљо. Узор су им биле бечке новине из којих су често преводили текстове. Због малог броја претплатника, новине су престале да излазе након две године. Прилога из француске књижевности није било.

### *СЛАВЕНО-СЕРБСКИЈА ВЈЕДОМОСТИ (1792–1794)*

Ове новине је покренуо Стефан Новаковић 1792. године у Бечу под утицајем Доситеја Обрадовића. Циљ листа је био „ширење истине о отечеству и просвјешћеније рода нашега.“<sup>8</sup> Лист је имао претплатнике у Пешти, Будиму, Сент Андреји, Новом Саду, Осијеку, Трсту, Венецији. По садржини и изгледу нису се много разликовале од *Сербскијих новина*, али су биле прегледније, садржајније и занимљивије. Имале су прилоге

---

<sup>7</sup> Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности XVIII и XIX века*, књ. 1, Београд, 1970, стр. 11-75.

<sup>8</sup> Новаковић Стефан, *Славено-сербскија вједомости*, 1792, стр. 2.

који су преузимани из бечких и других страних новина, као и вести о животу виђенијих Срба. Престале су да излазе због малог броја преплатника.

О присуству француске књижевности у овим нашим новинама у XVIII веку уопште се не може говорити.

Након престанка излажења *Словено-сербскијих вједомости*, Срби нису имали своју штампарију, нити свој лист скоро две деценије.

Почетком XIX века један део нашег народа живео је под турском влашћу, а други на југу Хабзуршке монархије где су Срби уживали одређену слободу. Немачка књижевност је у првој половини XIX века имала утицај на Србе у Војводини. Млада српска грађанска класа супротстављала се мађаризацији и водила борбу за очување националне свести. Србима у Војводини су биле блиске идеје француске револуције. Отуд се крајем XVIII и почетком XIX века јавило интересовање за француски језик и француску књижевност.

У прошлости Срба уопште, а посебно у животу српског становништва у Угарској, штампа је одиграла значајну национално-политичку, друштвену, културно–просветитељску и књижевну мисију.<sup>9</sup> Она је имала широку улогу и представљала је израз духовних струја које су се јављале у српском друштву. Пешта је дуго времена била духовно седиште Срба, а мађарски национални покрет је у великој мери довео и до буђења нашег народа.

Књижевни утицај, тј. веза наше националне књижевности са другим литературама, а нарочито са великим писцима једне епохе, постала је видљива тек у XIX веку, када се српска књижевност добила своје место у оквиру других европских књижевности, постала њихов саставни део и тиме дала свој допринос остварењу које је још Гете сагледавао као јединственоу, „светску књижевност“.<sup>10</sup>

Укључујући се у европску духовну заједницу, српска књижевност је спонтано преузимала њене тежње, оријентације и остварења који су одговарали националном развоју. Тако је развој српске књижевности био прожет европском мишљу и обогаћен владајућим осећањима свог доба. Развој српске културе у оквиру европске културне заједнице може се испитати праћењем релација: друштво – писац – дело – читалац. Питање такозваних књижевних утицаја, веза једне националне литературе са другим националним

---

<sup>9</sup> Крестић Ђ. Василије, *Историја српске штампе у Угарској 1791-1914*, Матица српска, Нови Сад, 1980.

<sup>10</sup> Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности XVIII и XIX века*, књ. 1, Београд, 1970, стр.11-75.

литературама, нарочито са великим писцима једне епохе, представља и даље врло важну компоненту у историјско-књижевном проучавању.<sup>11</sup>

Епска традиција је на почетку XIX века била веома жива, а епска народна песма је за велики број људи била једини вид уметничког изражавања. Драмска поезија се у то време још увек није писала.

Иако је национална књижевност била највише заступљена у нашој периодици, ипак можемо говорити и о интересовању наших уредника часописа за француску књижевност на почетку XIX века.

---

<sup>11</sup> Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности XVIII и XIX века*, књ. 1, Београд, 1970, 11-75.

## 2.2. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА

У првој половини XIX века код Срба је постојало велико интересовање за Француску, француску књижевност, као и за учење француског језика. Прву граматику француског језика написао је Јоаким Вујић. Граматика је штампана у Будиму 1805. године. У то време велики број српских интелектуалаца преводио је француска књижевна дела, али посредно на основу страних, најчешће немачких и руских превода.

У културној ситуацији каква је код нас била на почетку XIX века књижевни часописи су указивали на пут ка другачијем, вишем уметничком доживљају. Циљ сваког часописа био је – просветити народ. Српски књижевни часописи и новине били су пратилац и показатељ европских књижевних кретања, са разумљивим манифестовањем већег или мањег заостајања, или напоредног кретања или праћења одређеним споредним колосецима.

Ипак, српска културна сцена се у то време није могла похвалити бројем, вредношћу и избором превода у самим часописима. Јован Суботић, један од наших првих књижевних критичара, предочио је лоше стање у том смислу почетком XIX века. Он је указао на то да је при превођењу врло тешко учинити прави избор: „Изаберемо ли ствари, које наши читаатељи не разуму, или које њи ни мало не интересирају, погрешили смо на циљ нашег радења, израдим ли баш и оне ствари које се народа тичу и које би он разумети могао, зло и како што не би требало, згрешили смо против наше предузете цели. (...) Зато веома опрезни треба да буду списатељи овог реда“.<sup>12</sup> Из тих разлога препоручивао је да се преводе писци као што су Скот, Бајрон, Виктор Иго, како би се код наше младе читалачке публике пробудило интересовање и љубав за велика достигнућа светске књижевности.

Од свих стилских праваца нововековне европске литературе романтизам је највише утицао на формирање нове српске књижевности XVIII и XIX века. Ипак, није било неких значајних превода европских романтичара у то време. Виктор Иго је био скоро једини велики романтичар који се интензивније преводио на српски језик, и то тек у другој половини века. Српска књижевна теорија и критика, које су тада почеле да се формирају, углавном су бирале маргиналне европске писце, пошто су они били погодни за младу српску књижевну публику.

Романтичари су градили култ народне поезије и народа. Језик је за њих представљао корен народног бића, а поезија највиши израз народног духа. Раздобље од

---

<sup>12</sup> Суботић Јован, Неколико речи за српског просветитеља, *Српски народни лист*, 1841, стр. 130-131.

појаве Вука Караџића до велике победе његових идеја, донело је напредак у свим областима књижевног и културног живота.

Основане су нове школе, штампарије, прва учена друштва, позоришта итд. Степен образовања који је био низак у XIX веку поправио се почетком XX века. Али, тада још увек нисмо пратили Европу.

На развој књижевности посебно је утицао процват политичке и књижевне периодике. Часописи су нудили пут ка уметничком доживљају. Они су право поље рада нашли у просветитељској мисији у оквиру своје јавне, културне делатности.

Године 1813. студенти медицине, Димитрије Фрушић и Димитрије Давидовић, покренули су *Новине сербске* у Бечу. Уредничке могућности биле су врло скучене, а читаоци новина малобројни. Упућене првенствено интелигенцији, с прикривеним симпатијама за Наполеона, ове новине су се у току свог скоро деветогодишњег излажења нашле у жижи једне нове културе и постале су стедиште готово свих учених Срба тога времена. Највећи део материјала у *Новинама сербским* – како политичког, тако и из области културе и књижевности, преводи се са немачког, а као извор за изучавање књижевности препоручује се немачка историја књижевности.<sup>13</sup> У Бечу 1816. излази и први српски алманах *Забавник*.

У Пешти излази књижевни часопис *Магазин за художество, књижевство и моду* (1838–1839).

### *ЛЕТОПИС* (1824-)

*Летопис Матице српске* се појавио у тренутку када су новинарство, периодика и штампање књига у Србији били у зачетку, па се међу интелектуалцима осећала прека потреба за једном публикацијом која би обједињавала знања о Србима и која би објављивала дела настала на српском језику. Сматрало се да је неопходно покренути часопис уз чију би се помоћ развијала културолошка самосвест код Срба. *Летопис Матице српске* је српски књижевни часопис са најдужом традицијом који без већих прекида излази још од 1824. године, а покренут је у тадашњој Угарској, тј. у Новом Саду под називом *Сербска летопис*. Штампан је у Будиму. Овај часопис је, по замисли његовог покретача, Георгија Магарашевића, постао централно место где су излагани резултати српског књижевног и научног стваралаштва. Уз то, *Летопис* се систематски бавио сазнањима која у средиште пажње стављају језик, књижевност, историју, религију,

---

<sup>13</sup> Палавистра Предраг, *Књижевна критика: српска књижевност у књижевној критици*, Нолит, Београд, 1966, стр. 35-37.

фолклор и културу не само српског народа него и целог словенског света „от Адријатског до Леденог, и от Балтиског до Црног мора“.<sup>14</sup>

За све време свог трајања *Летопис* је, иако је мењао име (*Нови србскиј летопис* од 1837, *Србскиј летопис* од 1842, *Србскиј летопис* од 1855, *Србски летопис* од 1865, *Српски летопис* од 1867, *Летопис Матице српске од 1873.*), био и остао централни српски часопис. Прекиди у раду су настајали само у времену великих историјских превирања када није било елементарних услова за културни рад; у периоду снажних настојања угарске администрације да угаси установу 1835–1836, у време револуционарне 1848, као и током Првог и Другог светског рата. Часопис су уређивали значајни представници српске културе. Иако је више био окренут националној култури и књижевности, овај часопис је објављивао и дела из страних књижевности, па самим тим и из француске књижевности. У часопису су биле заступљене и књижевне критике из француске књижевности.

Године 1825. у Будиму излази *Србски летопис* за годину 1825. Посебно је занимљива трећа књига у којој је објављена „Загонетка Волтерова“. Реч је о једној загонетки извученој из Волтеровог романа *Задиг*. Ово је први штампани превод на српском језику из Волтеровог стваралаштва, тврди Ненад Крстић.<sup>15</sup>

У часопису *Србске летописи* за годину 1827, Константин Пејичић је објавио у деветој књизи свој превод са француског Волтерове приче „Мемнон“ или „Мудрост човеческа“. У истом часопису 1828, Константин Пејичић је превео са француског језика још једно краће Волтерово дело, филозофску причу „Сан Платонов“ која се налази у дванаестој књизи.

У истом часопису за годину 1830. у књигама 20 и 22 налази се први и други део превода са немачког превода „Сибирска девојка“. Реч је о делу познатог француског писца Местреа. Од тада популарна прича о младој девојци која је оличење велике оданости према родитељима и којој религија даје снагу кад клоне, преведена је у три наставка, тако да се почетак налази у првој, наставак у трећој свесци *Летописа* за 1830. годину, а завршетак у другој свесци *Летописа* за 1831. годину. Преводац се потписао псеудонимом Александар, „али по свој прилици реч је о Аркадију Белану млађем,“<sup>16</sup> сматра Ненад Крстић.

У књигама 28, 30 и 31 часописа *Српски летопис* за годину 1832, који је такође штампан у Будиму, Петар Демелић је превео са француског на српски језик велики број максима познатог француског моралисте Ла Рошфукоа.

---

<sup>14</sup> [Htts://sr.wikipedia.org/wiki/DOA1](https://sr.wikipedia.org/wiki/DOA1), *Летопис Матице српске*, 02.12.2015, 11:30

<sup>15</sup> Крстић Ненад, *Француска књижевност у српским преводима 1775-1843*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 38.

<sup>16</sup> Крстић, наведено дело, стр. 38.

Лафонтен је код Срба у XIX веку био веома популаран и често превођен. У *Сербском летопису* за годину 1842. преводи се његова дужа приповетка „Откровеније острва Медере“.

У српској штампи име Виктора Игоа први пут се појавило 1838. године у војвођанском забавном часопису *Српска новина – Магазин за художество, књижевност и моду*.<sup>17</sup> Аркадије Белан у уводу за приповетку „Три ужасне ноћи“, преведену из стране књижевности и објављену у поменутом листу, износи као обележја нових књижевних струјања чијим су духом прожета, навео је Виктора Игоа као главног представника новог правца. „Целе Европе књижество одвећ се држи нове француске школе којој је Виктор Хуго глава“,<sup>18</sup> истиче се у овом листу.

Јован Суботић је 1841. године у *Српском народном листу* у једном критичком прегледу о тадашњој српској књижевности истакао: „Уопште, оригинална белеристика нам је слаба, а ни са преводном не стојимо боље. Сви који преводе наилазе као по некој несрећи само на слаба дела, и то данас кад имамо дела Валтера Скота, Бајрона, Маријата, Булвера, Тика итд. Шта је добро дело, то би се најбоље видело кад би се превео Игов *Звонар Богородичине цркве у Паризу*“.<sup>19</sup>

Интензивнија заступљеност француске књижевности у Србији види се тек тридесетих и четрдесетих година XIX века. Поред Русоа и Молијера, у том периоду су се преводили Волтер, Ларошфуко и Лафонтен, а касније и Виктор Иго.

Иако се Иго помињао четрдесетих година, тек двадесет година касније, око 1860, дошао је у ред писаца који су били у средишту пажње наших интелектуалаца, да би се после 1890. године стишала бура одушевљења за овог књижевника у нашој средини. Иго, Лафонтен и Волтер спадају у француске писце о којима је српска штампа прве половине XIX века врло често писала. Иго је код нас био познат и признат због својих хуманистичких идеја и друштвеног ангажовања, а његови романи су били посебно цењени због социјалне димензије. Континуитет пријема француске књижевности био је одржан и у наредном периоду, али је следио друге тенденције.

У првој половини XIX века у француској књижевности је владао романтизам. Најзначајнији представници били су Иго, Вињи, Мисе, Ламартин који су се залагали за слободу уметности. Четрдесетих година преовладао је реалистички правац у књижевности са жељом за тачним и детаљним описом. Стендал је објавио роман *Црвено и црно* 1830. године, а Балзак роман *Чича Горио* 1834.

---

<sup>17</sup> Данић-Станојчић Јелена, *Виктор Иго у нашим новинама и часописима (1838-1918)*, Анали Филолошког факултета, књ. 1, Београд, 1961, стр. 151.

<sup>18</sup> Данић-Станојчић, наведено дело, стр. 151.

<sup>19</sup> Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности*, I део, Просвета, Београд, 1970, стр. 85.

У то време у Србији су се преводили француски писци из претходних векова: Волтер, Ла Рошфуко, Лафонтен. Од романтичара се једино преводио Виктор Иго, а реалисти се уопште нису ни помињали у нашој штампи. Занимљиво је и то да су се углавном преводила француска прозна дела.

Србија је у првој половини XIX века, као што смо видели, имала мали број новина и часописа. У њима је почела да се објављује француска књижевност, али наша периодика прве половине XIX века само је делимично пратила савремене токове француске књижевности.



### 2.3. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА

Од половине XIX века културне и књижевне везе између Француза и Срба постају знатно интензивније, тако да су преводи књижевних дела са француског на српски језик све бројнији.

Седамдесете године XIX века биле су буран период у Француској на економском, политичком и културном пољу. Године 1870. проглашена је Трећа република. Своје освајачке походе Француска је проширила све до азијског потконтинента, а затим и у Алжиру и Сенегалу. Експлозија капитала и финансијског утицаја довела је до крупних пословних резултата и кобних политичких последица. Губитак Алзаса и Лорене отворио је дуги период сукоба између Француске и Немачке, а 1871. године избио је француско-пруски рат.

Односи између Француске и Србије седамдесетих година XIX века били су веома развијени, иако је кнез Милан водио аустрофилску политику, а радикали изражавали русофилске и славенофилске тенденције. Утицај француског капитала био је јак већ крајем XIX века, а од 1903. до 1914. Француска је финансирала и давала зајмове Србији за покриће трошкова проузрокованих балканским ратовима.<sup>20</sup>

У другој половини XIX века романтичарска српска књижевност која је била под немачким и мађарским утицајем, окренула се руском реализму, а седамдесетих година код нас се почело интезивно преводити са руског језика. Међутим, присутна је француска књижевност. У то време преводе се *Јадници* Виктора Игоа (1872), *Емил Жан Жак Русо* и Ламартинова *Историја Жирондинаца*. Тада се јавило интересовање за француску књижевност.

Грађанска класа која се стварала схватала је књижевност као средство да се углађеним понашањем, правилним укусом и општим културним стандардима грађанство асимилије са аристократијом.

Под књижевношћу су се подразумевали часписи, новине, проповеди, преводи са класичних и светских језика. Била је доминантна моралистичко-дидактичка лирска поезија, приповетке о победи врлине и кажњавању порока, историјски романи и приповетке о славној националној прошлости. Српска књижевност друге половине XIX века имала је очигледно јасан идеолошко-вредносни статус: за књижевност је проглашавано оно што је условљавало моралне принципе поједине друштвене класе.

---

<sup>20</sup> Попов Чедомир, Ђорђевић Димитрије, *Историја српског народа –VI књига – Од Берлинског конгреса до уједињења 1878-1918*, Српска књижевна задруга, Београд, 1983, стр. 11.

У временском раздобљу од 1860. све до Првог светског рата, када се наша штампа у свим крајевима где су живели Срби из деценије у деценију богатила новим листовима, имена француских писаца се у њима јављају чешће него до тада. Тешко је целу тадашњу српску публицистику поделити према погледима на политички и културни живот који су заступали.

Поменућемо неке од политичких новина из шездесетих и седамдесетих година деветнаестог века које су излазиле у Србији: *Видовдан*, *Напредак*, *Пријатељ српске младежи*, *Србија*, *Србобран*, *Српска слога*.

Књижевни листови из тог периода су: *Вила*, *Даница*, *Змај* (сатирични лист), *Летопис српски*, *Матица*, *Књижевник*, *Отаџбина*. Заступљеност француске књижевности анализираћемо само у књижевним часописима.

Шездесетих година XIX века отпочело је ново раздобље у животу српског народа. Тада је почео да пристиже млади школовани нараштај који води главну реч у српском културном животу. Они нису били мање националисти од својих претходника, али већина њих уноси више ширине, савремености и реалности у своје погледе на националне, друштвене и културне проблеме. Све је то добило снажан одраз у писању наше штампе, па самим тим и књижевних листова.

Приповетка је била шездесетих и седамдесетих година најтраженија врста у часописима. Углавном се радило о преводима, пошто наша уметничка проза у то време није била довољно развијена, тј. спорије се развијала од поезије. Године 1880. Светислав Вуловић пише да забавни и илустровани листови „кипте приповеткама, па чак и стручни листови доносе стручне приповетке“.<sup>21</sup> Европска проза пружила је новом, грађанском читаоцу занимљиво штиво.

Од политичких листова који су излазили у другој половини XIX века, а који су понекад давали и кратке коментаре у вези са француском књижевношћу, или су објављивали одломке познатих француских писаца, треба набројати: *Трговачке новине*, *Јединство*, *Видело*, *Шумадинка*, *Српске новине*. Часописи у којима се политичка обојеност није снажно одразила били су: *Летопис Матице српске* (у овом периоду под називом *Србски летопис* (од 1855), *Српски летопис* (од 1867) и *Летопис Матице српске* (1873), *Даница*, *Јавор*, *Матица*, *Стражилово*, *Вила*, *Босанска вила*.

---

<sup>21</sup> Вуловић Светислав, *Отаџбина*, 1880, бр. 4, стр. 147.

### 2.3. А) ЧАСОПИСИ КОЈИ СУ ИЗЛАЗИЛИ У ВОЈВОДИНИ:

#### *СЕРБСКИЈ ЛЕТОПИС*

*Сербскиј летопис* је био једини наш часопис који је обновљен после револуције 1848/1849. Он је већ имао иза себе двадестпетогодишњу традицију и оличавао је континуитет српског књижевног живота „као српска књига најнароднија“ – како га је окарактерисао један од његових ранијих уредника – Теодор Павловић.<sup>22</sup>

Значај *Летописа* произилазио је и отуда што је он био орган Матице српске, која је била центар културно-просветног живота Срба у Угарској и шире. Уредник овог часописа од 1850. до 1853. године био је Јован Суботић. До 1848. *Летопис* је излазио у четири свеске, а од 1850. у две. Према Суботићевим речима, „узрок је томе што је настало било време које се за литерарно дејствовање сувише незгодно видело“.<sup>23</sup> Тада је постојала нада да ће Матица убрзо прећи у Нови Сад и у том ишчекивању нису се предузимали замашнији послови, па ни око *Летописа*.

Мали број књижевних прилога у *Летопису* почетком педесетих година XIX века не може се објаснити само малом књижевном продукцијом у то време. Приметно је да у исто време у другим српским публикацијама које су излазиле у аустријској царевини ипак има више оригиналне и преводне поезије и прозе (у *Војвођанки*, у књижевном додатку *Јужне пчеле*, *Седмици*), што значи да је и општа оријентација *Летописа* условила оскудност чисто књижевне материје у његовим свескама.<sup>24</sup>

О присуству страних књижевности, па самим тим и француске, у овом периоду уопште се не може говорити. Ипак, важно је да је *Летопис* пребродио кризу и одржао континуитет. Са уредником Јованом Ђорђевићем, који је изабран 1857. године, *Србски летопис* (овај назив има од 1855–1867), доживљава свој препород.

Расправљајући о питању односа оригиналних и преведних прилога у часопису, Ђорђевић је испољио разумност и меру. Национални (оригинални) прилози имају предност над преводима само ако су добри: „Зар баштован већма да поштује коров из своје баште, но најлепши цветак из туђе, и да га нигде не пресади у своју?“<sup>25</sup>, фигуративно је изразио своје питање. У то време Лаза Костић је преводио *Илијаду* и *Ромеа и Јулију*.

---

<sup>22</sup> Милинчевић Васо, *На раскрићу епоха - Српски књижевни часописи 1850-1860*, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1979, стр. 111.

<sup>23</sup> Милинчевић, наведено дело, стр. 111.

<sup>24</sup> Милинчевић Васо, *На раскрићу епоха - Српски књижевни часописи 1850-1860*, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1979, стр. 116.

<sup>25</sup> Ђорђевић Јован, *Србски летопис*, 1857.

Француска књижевност у другој половини XIX века није била заступљена у овом часопису све до 1885. године, када је у књигама 141. и 142. објављена у целости *Федра*, трагедија у пет чинова Жана Расина. Ову трагедију је са француског на српски језик превео Никола В. Ђорић. У часопису се само објављује дело без икакве напомене о писцу или самом делу. Претходне, 1884. године, у изводу из записника књижевног одбора напомиње се да су Јован Грчић и др Ђорђе Гера у Новом Саду прегледали превод Расинове *Федре*, да су га упоредили са оригиналом и закључили да дело заслужује да се штампа у наставцима у *Летопису Матице српске*.

Као што се види, иако је *Летопис Матице српске* био више окренут националној књижевности и прилозима из политике, историје, културе, ипак наилазимо и на дела из француске књижевности која су објављена у овом часопису. С обзиром на околности у којима је живео српски народ и на чињеницу да је штампа будила националну свест, па је више посвећивала пажњу националним питањима, може се оправдати слабо присуство француске књижевности у овом периоду у овом часопису.

#### *СЕДМИЦА (1852–1858)*

*Седмица*, покренута 1852. године у Новом Саду уз *Српски дневник*, политички лист, била је књижевни лист који је веома значајан за период шездесетих година. Окупљала је значајне књижевне и културне посленике тога времена. За *Седмицу* су писали: Јован Хаџић, Јован Јовановић Змај, Јован Стерија Поповић, Ђура Јакшић и други. Излазила је седам година. „Преплитање и надовезивање, сучељавање и сукобљавање старог и новог огледало се не само у делима домаћих писаца, првенствено песника, него и у избору и карактеру превода, у делима и ауторима који се преводе и афирмишу у *Седмици*“.<sup>26</sup>

Као у ретко којем другом часопису, не само из овог периода, овде су се заједно нашли најразличитији аутори светске књижевности: Хорације и Бајрон, Лесинг и Петефи, Хердер и Гогољ, Сервантес, Пушкин, Шилер, Русо, Беранже, Ежен Си. Страни писци су сведочили како се у *Седмици* водила час притајена, час отворена борба између класицистичко-просветитељске и сентименталистичке литературе с једне стране, и дела романтичарског концепта с друге. Док је раније немачка књижевност била главни извор за наше преводиоце, у *Седмици* су према вредности прилога доминирали преводи из руске, француске и мађарске књижевности.

Из француске књижевности било је много превода не само књижевних него и других написа. У *Седмици* се 1853. године преводи Ежен Си „Један мученик“ (преводиоц Стеван Павловић), Беранже 1857 „Две милостиве сестре“, Мој позив“ (Змајеви преводи) и Октав Феје *Роман сиромашног младића*. Роман се објављује у наставцима. Претпоставља

---

<sup>26</sup> Милинчевић Васо, *На раскрићу епоха - Српски књижевни часописи 1850-1860*, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1979, стр. 84.

се да га је превео Ђ. Поповић.<sup>27</sup> Из француске књижевности се такође преводи Жан Жак Русо „Како треба преводити књиге и учити се“ ( овде је превод потписан : Ст. П) и Жан Расин (песма „Миру“). Песму је препевао по „Расину“ Е. Чакра.

Занимљива је напомена уредника (Даничарева) у којој се види однос према превођењу и према делима која се преводe: „По досадашњим српским преводима туђих романа могло би се рећи, да су пре производи једне спекулације, него озбиљне намере списатељеве да користи народној просвети. Ми од наше стране опростили би српским преводитељима и лошији језик, само да је избор бољи“.<sup>28</sup>

Тадашњи плодни преводилац с француског језика, Стеван Павловић, писао је у *Седмици* о превођењу, али са немачког језика. Он је свестан да се мора преводити да би се упознали плодови туђих култура, али треба пазити и на народну самобитност. Посебно се жалио на велики број германизама (с обзиром да се с немачког највише преводи), „како у речима тако и у читавим изразима“.<sup>29</sup>

Иако је за овај часопис карактеристично прихватање руске, француске и мађарске књижевности, ипак је по броју преведених прилога и даље доминирало немачко језичко подручје. Немачка литература им је била и најдоступнија. Чак су из немачких часописа превођени прилози са француског и руског језика.

*Седмица* је успела, захваљујући пре свега својим предузимљивим уредницима Данилу Медаковићу и, нарочито Ђорђу Поповићу, да за непуних седам година колико је излазила (1852–1858), од часописа за забаву и поуку, односно од додатка – привеска политичком листу, прерасте у прворазредно културно и књижевно гласило овог периода. *Седмица* је била не само афирматор националне романтичарске књижевности, већ и значајан посредник француског књижевног блага. Тада је заправо српска књижевност почела да хвата корак са европском, а нарочито са француском књижевношћу.

### *ДАНИЦА (1860–1872)*

Захваљујући својој претходници *Седмици*, *Даница* је од самог почетка била књижевни лист на високом нивоу. *Даницу* је покренуо и уређивао Ђорђе Поповић, који је добио надимак Даничар. Окупила је стотинак српских писаца, укључујући Јакова Игњатовића, Ђуру Јакшића, Јована Јовановића Змаја, Лазу Костића, Љубомира Ненадовића. Одиграла је значајну улогу у буђењу националне свести и жеље за уједињењем територијално разједињеног српства.

---

<sup>27</sup>Миљинчевић Васо, *На раскрићу епоха - Српски књижевни часописи 1850 – 1860*, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, стр. 87.

<sup>28</sup>Седмица, 1858, књ. 7, стр. 143.

<sup>29</sup>Павловић Стеван, Нешто о превођењу с немачког на српски, *Седмица*, 1853, стр. 363-364.

Први број је изашао 20. фебруара 1860. Ђорђе Поповић, уредник листа, обративши се читаоцима, истакао је да је прошло више од годину дана откако су Срби последњи пут имали свој лист за забаву и књижевност, па је молио власти да му одобре издавање и уређивање листа који би одговорио тој потреби. Најавио је да ће *Даница* доносити чланке и вести о свему што више одговора забавном, поучном и књижевном листу, неголи политичком.

Уредник је посебно нагласио да ће ово бити лист који ће „Српкиње и нарочито Српкиње читати, јер наше девојке немају прилике потраживати свој ум народним књижевним производима, те тако падају у руке извиканим, јаловим, али тек свуда познатим француским и другим туђим романима – производима голе спекулације и неприродних осећања и одношења“.<sup>30</sup> Притом је нагласио да ће *Даница* доносити забавне ствари „на свом лепом матерњем језику,“<sup>31</sup> тј. да ће објављивати занимљиве преводе приповедака и новела, како из словенских, тако и из несловенских књижевности. На крају је закључио да је нови штокавски правопис најподеснији, али да ће овај лист објављивати и чланке који су писани другачијом ортографијом.

За годину 1860. није дат садржај, али се приликом листања часописа види да је у њему углавном заступљена српска књижевност, а од страних немачка, руска и енглеска. Француска књижевност није објављивана.

Већ следеће године, 1861, јавља се француска књижевност: објављена је песма „Химна ноћи“ од Ламартина, у преводу Петра Петровића Његоша. Занимљиво је да се Ламартиново име уопште не помиње, нити се каже да је песма преведена са француског, већ се само даје наслов песме, истиче се да је од покојног владике Петра П. Његоша, а на крају се напомиње: саопштио Љ. П. Ненадовић.

Ове године у *Даници* наилазимо и на Игоово име, у једном кратком анонимном напису о Мишлеу, у коме се, у намери да се истакне значај и вредност француског историчара, наводи похвално мишљење великог писца о његовом делу.

Године 1862. *Даница* је имала следећи садржај: 1) Песме; 2) Новеле и приповетке; 3) Хисторија, народопис, природопис; 4) Вештина и књижевност; 5) Критика; 6) Различни чланци; 7) Подлистак (књижевни гласник, смесице, анегдоте). Од страних књижевности било је неколико превода са немачког, енглеског и пољског језика.

Године 1863. било је највише превода са немачког језика, нешто мање са мађарског, али и са словенских језика: руског, бугарског и чешког. Ове године је у овом листу објављено и дело из француске књижевности, приповетка: „Авет младожења“. Занимљиво је да је истакнуто само то да је у питању „приповетка прошлога столећа,“ али није наведено ко је писац приповетке, нити је дато име преводиоца.

<sup>30</sup> Поповић Ђорђе, *Даница*, 1860, књ. 1, бр. 1, стр. 1.

<sup>31</sup> Поповић, наведено дело, стр. 1.

Следеће, 1864. године било је више превода са француског језика. У рубрици „Мале приповетке“ с француског су преведене следеће приповетке: 1) „Два суседа“; 2) „Умирући старац“; 3) „Братска љубав“; 4) „Расејаност“. Приповетке је превела Јелена Д. Матић. Име писаца приповедака није нигде наведено.

Исте године објављена је и приповетка „Банкер од воска“ од Павла Февала, како је тада преведено име писца. Име преводиоца није дато. У одељку „Књижевност“ напомиње се да је у Француској издата књига: *Исусов живот (La vie de Jésus, par Erneste Renan, 1863)*. Објављен је и текст: „Роман о садањој моди“, уз напомену: по француском МС. Осим са француског, ове године у часопису су превођена и дела из руске, немачке и енглеске књижевности.

Године 1865. у наставцима је излазио чланак под насловом „Француска књижевност“. У тексту се разматра историја Француске и француске књижевности, од галског периода, преко римског, па све до Волтера и Русоа, уз напомену да ће касније бити представљено и ново доба француске књижевности. У чланку се говори и о преводима француске књижевности код нас. Напомиње се да је Волтер мало превођен у Србији, да је „Рашић пре двадесет година превео *Заиру*, Берић *Задига*, а пре три године изашао је у *Гласнику далматинском* у преводу С. Ивичевића *Мухамед*. У листу се не наводи име аутора овог чланка, па се може претпоставити да га је написао сам уредник, Ђорђе Поповић. Те године било је превода са пољског, руског, немачког и енглеског језика, а дат је и текст о Дантеу Алегијерију.

Године 1866. овај часопис је објављивао: песме (углавном наше), новеле и приповетке, међу којима је било и преведених дела, критику, део под називом „Художество“ (уметност) и књижевност и подлистак. Ове године је излазио приказ новоизашлог романа Виктора Игоа *Поморци*, што представља један од првих покушаја да се унесе више критичког мерила у оцењивању Игоа. У њему се анонимни рецензент похвално изјаснио о делу у целини. Мало касније у наставцима је излазио превод приповетке „На белом хлебу.“ Име преводиоца није дато. Осим француске књижевности, објављују и преводи са руског и немачког, као и са мађарског језика.

Следеће, 1867. Виктор Иго (Хиго, како је тада писано) је поново присутан у *Даници*, сада са романом *Работници на мору* (Поморци). Није дато име преводиоца. Преведена је „новелета“ „Двор Ердедијев“ од Александра Диме, а преводилац се потписао иницијалима Ј. Р.

Александар Дима је и 1868. године био присутан у *Даници* са делом *Ко је убица?* које је излазило у наставцима. Није дато име преводиоца, већ само иницијал К. Исте године заступљени су и преводи са пољског, мађарског и руског језика.

Године 1869. објављен је чланак у наставцима „Алфонсо Ламартин.“ Аутор чланка који се потписао иницијалима Н. Л. истиче да „наш свет једва и по имену зна Алфонса

Ламартина, великог песника *Méditations poetiques* (Песничких размишљања), а успех овога списа био је огроман, особито у аристократским и католичким круговима.<sup>32</sup> Иначе, чланак је написан поводом смрти Алфонса Ламартина у фебруару те године. Из француске књижевности објављена је приповетка „Парница браће Неила“ од Јулија Симона, како је наведено. Истакнуто је само то да је превод са француског језика, а није дато име преводиоца. Ове године превођен је Гете с немачког језика, а било је и превода са енглеског.

Француска књижевност је била веома заступљена 1870. године у *Даници*. У наставцима је излазила „Парница браће Неила“ од Јулија Симона. У наставцима је објављена и приповетка „Из последњег столећа“ у преводу Мите Поповића. Исте године објављена је и приповетка „Сањало“ од Еме Курнета. Није дато име преводиоца. У одељку „Поучно и научно“ у наставцима је објављен текст „Путовање Виктора Ожјера по Истоку“, с француског од Јулија Женева, како је тада написано име писца.

Године 1871. у *Даници* се објављују преводи са пољског и немачког, дати су текстови о историји Римљана и Грка, чак и превод из америчке књижевности. С француског је у наставцима објављена естонска прича „Марковска ноћ“ од Едварда Давудеја. Није дато име преводиоца. Објављена је и приповетка „Госпођа Роланова“, уз напомену – по Карлу Мазаду, а није дато име преводиоца.

Тринаесте, 1872. године, последње године излажења *Данице*, одговорни уредник је Ђорђе Рајковић. Ове године француска књижевност није присутна у овом листу. У мањој мери је превођено са руског и немачког језика, као и текст о грчкој и римској историји. Последњи број *Данице* изашао је 20. августа 1872. године.

Произилази да су најзаступљенији француски писци у овом листу Виктор Иго и Александар Дима. Иако је овај часопис више окренут „словенским књижевностима“, објављивана су и дела из француске књижевности. Наилазимо чак и на критички осврт о Алфонсу Ламартину. Тада се наша читалачка публика први пут упознала са овим француским песником.

#### *ЈАВОР (1862–1863; 1874–1894)*

*Јавор*, Лист за забаву и науку, излазио је веома кратко, само две године, 1862. и 1863. у Новом Саду. Уредник овог листа био је наш познати песник Јован Јовановић Змај. Лист је прво објављивао поезију, онда прозу, а било је и белешки из културног живота, са освртом на репертоар позоришта у Новом Саду. Углавном је била заступљена српска књижевност, а од страних, највише руска и у мањој мери немачка и мађарска књижевност.

---

<sup>32</sup> Н. Л. Алфонсо Ламартин, *Даница*, 1869, год. 10, стр. 127.



Из француске књижевности помињу се само два писца, Иго и Волтер. Наиме, у бр. 23, за годину 1862, стр. 183, Змај је написао једну белешку о Игоу под називом: „Виктор Иго, изгнаник.“ Напоменуо је да је Иго „највећи француски поета,“<sup>33</sup> изнео веома идилично песников живот у изгнанству на Гернезију, с једним кратким освртом на његов најпознатији роман *Јадници*. Величајући Игоов књижевни таленат, Змај је истакао и његову другу особину, хуманост.

Године 1863, у бр. 1, објављује се текст „Волтерово срце“, а притом није наведен аутор текста. Исте године у овом часопису објављује се и источна приповетка „Ткалац и везир“ која је преведена са француског језика. Не наводи се име преводиоца, нити се даје била каква критика о приповеци.

Године 1874. др Илија Огњеновић је поново покренуо Змајев часопис *Јавор*, Лист за забаву, поуку и књижевност, који је излазио до 1893. Овај часопис је углавном продужавао традицију омладинских часописа, али је ипак био отворен за нове идеје и нове људе.

У *Јавору* су 1885. године, бр. 20, стр. 609, поред изјаве уредника Илије Огњановића да је преминуо „највећи песник садањег доба, Виктор Иго, песник слободе и човечанства“, објављени стихови Јована Симеоновича–Чокића „На гробу Виктору Хигу“, чија се смрт оплакивала и у Србији, па је и саопштено да је „први венац што је послат покојном Виктору Хигу, послала српска омладина што учи у Паризу“.<sup>34</sup> У следећем броју је наведено да су српски ђаци у Паризу први положили венац на одар Виктора Игоа.

У бр. 22, 1885. године преведена је Додеова приповетка „Арлезијанка.“ Преводилац се потписао само именом Милан. Од укупно 1620 лирских и епских састава у стиху, на преводе одлази преко 270 текстова, од око 100 аутора, што потврђује снажну преводилачку активност у *Јавору*.<sup>35</sup>

С обзиром на дуго трајање и учестали ритам излажења, може се одмах рећи да је овај лист у свом времену био главни посредник пријема европских песника у српској књижевности. Интензитет превођења није био уједначен, мерила за избор песама такође, а било је добрих, као и лоших превода. Превођена је поезија немачких, руских, мађарских песника. Неупоредиво највећи број превода је био са немачког језика. Превођењем су бавили и наши познати песници, Змај и Костић. Са француског су преводили: Змај, Мита Поповић, Милорад Поповић Шапчанин и Јован Симеонович Чокић.

Француска књижевност је заступљена текстовима Игоа, де Мисеа и Беранжеа. Као што је већ наведено, Змај је преводио Виктора Игоа. Мита Поповић је од Игоа превео следеће песме: „Гроб и ружа“ (*Јавор*, 1879, бр. 35, стр. 1099–110), „Атлант и брда“ (*Јавор*,

<sup>33</sup> Ј. Ј. Змај, Виктор Иго, изгнаник, *Јавор*, 1862, стр. 183.

<sup>34</sup> Симоновић Чокић Јован, На гробу Виктору Хигу, *Јавор*, 1885, бр. 20, стр. 609.

<sup>35</sup> Иванић Душан, *Забавно-поучна периодика српског реализма: Јавор и Стражилово*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1988, стр. 372.

1879, књ. 6, стр. 201–2029 и „Песма“ (*Јавор*, 1879, књ. 10, стр. 289–90). Године 1879. такође је преведена Додеова приповетка „Последњи час“ (стр. 1315) Исти преводилац је превео и песме де Мисеа: „Песникова жудња“ (*Јавор*, 1883, књ. 4, стр. 97–98) и „Сјети ме се“ (*Јавор*, 1883, књ. 12, 353–354). Милорад Поповић Шапчанин је превео Беранжеову песму „Ласте“ (*Јавор*, 1879, књ. 24, стр. 747–50). И Јован Симеонов Чокић је такође превео Беранжеову песму „Пет бојева“ (*Јавор*, 1879, књ. 51, стр. 1607–10). Године 1891, бр. 78, преведена је Додеова приповетка „Бродолом.“ Преводилац се потписао презименом Иванић.

Дакле, у *Јавору* се потврђује привлачност романтичарског модела песме, као и одсуство савременије поезије европских књижевности. Проза се, за разлику од лирике, преводила из савремене књижевности. На врху листе превођених прозних писаца налазе се немачки, тј. аустријски аутори. Затим следе руски, мађарски и пољски писци. Француска књижевност је била слабо заступљена.

Објављена је Додеова приповетка „Мали шпијун“ (превод Ст., *Јавор*, 1878, бр. 49), која је везана за француско-пруски рат. Преведена је и фелџонистичка проза Жан Жанена „Бела коса краљичина“ (*Јавор*, 1878, бр. 24, с француског превео Н-Ј), о последњим данима Марије Антоанете. Симо Матавуљ је превео у овом часопису 1893. године Мопасанову приповетку „На води.“

Што се тиче жанра, највише су се преводиле приповетке, тј. новеле, које су доминантне у епоси реализма. Извесне рубрике, (Листак, Шала и забава) теже ка још краћим облицима, хуморескама и анегдотама. Што се тиче романа, и „овај жанр је постепено продирао и почињао да се редовније преводи“.<sup>36</sup>

Из француске књижевности објављен је роман Александра Диме–Сина *Љубав и захвалност* у преводу Јована М. Јовановића и др Михаила Р. Поповића. Роман је излазио у наставцима у овом листу 1893. године у бројевима од 6-18 и у броју 19 (у додатку за 1893). Од А. Женевреја је преведен роман *Омбра*. Преводилац је био Ј. В. Несторовић, а роман је објављен 1882. године у бројевима од 20–35.

Драма у *Јавору* заузима последње место, али је преводна драма била значајнија од изворне, домаће драме.

### *СТРАЖИЛОВО (1886–1889)*

*Стражилово*, Лист за песништво, поуку, уметност и књижевност, покренут је 1886. године у Новом Саду. Уредник је у почетку био Јован Грчић, гимназијски професор. Извесна сметња у независној политици листа долазила је од професорског статуса

---

<sup>36</sup> Иванић Душан, *Забавно-поучна периодика српског реализма: Јавор и Стражилово*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1988, стр. 373.

уредника, подређеног школским властима и одлукама Владе. Такође је морао водити рачуна о моралним кодексима школе у избору тематике.<sup>37</sup>

Пошто је лист имао мало претплатника, престао је да излази већ прве године, али је обновљен 1886. године, када га је Павле Марковић Адамов финансијски помогао и постао стални сарадник и сауредник листа. У писму Јовану Грчићу Адамов напомиње: „*Стражилово* треба да буде и руковођа и казаљка савременог књижевног рада и појава у нас“.<sup>38</sup> У листу *Застава* од 12 (24) децембра 1884. истиче се да ће „*Стражилово* давати здраве забаве, црпљене то из живота нашег народа, то пресађивање са стране, нарочито из књижевности народа славенских.“<sup>39</sup>

У листу је, дакле, била присутна и страна књижевност. Домаћа књижевна мисао и критичка пракса биле су веома отворене за нове појаве и модерна струјања која су захватала европску књижевност. *Стражилово* је на ове изазове одговорило превођењем млађих и прихватањем нових вредновања старијих писаца. Мопасан је у овом часопису био образац, па је дата критика о њему 1893. године, у бр. 37, стр. 589.

Уредници су се одлучивали за савремене европске писце и за владајућу књижевну струју, реализам, у његовим различитим фазама и варијантама.

Године 1889. дошло је до крупне промене, када је *Стражилово*, услед финансијских проблема, престао да излази. Међутим, гашење овог листа било је у виду спајања са *Јавором*, под истим именом и са двојицом уредника, Огњановићем и Грчићем.

### *МАТИЦА (1865–1870)*

*Матица*, Лист за књижевност и забаву, излазила је у Новом Саду. Уредник *Матице* је био А. Хацић, а у листу су поред забавних и књижевних објављивани и научни текстови. Сарадници листа били су Стојан Новаковић, Милорад Шапчанин, Мита Поповић и други. Лист је излазио од 1865–1870. године.

На почетку сваког броја објављиван је садржај, који је представљен као „Где је што,“ а састојао се из следећих делова: 1) Песништво; 2) Новеле, приповетке итд; 3) Повесница, естетика, јестатвеница; 4) Обичаји народни, путничке црте; 5) Књижевност и критика; 6) Различити саставци; 6) Просветни заводи; 7) Ситније ствари. У листу је била заступљена како српска, тако и страна књижевност.

---

<sup>37</sup> Иванић Душан, *Забавно-поучна периодика српског реализма, Јавор и Стражилово*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1988, стр.71.

<sup>38</sup> Грчић Јован, *Портрети с писама, Стражилово*, 1892, бр.1, стр. 44-45.

<sup>39</sup> *Застава*, децембар 1884.

Већ 1865. године појавили су се у овом часопису: једна белешка у којој се с пуно похвала оглашавају *Поморци* Виктора Игоа: дело је ускоро требало да изађе у Француској и за које је постојало велико интересовање за објављивање, па су се новинари утркивали да добију дозволу за штампање овог Игоовог рукописа као романа у наставцима, као и једна студија о проблемима драмског стварања од Лазе Костића. Као пример погрешних схватања о драмском стварању, Костић је навео одређене ставове из познатог Игоовог есеја „Виљем Шекспир.“

Године 1866. у листу је заступљена руска, немачка и енглеска књижевност. Француска књижевност није била присутна, само је дат чланак „Незнање француског језика у Француској“.

Слична ситуација је и 1867. године када је из француске књижевности објављен текст „Дигови јади“ из *Суда* Симе Поповића.

Руска и немачка књижевност су заступљене и 1868. године. Ове године нису дати преводи из француске књижевности, али се у одељку „Књижевне белешке“ истиче да се у Паризу оснива лист *Revue moderne*, и да ће у њему Луј Берже заступати интерсловенство и наглашава се да је он посетио Србију.

И 1869. године у *Матици* се објављују преводи из немачке, руске и енглеске књижевности, па чак и америчке књижевности. Из француске књижевности ништа није било преведено, али је у рубрици „Различни састави“, представљен Едвард Лабулај, француски писац који је данас готово заборављен. Истиче се да је у „свим његовим делима ватрена тежња за слободом, па га називају апостолом слободе. Ропство остаје ропство, долазило оно од тирана или од државе“.<sup>40</sup> Наводе се дела овог писца: *Париз у Америци* и „Царевић и псето“ у којима је оштро критиковао друштвене мане садашњег живота.

У одељку „Књижевне белешке“ објављује се да је у Београду изашла књига „Сиромас Клавдије“ од Виктора Игоа, а да је ову приповетку на српски језик је превео Владимир Николић, преводилац Лабудијевог романа *Париз у Америци*. Напомиње се да је књига намењена сиромашнијем слоју друштва, а да Виктор Иго увек има пред очима „неку племениту мисао, коју, као чувени његов земљак Лабулеј, гледи забавним путем да усади у срце читаоца. Ту се налази питање о смртној казни и образовању народа, масе, па ће се од књиге научити нечему корисном.“<sup>41</sup>

*Матица* је престала да излази 10. јуна 1870. године, а те године је превеђена с француског у наставцима приповетка „Мала грофица,“ коју је написао Октав Феље, а превео Ђорђе Л.

---

<sup>40</sup> Различни састави, *Матица*, 1869, год. 4, књига 13, стр. 355.

<sup>41</sup> Непознати аутор, Сиромас Клавдије од Виктора Игоа (с француског превео Владимир Николић), *Матица*, 1869, год. 4, бр. 20, стр. 683-685.

Иако је кратко излазила, *Матица* је значајна за упознавање наше читалачке публике са француском књижевношћу. Као и у другим часописима из овог периода, највећа пажња посвећена је француском писцу Виктору Игоу.

### *БРАНКОВО КОЛО* (1895–1914)

*Бранково коло*, Лист за забаву, поуку и књижевност, излазио је у Сремским Карловцима од 1895. до 1914. године. За двадестак година излажења, лист је окупљао књижевнике и културне посленике из свих крајева Србије. У листу су били заступљени разноврсни прилози из српске и стране књижености. Имао је углед једног од наших водећих књижевних часописа.

Власник и главни уредник био је Паја Марковић Адамов, а лист је штампан у Српској манастирској штампарији. Био је конципиран тако да су најпре објављиване песме (изворне, па онда преведене), романи, приповетке, слике (најпре наши, па онда страни), књижевност (чланци, расправе, оцене, белешке из живота књижевника – из историје српске књижевности и из страног света). Затим следе поглавља: Уметност, Историја, Српски језик, Природне науке, Разни чланци. У делу „Ковчежић“ објављени су: стара писма, књижевни прикази, књижевне белешке, белешке о уметности, из културе итд.

Уредник је већ у првом броју позвао писце и издаваче да пошаљу примерак својих дела као би „овај лист боље вршио свој задатак према књижевности, а свака издата књига биће намењена српској гимназији у Сремским Карловцима“.<sup>42</sup> Такође је затражио да уредници листова пошаљу своје листове у замену, а „листови какви да су, најбољи су подаци за потоњег испитивача наших књижевних, културних и јавних прилика свога доба“.<sup>43</sup>

Поред тога што је објављивао дела српских писаца, лист је доносио и преводе са немачког, руског и француског језика. Образовани људи тога доба у Војводини говорили су немачки језик, а у Русији су тражили спас од Аустроугарске и Турске, па је разумљиво што су у часопису биле највише заступљене руска и немачка књижевност. Ипак, у *Бранковом колу* присутно је интересовање и за француску књижевност.

Већ прве године, 1895, објављене су две приповетке Ги де Мопасана „У пролеће“ и „Слика“, а име преводилаца је дато у скраћеницама П.Л. и Д.А. Није дата никаква књижевна критика о приповеткама, нити о писцу. „Црни хлебови“ Анатола Франса, у преводу Д и „Обесвећење“ Пјера Лотија, у преводу Орћ и „Велико благо“ Кармен Силве такође су објављени у овом часопису.

<sup>42</sup> Адамов Марковић Паја, *Бранково коло*, књ. 1, бр. 1, стр. 1.

<sup>43</sup> Адамов Марковић, наведено дело, стр. 1.

Исте године у рубрици „Књижевност“ говори се о смрти Александра Диме. Опширно се пише о француским писцима, Александру Дими, оцу и сину, као и о стању у тадашњој француској књижевности. У делу „Из страног света“ говори се о стогодишњици Француског института, где се крају закључује да је „Француска до данас дала силне неочењиве дарове свога великога духа човечанству“.<sup>44</sup> У делу „Белешке о уметности,“ дат је текст „Французи о косовском споменику.“

Године 1896. објављене су две приповетке Франсоа Копеа: „Опроштење“ и „Утопила се у мору“ у преводу Јова Б. Ивковића. Ништа није наведено о приповеци, нити о писцу. Наша читалачка публика се тада упознала и са Алфонсом Додеом, који је у овом периоду био веома заступљен у Србији, како у нашим књижевним новинама и часописима, тако и у преводима и штампи. Доде је представљен са приповетком „Последње предавање“ и романом *Лена Ниверњанка*. Од мање познатих писаца дати су Ноел Базан са приповетком „Госпођа де Отфеј“ у преводу Јелене Драг. Илијић. и Ксавијер де Местр „Пут око моје собе“. Име преводиоца није наведено, нити је дата било каква критика о овим делима.

Године 1897. читаоци листа *Бранково коло* упознали су се са приповетком „Журдан дрвосеча“ Ернеста Додеа која је излазила током године у више наставака. Те године су у часопису превођени и данас потпуно заборављени писци: Жан Ребрах са приповетком „Лутка“ у преводу Милете Новаковића, Жан де Руж са приповетком „Сведок“ у преводу Ј.Ј.И. и Жилбер Доре са приповетком „Мали Божић“ у преводу Драг. Илијћа. У бр. 30, књ. 6 објављена је приповетка: „Арлезијанка“ Алфонса Додеа у преводу Д. Томића, у књ. 7, бр. 39 две приповетке: „Балада у прози“ у преводу Милоша Николића, „Туга за касарном“ у преводу С. А. Петровића.

Француска књижевност је била присутна у *Бранковом колу* и 1898. године. Објављен је роман у наставцима *Моја службена жена* К. Ричарда Анри Саваж, приповетка „Абдикација“ Леон Малиса, у преводу М.М., приповетка „Удивичин син“ Андре Теријеа.

У књижевним белешкама се говори о нашим књижевним везама са Француском. Помиње се да је француски илустративни месечни часопис *Le monde moderne* објавио превод дела нашег песника Јована Јовановића Змаја, а да превод није сасвим веран ни тачан. Такође се напомиње да је у Женеви објављена „Библиографија о Србима и Хрватима.“ У књижевним белешкама је овај лист објављивао и штампање дела француских аутора у Србији, па се тако напомиње да је „Дениза“ - драма у четири чина Александра Диме сина, у преводу Милана Вл. Ђорђевића прештампана из листа *Зора* за 1897/98. годину у Мостару у „издавачкој књижарници Пахер и Кисића“.

---

<sup>44</sup> Непознати аутор, Из страног света, *Бранково коло*, новембар 1895, стр. 562-565.

Године 1899. објављена је француска народна прича „Материно срце“. Име преводиоца није наведено. Такође је објављена приповетка Франсоа Копеа „Опорављеник“ у преводу Велизара Ј. Митровића.

У часопису *Бранково коло* посебна пажња се посвећивала француској књижевности током 1900. године. Објављене су две приповетке Пола Буржеа „Просидба“ и „Три девојчице“, приповетка „Мираз“ Ги де Мопасана, чак пет приповедака Алфонса Додеа: „Арлескиња“, „Песник мистрал“, „Звезде“, „Две старе душе“ и „Поп из Кукињана“ у преводу Милоша Николића. Од Пјера Лотија објављена је приповетка „Зид под прозором“, а од Теријеа „Клодина“ преводу Драге Сланкаменац.

Иако се у овом периоду од страних књижевности највише преводило са руског језика, француска књижевност је веома заступљена. *Бранково коло* је објављивало писце који су тада били актуелни у Француској. У листу наилазимо на Ги де Мопасана, Анатола Франса, Алфонса Додеа, Пола Буржеа, Пјера Лотија, Александра Диме. Лист је углавном објављивао приповетке.

## ЧАСОПИСИ КОЈИ СУ ИЗЛАЗИЛИ У БЕОГРАДУ:

### *ВИЛА (1865–1868)*

*Вила*, Лист за забаву, књижевност и науку, чији је уредник био Стојан Новаковић, излазила је у Београду три године, од 1865. до 1868. године. У листу су објављиване песме, новеле, приповетке и романи наших књижевника. Било је и забавно-поучних и научних чланака, критика, библиографија, као и књижевних бележака. Лист је почео да излази у складу са ставом уредника да је „у данашњем свету и данашњем изискивању све више потребно читати“.<sup>45</sup>

Међутим, у чланку „Наша публика и наши листови“ 1867. године уредник је истакао да је лист намењен „пространој публици да има шта читати за образовање своје, али да је мали број људи претплаћен на часопис, из финансијских разлога“.<sup>46</sup> Према речима уредника, читалачку публику листа чинили су професори, учитељи, ђаци, свештеници и остало грађанство, али лист је намењен општем и специјализованом образовању.

Он је утврдио поделу на политичке и књижевне листове за науку, образовање и обавештавање, и на друге листове који се тичу појединих струка. Напоменуо је да лист *Вила* окупља велики број стручњака из разних области. Читајући, људи ће употпунити знања која су стекли у школи, али која нису довољна за живот: „јер књижевност је дигла из мртвила наш народ“ и њен задатак је просвећивање и ослобађање делова нашег народа што „сад робују“.<sup>47</sup>

Највише простора било је посвећено српској књижевности, посебно епским песмама, али је било и пуно превода. Најбројнији су били преводи са руског и немачког језика. У мањој мери се преводило са француског језика, а врло мало са енглеског. Од мањих књижевности, објављивали су се преводи са чешког, мађарског и русинског језика.

У бројевима 12, 13 и 14 из 1865. године објављен је чланак „Људске расе“ Емила Монтегиа, у преводу М. Ђ. Милићевића. Објављен је и чланак „С Богом“ из Балзакових *Филозофских студија*. У одломку „Различитости“, у бр. 18, читаоци су имали прилику да се упознају са образовањем у Белгији у чланку „Народна образованост у Белгији“.

У бр. 4 од 1865. године изашла је критика издања романа *Лена Ева* у преводу В. Валошића. Према мишљењу уредника часописа, преводилац мора да има укуса приликом избора дела, да изабере оно што је добро и да процени да ли је од користи, па тек онда да

<sup>45</sup> Новаковић Стојан, *Вила*, 1865, бр.1, стр. 3.

<sup>46</sup> Новаковић Стојан, *Наша публика и наши листови*, *Вила*, 1867, стр. 2.

<sup>47</sup> Новаковић, наведено дело, стр. 2.



преводи. Сам писац *Лене Еве*, Мери, не заузима посебно место у француској књижевности, „карактери су слаби, нарација још слабија, нити има какве поезије, нити здравих мисли. *Лена Ева* не може имати места ни у чијој књижевности, а понајмање у нашој“.<sup>48</sup>

Објављена је и песма „Ципелица“. Само је наведено да је песму с француског превео М, док име француског песника није наведено. Исте године објављена је и приповетка „Убица Албертине Ренуфове“. Само је написано: у преводу М. И. Стојаковића. У броју 17, 18 и 19, објављен је чланак „Цивилизација“ из француског листа *Monde*.

Године 1866. из француске књижевности објављен је само текст Виктора Игоа „Је ли свему крај испод шест стопа земље?“ и „Пливачи – догодило се у Француској у време револуције“, и само је наведено „по Павлу Февалу“. Има и више текстова из француске, белгијске и швајцарске цивилизације, међу којима је и чланак: „Основне школе у Француској – Школа Жил Симона“.

Године 1867. и 1868. нема објављиваних дела из француске књижевности. Само је у одељку књижевност године 1868. поносно објављено да су наше народне песме преведене у Француској у збирци „Косовска битка“ (*La bataille de Kosovo*), у преводу Адолфа Даврила и да су изазвале симпатије Француза који су на тај начин били упознати са српском историјом. Исте године је у одељку „Књижевност“ објављено да је у Француској изашла студија „Ћирило и Методије“ (*Cyrille et Méthode*) о примању хришћанства код Словена.

Као што се види, овај часопис садржи више текстова о француској цивилизацији, него дела из француске књижевности. Од француских писаца помињу се Иго, Балзак, Пол Февал.

Новаковићева *Вила* је, према речима Павла Поповића била „један мали лист, симпатичан, брижљиво уређиван, створен по обрасцу *Данице*“.<sup>49</sup> Новаковић је савесно вршио дужност уредника и главног сарадника. Иако се сматрала „омладинским листом,“ према Скерлићевим речима, „имала је и нешто озбиљно у себи и нешто професорски.“ *Вила* је доносила и предавања професора новоосноване Велике школе. Овај лист би се могао назвати књижевним листом кнеза Михајла јер има „озбиљност и мирноћу тог времена.“<sup>50</sup> Лист је успостављао везе са Црном Гором, Далмацијом, Босном. Његов културни програм био је: „ширење књиге и дизање просвете“.

У листу су претежно објављиване приповетке наших приповедача. Преводи из страних књижевности су били „мешовитог укуса“.<sup>51</sup> С једне стране су Балзак, Иго, Хајне,

---

<sup>48</sup> *Вила*, 1865, бр. 4.

<sup>49</sup> Поповић Павле, Један књижевни лист - *Вила (1865 – 1868)*, *Српски књижевни гласник*, 1921, књига 3, стр. 100.

<sup>50</sup> Поповић, наведено дело, стр. 100.

<sup>51</sup> Поповић Павле, Један књижевни лист - *Вила (1865 – 1868)*, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 3, стр. 100.

Дикенс, Пушкин, Гогољ, Тургенев, а с друге Јокај, Ваднај, Герлино. Читалачка публика није имала висок књижевни укус. Класичних старих грчких и римских писаца није било у *Вили*. Књижевни есеј у то доба није постојао код нас, а критика је била врло неразвијена. Ни о једном књижевнику *Вила* није говорила с пажњом и студијом. О страним писцима се говорило само узгредно у неком чланку, или у белешкама које су, у ствари, биле библиографске и биле врло штедљиве у похвалама или покудама.

### *ОТАЦБИНА (1875–1892)*

Након што је *Вила* Стојана Новаковића престала да излази, у Београду се осећала потреба за једним чисто књижевним часописом. Др Владан Ђорђевић, имајући за узор француски часопис *Revue des deux mondes*, са финансијском подршком од стране кнеза Милана Обреновића, покренуо је од 1875. *Отацбину*. Он је окупио око себе добре сараднике, прва имена у ондашњој српској књижевности. Лист је у почетку постигао велики морални и материјални успех и одмах заузео прво место у српској књижевности. Излазио је до 1892. године, са прекидима од 1876–1880. године и 1883–1887.

У распону од осамнаест година овај часопис је излазио непуних једанаест година. Укупно је штампано 129 свезака у 32 књиге. Свеске су излазиле месечно. Сама подела у садржају „Шта има у овој књизи и где је шта“ варира од броја до броја сводећи се углавном на следеће области: 1) Лепа књижевност (песме – лирске, епске и драмске; приповетке, новеле и романи; 2) Наука (расправе и чланци, прилози за историју); 3) Друштвени живот (политички, књижевни, уметнички, војнички).

Поред поменутих рубрика *Отацбина* је у сваком броју доносила и библиографске податке о публикацијама које су се јављале у датом временском интервалу. Језик у *Отацбини* је углавном књижевни, а само местимично анахроничан. Власник и уредник часописа био је др Владан Ђорђевић све до последње године излажења – до 32. књиге. Последње три књиге уређивао је др Милан Јовановић без већих одступања од дотадашње концепције, те се часопис *Отацбина* може посматрати као јединствена публикација током целог свог излажења. *Отацбина* са одредницом Књижевност, наука, друштвени живот, није дефинисала свој програм, али то не значи да га није имала.

Од страних песника су у *Отацбини* су углавном били присутни руски песници. Из француске књижевности једино је преведена песма „Прва звезда“ Алфонса Ламартина (књ. 6, св. 22, стр. 306). Делимично боља ситуација је са приповеткама и романима. Све до десете књиге, до 1882. године у *Отацбини* је штампан једино безначајан превод приповетке Жила Сандоа „Последња вила“ (књ. 1, св. 2) - типично романтична љубавна прича (дати су само иницијали преводиоца Ј). Од десете књиге све учесталије се јављају и готово равномерно су заступљени преводи са енглеског, руског, француског и са скандинавских језика.

Данас је тешко утврдити да ли је ова преоријентација на преводе била резултат смишљеног настојања да се прате светски књижевни токови или је резултат читалачког интересовања за познате светске писце. Од француских писаца превођен је Алфонс Доде. У преводу Владана Ђорђевића објављена је Додеова приповетка „Француске виле“ (из збирке *Contes du lundi*). Преведен је такође у наставцима француски роман *Прође као сан* (књ. 27, св. 330) Жоржа Дирија (у преводу М). Роман је мањег обима и сентиментално–романтичарске садржине. Диријева дела пре тога нису превођена на српски језик. Прича „Љубав“ (књ. 30 /401) Ги де Мопасана носи напомену „Три стране из записника једног борца“. Од Франсоа Копеа преведени су „Полка“, „Галоп“ и „Паји Буји“ ( књ. 24, св. 95 и 96). Преводилац је анониман. Од Мирбо Октава преведена је приповетка „На сусрет срећи“ (књ. 32, св. 126). Приповетку је превео Ђокић Ј. Душан.

У *Отаџбини* је било укупно преведених двадесет пет прозних дела, тако да се може рећи да је француска књижевност у односу на друге стране књижевности била прилично добро заступљена.

Уредништво *Отаџбине* је релативно касно почело да обраћа пажњу на страну драму. Кад се изузме безначајна драма *Женске сузе и гимнастика* (књ. 12/268) коју је посрбио Владимир Ђорђевић, тачније која је рађена „по француском“ *Les femmes qui pleurent*, онда се тек 25. књ. може сматрати у том погледу преломном. У последњих седам књига налазе се четири преведене драме, док у претходних двадесет четири нема ниједне. Ова драма се не може сматрати ни оригиналном ни преведеном, а и нема одређену естетску вредност, написана је у прози, а први пут је одиграна у Народном позоришту у Београду 1882. Других преведених француских драмских дела у овом часопису није било.

*Отаџбина* почиње да прати позоришни живот у Београду тек од 5. књиге – приказом вишегодишњег позоришног рецензента Хаима Давича Игоовог дела *Ернани*. У књизи 5/700 у рубрици „Позориште“ истиче се да је драму превео М. Пејаковић, а да је изведена у Народном позоришту у Београду. Давичо је најпре високо оценио Игоа који, како је приметио, никога није оставио равнодушним. Његовом генију Давичо је приписао разлоге романтичарске револуције духа. Давичо је приказао и драму *Мара Делормова* ( књ. 7/145) Виктора Игоа коју је публика примила „са апатијом,“ као и драму *Ернани*. Овај Игоов комад је историја љубави, специфичне француске љубави, али нема снагу Шекспирове љубави, навео је овај рецензент.

Давичо је такође приказао и Расинову *Федру*, драму у пет чинова, коју је превео Никола Ђорић. Драма *Роман сиромашног младића* (књ. 11/602) је драма у пет чинова Октава Фејеа (без неке вредности, како је истакнуто). Сима Аврамовић је приказао комедију Жила Кларсија *Господин министар* (књ. 16/330) у преводу Ђ. Симића и дао неповолну оцену овом „париском укусу који се тавори другима“.<sup>52</sup> Рецензент је закључио да је Народно позориште у Београду „данас углавном представник модерне француске

<sup>52</sup> Аврамовић Сима, Жил Кларси: Господин министар, *Отаџбина*, књига 16, стр. 330.

комедије.<sup>53</sup> Драгомир Јанковић је приказао *Досадан свет* (књ. 20/445), комедију у три чина Едуарда Паелјорана за коју је рекао да је „пикантна кокетрија из француског живота и да има много мана.“ Скоро сви аутори који су писали у овој рубрици приступили су позоришним представама пре свега као књижевним делима. Више их је занимао сам текст него његово сценско извођење.

У часопису *Отаџбина* сви књижевни родови и све научне врсте уживале су подједнак третман и у погледу места објављивања и броја страница. Нема трагова цензуре. Како је Владан Ђорђевић био и власник и уредник часописа, могло би се очекивати да је *Отаџбина* „генерацијски“ часопис и да је доктрирана у својој политици.<sup>54</sup> Међутим, на страницама *Отаџбине* сарађивали су и „стари и млади“ писци, а има и пуно прилога чији карактер не потврђује стриктност идејно–естетских начела којима се часопис руководио.

Посматрано у целини, овај часопис је био једна од најзначајнијих, ако не и најзначајнија периодична публикација 80-их и 90-их година прошлог века у Србији. У оквиру овог часописа се догодио велики преокрет наше књижевне и научне мисли од романтизма ка реализму и од идеализма ка научном позитивизму. Уредник *Отаџбине* обезбедио је сарадњу великог броја истакнутих имена српске науке и уметности. Српска читалачка публика се преко овог часописа могла упознати не само са француским романима и приповеткама, већ и са драмским делима.

### *СРПСКИ ПРЕГЛЕД (1895)*

*Српски преглед* (1895) Љубомира Недића имао је задатак да „српску књижевност окрене путевима којима треба да иде, а не странпутицама којима је дотле тумарала.“<sup>55</sup> Часопис је излазио кратко, али је деловао далекосежно. Трајао је само пет месеци (јануар – мај) и за то време је изашло укупно десет бројева. Био је то првенствено књижевни часопис и имао је конзервативно обележје.

Оснивањем *Српског прегледа* Недић је желео да уведе једну грани науке о књижевности која је дотле била занемарена – књижевну критику. Часописима *Отаџбина* и *Дело* који су тада излазили, недостајала је књижевна критика. Дакле, *Српски преглед* је требало да буде пре свега часопис за критику, како књижевну, тако и позоришну. У самом часопису Недић није хтео да доноси никакав опширнији програм, али се види да му је наменио велику и одговорну улогу, чак реформаторску мисију. Недић је нагласио да ми показујемо извесно осећање мање вредности пред Европом и жељу да се што пре

<sup>53</sup> Аврамовић Сима, Жил Кларси: Господин министар, *Отаџбина*, књ. 16, стр. 331.

<sup>54</sup> Јовичећ Владимир, *Часопис Отаџбина (1875 – 1892), Књижевна историја*, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1979, стр. 181.

<sup>55</sup> Милинчевић Васо, *Програм Љубомира Недића за Српски преглед, Књижевна реч*, 1976, стр. 54.

„европеизујемо.“ Његов часопис је требало да врши „оцењивање и преоцењивање српских писаца, увођење (и завођење) критичких мерила, писмености, стила.“<sup>56</sup>

Сарадници часописа били су Богдан и Павле Поповић и Слободан Јовановић. Они су се залагали за виша мерила у књижевности и угледање на западне примере. Слободан Јовановић је у овом листу водио редовну позоришну хронику (укупно пет осврта), имао је и један књижевни приказ, студију о Русоу о друштвеном уговору (у четири наставка) и пет бележака о новим књигама.

Велику пажњу је поклањао страним комадима на нашој позорници: приказао је водвиљу „Г-ђа Сан Жен“ од Сардуа и драму „За круну“ (са темом из балканских ратова с Турцима) од Франсоа Копеа. Ти прикази, разборити, отворени, без устезања за слабе стране писаца и глумаца, стоје без сумње на висини ондашњих париских и европских позоришних оцена.

У овом часопису чисто књижевни прилози се не налазе у сенци критичких и сличних текстова као мање значајни. Преведених песама није било, и то свакако не случајно, пошто Недић углавном није веровао у успех оваквог подухвата. С друге стране неколико преведених страних прича показују његов веома поуздани укус. Прва по реду је приповетка Пјера Лотија „Паскала Ивановић“ (у бројевима 2 и 3, превод Душана Л. Ђокића), са темом из Боке Которске. Занимљив је избор приче Анатола Франса „Лепота сиромашног комедијаша“ (превод Ж. М. Перића).

Алегоријска прича „Краљ са златном образином“ Марсела Швоба је без веће вредности, али је тада у Србији, у доба последњих Обреновића, темом о краљу свакако имала и извесно „актуелно“ политичко значење.

Најзад, у последњем, десетом броју још једном Пјер Лоти: прича „Земља без имена“. Овог пута Лотијева уобичајена егзотика је само оквир, а главни садржај је фантастика једног сна. Ако је прва Лотијева прича изабрана због посебне занимљивости теме везане за наше тле, његова друга прича је свакако привукла пажњу необичношћу свог садржаја. Приче Анатола Франса и Марсела Швоба истичу племенитост чина и религију људског пожртвовања.

То су једини прилози из француске књижевности која је била доминанта у овом часопису. Од осталих страних писаца заступљени су још Томас де Квинси, који је присутан само са једним одломком „Савана – Ла-Мар“, који представља мистично размишљање о свету.

Уредник часописа, Љубомир Недић, је традиционалист, љубитељ претходног патријархалног доба и националне прошлости. Али, он је и „учени Европљанин, чији

---

<sup>56</sup> Витошевић Драгиша, *Српски преглед Љубомира Недића, Књижевна историја IX*, број 36, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1977, стр. 774.

програм критичког рашчишћавања и општег културног и научног уздицања у основи садржи све оно што је касније добило назив европеизација<sup>57</sup>. Када размотримо програм *Српског књижевног гласника* (како је изложен у чланку Б. Поповића „Књижевни листови“ 1901 и како је оствариван у часопису) види се да је овај часопис у многим цртама сродан програму *Српског прегледа*.

## ДЕЛО (1894–1915)

*Дело*, Лист за науку, књижевност и друштвени живот, излазио је у Београду. Покренули су га људи окупљени око Српске напредне странке 1894. године. Била су два прекида у излажењу листа: први од 1899–1902 и други, краћи прекид од 1914–1915.

Први уредник је био Стојан М. Протић. Лист је почео да излази 1894. године, имао је радикалан политички карактер и поклањао је пажњу политичким и социјалним питањима. Био је отворен за сарадњу са песницима, писцима, критичарима – интелектуалцима са различитим ставовима. Лист је био под наизменичним уредништвом Илије Вукућевића, др Милована Ђ. Миловановића, Љубомира Давидовића и др Драгољуба Павловића од 1901. до 1915. године.

За лист су писали Богдан Поповић, Јован Скерлић, Симо Матавуљ, Јанко Веселиновић, Светолик Ранковић, Бранислав Нушић, Радоје Домановић, Исидора Секулић, Сима Пандуровић, Владислав Петковић Дис и др. Часопис је има следећи садржај: 1) Забава; 2) Наука; 3) Књижевност; 4) Друштвени живот; 5) Хроника.

У листу су се објављивала дела из наше, али и стране књижевности. Од страних, била је заступљена француска, немачка, руска и енглеска књижевност. Оригинална и преведена дела објављивана су у рубрици „Забава“, а књижевна критика у рубрици „Књижевност“.

Већ прве, 1894. у рубрици “Забава” наилазимо на приповетку Ги де Мопасана „Два пријатеља.“ Приповетку је превео Љуб. Мих. То је било једино дело из француске књижевности прве године излажења овог листа.

Године 1895. К. М. Новичићева превела је приповетку Жана Риштена „Констан Гињар“ и приповетку Жила Леметра „Најстарија“. У рубрици “Књижевност“ објављен је текст „Тенова филозофија“. Писац текста се потписао иницијалима С. М. Напомиње се да су прошле две године од смрти Иполита Тена. Од његових дела код нас је преведено само неколико одломака, а међу њима су најзначајнији из *Филозофије уметности*.

---

<sup>57</sup> Витошевић Драгиша, „Српски преглед“ Љубомира Недића, *Књижевна историја IX*, бр. 36, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1977, стр. 775.

Исте године је објављено да је изашла књига о Виктору Мирабоу у издању Руђера Бошковића од др Мих. В. Вујића. Од Ги де Мопасана су изашле чак две приповетке „Он?“ и „Самоубиство“. Уместо имена преводиоца стајало је: превела \*\*\*

Године 1896. Ги де Мопасан је био поново актуелан у овом часопису. У рубрици „Забава“ објављена је његова прича „Госпођица Фифи.“ Име преводиоца није наведено.

У рубрици „Хроника“ објављен је чланак „Српско позориште и француска дела – Албер Мале“. Писац текста се потписао иницијалима Н. С. П. Аутор је истакао да је позориште једини облик уметности који се у то време неговао у Србији. Тако је у једном месецу репертоар био следећи: „Федра“, „La Grace de Dieu“, „Госпођа с камелијама“, „Les surprises de divorce“, „Севиљски берберин“, „Месечина.“ Затим је истакао да се у Србији преводило „све и свашта и од свакојаким писаца“.<sup>58</sup>

Ситуација се променила када су се наши интелектуалци вратили после школовања из Француске. Они су били одушевљени том земљом, па у хтели да и своје земљацима упознају са достигнућима у Француској. Међу делима чија је вредност неједнака, нису знали да направе добар избор. У исто време су се преводиле представе које су се давале у Француском позоришту и песме из кафеа Шантан: „Намернике“ и „Мексиканку у Мексици“, бурне драме које се допадају маси и комедије које су типично париске *Досадан свет* и *Посланик Лево*. Уколико би се појавио комад познатог француског писца коме би цео Париз аплаудирао, они су се журили да га преведу. Али, који је прави укус публике у Београду, питао се аутор текста.

У рубрици „Друштвени живот – позоришни преглед“ дат је кратак извештај о комедији Диме Сина *Полусвет*. Напоменуто је да се ради о женама из отмених кругова које су упале у скандале и окаљале част и себи и имену своје породице.

У рубрици „Књижевност“ представљена је студија Емила Монтегија „Дон Кихоте.“ Студију је с француског превео М. К. Драгутиновић. Аутор је истакао да је студија један од најлепших књижевних огледа недавно умрлог, познатог француског књижевника Емила Монтегија. У њој ће наши читаоци препознати све оне „особине духа, укуса, оштроумља, учености, савесности, живописнога и тананог стила, који чине књижевну физиономију Монтегијеву“.<sup>59</sup>

Године 1897. у рубрици „Хроника - позоришни преглед“, у књизи 13, представљена је немачка драма из француског живота *Госпођа од Сен Тропеа* од Ламбера, а аутор овог текста се потписао иницијалима Бор. П. Напомиње се да је то чиста, пунокрвна француска драма, украсно и лепо дело великог генија Диме оца *Госпођица од Бел Ила*. Дата је и радња драме. Дрину је превео Душан Л. Ђокић, а по речима аутора текста „превод је чист.“

<sup>58</sup> Н. С. П., Српско позориште и француска дела – Албер Мале, *Дело*, 1896, књ. 9, стр. 473-481.

<sup>59</sup> Монтеги Емил: *Дон Кихоте* (с француског превео М.К. Драгутиновић), *Дело*, 1896, књ. 12.

У истој рубрици, у књизи 14, исти аутор је представио три француске комедије које су преведене код нас *Паризлије у паланци* - комедија у четири чина од Рајмонда и Ордона, *На ивици злочина*, комедија у три чина од Лабиша и *Томасонова плантажа*, шала у три чина од М. Ордона.

У истој књизи објављено је да је Краљевско-српско народно позориште у Београду први пут 1897. године представило драму у четири чина *Термидор* коју је написао Виктор Сарду, а код нас превео Н. (само су дати иницијали преводиоца). Радња у драми није жива, већ се већином своди у причања и епизоде, које су понекад монотоне. Али, ми морамо послушати Леметра, да је неправедно оцењивати поједине драме Сардуове, сваку за себе. Превод је изразит и изведен с лепим разумевањем, а игра глумаца је траљава.

Године 1898. објављена је приповетка Ги де Мопасана „Просјак“. Приповетку је превео Јован Скерлић. У рубрици „Позоришни преглед“ аутор текста који се потписао само Бор. П. представио је две драме: *Ернани* Виктора Игоа и *Селјак и племић* Е. Бержера. Напомиње се да су то драме старијег романтизма које оличавају све добре и све лоше стране целог правца, тада већ застарелог и заборављеног са нечим и смешним и жалосним.

У рубрици „Књижевност“ представљене су нове књиге које је објавила Српска књижевна задруга. То су *Тартиф* и *Тврдица* од Молијера, *С француског Парнаса* – лиричари деветнаестог века и *Карло VII* од Волтера. У рубрици „Забава“ објављена је приповетка „Зашто?“ А. Мерсијеа у преводу Јована Скерлића. Јован Скерлић је такође ове године написао чланак „Последњи роман Додеов. О роману *Кућни хранитељ* Алфонса Додеа“.

Године 1899. од страних књижевности углавном је била заступљена руска, и у мањој мери немачка књижевност. Превода из француске књижевности није било, једино је у књизи 22, стр. 256, објављен превод текста „Један популаран филолог – Шарл Лоазо“. Чланак је преведен из часописа *Revue hebdomadaire* из 1897. Име преводиоца текста није истакнуто. У тексту се говори о значају Вука Стефановића Караџића у раду на реформи српског језика.

Иако је *Дело* било политички лист, поклањало је пажњу и француској књижевности. Два омиљена писца уредника овог листа очигледно су били Алфонс Доде и Ги де Мопасан, чије су приповетке објављивали. Посебно занимљива рубрика у овом часопису била је „Позоришна хроника“ која је обавештавала читаоце о представама у београдском позоришту. Углавном су то били комади француских аутора, па је то и био повод да се пише о француској књижевности.



## ЗВЕЗДА (1894–1901)

*Звезда*, Лист за забаву, појавила се 1894. године. Уредник листа је био Јанко Веселиновић. Излазила је са прекидима до 1901, а изашло је само 65 бројева. По трајању и утицају важније је друго појављивање часописа 1898. године, као „породичног листа“, да би се тек 1900. у њеном поднаслову појавила одредница Лист за забаву, поуку и књижевност. То значи да је *Звезда* прошла пут од забавног до књижевног часописа.

Таком прве године излажења лист није имао јасну уређивачку политику и излазио је сваки дан. Имао је следећи садржај: Ситнице, Пошалице, Представе у Народном позоришту.

Из француске књижевности у наставцима је 1894. године дата приповетка „Жена“ Госпође Жирарден. Име преводиоца није наведено. Објављена је приповетка „Последње цвеће“ Полоа Билоа, у преводу П; „Три живота за један цветак“ – епизода из француске револуције, у преводу Коре; приповетка „Идила“ од Жана Ребраха, у преводу С; приповетка Жил Симона „Кола, Колас и Колета“ у преводу Д. Д; приповетка „На месечини“ Анатола Лемана без навођења имена преводиоца, „Тајно саопштење академског фрака“ Алфонса Додеа (уместо имена преводиоца стоје три звездице). Исте године у наставцима се објављивао роман Жила Верна *Карпатски залив* у преводу А. Д. Радосављевића.

Занимљива је рубрика „Представе“ у Народном позоришту. Те године играле су следеће представе које су преведене са француског језика: *Тврдица*, комедија у пет чинова, превео с француског Владан Ђорђевић; *Одметница*, позоршна игра у четири чина, превео с француског Душан Л. Ђокић, *Анцило*, драма у три чина од В. Игоа, превео Драгутин Н. Јовановић; *Женски рај*, драма водвиљ у четири чина с певањем, написали К. Монтепен и Х. Шарлије, с француског превео Дагутин Н. Јовановић; *Чаша воде*, написао Ежен Скриб, с француског превео Владислав Вежић; *Брачна срећа*, написао Албен Валабрег, превео с француског Симо Матавуљ; *Роландова кћи*, драма у четири чина, написао виконт Анри де Борније, превео с француског Душан Л. Ђокић; *Јованка од Арка*, историјска драма у пет чинова, написао Жозеф Фабр, превео с француског Душан Л. Ђокић; *Присни пријатељи*, комедија у четири чина, написао Викторијен Сарду, превео с француског М. И. Стојановић.

Када је 1898. године *Звезда* обновљена, дате су јасне назнаке њене књижевне политике и културне мисије. Часопис је био усмерен ка домаћој књижевној сцени, али је садржао и критику и преводну књижевност. Друга важна функција часописа била је његова политичка и друштвена ангажованост, али то се тада у самом часопису није истицало.

И док су радикалско *Дело* и *Српски преглед* имали у поднаслову поред назнаке „књижевност и наука“ и „друштвени живот“, последња одредница није била истакнута у

*Звезди*. У часопису није било чланака из области политичке и социјалне теорије, али је она имала изразито политичку боју и критички став према српској друштвеној стварности.<sup>60</sup> Политичка боја часописа одражавала је став његовог уредника Јанка Веселиновића, као и већи број *Звездиних* сарадника, који су због политичких уверења остали без посла.

Највише су се хумористичко-сатиричним текстовима издвајали Радоје Домановић и Бранислав Нушић. Међутим, када је *Звездин* стални сарадник Павле Маринковић ушао у владу Александра Обреновића, у књижевном кругу око часописа десиле су се значајне промене. Нова влада и краљ, у жељи да придобију сараднике часописа, прешли су на њихово „збрињавање“.<sup>61</sup> Јанко Веселиновић је постао драматург Народног позоришта, Бранислав Нушић његов управник, Јован Скерлић и Милан Грол добили су државне стипендије за школовање у иностранству. Нови „тон писања“ у завршној фази *Звездиног* излагања, њено „уозбиљавање“ на почетку двадестог века, о коме пише Павле Маринковић (1900, 1, VI,5), представљају израз тих промењених околности. Већ је у марту часопис престао да излази.

Године 1898. у *Звезди*, Породочном листу, објављене су следеће приповетке с француског: „Под гилотином“ Александра Диме Оца, у преводу В. Ј. Рајића, „Рањеник“ Ги де Мопасана, „Нечиста кућа“ Дениса Лангата у преводу Велизира Ј. Митровића, 3 приповетке Катула Мендеса: „Несрећна жена“, „Златни пољупци“, „Изгубљене речи“ у преводу Д. И. Марковића; 2 приповетке Алфонса Додеа: „Ленивац – Алжирска легенда“ и „Нови учитељ“ у преводу Уроша Петровића; приповетка „Чичерон“ Обрија Везана у преводу Велизира Ј. Митровића, „Атланта“ Едуарда Рода коју је превела Савка Радичевићева и приповетка „Паци татицу, паци“ Мишела Кордеја. Преводац се потписао иницијалима Ј. Ј. Приповетку Октава Мирбоа „Пре погреб“ превео је Рајић, као и приповетку „Стари вођ“ Жана Рамоа. У рубрици „Позоришна хроника“ наводи се да се даје представа „Данишеви“, драма у четири чина коју је написао Александар Дима Син.

Године 1899. објављене су три приповетке Ги де Мопасана: „Денис“, Чика Монжиле“, које је превео Велимир Ј. Рајић и „Отац“ у преводу Велизира Ј. Митровића. Од Франсоа Копеа објављена је приповетка „Парче хлеба“ коју је превео Душан Ј. Ђокић. Од Хижа ле Роа дата је приповетка „Бегунчев део“ у преводу Ј. С. П. Андриа Ивановић превео је песму Виктора Игоа. Наслов песме није дат. Од Алексиса Бонвијеа објављена је песма „Једна новембарска ноћ“ коју је превео Д. И. Марковић. Срећемо се и са приповетком „Максим“ Марсела Превоа коју је превео Ј. Адамовић и приповетком „Последице лепоте“ Пол де Сен Морија коју је превео Велизир Ј. Митровић. Преводац који се потписао иницијалом Ружа превео је приповетку „Прокажени“ Хавијеа Местра која је објављивана у наставцима.

---

<sup>60</sup> Матовић Весна, *Српска модерна - културни обрасци и књижевне идеје*, Периодика, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007, стр. 218.

<sup>61</sup> Матовић, наведено дело, стр. 219.

Алфонс Доде је и ове године присутан у *Звезди*, сада са својим „Белешкама о животу“ за које није наведено име преводиоца. Велимир Ј. Рајић је превео приповетку „Сметњак“ Жоржа Деламана. „Утвару“, приповетку Армана Силвестера превео је Милутин К. Мићић. Ове године су преведене и приповетке „Марта“ Катула Мендеса и „Стаклено око заручника“ Андрије де Бомана. Имена преводилаца нису дата. У рубрици „Позоришна хроника“ напомиње се да се у Народном позоришту игра комедија у пет чинова *Женски пријатељи* Александра Диме Сина.

Године 1900. *Звезда* је у свом поднаслову имала: „Лист за забаву, поуку и књижевност.“ Ове године у наставцима се објављивао роман Алфонса Додеа *Тартарен из Тараскона* у преводу Милана Грола.

Године 1901. у наставцима су објављене *Белешке о животу* од Алфонса Додеа. Име преводиоца белешки није дато. У рубрици књижевност даје се реферат о роману *Родна земља* француског писца Енри Бордоа.

*Звезда* је 1901. године престала да излази.

Веселиновићева *Звезда* као часопис на прелазу два века и две епохе веома добро показује како је процес сегментирања претходних стваралачких искустава текао упоредо са асимилирањем нових, тако да границу и спојеве старог и новог, традиционалног и модерног није могуће прецизно утврдити.<sup>62</sup> Распоред рубрика, њихово појављивање и ишчезавање јасно говоре о томе.

После четворогодишњег прекида *Звезда* је почела да излази 1898. године као „Породични лист“, што је подразумевало и бројне забавно-поучне рубрике и прилоге. Профил часописа, међутим, то није потврђивао. Књижевна проза и поезија, које добијају на значају, потиснуле су рубрике корисне забелешке или занимљиве ситнице, а за њима следе рубрике: уметност, књижевност, белешке из књижевности и уметности, а потом је уведена и позоришна хроника. Наглашенија оријентација ка прилозима из савремене српске и стране књижевности на књижевну критику, сврставала је *Звезду* међу часописе модернијег усмерења.

Па ипак, преводна књижевност је била важан фактор у културном и књижевном деловању Веселиновићевог часописа и активно је учествовала у процесу „европеизације“ националне литературе. Присутан је велики број писаца са немачког говорног подручја, затим мањи број представника енглеске и америчке књижевности, а новину у односу на дотадашњу рецепцију страних књижевности представљала је изузетно добра заступљеност италијанске књижевности као и скандинавских књижевности.

---

<sup>62</sup> Матовић Весна, *Српска модерна – културни обрасци и књижевне идеје*, Периодика. Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007, стр. 221.

Интересовање за француску књижевност било је веома изражено, а распон иде од романтичара Игоа, Ламартина и Мисеа, преко реалиста Мопасана, Копеа, Додеа, Превоа, П. Лотија, Ж. Симона, натуралисте Золе, до парнасавца Сили Придома, али се не помињу Бодлер и други симболисти.

На програмску усмереност часописа утицао је Урош Петровић својим судовима о Игоу, Золи и Додеу: Иго је „романтик-политичар“, Зола сувише радикалан „натуралист-моралист“, а Доде има „карактере који су с природе живи, пластични и логични у свом развоју“.<sup>63</sup>

Европска (као и национална) романтичарска књижевност је у *Звезди* била добро прихваћена. Озбиљније тешкоће јављале су се у рецепцији дела натуралистичке школе, посебно Емила Золе која су у Веселиновићевом часопису изазивала подозрење. Зола и Флобер као писци нису оспоравани у *Звезди*, али њихов књижевни поступак није наилазио на допадање, а доследније примењен код других аутора изазивао је и осуду. Димитрије Вученов је тврдио да је *Звезда* „последње гласило епохе српског реализма“.<sup>64</sup>

Дакле, то је био часопис који се почетком XX века нашао на турском тлу свеколиких промена: политичких, културних, идејних, у метничких и генерацијских. *Звезда* није оставила велики траг у српској периодици, није имала значај прекретнице у развоју, али је незаобилазна у сваком озбиљном истраживању историје српске периодике, посебно епохе реализма и модерне.

Мада је тешко говорити о чврстој програмској концепцији и избору текстова који су се преводили у *Вили*, *Отаџбини*, *Српском прегледу*, *Делу*, *Звезди*, тј. у часописима који су излазили у Београду у XIX веку, ипак се може запазити превласт реалистичког књижевног модела или дела која су садржајно-формалним својствима била блиска реалистичком правцу.

Када је реч о књижевној критици, нису била постављена јасна програмска начела, није се преводило систематично и са циљем. Руска и француска књижевност имале су превагу у овим часописима. Од француских писаца највише су превођени: Алфонс Доде, Ги де Мопасан, Александар Дима Син, Виктор Иго.

---

<sup>63</sup> Петровић Урош, *Звезда*, 1899, књ. 3, стр. 22.

<sup>64</sup> Вученов Димитрије, *Јанкова Звезда: О српским реалистима и њиховим претходницима*, Београд, стр. 117.

## ЧАСОПИСИ КОЈИ СУ ИЗЛАЗИЛИ У БОСНИ:

### *БОСАНСКА ВИЛА* (1885–1914)

*Босанска вила* се борила за очување националног и културног идентитета. Излазила је у Сарајеву од 1885. до 1914. године и у том периоду је била најпознатије национално српско гласило на подручју Босне и Херцеговине. У тадашњу руралну културу почеле су да се уносе космополитске идеје млађе генерације. Лист је покренут као орган Српског учитељског збора са намером да изазове интересовање за књижевност, као и да подигне националну свест. Покренули су га двојица учитеља, Божидар Никашиновић и Никола Шумоња.

Од страних књижевности у овом листу су неговане немачка и руска књижевност, а из енглеске књижевности је до 1900. године објављен само један чланак у преводу. Француски утицај је, после немачког и руског, био доминантан у нашој средини крајем XIX века, што се види и у овом часопису. Прво су се објављивали оригинални поетски и прозни прилози, затим књижевни преводи, поучни чланак, а затим народне песме и приче.

Овај први и у правом смислу речи књижевни часопис је у Босни и Херцеговини био у почетку „нека врста породичног листа“,<sup>65</sup> намењеног ширем кругу читалаца, претежно српском становништву Босне и Херцеговине, које је било готово без икаквог образовања, па је лист подешавао своју садржину управо према тој читалачкој публици. Због тога је пуно простора посвећивано народном фолклору, народним песмама и причама. Постепено је часопис ширио свој књижевни и интелектуални ниво, па је постао „вредни књижевни часопис“.<sup>66</sup>

Међу сарадницима овог часописа, у току двадесет осам година његовог излажења, налазе се имена познатих српских књижевника, научника и интелектуалаца (Алекса Шантић, Јован Дучић, Светозар Ђоровић, Исидора Секулић, Јован Скерлић и др). Преводи у *Босанској вили* вршили су утицај на формирање и васпитање књижевног укуса читалаца. С обзиром да је овај лист излазио под тешким политичким и материјалним условима, често су недостајали „оригинали текстови“.

Мидхат Шамић, пишући о преводима у *Босанској вили*, каже да у њеном излажењу можемо разликовати два изразита раздобља: једно које иде до 1907. године, а друго од

---

<sup>65</sup> Шамић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа „Босанска вила“ (1885-1914)*, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 332.

<sup>66</sup> Шамић, наведено дело, стр. 332.

1908. до 1914. У првом раздобљу превођена је углавном проза, а у другом и проза и поезија.<sup>67</sup>

Француска књижевност је у овом часопису присутна већ прве године. Наиме, 1866. преведена су два прозна текста француских писаца. Један је од Емила Золе, „Поплава“ у преводу Саве Манојловића. Према томе, Емил Зола није само први француски писац који је преведен у *Босанској вили*, него и први страни писац који је преведен у овом часопису. Други прилог је „На развалинама“ од Волнеа, француског ерудите и филозофа, у преводу М. Србљана.

Већ следеће, 1887. године, јавља се Алфонс Доде: објављена је његова приповетка „Сангинерска морска кула“ из збирке *Писма из моје ветрењаче*, у преводу М. Србљана. И 1888. године Доде је поново присутан у овом листу, са преводом балада у прози из истоимене збирке. Преводилац је био Милан И. Иванчевић, а 1889. године објављена је и Додеова приповетка „Опсада Берлина“ у преводу Душана Божића.

Следеће године (1890) уопште није било превода са француског језика, али је у одељку „Листак“ објављен текст под насловом „Француска књижевност“ у коме се даје приказ француских писаца и књига и информација о њима. Дакле, извесна књижевна критика о француској књижевности у овом листу среће се тек у петој години његовог излагања.

Исте године је у овој рубрици В. Д. дао кратак приказ Золиног романа *Човек – звер*. Управо је те године овај роман објављен у Француској, што показује да је овај сарајевски часопис понекад помно пратио дешавања на књижевној сцени Француске. Ни 1891. године није било превода са француског језика. Године 1892. поново се јавља Алфонс Доде: Миодраг Ибровац је у овом листу превео његову приповетку „Заставник“. Исте године су превођени и Ги де Мопасан и Волтер.

Први чланак поучног и научно-популарног карактера преведен је у *Босанској вили* 1893. године. Био је то текст „Меркур“ француског астронома Фламириона. Француских књижевних текстова те године, као и наредне, 1894. године, није било у овом часопису, али је 1894. године дат приказ о преводу француског писца Жила Верна. У њему се о преводима Жила Верна говори много мање него о Золи. Писац овог приказа ( који се потписао иницијалом Драгуики), истакао је да се код нас преводи без избора и то „не само с реда шта било, већ баш оно што је најгоре“,<sup>68</sup> а притом под „најгорим“ подразумева Емила Золу.

У *Босанској вили* уопште није било превода са француског језика 1889, 1890, 1891, 1894, 1896. Године 1898. преводи се Катил Мендес. У рубрици „Листак“ у овом часопису

---

<sup>67</sup> Шамић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа Босанска вила* (1885-1914), Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 335.

<sup>68</sup> *Босанска вила*, 1894.

објављивале су се информације из српске и словенских књижевности, а тек 1890. године јавио се наслов „Француска књижевност“ са приказима француских писаца и књига и информацијама о њима.

Иако се *Босанска вила* борила за очување националног и културног идентитета Срба, ипак је посвећивалу пажњу и француској књижевности. У овом периоду је једино била заступљена француска проза, али се наилази и на приказе француских писаца и дела, што се може сматрати зачетком критике.

### ЗОРА (1896–1901)

Од *Српског прегледа* део програма преузела је и Мостараска *Зора*.

*Зору* (1896-1901), Лист за забаву, поуку и књижевност покренули су Светозар Ћоровић и Алекса Шантић у Мостару 1896. године. Овај лист је у континуитету излазио до краја 1901. године. У том периоду је из штампе изашло 69 бројева, или сваког месеца по један број. Чланови редакције били су Светозар Ћоровић, Алекса Шантић, Јован Дучић и Атанасије Шола.

Првобитну концепцију *Зоре* природно је наметнуло постојање *Босанске виле*, веома утицајног листа не само у Босни и Херцеговини, већ у целој тадашњој српској књижевности. У свом раду редакција се угледала на београдски *Српски преглед* и војвођанско *Бранково коло*, два најзначајнија гласила у Србији, па су се међу њеним сарадницима нашли и афирмисани прозни писац Стеван Сремац, као и књижевни критичар Љубомир Неђић.

Лист је имао следећи садржај: објављивао је песме (оригиналне и преведене), приповетке, романе и драмска дела (оригинална и преведена), чланке (оригиналне и преведене), оцене и приказе и писма. Што се тиче превода, објављивала су се углавном дела из немачке, руске, мађарске и француске књижевности.

Године 1897. уредници *Зоре* били су Алекса Шантић и Светозар Ћоровић. Објављена је драма у четири чина *Дениза* Александра Диме Сина у преводу Милана Вл. Ђорђевића, Лафонтенов „Лов на курјаке“, где је као преводилац наведен Лисерон. Исти преводилац превео је и приповетку „Пјевач из Кимеје“ Анатола Франса. Од Тудуз Гистава дата је приповетка „Занзара“ у преводу Јелене Павловић. Ове године објављена је и приповетка „Судија убица“ Ги де Мопасана, а као преводилац се потписао само Жарко. У одељку „Књижевне биљешке“ истиче се да је у Паризу објављено „дело прослављеног Алфонса Додеа *Благо д'Арлатаново*.<sup>69</sup> Напомиње се такође да је син Алфонса Додеа, Леон

---

<sup>69</sup> А. Б. *Le trésor d'Arlatan, Zora*, 1897, стр. 117.

Доде, написао роман под називом *Сузан*, да је обрада романа врло добра и да се очекује да ће Леон Доде добити име Доде Син, по угледу на Диму Сина.

Године 1898. овај Лист за забаву, поуку и књижевност уређивали су Алекса Шантић и Јован Дучић. Објављена је у наставцима драма *Дениза* Александра Диме Сина у преводу Милана Вл. Ђорђевића, од Анатола Франса *Шума од Мирта*, а преводилац је дао само своје иницијале J. M. J. У одломку „Оцене и прикази“ истиче се да је у Француској објављен текст „Српске школе на Косову“.

Уредник *Зоре* 1899. био је Јован Дучић. Из француске књижевности објављена су следећа дела: „Филимона“ Андре Теријеа, (превод Лисерон), „Погранични стражар“ Жан Ришпена (превод Леша), „Ускршње успомене из Србије“ Албера Малера (превод М. Ст.).

*Зору* је 1900. и 1901. године уређивао Атанасије Шола. Године 1900. од Александра Диме дата је приповетка „Бенерал Дима на Клаузен мосту,“ у преводу Лесерона, а од Ги де Мопасана приповетка „И у смрт заједно,“ коју је превео Иван Иванић. У одељку „Чланци“ дат је чланак „Тургењев - из Додевих успомена,“ у преводу Ј. Петровића. У тексту Доде говори о односу Француза према страним књижевностима, истичући да их Французи слабо познају.

Године 1901. није било преведених дела из француске књижевности, али је објављен чланак нашег истакнутог књижевног критичара Јована Скерлића: „Поглед на политичку и социјалну француску поезију 1830–1848“. У тексту се наводи да је то било време највећих интелектуалних превирања, да су стихови постали једна врста оружја, да је Наполеон подигнут у ред полу - богова. По Јовану Скерлићу, „уметност треба да буде цивилизацијска, корисна, борбена, тендециозна, каква је управо била у периоду од 1830. до 1848.“<sup>70</sup>

Из изложеног се може закључити да је деведестих година, с порастом броја читалаца који су постављали све озбиљније захтеве једном књижевном часопису како у погледу избора дела тако и у погледу приступа књижевним проблемима, постојала изразита тежња за достизањем што вишег књижевног нивоа.

На основу поређења сличних часописа, или пак оних који су у истом временском периоду и у истој културној клими показивали врло велике разлике у профилисаности, концепцији, естетским основама књижевне критике, произилази да се у њима неговала традиција српске народне поезије, а да се са страних језика углавном преводила проза. Огромна продукција лирских песама у првој половини XIX века била је присутна и код нас и у страним књижевностима, нарочито у немачкој (аустријској) која је нашим људима тога доба, нарочито у Војводини, била позната, блиска и приступачна. Али, с француског језика се у нашим часописима углавном преводила проза, а мање поезија.

---

<sup>70</sup> Скерлић Јован, Поглед на политичку и социјалну француску књижевност од 1830-1848, *Зора*, 1901.



Јован Суботић је био једна од најзначајнијих фигура у нашем књижевном животу прве половине XIX века. Он је за развој наше националне уметничке књижевности посебно у питањима теорије, а делом и у књижевном стваралаштву, дао значајан допринос. Суботић је први у своме књижевно-историјском прегледу *Неке черте из повестнице србског књижевства* (1847) формулисао основне теоријске ставове наше националне књижевности, и за те ставове се залагао чим је ступио на поље наше књижевне теорије. Основна Суботићева мисао била је да ће само човек који је прожет националним духом и који се у свом књижевном стваралаштву надахњује нашом народном поезијом моћи да створи „народњу“ и песничку слику света.<sup>71</sup>

Већ крајем века осећао се дах и немир модерне књижевности XX века и почетак нових интенција у српској књижевности.

Цео XIX век је обележен развојем национално-културног образовања. Један од првих значајних културно-књижевних подухвата је оснивање Матице српске у Пешти (1826), покретање часописа, оснивање Лицеја, штампарија које не штампају само књиге на српском језику, него и новине, часописе, забавнике и календаре. Већ у првих шест деценија XIX века излазило је неколико књижевних додатака уз поједине новине: *Додатак бечким Новинама србским* (1815–1822); *Србски народни лист* (1835, 1837–1848) као додатак пештанским *Србским народним новинама*; *Подунавка* (1843–1848) као додатак београдским *Новинама србским*; *Седмица* (1852–1858) као додатак новосадском *Дневнику*.

Основана су стална народна позоришта у Новом Саду (1861) и у Београду (1868) у којима су се давале и представе из француске књижевности. Тип књижевних часописа, попут *Звезде* Јанка Веселиновића, у коме још нису биле разграничене функције забаве и поуке од уметничке функције књижевности, био је чест деведесетих година. Сарајевска *Босанска вила*, мостарска *Зора*, карловачко *Бранково коло* у поднаслову су имале „Лист за забаву, поуку и књижевност“.

Као што се види, највећи број књижевних часописа у XIX веку излазио је у Новом Саду. Најзаступљенији француски писци у часописима који су излазили на српском језичком подручју били су: Виктор Иго, у првој половини XIX века и Алфонс Доде и Ги де Мопасан, чија су се дела највише преводила током деведесетих година XIX века. Александар Дима је такође веома превођен. Виктор Иго је српску читалачку публику привлачио својим напредним хуманитарним идејама, али су и Доде и Мопасан били симпатични читаоцима часописа тог периода. Чини се да је интересовање за ове писце било тако велико зато што су они знали да уметнички оживе широки сплет људских осећања од радости до патње, као и високе тежње и идеале.

---

<sup>71</sup> Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности*, Просвета, Београд, 1994, стр. 244.

Шездесете године су биле прекретница у духовном животу Србије, што се одразило и на часописе који су озбиљније приступали питању како српске, тако и стране књижевности. Уредници и сарадници часописа имали су задатак да упознају читаоце са тековинама људског духа, па су често преносили белешке о најновијим појавама у културном животу из страних листова, често из француских. Већ су се осамдесетих и деведесетих година у нашим листовима јављале књижевне критике о француским писцима.

У тексту Павла Поповића „Један књижевни лист – *Вила (1865–1868)*“ објављеном у *Српском књижевном гласнику* 1921. године (књ. 3) предочено је слабо стање наших књижевних листова током XIX века. Поповић је истакао да је „нека срамота за Србију, која је у том тренутку тако бујна и напредна у време кнеза Михајла, нема ниједног књижевног часописа, а Војводина има четири: *Летопис*, *Даница*, *Словенка*, *Јавор* и *пети*, *Матица* је на помолу. Али, 1865. Стојан Новаковић је покренуо своју *Вилу*“.<sup>72</sup> Иначе, говорећи о нашим књижевним листовима, Поповић је напоменуо да су се књижевни листови најпре јавили у Војводини, као и новија српска књижевност. Први је *Летопис*, ако се не рачуна Орфелинов покушај из XVIII века. *Српски народни лист (1835)*, *Српске народне новине (1838)*, *Магазин (1842)* излазили су у Будиму и Пешти, а продавали су се махом у Војводини. У нашим другим крајевима било је неколико политичких листова и годишњих алманаха. За време кнеза Милоша излазили су алманаси: *Вукова Даница (1826)* и *Тиролова Уранија (1837)*. Први књижевни лист у Србији, *Подунавка*, појавио се 1843. године, која је у ствари била недељни додатак званичних новина и излазила је неколико година. Кад је основано старо београдско читалиште, покренуте су *Новине читалаштва (1847)* у којима се посебна пажња придавала књижевности. Оне су убрзо престале да излазе и Србија је остала без свог књижевног листа, све до 1865. године када је Стојан Новаковић покренуо своју *Вилу*.

Другу половину XIX века у Француској обележила је Фебруарска револуција 1848. године која представља прекретницу у француској историји XIX века. Овај догађај обележио је крај романтизма и продор реалистичког правца у уметности. У науци је преовлађивао позитивистички дух, а у уметности су се јавиле утилитаристичке тежње: уметност треба да буде корисна, да одражава основне друштвено-политичке тенденције и да служи поретку.

Међутим, као реакција на тај утилитарни модел, настао је захтев за култом уметности ради уметности, па је Парнасовска школа прогласила свет поезије за једину култну вредност. Другу половину XIX века у Француској карактерише и књижевна критика. Седамдесетих година јавио се још један књижевни покрет, натурализам. Наша књижевна штампа није у потпуности пратила дешавања у француској књижевности. Од

---

<sup>72</sup> Поповић Павле, Један књижевни лист - *Вила (1865-1868)*, *Српски књижевни гласник*, 1921, књига 3, стр. 101.

савременика, објављивала је само дела Алфонса Додеа и Ги де Мопасана. И док су у Француској били актуелни Флобер и Зола, код нас се и даље објављивао Виктор Иго, Ламартин, па чак и Расин и Волтер. Помиње се и Балзак, али само његове *Филозофске студије*. Помало је био заступљен и Зола. Парнасовци и симболисти се у XIX веку у нашим књижевним листовима уопште нису објављивали.

Два најзначајнија листа деведесетих година били су *Дело* и *Српски преглед*. Излазили су у Београду. У поређењу са ранијим српским часописима ова два листа представљају велики напредак: боље уређени, разноврснији и модернији.

## 2.4. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА ОД ПОЧЕТКА XX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ

Почетком XX века југословенска идеја била је стожер спољно-политичке оријентације Краљевине Србије. У таквим историјским и политичким околностима Србија је морала да тежи развоју културне свести, ограђивању од аустроугарског утицаја и приближавању нацијама и државама у којима је модеран тип европске цивилизације био развијенији, изразитији, на вишем нивоу него у Аустроугарској, а то су у првом реду биле Француска и Енглеска, у којима су либерарне идеје младог грађанства већ биле сублимисане у опште прихваћену социјалну оријентацију.

Млада српска држава је морала да у Европи, међу великим народима, потражи заштитника. Била је то Француска, земља чија је химна позивала на одбацивање насиља, на братство и једнакост. Осим тога, француске филозофске и књижевне идеје пружале су од Волтеровог времена ослонац сваком слободарству и напретку духа, захваљујући раскошном језику који их је изражавао.

Утицај француског капитала у Србији био је јак већ крајем XIX века, а од 1903–1914. године Француска је финансирала и давала зајмове за покриће трошкова проузрокованих балканским ратовима.

Повратак првих француских ђака у Србију још у XIX веку представља појаву нове нараштаје која је донела Игоове демократске идеје и његове осуде насиља и властодржаца. Аустрофилска политика последњих Обреновића није могла да угуши осећања према Француској: променом династије, почетком XX века, политика државе потпуно се окренула Француској. За француско-српске везе у XX веку пре би се могло рећи да су се у позитивном смислу мењале више квантитативно него квалитативно, јер су као раније постојале све врсте узајамности, само су се оне продубљивале, проширивале, интензивирале у свим областима.<sup>73</sup>

Универзитет у Београду је почетком XX века постао средиште брижљивог проучавања светске књижевности. Са доласком Богдана Поповића, затим Павла Поповића и Јована Скерлића на Универзитет у Београду, француска књижевност је добила посебну пажњу, а гледишта, теорије и оцене истакнутих француских писаца, књижевних историчара и теоретичара изучавају се, оцењују и предочавају као узор домаћим ствараоцима.

---

<sup>73</sup> Павловић Михаило, *У двоструком огледалу: Француско-српске културне и књижевне везе*, Просвета, Београд, 1996, стр. 85.

Модерна се у српској књижевности везује за сам крај XIX и почетак XX века, а у годинама уочи Првог светског рата може се говорити о весницима авангарде. То је била епоха убрзаног књижевног развоја. Подизање вредносних критеријума, развој критичке мисли, усавршавање књижевне форме и технике, артизам и субјективизам били су показатељи сазревања и отварања националне књижевности према савременим европским духовним струјањима и уметничким покретима. Утицај експресионистичких и футуристичких идеја почетком друге декаде већ су били знаци да је српска литература први пут у новијој историји успостављала синхронитет са развијеним европским књижевностима.

Француској књижевности се у то време посвећивала велика пажња: преводили су се француски писци и код читалачке публике је постојало велико интересовање за њих.

Јован Скерлић је у тексту „Шта се чита у нашој Народној библиотеци“<sup>74</sup> дао податке за 1905. годину. Према његовим речима, од великих писаца „западне лепе књижевности“ највише је читан Виктор Иго (узет 174 пута), затим долазе Ги де Мопасан (узет 146 пута), Алфонс Доде (узет 122 пута), Анатол Франс (узет 88 пута), Бајрон (узет 73 пута), Зола (узет 55 пута), Алфред де Мисе (узет 46 пута), Шилер (узет 44 пута) и Дима отац (узет 42 пута). Као што се види, на почетку XX века највеће интересовање наше читалачке публике било је усмерено на француску књижевност.

На прелазу између XIX и XX века у Београду су излазила само два часописа и то забавно-породичне усмерености: Веселиновићева *Звезда* и Одавићева *Нова искра*. Поред нишке *Градине*, у Војводини су излазили *Летопис Матице српске* и *Банково коло*, а у Босни и Херцеговини *Босанска вила* и мостарска *Зора*. То је мапа српске књижевне периодике на прелазу векова, која окупља око себе све највредније појаве на пољу књижевности.

Године 1904, нпр. у Београду је излазило укупно 72 листа, а у унутрашњости 18, од којих укупно 6 књижевних: *Српски књижевни гласник*, *Дело*, *Нова искра*, *Књижевна недеља*, *Омладинац*, *Ново време*. Број српских књига, као и број часописа из године у годину је био све већи. Тако је 1909. године од 169 српских листова, у Србији излазило 116, и то 79 у Београду и 37 у унутрашњости. Број су увећавали дневни партијски листови. У Америци је нпр. 1911. године издато петнаест српско-хрватских листова, а 1912. године - двадесет листова. Скоро да је било немогуће забележити да ли се ради о српским или хрватским листовима. Било је оних који су штампани ћирилицом, али и латиницом. Било је и листова који су излазили ван Србије, тј. у Војводини, тадашњој Аустро-Угарској излазили су *Летопис Матице српске*, *Бранково коло*, *Невен*. Редакција *Гласника* преузела је сараднике мостарске *Зоре*.

---

<sup>74</sup> Скерлић Јован, Шта се чита у Народној библиотеци, *Српски књижевни гласник*, 1906.

*Гласник* је означавао прекретницу не само у историји српске књижевности, већ и у историји српске књижевне периодике. Према речима Драгише Витошевића, овај часопис је у српску књижевност увео „начело мере и равнотеже“.<sup>75</sup>

Почетком XX века часописи су углавном излазили кратко и нередовно, доносили су прилоге о француској књижевности и запажања о њој која нису баш била зналачки одабрана, нити су довољно озбиљно третирали предмет о коме је реч. Понекад су били посвећени неком значајном писцу, али су неретко изостављали његова најрепрезентативнија дела, или су то биле само краће информативне белешке.

### ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

*Летопис Матице српске* је излазио у континуитету и почетком XX века. За разлику од претходног периода, када су се у њему објављивала дела из француске књижевности, сада се акценат ставља на критику, тј. објављивале су се белешке о француској књижевности, читалачка публика се обавештавала о објављеним делима из француске књижевности.

Тако је 1901. године у св. бр. 206, у рубрици „Белешке“ наведено да је децембарска свеска *Humanité nouvelle* донела чланак Ивана Керница о модерној хрватској књижевности. Као представници те књижевности поменути су Јосиф Козарац, Ђалески, Силвије Кранчевић, Лесковар, Густав Матош и др. У истој рубрици је истакнуто да је у Паризу проф. Л. Леже издао књижицу у којој се налазе допуне његовом познатом издању Рајмскога Јеванђеља (*Notes complémentaires sur le Texte du Sacré*).

Затим је објављено да је часопис *Revue des traditions populaires*, tome XV, Nr 9, sept. 1900, донео извештај о радовима Вида Вулетића–Вукасовића, који обухвата говор о неким народним веровањима на острву Корчули, где се говори о нарикачама и о веровању српског народа у вештице. Затим је дато кратко обавештење да је друга свеска *Bulletins et Mémoires de la Société de l'antropologie de Paris* донела чланак Заборовскога *Les Slaves de race et leurs origines*.

У истој књизи у рубрици “Књижевност” Јован Радонић је изнео податак да је др Томо Матић, професор у Сплиту, написао у Берлину расправу на немачком језику „Молијеров *Тартуф*“. Овом расправом је дао прилог историји комедије у Француској, указавши на узор славне Молијерове комедије, која се налази у збирци комедија које је Фламиније Скала штампао у Млецима 1611. године.

Године 1905. у *Летопису Матице српске*, у св. бр. 213, стр. 1–38 објављен је текст тада чувеног књижевног критичара Јована Скерлића „Поглед на данашњу француску

---

<sup>75</sup> Витошевић Драгиша, „Српски преглед“ Љубомира Недића, Књижевна историја IX, бр. 36, 1977, стр. 793.

књижевност“. Скерлић је дао детаљно тумачење историје француске књижевности, са посебним освртом на француску књижевност тог доба. Скерлић је своју студију поделио на три целине: поезија, проза и драма. Посебно се осврнуо на социјалну димензију француске књижевности.

Исте године је у свесци 231, у рубрици “Белешке“ објављено да је П. Т. Матић написао рад *Дубровачке прерадбе двију Молијерових комедија за Повјест књижевности хрватске*. Реч је о комедијама *Јовадин (Monsieur de Pourceaugnac)* и *Удовица (La comtesse d'Escarabagnes)*.

Године 1906. у свесци 235 Јован Радонић у рубрици “Књижевност“ пише како је књижара Nachette у Паризу послала уредништву *Летописа* 12. свеску *Journal des savants* у којој се налази последњи чланак Луја Лежера „Le cycle epique de Marko Kraljević“. „Ми смо одмах поручили да нам се пошаље и она свеска у којој је учени слависта, професор на Сорбони, Луј Лежер (...) почињао свој рад како бисмо унели што потпунију слику о раду Луја Лежера“,<sup>76</sup> навео је Радонић. Исте године у свесци 237 Јован Радонић је поново писао о овом чланку где је укратко изложио расправу Луја Бержера, који је рекао да су од Словена једино Руси, Срби и Бугари сачували народне епске песме међу којима је српска народна епика нарочито богата.

У рубрици “Белешке“ читалачка публика је обавештена да је у Паризу почео да излази часопис *Revue slave*. Исте године у књизи 239 Симо Матавуљ преводи Молијерову комедију у пет чинова *Пучанин као властелин*. Други део комедије је изашао у књизи 240, 1907. године.

Исте, 1907. године у рубрици „Књижевност – историја књижевности“, представљена су два чланка из француске књижевности: „Проспер Мериме“ и „Молијерове комедије у Дубровнику“. Оба чланка је написао Томо Матић, а информације о њима је дао Тихомир Остојић. У првом чланку је истакнуто да је у питању расправа која се односи на историју наше народне поезије код других народа, у овом случају Француза. Аутор је истакао да су се Французи први пут упознали са српском народном поезијом преко „Хасанагинце“, а да су се француски књижевници до Наполеоновог доба мало интересовали за нашу поезију. После стварања провинције „Илирије“, када је један део српских и хрватских крајева пао под француску управу, јавило се интересовање за српску књижевност. Када је француски романтичар Шарл Нодје 1813. године преузео уредништво љубљанског *Télegraph officiel*, објављен је низ чланака о „илирској поезији.“

У другом чланку говори се о једној значајној појави у нашој књижевности XVIII века – о појави француског комедиографа Молијера у Дубровнику. У првој половини XVIII века Дубровчани су превели скоро све важније Молијерове комедије и приказивали

---

<sup>76</sup> Радонић Јован, Луј Берже – Епски циклус Марка Краљевића, *Летопис Матице српске*, 1906, књ. 235, стр. 134.

их у свом позоришту. Тада је Томо Матић прегледао све дотад нађене рукописе и упоредио их с француским оригиналима. Дошао је до занимљивих сазнања: имена преводаца углавном нису позната, а преводи су веома слободни, прелазе границе и најслободнијих превода, па би се могли назвати прерадама.

Године 1909. у књизи 256 у рубрици „Књижевност“ Јован Радонић је писао поводом књиге Јована Скерлића *Француски романтичари и српска народна поезија*, која је штампана у Мостару 1908. године. Радонић је напоменуо да се код нас пуно писало о томе како се српска народна поезија допала немачким романтичарима, док је интересовање за наше народне песме код Француза било незапажено.

У првом чланку „Шарл Нодје“ Скерлић је приказао ову занимљиву личност француског романтичара прве половине XIX века, који је наш народ, нарочито посредством српске народне поезије, увео у француску књижевност.

Године 1911. у *Летопису Матице српске* у књизи 281 изашао је занимљив текст „Виктор Иго и Срби“ аутора Веснић Миленка. У тексту се говори о „бесмртном“ француском писцу који је постао „апостол слободе потлачених народа.“ Веснић је сматрао да је Иго био упознат са патњама српског народа још у детињству, да се борио против турске тираније у Србији, јер „слободна Француска хоће слободне народе.“<sup>77</sup> У Француску су непосредно у виду новинарских дописа или посредно преко енглеских листова, долазили најцрњи гласови о турским свирепостима. Иго је у Паризу у жеку српско-турског рата објавио проглас под називом „За Србију“ и позвао Француску и цивилизовану Европу да спречи турско насиље. У тексту се затим говори о заступљености овог француског писца у нашим књижевним листовима: у *Српском народном листу*, *Јавору*, *Бранковом колу*, *Звезди*, *Српском књижевном гласнику*.

О узајамним француско-српским културним и књижевним везама поново се говори у *Летопису Матице српске* 1913. године, у наставцима у књигама бр. 293 и 294 у тексту „Доде и илирство“ аутора Милана Ђурчина. У овом чланку Ђурчин је тврдио да су у Додеовом роману *Краљеви у изгнанству* главни јунаци Илири и да се спомињу гусле и илирске народне песме, а да је Доде свој роман написао 1879. године, сто година након Гетеовог превода „Хасанагинице“. Затим је напоменуо да је Алфонс Доде морао бар отприлике знати ко су били Илири, тј. да су у питању Срби и Хрвати. С обзиром да се у роману спомињу гусле, као и песма о Малом Радојици, Доде је сигурно знао да је реч о Србима. Ђурчин је закључио да је „Доде, велики француски романописац фантастично и апокрифно приказао Илире, Србе и Хрвате, њихову народну поезију и њихове обичаје, па

---

<sup>77</sup> Веснић Миленко, Виктор Иго и Срби, *Летопис Матице српске*, 1911, књ. 281, стр. 1-12.



дакле и њихову народну душу, као и његови не мање славни француски претходници на две десетине година после почетка деветнаестог века, Нодје и Мериме“.<sup>78</sup>

Године 1914. француска књижевност није заступљена у овом часопису.

Као што се види, у овом периоду се у *Летопису* више писало о француској књижевности и о узајамним културним и књижевним везама са Француском него што су објављивана дела из француске књижевности. Са симпатијама се пише о Игоу и Додеу и њиховим везама са нашим народима. Преведена је само Молијерова комедија *Пучанин као властелин*.

### БРАНКОВО КОЛО

*Бранково коло* је 1901. године излазило сваког четвртка. Уредник је био Паја Марковић Адамов. У одељку „Часописи, листови, новине“ каже се: „Сваке године у нас искрсне један или више нових и редовно угине један или још који стари часопис, лист или новине. Од 1. фебруара почињемо издавати „Лист за књижевност, науку и уметност“ под уредништвом Богдана Поповића. Ми држимо да Србија и њена престоница Београд треба да имају орган који ће бити неискључиво и што пространије огледало не само савременога књижевног кретања у границама Краљевине, већ и по осталим српским земљама“.<sup>79</sup> Француска књижевност је у овом периоду у *Бранковом листу* била веома заступљена.

Најзаступљенији француски писац је био Алфонс Доде. Те године објављене су следеће његове приповетке: Баладе у прози: „Дофенова смрт“ и „Потперфект у пољу“, у преводу Милоша Николића. Светислав А. Петровић је превео Додеове приповетке: „Си Симон“ и „Туга за касарном“.

У часопису је заступљен и Ги де Мопасан са приповетком „Ишчекивање“ у преводу Васе Стајића. Исти преводилац је превео и приповетку Пјера Лотија „Старица“, као и један део романа *Мој брат Ив* истоименог писца. Од Мендеса Катула преведена је приповетка „Његово име и презиме“. Дати су само иницијали преводиоца М. П. Објављена је и приповетка „Божих на страни“ Пол де Ноја (Nau, Paul de) у преводу Милке Будисављевић Приједорске. Треба напоменути да је овај лист у поглављу „Песме – преведене“ објавио песму „Француски Парнас“ Бушара Мориса. Преводилац се потписао именом Драгослав. У листу се писало и о узајамним културним везама између Француске и Србије, у тексту „Знаменити Срби деветнаестог века“ који је изашао у Француској.

Из француске књижевности 1902. године објављене су следеће приповетке: „Докуле малог Вучка“ Франсоа Копеа, „Шпијун дечко“ Алфонса Додеа, „Бура“ Тјерија

<sup>78</sup> Ђурчин Милан, Доде и илирство, *Летопис Матице српске*, 1913, стр. , књ. 293. Стр. 25-35; књ. 294, стр. 55-65.

<sup>79</sup> Адамов Марковић Паја, Часописи, листови, новине, *Бранково коло*, 1901, стр.1.

Ревилона, „Како ме воли“ Жулијена Бера у преводу Драгојне Вулчевећ и „Виноград“ Пјера Вернуа, „Марсељенка“ Жила Ромена, „Бретонска капа“ Матилде Аланик, „Како је деда Тодор путовао чак у Париз да купи капу“ Артура Дурлиака. Име преводиоца ових приповедака није дато, већ само иницијал С. Што се тиче критике, објављен је текст „Стогодишњица Виктора Игоа“ у коме се каже да је „Викто Иго велико име које би доликовало боговима на Олимпу, име које казује борбу и освету, казну деспотима, заштиту угњетенима“.<sup>80</sup>

И 1903. године француска књижевност је била присутна у *Бранковом колу*. Од других страних књижевности биле су присутне: руска, чешка, пољска, словачка, бугарска, мађарска, холандска, италијанска књижевност. Најзаступљенији француски писац је био Алфонс Доде. Објављене су следеће његове приповетке: „Тврдоглави Зуав“, „Поверење једне ласте“, „Сељаци у Паризу – за време опсаде“, „Монолог на броду“, „Алзас! Алзас!“. Приповетке је превео Ђ. Ћирић. Други по заступљености је Пјер Лоти. Преведене су две његове приповетке: „На гробу Самураја“ и „Мој брат Ив“. Исти преводилац, Ђ. Ћирић, превео је и приповетке Пјера Лотија, као и мање познатих француских писаца: Ивон де Варана: „Поверење једне ласте“, и Алфреда Мишела „Тиролска лаута.“

Што се тиче критике француских писаца, дат је текст: „Емил Зола – поводом најновије критике о њему“ у коме се истиче да је „трагична смрт Емила Золе ожалостила све литерарне и многе политичке кругове и да је наш књижевни часопис *Зора* писао је о последњем Золином делу „Истина,“ ставивши на почетку листа мото Емила Золе: „Истина је на путу и нема силе која ће је зауставити“.<sup>81</sup>

Године 1904. није било прозних дела из француске књижевности, али је присутна француска поезија. Објављене су песме Пола Жерардија „Крстови“ и Андреа Фулона де Воија „Јесен у њезином врту.“ Преводилац ових песама је Јов. Ђ. Пантелић. Он је напоменуо да су у питању преводи најновије француске лирике, песника „симболиста“.

Године 1905, након смрти Адамова, уредник листа је био Милан Будисављевић, власник оставине Паје Марковића Адамова. Уредник је истакао да ће се трудити да се лист приближи оној висини на којој стоје „најбољи белетристични часописи у богатијих и напреднијих народа. Досадашњи најбољи српски књижевници остаће овом листу и даље верни“.<sup>82</sup> Објављене су песме Виктора Игоа из збирке *Les contéplations*, које је превео Војислав Илић. Од Ги де Мопасана дата је приповетка „Самоћа“. Преводилац је М. Поповић. Ђ. Ћирић је превео неколико максима Ла Рошфукоа. Објављена је и приповетка Ги де Терамода „Милосрдна лаж“. Преводилац се потписао иницијалом Н.

<sup>80</sup> Непознати аутор, Стогодишњица Виктора Игоа, *Бранково коло*, 1902, стр. 207.

<sup>81</sup> Чекорило А. Ђорђе, Емил Зола – поводом најновије критике о њему, *Бранково коло*, 1903, стр. 778-787.

<sup>82</sup> Адамов Марковић Паја, *Бранково коло*, 1905, стр.1.

И следеће, 1906. године француска поезија је у *Бранковом колу* заступљенија од прозе. Преведена је песма Шарла Бодлера: „Moesta et errabunda.“ Преводилац се потписао иницијалом Д. М. Јован Ђ. Пантелић је превео песму „Црни ловац“ Пола Жерардија и песму „Ксантиса“ Албера Самена. Виктор Иго је поново заступљен са поезијом из *Les contemplations*. Преводилац се потписао иницијалима В. М. Преведена је и приповетка Ги де Мопасана „Мртва“. Преводилац је била Делфа И. Иванића. У рубрици „Ковчежић – књижевне белешке“ објављен је текст „Сардуова нова драма“ у коме се каже да је Сарду, сада најстарији француски позоришни писац написао нову веселу игру *La Piste (Траг)*. Затим се напомиње да у комаду нема никакве тезе.

Године 1907. објављене су песме Теофила Готјеа „Што кажу ласте“ и „Кинезијада“ у преводу Војислава Илића, који је такође превео песму Леконта де Лила „Хиалмарово срце“ и Молијерову песму „Господину Ле Вејеру“. Исте године преведене су и песме Сили Придома „Лабуд“ и „Угашена звезда“. Преводилац се потписао иницијалом Р. Од прозних дела преведена је приповетка Франсоа Копеа „Мала продавачица новина“. Преводилац је био Никола Стајић. Од Мопасана је објављена приповетка „Мираз“. Преводилац се потписао иницијалима Ђ.П.Д. Никола Стајић је превео приповетку „То је био славуј“ Пена Емануела. Од Марсела Превоа објављена је приповетка „Очи“. Преводилац се потписао иницијалом И. У рубрици „Књижевне белешке“ објављен је текст „Золина кореспонденција“.

Године 1908. француска поезија је поново била присутна. Војислав Илић је превео песму „Светлана“ Виктора Игоа, а Коста Трифковић песму „Станца“ од Молијера. Што се тиче прозе, преведена је приповетка Жана Гаскоња „Склониште за анархисте“. Преводилац се потписао иницијалом Д. Такође су преведене и две приповетке Ги де Мопасана: „Мртвачка рука“ у преводу Николе Стајића. Преводилац Мопасанове приповетке „Постеља“ потписао се иницијалом Н.

Године 1909. Војислав Илић је превео песму „Ноћни посао“ Жана Мореаса. Објављена је и приповетка „Васкрс“ Пола Буржеа. Приповетку је превео М.Н. Кармена.

Године 1910. у рубрици „Песме – преведене“ објављене су две песме Шарла Бодлера: „Пас и парфем“ и „Опијте се“ које је превео Мирко М. Косић. Такође су објављене и две песме Виктора Игоа: „После битке“ и „Занос“ у преводу Б. Ј. Николић. Исти преводилац је превео и песму „Сломљена ваза“ Сили Придом и „Шетња по води“ Андре Теријеа.

Од прозних текстова објављена је приповетка Камила Деба „После убиства“ коју је превео Дамјан Јеврић, затим приповетка Ги де Мопасана „Ордонанс“. Преводилац се потписао иницијалом М. П. Такође је преведена и приповетка „Љубав“ Шарла Ришеа. Преводилац се потписао само са са И. И. Преведен је и мало познати писац Мартијел Мулен. Приповетку „Лимунада с огроздом“ превео је преводилац који се потписао

иницијалом Д. М. М. Косић је за рубрику “Књижевност и језик“ написао чланак „Шарл Бодлер“. Он је описао Бодлера као зачетника и првог представника декаденства у књижевности. Затим је писао о његовој биографији, називавши га великаном који ће „деловати на развој целог човечанства“.

Године 1911. Бодлер је поново присутан у *Бранковом колу*. Објављене су његове песме „Литанија“ и „Сотона“, у преводу Д. М. Од прозних дела преведене су две приповетке Ги де Мопасана: „Тона“, коју је превео Ј. Н.Т. и „Љубав“ коју је превео Ђ. К. У одељку “Листићи“ преведене су кратке приче Виктора Игоа „Дете“ и „Месечина“, а преводилац је био Божидар Ј. Николић. Од Сили Придома је преведена прича „Разбијено гнездо“, а од Леконта де Лида „Подне.“ Ове приповетке је превео Светислав Живковић.

Главни уредник *Бранковог кола* 1912. године био је Драгутин Ј. Илић, а власник Душан Котур. Објављене су следеће песме у преводу Боже Весића: од Габријела Нигона „На гробу Жорж Сандове“, од Пола Жерардиа песма „Врло просто краљевање“ и од Сили Придома „Киша“. Од француске прозе објављена је само приповетка Ги де Мопасана „Једна велика страст“ у преводу Гргура Берића.

У рубрици „Књижевност и језик“ објављен је текст „Исповест оба Гонкура“ у преводу Н. Вид. Ради се о литерарном дневнику који су Браћа Гонкур водили са Флобером. Такође је објављен текст Душана С. Николајевића „Француска модерна драма“. Николајевић је истакао да је француска модерна драма на њега остављала утисак нечега што је удаљено од живота, а самим тим и од уметности.

У рубрици „Књижевне белешке“ Р. Јерков је напоменуо да је у издању уредништва омладинског листа *Венац* изишла књига *Малишан* Алфонса Додеа. Али, аутор текста је истакао да ова добра књига нажалост није имала среће да изађе у добром преводу. Преводиоци су се потписали са Милан Богдановић и компанија, а ради се о студентима, који су били „недорасли за тај посао“ како је истакао Јерков. У рубрици „Позориште и уметност“ објављено је да је Српско краљевско народно позориште приказало шалу у једном чину „Говори чак француски“ Тристана Бернара. Аутор текста је напоменуо да је Тристан Бернар омиљени писац међу Французима, који се врло радо чита и гледа у позоришту. За дело је напоменуо да је сувише лако, површно, занимљиво и понекад са сумњивим хумором.

Главни уредник *Бранковог кола* 1913. године био је Душан Котур. У уводном чланку је истакнуто да је овај лист ушао у деветнаесту годину излажења и да осамнаест година трајања није мало за један српски лист, да је овај лист је код нас неопходан јер негује националну књижевност, уметност и културу: „са виског гледишта и треба да буде

најјачи проповедник наше националне снаге и и културе у Војводини“.<sup>83</sup> У листу је ове године објављивана немачка, руска, мађарска, италијанска књижевност.

У одељку “Ковчежић“ напоменуто је да је изашла књига *Српске победе* која је намењена најширој западној публици, са предговором Емила Омана, професора париског универзитета. Књига је изишла у издању С. Б. Цвијановића, у Београду 1913.

Последња година излажења *Бранковог кола*, Листа за лепу књижевност, уметност и поуку, била је 1914. Одговорни уредник је био Душан Котур. Те године је објављено дванаест свезака. У рубрици “Ковчежић: оцене и прикази“ истиче се да је у Београду објављена књига *Максима* Ла Рошфукоа. Преводац *Максима* је Милутин Ускоковић. Аутор овог кратког текста који се потписао иницијалом Х, напоменуто је да је Ла Рошфуко витешки војвода и филозоф. Исти аутор је у истој рубрици обавестио читалачку публику да је у Београду изашла књига *Црвени крин* Анатола Франса у преводу Радивоја Караџића. Такође је објављено издање књиге *Сирано де Бержерак* Едмона Ростана, коју је превео Милан Димовић, а објављена је у Београду 1914. године. Исте године је у Сарајеву изашла књига *О лепоти душе* М. Метерленка, у преводу И. Ђ. Ђорђевића.

Као што се види, у периоду од 1901. до 1914. године, француска књижевност је веома заступљена у *Бранковом колу*. Присутна су сва три књижевна рода. Најпревођенији писци били су Алфонс Доде и Ги де Мопасан, а песници: Виктор Иго, Теофил Готје, Леконт де Лил и Шарл Бодлер.

## БОСАНСКА ВИЛА

*Босанска вила* је излазила и у XX веку, до 1914. године. За разлику од XIX века, када је објављиван превод само француске прозе, почела је да се преводи и поезија. Први превод француске поезије појавио се тек 1908. године.

У *Босанској вили* је 1902. године изашла преведена приповетка „Заставник“ Алфонса Додеа. Преводац је био Миодраг Ибровац, будући истакнути романиста и компаратиста. Доде је превођен и 1903. године тј. објављена је његова приповетка *Звезде* у преводу Ристе Цепине, сарадника овог часописа. Године 1904, 1905, 1906, 1910. и 1911. уопште није било прозних превода са француског језика.

Године 1908. преведени су Андре Терије и Франсоа Копе. Те године се први пут преводи и француска поезија. Објављене су четири песме Пола Верлена, једна Сили Придома, четири Алфреда Мисеа, две Виктора Игоа, две песме Марселина Диборд-Валмора и једна песма Жан Екара.

---

<sup>83</sup> Котур Душан, *Бранково коло*, 1913, стр. 2.

Слично је било и 1909. године. Највише се преводило са немачког језика (тридесетак песама), нешто мање са руског и енглеског. Са француског језика је преведено дванаест песама, а заступљени су следећи песници: Виктор Иго, Алфред де Мисе, Жозе Марија де Ередија, Леконт де Лил, Андре Шеније, Шарл Бодлер. Што се тиче прозе, ове године су се преводили Ги де Мопасан, Пол Бурже, Жан Риспен, Пол Маргерит. Од прозних писаца преведен је Пол Маргерит.

Следеће, 1910. године, насупрот претходној години, није било ниједног превода поезије нити прозе, како са француског, тако ни са других језика.

Наредне 1911. године објављено је више превода, али са француског језика преводила се само поезија. Те године је са француског преведен текст научног карактера „Живот царице у Византији“, у преводу Јелене Ћоровић, од истакнутог византолога Шарла Дила. Појавили су се преводи познатих француских песника: Едмон Ростана, Ередије, Жоакима де Бела, Мориса Метрлинка, Сили Придома, Франсоа Копеа, Шарла Ван Леберга и др.

Године 1912. преводио се Анатола Франс. Исте године из француске поезије објављене су песме Алфреда де Мисеа, Волтера, Емила Верарена и Фернана Грега.

И године 1913. француска поезија је заступљена у овом часопису. Објављена је песма *Јесен* Алфонса Ламартина и једна песма Виктора Игоа. Када је проза у питању, те године је присутан Анатола Франс.

Након 28 година излажења, *Босанска вила* је престала да излази 1914. године.

Пошто су млади авангардисти око *Босанске виле* након 1908. године постепено преузимали часопис, они су настојали да поред новог поетичког модела конципирају и нови културни модел, тим пре што је средином 80-их година, када је часопис покренут, тежиште било на етнографско-фоклорним и забавно-поучним прилозима.<sup>84</sup> Обновљена редакција са Димитријем Митроновићем на челу претворила је *Босанску вилу* „од провинцијског поучно-забавног породичног и задружног листа у модеран борбени часопис једне књижевне групе, која је захтевала брз, коренит и одлучан заокрет националне културе према најнапреднијим европским и светским токовима“.<sup>85</sup> Тако је *Босанска вила* постала репрезент једног новог културног програма и новог облика духовности.

Осим превода француске прозе и поезије, у часопису су се давале информације о француским писцима и њиховим делима, мада се не појављује ниједна озбиљнија и вреднија књижевна или књижевно – историјска студија, посвећена неком француском

---

<sup>84</sup> Шамић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа Босанска вила (1885-1914)*, Студије и огледи, Свијетлост, Сарајево, 1982.

<sup>85</sup> Палавестра Предраг, *Идеологија и мисија књижевних часописа – пример Босанске виле и Српског књижевног гласника у Сто година Српског књижевног гласника*, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003, стр. 35.

писцу, делу, књижевном роду или врсти, правцу или покрету. Ипак, у часопису су се објављивале различите информације о француској књижевности. Чланци су углавном писани поводом неког догађаја, са подацима који су понекад узимани из других часописа, а писани су углавном неспретно. Од самог почетка излажења часописа уређивала се рубрика „Листак“ у којој су се објављивале информације из српске књижевности, као и из страних књижевности. Тек 1890. године појавио се наслов „Француска књижевност“. У овој рубрици дат је приказ Золиног романа.

### *СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК – прва серија (1901–1914)*

*Српски књижевни гласник*, Лист за књижевност, науку и уметност – прва серија, покренут је 1901. године. Прва серија је излазила до 1914. У почетку је уредник часописа био Богдан Поповић, професор Велике школе, а власник С. Симић, професор Немањине гимназије. Богдан Поповић је био уредник до 1904. године. У наредном периоду, 1905. и 1906. године уредници су били Павле Поповић и Јован Скерлић, а од 1907. до 1914. уредник је био Јован Скерлић, а власник Богдан Поповић. Овај лист је био веома значајан у изграђивању односа српске књижевности према страним књижевностима, а нарочито према француским књижевним појавама.

Према Јовану Скерлићу *Српски књижевни гласник* је био први модерни српски књижевни часопис, западњачки по својим књижевним узорима и схватањима, али националан по својим непосредним смеровима и књижевном роду.

Све што је модерна и просвећена Србија на духовном плану тада очекивала и тражила, могла је да нађе у овом „европском часопису који је унео европска мерила“. „Гласниковци,“ како су их називали у њиховом времену, нису представљали почетак европеизације српске културе, већ су према многим особинама били на врхунцу тог процеса.

Према речима уредника Богдана Поповића „у листу ће бити заступљена белетристика, како српска, тако и туђа. Из туђе белетристике пресађиваће се само радови несумњиве књижевне вредности, понајпре такви какви би младој српској књижевности као што је наша, могли послужити обрасцем.“<sup>86</sup> Страна књижевност је српској најпотребнија. Наши књижевни листови су одувек, и до данас, у сваком броју пуни превода. Потребно је да се ти преводи почну доносити, не више без плана и циља, већ смишљено, по утврђеном начелу, и свесно правих потреба нашег света и наше књижевности“.<sup>87</sup> Овде видимо два момента у програму часописа: 1) Српска књижевност треба да следи обрасце (а они се налазе у западним књижевностима); 2) Улога критике и критичара.

<sup>86</sup> Поповић Богдан и др., Књижевни оглас, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, стр. 81-82.

<sup>87</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови, *Српски књижевни гласник*, 1901, стр. 111-121.

Овај програмски текст је својеврсна похвала мисији књижевне периодике у књижевном и културном животу и покушај да се назначе дистинктивна обележја у односу на књигу као облик комуникације. Разлику између књига и часописа овај критичар је илустровао сликом великих и малих лађа и њиховим особеним наменама. „Књига ће и даље служити своме циљу и на свој начин; а часописи ће од своје стране ићи својим разгранатим путањама. Претплатнику књижевног листа долазе на ноге и писац и критичар и књиџар“.<sup>88</sup> Поповић је, дакле, у часописима видео „нов књижевни облик“ и покренуо питање „како да се тај нови књижевни облик најбоље употреби, који су његови задаци?“<sup>89</sup> Да ли је садржај једног књижевног часописа одређен само уређивачком политиком?

Часопис је желео да буде окренут Европи, али је у тој жељи донекле био спутаван домаћим политичким и књижевним приликама, јер смо ми нажалост у културном развоју заостајали за Европом. Зато би обрасце требало тражити у другим, већим књижевностима из којих се могу преузимати одређени елементи који су код нас недостајали. „Преводи су права божја благодет“<sup>90</sup> Захваљујући преводиоцу, страни писци пишу за нас. Књижевни листови треба да помажу преводну књижевност, тј. да подстичу, да је упућују, да утичу на избор дела која се преводе, да мотре на верност самих превода. Наши листови су увек, па и тада, садржали пуно превода, али они нису доношени с планом, нити су свесно усклађивани са циљем коме би требало да послуже. Они су најчешће доношени без нарочитог мерила.

Поповић је закључио да је избор превода врло тешко учинити и да је потребно да им књижевни листови дају место које им припада. Књижевни листови би српској књижевности помогли да уђе у светску књижевност за којом је, и поред даровитости својих писаца, заостајала.

Од 1901. до 1904. године уредник *Српског књижевног гласника* био је Богдан Поповић. Године 1901. *Српски књижевни гласник* је имао следећи садржај: Приповетке (наше), Књижевни преглед, Позоришни преглед, Оцене и прикази, Белешке. Ове године је у наставцима објављен текст „Базак“ - есеј Хиполита Тена. Преводилац овог есеја са француског био је Богдан Поповић. У есеју се говори о Балзаковом животу и напорном раду, са посебним освртом на то да је за двадестет година написао чак деведесет седам дела. Од Ж. Куртелина објављена је у наставцима приповетка „Чиновник кога мрзи да иде у канцеларију“. Преводилац је био Душан Л. Ђокић. Алфонс Доде је заступљен већ у првој години излагања овог листа са приповетком „Привиђење Колмарског судије“. Преводилац се поново потписао са Х, а ради се о Душану Л. Ђокићу. Душан Л. Ђокић је преводио Балзаков роман *Евгенија Гранде* који је у наставцима излазио током целе 1901. године.

---

<sup>88</sup>Поповић Богдан, Књижевни листови, 1. део, *Српски књижевни гласник*, 1901, стр. 23-36.

<sup>89</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови 2. део, *Српски књижевни гласник*, 1901, стр. 111-121.

<sup>90</sup> Поповић, наведено дело, стр. 111-121.



У рубрици „Књижевни преглед“ објављен је чланак Слободана Јовановића „Емил Фаге: политичар и моралист XIX века.“ У тексту је истакнуто да се у Француској политичари баве и политиком и књижевном критиком. Ни Жил Леметр ни Анатола Франс сада више нису само књижевници, они су и „политички радници.“ Фаге не прати само само књижевност, он је књижевни историчар.

У рубрици “Белешке“ читалачка публика се обавештава да је у оквиру збирке „Велики француски писци“ изашла књига *Франсоа Вијон* Гастона Париса, а књига се препоручује свакоме кога занима француска књижевност. Душан Л. Ђокић је у рубрици “Цртице“ превео причу Ж. Куртелина „Молим за карте, господо“. У рубрици “Белешке“ објављен је текст „Ламартинове белешке о Србији“. Само је напоменуто да је један сарадник листа превео ове белешке које се налазе у Ламартиновом спису „*Voyage en Orient*“ („Путовање на Исток“).

У рубрици „Страна књижевност“ представљена је књига Евгена Дифеја *Рефлексије једног монархисте*. В. С. Вељковић, који је представио ову књигу, истако је да она представља једног честитог човека који уме да посматра и да мисли. У рубрици “Позоришни преглед“ објављен је чланак „Један листак из историје француске комедије“ Франсиска Сарса. Преводац текста се потписао иницијалом Ц. У неколико наставака објављен је текст француског филозофа Гијоа „Будућност уметности и поезије“ у преводу Јована Скерлића.

У Рубрици „Оцене и прикази“ Тј. Старчевић је дао кратак приказ Додеовог романа *Фромон и Рислер*, напоменувши да је у питању роман из париског живота који је Француска академија наградила. Код нас га је превео Мита Ђорић, а објављен је у Београду, исте 1901. године. У рубрици “Књижевни преглед – страна књижевност“ Милан Грол је дао кратку напомену о студији Јована Скерлића „Јавно мишљење у Француској“. Ради се о докторској дисертацији коју је Јован Скерлић одбранио у Лозани 1901. године.

Богдан Поповић је превео приповетку „Инфанткиња“ Албера Самена. Од Алфреда Вињија објављена је у наставцима приповетка „Живот и смрт капетана Реноа“. Преводац се потписао иницијалима Ј.М.Ј. Јован Скерлић је написао текст „Проспер Мериме и његова мистификација српских народних песама.“ Преводац са француског се потписао иницијалима О. М. Богдан Поповић је превео са француског језика приповетку „Витез са кондиром“ анонимног аутора.

Године 1902. у наставцима се објављивао роман *Тартарен на Алтима* у преводу Душана Л. Ђокића. Од Додеа је објављена и приповетка „Мајка“ коју је превео Јован Скерлић. Песму „Краљица бала“ Сили Придома превео је Богдан Поповић. У рубрици “Позоришни преглед“ представљена је *Арлезијанка* Алфонса Додеа. Белешку о представи написао је Драгомир М. Јанковић. Он је такође написао и текст „Криза у француској комедији“. У истој рубрици представљена је драма *Платонски брак* Жила Леметра.

У рубрици “Књижевни преглед – страна књижевност“ објављен је текст „Прве године Жила Симона“. Аутор текста био је К. Д. Кумануди. У истој рубрици објављен је и текст „Казатово пророштво“ Де Ла Арпа у преводу Богдана Поповића. Напоменуто је да је Ла Арп био један од Волтерових ученика, који је писао трагедије које су данас мало познате и држао предавања о старим и новим књижевностима. У наставцима је објављена приповетка „Лорета или црвени печат“ Алфреда Вињија. Преводац се потписао иницијалом Т. Објављена је и приповетка „Франсисин Муф“ Анри Миржеа. Објављен је одломак из *Епикурова врта* Анатола Франса.

Године 1903. у наставцима се објављује роман *Госпођа Бовари* Гистава Флобера у преводу Душана Ј. Ђокића. Од Ги де Мопасана објављене су приповетке: „Мали војник“, коју је превео Светислав Ст Симић, „Дунда“ у преводу Ст. К. Павловић и приповетка „Треба ли латински језик“, а име преводиоца није дато. Од Емила Золе објављена је приповетка „Како се умире“ у преводу Светислава Петровића. Виктор Иго је присутан са песмом „Из легенде векова“.

У одељку “Белешке – страна књижевност“ објављен је текст „Ернест Ренан – Моја молитва на Акропољу“, у преводу Богдана Поповића. У рубрици “Књижевни преглед - страна књижевност“ Јован Скерлић је написао текст „Макс Нордоу – О данашњој француској књижевности“. Скерлић је напоменуо да су у питању есеји који су преведени са немачког, а објављени у Паризу 1903. године. У тексту се говори о књижевној традицији у Француској, о чланцима Макса Нордоуа о прозним писцима и романсијерима, као што су Балзак, Мишле, Ги де Мопасан, Анатола Франс, Морис Барес, Пол Верлен, Стефан Маларме, Александар Дима син, Доде, Едмон Ростан.

У “Белешкама“ се говори и о приповеци *Дунда* Ги де Мопасана, која је једна од најбољих Мопасанових приповедака у којој је приповедач постигао највиши израз свог песимистичког виђења човека и човекове душе и успео да појединачну обраду одржи на висини основне замисли. У „Белешкама“ је напоменуто да су у француској објављене књиге „Историја Француске од постања до Револуције“ и „Андре Шеније“ од Емила Фагеа, последња свеска колекције *Велики француски писци*, монографија о последњем класичном и новоантичком песнику.

У истој рубрици објављен је текст „Гастон Парис“ Милоша Тривунца. Тривунац је истакао да се Гастон Парис бавио романском филологијом, да је написао докторску дисертацију о латинском језику у француском језику, а да је то први историјски о науци о гласовима (објављен 1862). У тексту „Млада критика у Француској“ истакнуто је да француска критика преживљава кризу.

У одељку „Одломци из страних књижевности“ објављен је текст „Како су Кандид и Мартин вечерали са шесторицом странаца и ко су они били“ од Волтера, у преводу Т. С. У поглављу „Књижевни преглед“ објављен је текст „Стендал Бел од Артура Шикеа“ др

Косте Кумануди. Кумануди је напоменуо да је Артур Шике био следбеник Тенове школе. У одељку „Оцене и прикази“ објављен је текст „Федра од Расина“ Душана Л. Ђокића. Истакнуто је да је *Федра* трагедија у пет чинова од Жана Расина, да је трагедију превео Никола Ђорић, а да је објављена у Мостару 1903. године. Према речима аутора текста, у питању је једна од најинтересантнијих Расинових трагедија која представља изванредну студију женског карактера.

Године 1904. објављени су текстови Павла Поповића „Волтеров *Задиг* и наше народне приповетке“ и „Антун Фабрис“. Такође је објављен и прилог о првом тексту „Ка чланку „Волтеров *Задиг* и наше народне приповетке“ Светозара Ђоровића. Дат је и кратак текст „Из успомена“ од Емила Золе. Светислав А. Петровић је с француског језика превео текст Емила Гебара „Прва хришћанска црква у Атини.“ Ги де Мопасан је поново присутан, овог пута са приповетком „Отац“. Преводац се потписао иницијалима М. М. Ив. Објављена је и новела Алфреда Мисеа „Тицијанов син“. Преводац је само дао иницијале Н. А.

У одељку „Позоришни преглед“ дати су следећи чланци: *Клодова жена* - комад у три чина од Александра Диме сина, *Маљ* – драма у пет чинова и девет слика, према Золином роману. Писац текстова се потписао са Провизорни. У рубрици „Белешке – страна књижевност“ наведено је да је у Француској 1903. године изашло 9.674 књига. Објављен је и текст „Шта Пушкин дугује француским писцима?“

Године 1905. и 1906. уредници *Српског књижевног гласника* су били Богдан Поповић и Јован Скерлић. Поново се објављује француска књижевност, дела у прози. О драмским делима углавном се писало у поглављу „Позоришни преглед“. Павле Поповић је написао текст „Антун Фабрис“, где о Фабрису говори као књижевнику, а не политичару. Настављено је објављивање приповедака Ги де Мопасана. Приповетку „Симонов тата“ превео је Душан Л. Ђокић. У одељку „Оцене и прикази“ објављено је да је у Београду изишла књига приповедака Ги де Мопасана, у преводу Душана Л. Ђокића, а у одељку „Белешке“ представљене су приповетке Ги де Мопасана.

Ове године је био веома присутан Проспер Мериме. У наставцима су се објављиване његове приповетке „Таманго“ и „Илска венера“ у преводу Светислава А. Петровића. Почело се са објављивањем *Кронике о владавини Карла IX* у преводу Душана Л. Ђокића. Преведена је приповетка „Мечкари“ Андре Теријеа. Није дато име преводиоца. Од Анатола Франса објављена је приповетка „Кренкебил“ у наставцима.

У одељку „Нове књиге“ представљена је књига *Модерна Француска* Габријела Анота, која је управо ове године била објављена у Француској. Такође је у одељку „Оцене и прикази“ представљена књига *Образовање воље* коју је написао Жил Пејо, а с француског превео Васа Стајић. Књига је објављена у Сремским Карловцима. Писац овог

кратког текста, који се потписао иницијалама П. П., поменуо је да ова књига предствља „страну моралну књижевност.“<sup>91</sup>

У одељку “Белешке“ објављено је да је у Крагујевцу почео да излази лист *La petite revue* на француском језику, тј. да су гимназијски професори М. Мајзнер и Ж. Томић почели са издавањем овог листића који ће доносити песме, приче и новеле француских писаца. У одељку “Позоришни преглед“ напомиње се да се у позоришту даје мелодрама *Два детета* (у два дела и осам слика) Пјера Декурсела, која је преведена са француског језика. Аутор текста који се потписао са П истакао је да публика може бити задовољна, јер се ради о занимљивом комаду који може и да растужи и развесели. Иначе се поред француске књижевности те године у листу објављивала немачка, руска и енглеска књижевност.

Године 1906. француска књижевност није била у већој мери заступљена у *Српском књижевном гласнику*. У првој књизи, тј. књизи 16, у наставцима се објављивао роман *Кроника о владавини Карла Великог* Проспера Меримеа у преводу Душана Л. Ђокића. Јован Скерлић у је одељку „Оцене и прикази“ објавио текст „Српски превод *Набоба* Алфонса Додеа“. У другој, тј. седамнаестој књизи ситуација је била мало боља што се тиче француске књижевности. У наставцима је објављена приповетка „Велики Свети Бернар“ Родолфа Тепфера. Преводилац приповетке се потписао иницијалима П. С. Приповетку „Хонорина“ Жила Ренара превео је Миодраг Ибровац.

У одељку „Позоришни преглед“ Милан Грол је објавио текст „*Сафо* од Алфонса Додеа“ Адолфа Белоа, уз опаску да је представа Сафо у Београду веома лоше одиграна, а да Додеов роман није добро протумачен. У одељку “Белешке“ објављена су два чланка која се тичу француске књижевности: „Лаза Лазаревић у француској књижевности“ и „Најновија француска књижевност.“ У одељку “Ситни прилози“ објављен је чланак Војислава Јовановића „*Гусле* Проспера Меримеа у енглеској књижевности.“

Од 1907. до 1914. године уредник *Српског књижевног гласника* је Јован Скерлић, а власник Богдан Поповић. Године 1907. у наставцима се објављује роман *Адолф* Бенжамена Констана у преводу Михаила Ђорђевића и роман *Злочин Силвестра Бонара* од Анатола Франса у преводу Светислава Петровића. Објављена је и приповетка „Други живот седморице заспалих“ Жила Леметра у преводу Г. Берића. Исти преводилац је превео и роман *Сестра Доктрине* Жана Ришпена.

Јован Скерлић је написао чланак „Бенжамен Констан“ у коме је истакао да је овај писац мало познат „српском читалачком свету, а његов роман *Адолф* је класични образац психолошког романа.“<sup>92</sup> Од Сили Придома објављена је песма „Буђење“. У рубрици

<sup>91</sup> Поповић Павле, Образовање воље – Жил Пејо, с француског превео Васа стајић, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 14, стр. 233-235.

<sup>92</sup> Скерлић Јован, Бенжамен Констан, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 18, стр. 24.

“Позоришни преглед“ Милан Грол је написао чланак „Посао је посао од Октава Мирбоа“ у коме је истакао да се француска драма „успела ослободити стереотипног прељубног и браколомног предмета. Ово је драма новца.“<sup>93</sup> Милан Грол је за исту рубрику написао и чланак Чика Лебонар од Жана Екара.“ Јован Скерлић је у рубрици “Оцене и прикази“ објавио текст „Доситеј Обрадовић и Жан де Лафонтен од др Петра Скока“.

У “Белешкама“ је дата кратка информација да је Урош Петровић штампао своју докторску дисертацију у Паризу: *H. Taine. Historien littéraire du XVII-ème siècle*. У рубрици “Читуља“ објављена је вест да је умро Андре Терије, члан Француске академије и један од познатих романописаца, као и Хектор Мало, познати француски писац.

Године 1908. француска књижевност је у веома малој мери заступљена у овом часопису. Настављено је објављивање романа *Злочин Силвестра Бернара* Анатола Франса у преводу Светислава Петровића. Урош Петровић је написао чланак „Еволуција Тенове доктрине“, а Јован Скерлић је у одељку “Књижевни преглед“ објавио текст „Две нове студије о Меримеовој мистификацији српских народних песама“. У одељку “Белешке – читуља“ објављена је вест да је умро француски писац Викторијен Сарду.

Ни 1909. године француска књижевност није у већој мери заступљена. У наставцима се објављивала приповетка „Мала Рока“ Ги де Мопасана. Преводаца се потписао иницијалом Х (Душан Л. Ђокић). Поезија је мало заступљенија: објављене су песма „Кајање“ и „Сонет“ Сили Придома, „Подне“ Леконта де Лила, коју је превео Миодраг Ибровац.

Објављени су одломци из *Сирана де Бержерака* Едмона Ростана: „Сиранов двобој“ и „Гаскоњски кадети“. Преводаца је Душан Л. Ђокић. Урош Петровић је написао два прилога која се тичу француске књижевности: „У чему се састоји уметничка проза, од Гистава Лансона“ и „Осећање природе у француској књижевности 17. века“.

У рубрици “Позоришни преглед“ Урош Петровић је написао текст „*Госпођица Жозета, моја жена*, од Пола Гавоа и Ришара Шарвеа“. У истој рубрици објављена су још три текста од „Провизорног“: „*Две школе* од Алфреда Каписа“, „*Самсон* од Анрија Бернстена“ и „*Јавни живот* од Емила Фабра.“ У рубрици “Белешке – француска књижевност“ објављен је текст „Француски романтичари и српска народна поезија“.

Године 1910. у наставцима се објављује *Сирано де Бержерак* Едмона Ростана у преводу Милана Димовића. При крају године почело је и објављивање романа *Нума Руместан* Алфонса Додеа у преводу Миодрага Ибровца. Објављена је и приповетка Ги де Мопасана „У породици“ у преводу Душана Л. Ђокића у наставцима. Преведене су и две песме Леконта де Лила: „Хлајмарово срце“ и „Студен ветар ноћи“. Преводаца је Миодраг

---

<sup>93</sup> Грол Милан, Посао је посао од Октава Мирбоа, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 18, стр. 53.

Ибровац. Од поезије је још превођен и Жозе Марија де Ередија, ове године су објављене три његове песме: „Заборав“, „Мртвачеве молбе“ и „Надгробни епитаф“.

У рубрици “Позоришни преглед“ дато је неколико чланака од Провизорног: „Француске вечери“, „Госпођица Бланша Тутен“, „Ростанов Орлић“, „Лутке“- комад у 5 чинова од Пјера Волфа“ и „Реприза *Госпође с камелијама*“. Текст Војислава Јовановића „Клод Фориел и српска народна поезија“ објављен је у два наставка. У рубрици “Ситни прилози“ објављен је текст „*Парижанка* од Анрија Бека“ Александра Арнаутовића.

Године 1911. у наставцима је излазио роман Алфонса Додеа *Нума Руместан*. Миодраг Ибровац је превео песму Сили Придома „Будућим песницима“ и песму „Химера“ мање познатог француског песника Албера Самена. Преведена је и приповетка „Студентима“ Анатола Франса. Преводац се потписао иницијалима А.А. Богдан Поповић је написао студију „Хосе Марија де Ередија“ која је објављена у два наставка. Куманди је објавио чланак „Бенжамен Констан – политичар и политички филозоф“. У рубрици “Књижевни преглед“ Урош Петровић је објавио чланак „*Научни дух и метода књижевне историје* од Гистава Лансона“.

Јован Скерлић је за рубрику “Књижевни преглед“ написао текст „*Гусле* Проспера Меримеа од Војислава М. Јовановића“. У “Белешкама” се такође говори о француској књижевности; објављена су два текста: „Лаза Лазаревић на француском језику“ и „Жан Жак Русо и природне васпитање“. У рубрици “Позоришни преглед“ објављена су два текста која се односе на француске ауторе: „*Вихор* од Анрија Бернстена“ и „*Лутке* од Пјера Волфа“.

Године 1912. настављено је објављивање *Нуме Руместан*. Објављене су три песме Артура Рембоа: „Осећање“, „Спавач у долини“ и „Орман“ у преводу Миодрага Ибровца. Од Огиста Барбјеа преведена је песма „Идол“, а преводац се потписао иницијалом М.Б. Од Леконта де Лила објављена је песма „Вече једне борбе“, у преводу Е.Н. Од Анрија Казалиса преведена је песма „Дрхтаји цвећа“, а преводац се потписао иницијалима Г.Б. Објављена је и песма Жерара де Нервала „Фантазија“, а преводац се потписао само као Б.Б.

Од Алфонса Додеа објављена је приповетка „Историја мојих књига. Нума Руместан“ у преводу Јелене Ћоровић. Од Ги де Мопасана преведене су три приповетке: „Свршено“, у преводу Светислава Петровића, приповетка „Момче, чашу пива!“ коју је превела Јелена Ћоровић и приповетка „Господин Пиран“, која је излазила у наставцима, а коју је превео С. Г. У наставцима је објављивана приповетка Гистава Флобера „Легенда о Светом Јулијану Гостопримцу“ коју је превела И.Л.

У одељку “Из страних књижевности“ објављена је приповетка „Силазак фратра Марбода у пакао“ Анатола Франса, а преводац се потписао само иницијалом С. У наставцима је објављена комедија *Романтичне душе* Едмона Ростана коју је превео Сима

Пандуровић. Од Анатола Франса је преведена приповетка „Ернест Ренан“. Приповетку је превео Светислав Петровић.

У рубрици “Оцене и прикази“ објављен је текст Миодрага Ибровца „*Тартарен Тарасконац*“, од Алфонса Додеа, превод Душан Л. Ђокић.“ У истој рубрици Светислав Петровић је објавио текст „Један француски роман из XVII века: *Кнегиња де Клев* од Г-ђе Лафајет.“ Миодраг Ибровац је написао чланак „Приповетке од Ги де Мопасана у преводу Г. Берића“, а Драгутин Прохаске „*Толстојев живот* од Ромена Ролана“. У рубрици “Позоришни преглед“ Бранко Лазаревић је објавио текст „*С љубављу се не шали*“, од Алфреда Мисеа“. Паулина Лебел је објавила у два наставка своју студију „Виктор Иго у српској књижевности“.

Године 1913. преведена је приповетка „Степенице“ Жоржа Куртелина. Преводилац се потписао иницијалом И. Приповетку „Ограничавање поља и постанак својине“ Анатола Франса превела је Јелена Ђоровић. Паулина Лебел је превела ове године следеће приповетке: „Том Бред“ и „Џон Бред“ Пола Хервеја, „Две жене бришког грађанина“ Мориса Бареса. У наставцима је објављивана приповетка „Мршава мачка“ Анатола Франса. Од Алфонса Додеа објављена је приповетка „Исповест једног академичарског фрака“, у преводу Светислава Петровића, а од Гастона Риу објављена је приповетка „Досада буде“ у преводу В.С. У наставцима се објављивао *Сирано де Бержерак*, херојска комедија у пет чинова, у стиховима Едмона Ростана у преводу Милана Димовића.

Ове године је француска поезија прилично заступљена. Од Пјера Корнеја преведена је песма „Станце маркизи“, а преводилац се потписао иницијалом Л. Од Пола Верлена објављене су чак четири песме: „Срећа“, „Сумрак мистичног вечера“, „Бели месец“, „Савитри“. Преводилац се потписао са Е. П. Од Алфреда Мисеа дата је песма „Немачка Рајна“, у преводу М.М., а од Сили Придома „Сан“, у преводу Катарине Богдановић која је превела и песму „Сонет“ Феликса Арвера.

Од Жана Ришпена преведене су три песме: „Просјакова смрт“, „Девојчица која кашље“, „Епитаф ма за кога“. Преводилац се потписао иницијалима М. М. Песма „Албатрос“ Шарла Бодлера такође је објављена ове године у преводу Е. Н. Од Коловиса Хига објављена је песма „Пред пад“ у преводу Душана Л. Ђокића. У рубрици “Позоришни преглед“ објављен је чланак Миодрага Ибровца „Напад од Анрија Беристена“, а у рубрици “Уметност“ текст „*Корисност уметника*. Од Огиста Родена“ у преводу Душана Л. Ђокића.

Година 1914. када је Јован Скерлић умро била је и последња година излагања прве серије *Српског књижевног гласника*. Настављено је објављивање *Сирана де Бержерака*, херојске комедије у пет чинова у стиховима од Едмона Ростана, у преводу Милана Димовића. Од Мориса Бареса преведена је приповетка „Изола бела“. Приповетку је превела Паулина Лебл. Светислав Петровић је превео приповетку „Матео Фалконе“ Проспера Меримеа и приповетку „Господин који је нашао часовник“ Жоржа Куртелина.

Ги де Мопасан је поново присутан. Те године објављена је његова приповетка „Заштитник“ коју је превела Јелена Ђоровић. Објављене су и две француске песме: „Отаџбина“ Сили Придома, коју је превела Катарина Богдановић и песма „Народ“ Емила Верхарена, коју је превео Мирко Дамњановић.

У одељку “Позоришни преглед“ дат је текст Милана Предића „*Сирано од Бержерака* од Едмона Ростана у преводу Милана Димовића“. Предић је напоменуо како би ово требало да буде обавезан комад за репертоар сваког позоришта, јер је у питању „величанствено драмско дело“.<sup>94</sup>

*Српски књижевни гласник* – прва серија, престао је да излази првог јула 1914. године, због избијања Првог светског рата.

Страни писци, међу њима и француски, били су често превођени у часописима са неког другог језика. У *Гласнику* се оштро реаговало на ову дотад уобичајену праксу у књижевним листовима и часописима на примеру Додеових прича које су преведене са немачког језика. Скерлић је критички указао на грешке које се праве оваквим поступком, као и на неминовну рогобатност превода.

Стожерни часопис српске модерне, *Српски књижевни гласник*, доживљавао се као утицајна књижевна и политичка институција, а Јован Скерлић, један од његових уредника, истовремено као „творац нове српске књижевности и национални препородитељ“.<sup>95</sup> Иако француски ђак и познавалац модерног француског песништва, Скерлић је нападао декаденте Верлена, Рембоа и Малармеа, а тезу о декаденци као болести и опасности за друштво активираће кад буде писао о новоизашлим књигама декадената Диса, Исидоре Секулић и делимично Симе Пандуровића. Ни други *Гласников* уредник, Богдан Поповић, није био значајно отворен према новинама. Опрезност према „новини и напретку“ обојила је и критичарев и *Гласников* програмски текст „О књижевним листовима“ објављен у првом броју: „Напредак у књижевности и уметности је често везан са стварним опадањем моралности, дисциплине и вештине“.<sup>96</sup>

Нормативизам Богдана Поповића, његов култ разума, реда и правилности облика, као и национални и социјални прагматизам Јована Скерлића имали су реформаторски, а не превратнички карактер. Њихов циљ је био да се поставе стабилни темељи националној литератури, да се у њу „уведе ред“, па се отуд као узори нису могли прихватити страни писци, па самим тим ни француски, који су традиционалне вредности и мерила доводили у питање.

---

<sup>94</sup> Предић Милан, „*Сирано де Бержерак*“ од Едмона Ростана у преводу Милана Димовића, *Српски књижевни гласник*, 1914, књ. 32, св. 9, стр. 700.

<sup>95</sup> Матовић Весна, *Српска модерна: Културни обрасци и књижевне идеје*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2002, стр.12.

<sup>96</sup> Поповић Богдан, *Књижевни листови*, *Српски књижевни гласник*, 1901, св. 2, стр. 23-36.



## ДЕЛО

Након краће паузе, часопис *Дело* је наставио да излази 1902. године. Углавном су се објављивале приповетке из српске књижевности, али је дато и неколико приповедака преведених са руског и пољског језика. Л. Кнежевић је у књ. 23. превео са француског текст „Гогољ“ Мелхиера де Вогија. Такође је с француског језика преведен чланак „Виктор Иго и ренесанс француски“ Х. Беранжеа. Текст је објављен поводом стогодишњице рођења Виктора Игоа коју је славила Француска, као и „цело човечанство“. Име преводиоца није дато.

Године 1903. у књизи 26, у рубрици „Белетристика“ објављена је прича „У Сен Сиру“ Анрија Лавадена у преводу Бор. П. У рубрици „Позориште“ у преводу С. А.П. објављен је текст „Речи остају“, комедија у три чина од Пола Ервијеа, из књиге *Утисци из позоришта* Жила Леметра (седма серија). У књизи 27 уредник је истакао да је „српски народ дочекао знаменити освитак 29. маја, којим се прекида дуго време државнога самовлашћа, трзавица и растројства. Сада, када је враћен у живот устав, под којим је наш лист поникао, *Дело* стоји под дужношћу да одговори оним задацима које је давно на себе узело, те да припомогне националном, политичком и културном препорођају савременога нараштаја“.<sup>97</sup>

Ове године је једино објављен чланак „Antoine Granger: *Ballades et poèmes d'après poètes étrangers*, Genève, Librairie Stapelmohr, 1902“. Није дато име преводиоца текста. Истакнуто је да српска књижевност није била довољно позната Французима. У мањој мери су превођени наши приповедачи Лазаревић, Веселиновић и Матавуљ. Тада је Гранже у Швајцарској превео Дучића и његове песме сврстао у збирку *Баладе и песме*.

Године 1904. у рубрици „Белетристика“ преведена је приповетка „Песма месечеву зраку“ Ги де Мопасана. Преводилац се потписао иницијалом П - ги. Бор. П је превео приповетку „Брат господина Випла“ Пола Буржеа.

Године 1905. објављена је песма „Сети ме се“ Алфреда де Мисеа у преводу Николе Х. Илића; приповетке Анатола Франса „Након три месеца - божићна машта“, а преводилац се потписао иницијалом Бадем и „Луди људи у књижевности“ у преводу Милана Ј. Илића. У рубрици „Позоришни преглед“ истакнуто је да је наш позоришни репертоар „добрио један заиста диван комад од Пола Хервијеа, а то је *Загонетка*“.

Године 1906. у наставцима се објављивала приповетка Ги де Мопасана „Јака као смрт“ коју је превео Владислав Росић. Од Мопасана су дате и две кратке приче: „Ноћ“ и „Наша песма“ у преводу Димитрија Јов. Данића. Од Анатола Франса преведена је приповетка „Жан Марто“. Преводилац се потписао иницијалом Б. Л. Од француских песника те године су присутни Жозе де Марија де Ередија са песмом *La prière du mort* коју

---

<sup>97</sup> *Дело*, 1903, књ. 27, стр. 2.

је превео Милош М. Пироћанац и Алфред де Мисе са песмом „Луција“ у преводу Драгомира И. Батављевића.

Године 1907. објављена је песма „Језеро“ француског песника Ламартина коју је Светислав Петровић превео у прози. Од Марсела Превоа у наставцима је објављен роман *Јесен једне жене* који је с француског језика превео Б. Л.

И 1908. настављено је излагање романа *Јесен једне жене*. Есеј „Наука о срећи“ Жана Фонија превео је П. М. Илић. Ово је све што је из француске књижевности објављено те године.

Године 1909. Гргур Берић је објавио текст „Денис Дидро“ у коме је говорио о XVIII веку у Француској који је описао као: „век филозофски, мало књижеван и мало оригиналан. Најбоља Дидроова новела је „Синовац Рамов“. То је дело занимљиво, дубоко и местимично надахнуто песничким дахом. У њему Дидро даје своје гледиште на свет.“ Исте године у наставцима се објављивала приповетка Дени Дидроа „Рамов нећак“ коју је с француског језика превела Милица Марковић. Гргур Ил. Берић је ове године такође у наставцима објавио текст „Француски дух у књижевности“ у коме је дао историју француске књижевности, почевши од „Песме о Роланду“, преко Вијона, Раблеа, Монтења, Корнеја, Молијера, Волтера, све до романтизма.

Године 1910. и 1911. није било текстова из француске књижевности.

Године 1912. објављена је приповетка „Гроб“ Ги де Мопасана, а почео је да се објављује и роман *Лаж* Пола Буржеа чији је преводилац био Миодраг Ибровац.

Године 1913. у наставцима се објављивао роман Анатола Франса *Тауда* у преводу Стеве Маринковића. Настављено је излагање романа Пола Буржеа *Лаж*. У рубрици “Књижевно-научни преглед“ представљена је књига Мориса Матерлинка *Смрт* која је изашла у Паризу 1913. године. О књизи је писао Д. В. Љотић.

Године 1914. у наставцима је објављена трагедија у пет чинова *Сид* Пјера Корнеја коју је у стиховима превео Сима Пандуровић. У одељку “Из стране лирике“ преведена је песма „Гробље“ Жака Сезана (превод у прози) и „О мом завичају“ Ромена Томе, „Острво“ Ноела Нуеа. Преводилац је био Р. Петровић.

У рубрици “Позоришни преглед“ представљена је француска трупа Роли Дибоск која је гостовала у нашем позоришту и представа „Једна багатела“ Анатола Франса, где се каже да „Анатол Франс у својој *Багатели* није онај велики ироничар каквог познаје културна Европа“. <sup>98</sup> Милорад Ј. Валнић је објавио студију „Жан Жак Русо као педагог“ која је објављена у наставцима.

---

<sup>98</sup> П. С. Талетов, *Позоришни преглед*: „Једна багатела“ Анатола Франса, *Дело*, 1914.

Године 1915. објављена је песма „Господар“ Емила Верхарена коју је превео Мирко Дамњановић. Милан Грол је у рубрици “Књижевни преглед” пише да је у Француској изашла књига Гистава Лансона „Немачка култура и руска хуманост“ и наводи да је „књига уваженог писца реплика досадашњим немачким тврђењима о величини и надмоћи немачке културе пред историјом човечанства“.

Првог септембра 1915. године часопис *Дело* је престао да излази. Ово је био једини књижевни часопис који је излазио у Београду на почетку Првог светског рата. У њему је углавном објављивана француска проза, мада се сада посвећује пажња и поезији (Мисе и Ламартин) и драмским делима. Најпревођенији француски писци су: Ги де Мопасан, Анатол Франс, Пол Бурже.

### *ЗВЕЗДА* (1912)

*Звезду* је 1912. године покренуо Бранислав Нушић, иначе један од сарадника истоименог листа који је престао да излази 1901. године. У огледном броју Нушићевог часописа не постоји програмски текст у коме би била изложена основна начела уређивачке политике и прецизно назначени циљеви покретања часописа. Успутна напомена власника часописа и позоришног и књижевног критичара Павла Маринковића да *Звезда* од „свог постанка никада није имала потребу да буде лист за поуку“,<sup>99</sup> указивала је да је забавно-поучни тип периодике почетком XX века био превазиђен и да је представљао периферну појаву.

Средишње место припадало је књижевности, позоришту, уметности, по чему је *Звезда* била типичан књижевни часопис. Наговештена намера уредништва да *Звезда* буде „највећи и најугледнији српски књижевни лист“<sup>100</sup> није се могла остварити. Бранислав Нушић није показивао отпор према новим идејним струјањима и поетичким схватањима. Овај часопис је имао прецизно утврђен распоред и сталне рубрике. Уводно место заузимала је поезија, потом су следили прозни и драмски прилози и преводна књижевност.

Југословенска и свесловенска оријентација часописа највише је дошла до изражаја у преводној књижевности. У великој мери су се објављивали хрватски и словеначки писци. Присуство бугарских писаца може се такође схватити као саставни део широко заснованог политичког и културног концепта јужнословенске сарадње и потпора политичком савезу балканских земаља. Поред јужнословенске, у часопису је била изражена и свесловенска идеја. Објављивали су се пољски, чешки, словачки и руски песници.

Западноевропске књижевности, пре свега немачка и француска, нису биле у *Звезди* значајно заступљене, а приметно је и одсуство италијанских и енглеских писаца. Избор

<sup>99</sup> Маринковић Павле, *Звезда*, 1912.

<sup>100</sup> Нушић Бранислав, *Звезда*, 1912, стр. 2.

страних писаца и дела био је више мотивисан идејом уредништва да се негује и подстиче културна и књижевна сарадња словенских народа.

Књижевна критика је заузимала значајно место у овом часопису. Код *Звездиних* књижевних критичара социјални, идеолошки и васпитни елементи нису више имали значајну улогу и то видно разграничење књижевне и ванкњижевне сфере јесте битна тековина модерне. Та чињеница је посебно приметна у критичким освртима на превод романа Анатола Франса *Богови су жедни*, где идејни и социјални аспект дела остају по страни, што нпр. није био случај у *Српском књижевном гласнику* у коме се такође писало о истом роману.

Истакнуто место у *Звезди* имала је позоришна критика с обзиром да су и власник и уредник часописа били људи блиски позоришту. Постојале су две врсте текстова који су се бавили позоришном проблематиком: једни су били теоријско-програмског карактера, а други су пратили актуелни позоришни живот. У рубрици “Позоришни преглед” Сима Пандуровић је писао о представи *Пустолов* Алфреда Каписа где је напоменуо како је „данашња драмска хиперпродукција у Француској, која је потиснула поезију, роман, мемоаре, све традиционалне књижевне родове, спустила француску драму на ниво књижевне индустрије. *Пустолов* Алфреда Каписа није ни много боља ни много гора ствар него стотине драма које прелазе француску позорницу и задовољава тренутну потребу широких народних маса“.<sup>101</sup>

Иако Нушићева *Звезда* из 1912. није била дуговечан часопис, њена улога у књижевном и културном животу Србије почетком XX века била је веома значајна.

Од регионалне периодике из овог периода поменућемо кикиндски *Српски глас* (1907–1913). Око овог превасходно политичког гласила била је окупљена група младих српских интелектуалаца који су се залагали за национални развој Срба у Угарској. Преводна књижевност је у овом листу играла велику улогу. Од француских писаца преводили су се Ги де Мопасан, Анатол Франс, Франсоа Копе. Осим француских, много су се преводили и руски писци.

*Звезда* Јанка Веселиновића већ је насловом и програмом откривала политичке тенденције. И *Босанска вила* је, поред примарне улоге у књижевном, имала важну улогу и у националном, политичком и духовном животу српског народа у Босни и Херцеговини. У епохи српске модерне, пре свега у њеним репрезентативним часописима, књижевна критика је добила пуно значење.

Иако су часописи модерне наглашеније заступали одређене поетичке концепте и у већој мери него у романтизму или реализму били усредсређени на естетичке вредности, ванлитерарни фактори су само привидно били од маргиналног значаја. Ванкњижевна

---

<sup>101</sup> Пандуровић Сима, *Пустолов* Алфреда Каприса, *Звезда*, 1912.

сфера је била присутнија него што се то на први поглед чини. Овај период је био период динамичких промена готово на свим пољима друштвеног, социјалног и културног живота. Такође је постојала свест савременика о неопходности прихватања промена као одговор на модернизацијске изазове времена. Процес поступне демократизације српског друштва и почеци парламентарног живота, настајање грађанске културе и њен суживот са наслеђеним облицима патријархалне културе и уметности представљају појаве које су обележиле почетак XX века. Књижевни часописи су били места укрштања и сукобљавања различитих политичких и културних, не само поетичких дискурса.

Од почетка XX, па све до Првог светског рата, француска књижевност је веома заступљена у нашим књижевним часописима, а највише у *Српском књижевном гласнику*. За разлику од часописа из претходног века, који су углавном објављивали француску прозу, почетком XX века наши часописи објављују и француску поезију, као и критику, са посебним акцентом на позоришну критику. Најзаступљенији прозни писци су Алфонс Доде, Ги де Мопасан, Оноре де Балзак, Анатол Франс. Виктору Игоу се поново посвећивала велика пажња, углавном преко критике. Од песника највише се објављује Бодлер.

## 2.5. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Први светски рат је утицао на промене у развоју српске књижевности. Покрет младих који је донео обнову књижевног живота након рата окупио је припаднике различитих нараштаја. Оживљавање књижевног живота почело је још у току рата. *Дело* је у Београду наставило са излажењем све до септембра 1915. Главно књижевно средиште био је Крф. Ту су априлу 1916. године обновљене званичне *Српске новине*, а следеће године је као додатак новинама покренут *Забавник*, главно књижевно гласило за последње две године у емиграцији. Друго жариште југословенског књижевног окупљања био је Загреб, где се крајем рата окупио велики број књижевника из свих крајева под Аустро-Угарском. Ту је годину дана након Крфског *Забавника* покренут часопис *Словенски југ* (излазио од 1. јануара 1918. до јануара 1919. године) као заједничко гласило српских и хрватских писаца, с наглашеном југословенском оријентацијом.

Књижевни покрет који је у последњим годинама рата био наговештен распламсао се свом силином 1920. године и наредних неколико година учинио једним од најбурнијих периода у историји српске књижевности. Београд је поново постао жариште целокупног књижевног живота. Ту су се нашли не само писци који су дошли из емиграције, из различитих земаља, а највише из Француске, него и српски писци из крајева који су пре рата били под аустро-угарском влашћу, из Војводине, Босне и Херцеговине, Хрватске. Појавила се нова генерација писаца који су се програмски опредељивали за раскид с прошлошћу и традицијом. Они су рушили некадашње идоле, енергично одбацивали систем вредности који су уочи рата успоставили главни ауторитети српске књижевне мисли, Јован Скерлић и Богдан Поповић. Своја дела су објављивали у многобројним, али обично краткотрајним ревијама, од којих су најзначајније: *Дан* Милоша Црњанског (1919–1920) који је био први послератни часопис у Србији, *Прогрес* Драгише Васића (1920), *Зенит* Љубомира Мицића (1921–1926).

Српска књижевна периодика се значајно мењала у периоду између два светска рата. Појавила су се гласила југословенске оријентације која су следила импулсе новог времена. После Првог светског рата излазио је велики број нових гласила. Само 1920. је изишло тридесет шест нових листова, међу којима *Нова Европа* (1920–1941) Милана Ћурчина, Нинчићев *Нови живот*, *Нови пут*, три часописа Велибора Глигорића: *Нова светлост*, *Раскрсница* и *Савремени преглед*. Многи од ових часописа штампани су и ћирилицом и латиницом. У 1921. години, поред *Зенита* јавили су се: *Нови живот* Пере С. Талетова, *Нова школа*, *Прилози* Павла Поповића, научни часопис са својеврсним тематским континуитетима. У години 1922: *Нова Војводина*, још једна *Нова школа*, *Ново човечанство* Рада Драинца. Након 1914. године јавили су се листови југословенске оријентације: *Југославија*, *лист југословенске националистичке омладине* (1915), *Југословенски гласник*

(Ниш, 1915), *Југословенски соко-Гласник југословенског Соколског савеза у САД* (Њујорк, 1915-1918), *Књижевни југ* (Загреб, 1918–1919), *Нови књижевни југ* -Лист за уметност и културу (Сарајево, 1925), *Књижевни југ* (Скопље, 1929). Са појавом *Прилога* Павла Поповића научни књижевни часописи су добили аутономију, научна књижевна периодика је постајала све разуђенија и специфичнија. Само су се још на периферији анахроно јављала гласила намењена и науци и књижевности, попут *Јужног прегледа*, *Листа за науку и књижевност* (1927–1939), који су у Скопљу уређивали Боривоје Недић, Петар Митропан и Сава М. Милосављевић.

Већина часописа, који су покретани на брзину и без субвенција државе, били су кратког века. У исто време они су били показатељ ентузијазма једног броја младих писаца. Мисија *Српског књижевног гласника* битно је измењена. Овај часопис је попут *Летописа Матице српске* постао гласило континуитета, традиције на делу.<sup>102</sup> Осим ова два часописа дужег века је био само часопис *Мисао* који је излазио од 1919–1937.

У часописима из овог периода може се уочити интересовање за издавачку делатност али и напредак у том смислу. Уредници часописа, преводиоци, критичари и есејисти били су личности из културног и јавног живота које су скретале пажњу на француске писце које су сами бирали. Велики број прилога у часописима садржао је најаву одређеног француског дела у Србији, као и оцену превода. Велики број прилога био је посвећен премијерама и извођењу француских драмских дела на београдској и новосадској сцени. Неки прилози су се објављивали поводом годишњице рођења или смрти француских писаца. Веома су значајне књижевне критике које су биле посвећене једном писцу или једном књижевном покрету.

Авангарда представља покрет који се између два светска рата јавио у српској књижевности. Носиоци овог покрета су били писци који су се опредељивали, често само декларативно, за различите модерне правце: експесионизам, футуризам, дадаизам, или су и сами осмишљавали нове, домаће „изме“: суматизам, зенитизам итд. Експесионизам представља свеобухватни уметнички покрет који се јавио као супротност импресионизму.

Од свих модерних покрета између два рата надреализам је био најорганизованији и најодређенији у својим тежњама. Овај покрет је достигао врхунац авангардних тежњи у српској књижевности и уједно представљао почетак њеног преображења у супротан модел литературе као покушај да се песничка револуција доведе у везу са друштвеном револуцијом.

---

<sup>102</sup> Матицки Миодраг, *Трагом утврђивања српске књижевне традиције у Сто година Српског књижевног гласника* - аксиолошки аспект традиције у српској књижевној периодици, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003, стр. 48.

## СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК - Друга серија (1920–1941)

Од свих значајнијих српских књижевних часописа који су излазили између Првог и Другог светског рата, само су *Летпис Матице српске* и *Српски књижевни гласник* излазили у периоду од 1920–1941. године.

Први број *Српског књижевног гласника* нове серије изашао је 1. септембра 1920. године. Две године након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918) наши књижевници и научни радници радили су на покретању друге серије *Српског књижевног гласника*. Богдан Поповић, власник листа и Слободан Јовановић догађај уједињења оценили су „као највећи догађај у историји нашег народа.“<sup>103</sup> Намера уредника била је да прошире део часописа који је био посвећен питањима политике, друштвеног и јавног живота уопште. Традиција прве серије је углавном поштована и у новој серији; стари сарадници су наставили да објављују своје студије, али су им се већ од првог броја прикључили и нови, модернисти и представници социјалне литературе.<sup>104</sup> Било је то време националног и културног процвата, време стварања значајних књижевних и научних дела и време веома значајних стваралаца код нас.

Редакција *Српског књижевног гласника* је припремала и тематске бројеве посвећене значајним личностима српске, као и светске књижевности. *Српски књижевни гласник* је излазио од 1. септембра 1920. до 1. априла 1941. године, два пута месечно, првог и шеснаестог дана у месецу. Од 1920–1941. године објављене су шездесет две књиге.

Структуру бројева *Српског књижевног гласника* чиниле су устаљене рубрике, које су задржане од првог до последњег броја. На почетку сваког броја штампана је оригинална или преведена проза (приповетке, романи, новеле, путописи), ређе драме, а после тога поезија (оригинална или преведена). Затим следе веће студије и расправе (понекад у више наставака) из различитих области, а онда и сталне рубрике књижевног, позоришног, ликовно-уметничког, музичког, економског и политичког прегледа. Рубрике „Оцене и прикази“ хетерогеног су састава и садрже дуге или кратке приказе књига из свих области (од чисте књижевности до медицине) и чланака из различитих публикација, листова и часописа, који се тичу домаће књижевности, односно пратила се целокупна наша издавачка продукција.

Другу серију покренули су Слободан Јовановић и Богдан Поповић који су у почетку били уредници овог књижевног часописа. У чланку, тј. прогласу уредништва „Читаоцима нове серије *Српског књижевног гласника*“, напомиње се да је овај часопис као ретко који други послужио југословенској мисли, а да ће његов уредник, Јован Скерлић, остати запамћен као један од најречитијих и најзнатнијих радника на остварењу те мисли.

<sup>103</sup> Поповић Богдан, Јовановић Слободан, Читаоцима нове серије *Српског књижевног гласника*, *Српски књижевни гласник*, 1920, књ. 1, св. 1, стр. 1-4.

<sup>104</sup> Војиновић Станиша, *Српски књижевни гласник (1920-1941): Библиографија нове серије*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2005.



Даље се истиче да ће часопис бити још либерарнији него што је до тада био и то не у смислу прављења уступака, већ зато што се само на основу слободног и широког претресања крупних проблема може трагати за њиховим правилним решавањем. У књижевности и уметности млађи нараштај може рачунати на *Српски књижевни гласник* као на свој часопис исто као и покретачи часописа. Нове школе у књижевности и уметности опстају као опозиција старијим школама, нарочито услед промене у души новог нараштаја.

Књижевности и уметности су потребне промене и разноврсности. *Српски књижевни гласник* ће дати своју потпору свакоме који тим циљевима тежи, на првом месту својим колегама, док са своје стране моли за исту потпору, како би заједно представљали духовну спону између свих делова нашег народа, између свих стваралаца који раде у његову корист, „између српске нације и књижевности и модерних књижевности, као и велике западне цивилизације.“<sup>105</sup> Даље се напомиње да се као и у европској књижевности и уметности налазимо у књижевном периоду у коме се више него обично „сукобљава старо са новим“, старија генерација са млађом, пошто се изгубило њихово међусобно разумевање. Књижевна и уметничка левица и десница су се међусобно све више удаљавале.

Следи хронолошки приказ дела француске књижевности која су се објављивала у овом часопису:

Године 1920, прве године излажења друге серије, уредници часописа били су Богдан Поповић и Слободан Јовановић. Часопис је имао следећи садржај: Приповетке и драме, Песме, Огледе и расправе, Књижевни преглед, Уметнички преглед, Војни преглед, Саобраћајни преглед, Политички преглед, Оцене и приказе и Белешке. Објављена је приповетка Ежена Шавета „Гиљотиниран по пристанку,“ у преводу Душана Л. Ђокића. За рубрику „Белешке“ Богдан Поповић је написао текст „*Гиљотиниран по престанку*“ Ежен Шовета“. Објављена је приповетка „Парабола“ Емила Верхарена коју је с француског превео Миодраг Ибровац. За рубрику „Позоришни преглед“ Светислав Петровић је написао текст „Питање режије - Реприза Молијеровог *Тартифа*“. За рубрику „Оцене и прикази“ Катарина Богдановић је написала чланак „Интелектуални рад и воља – наставак *Васпитања воље*“ – с француског превео Јован М. Јовановић, издање С. Б. Цвијанића, Београд“.

Године 1921. и даље су уредници часописа били Богдан Поповић и Слободан Јовановић, а при крају године они су постали директори, док је уредник био др Војислав Јовановић. У наставцима је објављен роман *За Дон Карлоса* Пјера Беноа, у преводу М.М. Илића. Светислав Петровић је написао чланак о овом роману. У рубрици „Белешке“ Богдан Поповић је објавио чланак „Стеван Маларме, симболизам и други изми“. Од

---

<sup>105</sup> Поповић Богдан, Јовановић Слободан, Читаоцима нове серије *Српског књижевног гласника*, *Српски књижевни гласник*, 1920, књ. 1, св. 1, стр. 1-4.

Ксанрофа је преведен текст „Естета из онакве кафе их волимо“. Преводац текста се потписао иницијалом Х. У рубрици “Позоришни преглед“ објављен је текст „*Скапенове подвале* од Молијера“. Исте године Милан Грол је написао чланак „Политичка књижевност. Анексиона криза и Француска“. Објављен је и чланак „Стендал: *Белешке једне жене о Бонапарти*“. У рубрици „Из стране књижевности“ објављен је текст Анатола Франса „Будизам“ у преводу Јелене Скерлић Ђоровић. Миодраг Ибровац је написао чланак „О Корнејевом *Сиду*“. За рубрику “Књижевни преглед“ Јован М. Јовановић је написао текст „Морална криза у Француској“. За рубрику “Оцене и прикази“ Љуба Перковић је написао текст „Ги де Мопасан: На води - Београд, 1921, издање књижарнице Здравка Спасојевића“. У рубрици “Позоришни преглед“ Светислав Петровић је објавио текст „Романтичне душе од Ростана – Симона од Бријеа“. Ове године такође је објављен текст „Поноћна миса“ Франс Виеле–Грифена у преводу Миодрага Ибровца.

Године 1922. уредници часописа су били Светислав Петровић и Миодраг Ибровац. У рубрици “Белешке“ објављен је текст Јелисавете Ибровац–Поповић „Анатол Франс *Богородичин играч*, превела с француског Мирка Демирова“ и текст Миодрага Ибровца „*Пелегрин – Посета Анатоли Франса*“. За рубрику “Белешке“ Светислав Петровић је написао текстове: *Адолф* - о роману Бенжамена Констана у преводу Михаила Ђорђевића“, који је прештампан из *Српског књижевног гласника*; „Један црначки роман,“ „Ги де Мопасан“; „*Месечина*, превео с француског М. М. Илић; „*Тартарен Тарасконац* - о роману Алфонса Додеа“ и „*Проспер Мериме Заузеће Шангаја*“.

Исте године објављен је текст Богдана Поповића О Молијеру“ – предавање одржано у Народном позоришту приликом прославе Молијера приређене од стране Друштва пријатеља Француске и Друштва за живе језике и књижевности. У одељку “Књижевни преглед – страна књижевност“ објављен је текст Слободана Јовановића „Марсел Пруст – *У тражењу изгубљеног времена*“. За рубрику “Оцене и прикази“ Бранислав Миљковић је написао текст „Ромен Ролан: *Жан Кристоф*. Превела Олга Косановић, издање Напредак, Београд, 1922.“ За исту рубрику Паулина Лебел је написала текст „Жан Фино. Наука о срећи“ – наградила Француска Академија, објављено у Београду. Објављена је приповетка у наставцима „Црвени барјачић“ у преводу Милана Богдановића. Исти преводац је превео и приповетку „Кочијаши“ Жоржа Диамела.

У рубрици “Позоришни преглед“ објављен је текст „Рене Думик Лабишово позориште“, превео с француског Светислав Петровић. Од анонимног аутора објављени су следећи текстови: „Мишљење Жерома Коањара – о делу Анатола Франса у преводу Владимира Росића; Жена – о роману Жила Мишлеа у преводу Аугустина Ујевића“, „Црвени крин – о другом издању Анатола Франса у преводу Радивоја Карацић“, „За Дон Карлоса – роман Пјера Беона у преводу Светислава Петровића“, „Војвоткиња у плавом – о роману Пола Бержеа у преводу Владислава Росића“, „Марсел Пруст – некролог“.

Павле Поповић је објавио чланак „Нови француски академичари.“ За рубрику “Позоришни преглед“ Светислав Петровић је написао текст „*Нага жена* од Анрија Батаја“. Аутор који се потписао иницијалима Г.М. написао је текст „*Жан Кристоф*“. О роману Ромена Ролана у преводу Олге Косановић“.

Године 1923. уредници овог часописа били су Светислав Петровић и Миодраг Ибровац, а власник Љубомир Стојановић. Часопис је имао следеће рубрике: Приповетке и драме; Песме; Огледе и расправе; Из стране књижевности; Ситне прилоге; Научне прилоге; Уметничке прилоге; Позоришни преглед; Економски преглед. Те године изашло је „Помирење са заборавом“ Ернеста Ренана – одломак из дела *Будућност науке* у преводу Паулине Лебел. Такође је објављена у наставцима драма у шест чинова *Орлић* Едмона Ростана коју је превео Милован Димовић. Објављен је и с текст „*Бријест на бедему* – о роману Анатола Франса у преводу Зоре Вернић“. Исидора Секулић је за рубрику “Белешке“ написала чланак „*Бетовенов живот* – о романсираној биографији Ромена Ролана у преводу О. С. Обрадовића“. У одељку “Из француске лирике“ објављена је песма „Локрум“ Анри де Рењиеа у преводу Миодрага Ибровца.

За рубрику “Белешке“ Светислав Петровић је написао следеће текстове: „Ернест Ренан“ (превод с француског М.М. Илић), „*Прокуратор* Анатола Франса“ (с француског превео М. М.), „*Морнарева сахрана* Пјера Лотија“ (с француског превео М. М. Илић), „Жозе Марија де Ередија“. Иначе, од Жозе Марије де Ередије објављена је песма „Шест трофеја“ у преводу Момчила Настасијевића.

У одељку “Из страних књижевности“ Јелена Ћоровић Скерлић је превела „Освету“ Анри Лавдана, „Долчинеа. На маргиналијама *Дон Кихота*“ и одломке из *Дневника г-ђе Клелије Епонине Дипон* – “На маргиналијама прокламације ђенерала Бонапарте“ Жила Леметра. Анонимни аутор је написао текст „*Госпођа с камелијама* – о роману Александра Диме Сина у преводу Марка Цара“. Од Жоржа Куртелина преведена је приповетка „Нос генерала Суифа“. Преводац је потписан иницијалом Х. Јос. Голдерберг је написао текст „*Сирано де Бержерак* и теорија релативности“.

У одељку “Књижевни преглед“ објављен је текст Душана З. Милачића П. „Мартино – француски натурализам“. Анонимни аутор је објавио текст „Позориште у Француској“. Јован М. Жујовић је објавио текст „О француском духу и карактеру“. Александар Арнаутовић је написао текст „Славље Блеза Паскала: Писмо из Париза“. Непознати аутор је написао текст „Морис Барес“ – некролог. Богдан Поповић је превео чланак Жоржа Куртелина „Наши политичари“. За одељак “Научни преглед“ Ђорђе Тасић је написао текст „Две француске књиге о реформи демократије“. За рубрику “Уметнички преглед“ Милоје Милојевић је написао текст „*Кармен* Жоржа Бизеа“.

Године 1924. уредник часописа је био Светислав Петровић. Анонимни аутор је објавио чланак „*Тарасконска лука* - о роману Алфонса Додеа у преводу Јеремија

Живановића“. У одељку “Из белгијске лирике“ објављена је песма „Злато“ Емила Верхарена у преводу Мирка Дамњановића, као и песма „Једно јутро“ истог песника у преводу Богомира Далма. Светислав Петровић је за рубрику “Белешке“ написао два чланка: „Анатол Франс „Хамлет“ – с француског превео Миодраг Ибровац“ и „Јубилеј Анатола Франса“. У рубрици “Оцене и прикази“ објављена су два текста Божидара Ковачевића: „Анатол Франс“ и „Ромен Ролан *Махатма Ганди*“, где је аутор напоменуо да је ова књига изашла у Паризу 1924. године. Ова године је у истој рубрици објављен и текст Владимира Вујића „Анатол Франс“ и текст Николе Банашевића „Слава Ронсарова - поводом четристо година од рођења песника“.

Године 1925. уредник часописа је и даље био Светислав Петровић. Објављен је текст „Морис Матерлинк – с француског превео Никола Мирковић.“ Није објављено име писца ове белешке, већ само \*\*\*. Ове године је за часопис највише писао Светислав Петровић. Објављени су следећи његови текстови: „Жорж Диамел *На Соми*, с француског превео xxx“, Албер Самен „Срећа“, с француског превео xxx“, „Марсел Пруст – о књизи Леона Пиер Кента“, „Његош и Ламартин“, „Жозе Марија де Ередија – о откривању његовог споменика у Паризу“, „*Осма жена* – о комаду Алфреда Савоара у извођењу Народног позоришта“ и „*Заљубљена жена* од Жоржа де Порто Риша“. Два последња текста су објављена у рубрици “Позоришни преглед“.

Исте године Павле Поповић је објавио чланак „Интелектуалне везе француско-српске“. Богдан Поповић је објавио литерарну студију „Бомарше“. Објављене су и *Мисли* Антоана Риварола које је с француског језика превео Божидар Ковачевић.

За рубрику “Научни преглед“ Александар Арнаутовић је написао чланак „Наше докторске тезе у Француској“. Исти аутор је у рубрици “Белешке“ објавио чланак „Једна Францускиња о нама – о белешкама из Далмације Госпође Ж. Антоане“. За исту рубрику је Јаша Продановић написао текст „Александар Дима *Три мускетара*“, роман који је превео Д. Л. Ђокић, а у Београду га је издала књижара Време. Аутор који се потписао иницијалима Б. К. објавио је текст „*О утицају у књижевности* - о студијама Андре Жида у преводу Св. Живковића“.

Године 1926. уредник часописа је био Светислав Петровић. Богдан Поповић је објавио текст „Бомаршеова *Фигарова женидба*“. У рубрици “Белешке“ изашао је текст Светислава Петровића „Раболио“ – о Гонкуровој награди коју је добио Морис Женеву. Сад се објављује и Марсел Пруст који је представљен својим делом *Бергова смрт* у преводу Илије Пржића. За рубрику “Белешке“ анонимни аутор је написао чланак *Жена и њена играчка* - о роману Пјера Луиса у преводу Милана С. Недића и текст *Саламба* – о роману Гистава Флобера у преводу П. М. Петровића. У наставцима је објављено дело *Кармине* Виктора Цара Емина. Александар Арнаутовић је написао текст „Жозеф Бартелеми“, а Павле Поповић „Сент Бев и његова књига отрова“. Од анонимног аутора објављено је неколико чланака: „*Разговори с Полом Валеријем* – о књизи Фредерика Лефевра“,

„Ишчезла Албертина“, „Салон госпође Арман де Кајаве“, „Живот Франца Листа“, „Анатол Франс“ – о чланку Виктора Жироа. У рубрици „Књижевни преглед“ Душан З. Милачић је објавио чланак Жоржа Бернаноса: „Страна књижевност– *Под ђаволовим сунцем*”.

Године 1927. часопис је био уређиван од стране одбора. Светислав Петровић је написао неколико текстова у *Српском књижевном гласнику*: „Жан Ришпен“ – некролог; „*Роберт и Маријана* од Пола Жералдија“, „Нови чланови Француске академије“, „Роберт де Флер“, „Жозеф Кесел“. Александар Арнаутовић је написао два текста: „Жорж Сандова“ (објављено у наставцима) и „Француско-југословенски стихови.“ За рубрику „Књижевни преглед“ Душан З. Милачић је написао два чланка: „Последње књижевне награде у Француској“ и „Чиста поезија“ – о беседи Анри Бремона, члана француске академије. Објављен је и текст Милана Кашанина „Клод Моне“, као и од Ксеније Антанасијевић „Жана Газли – Света Тереза из Авале“. Истоимена књига је објављена те године у Паризу. Од Милоша Савковића објављен је чланак „Золин удео у српско-хрватском натурализму“ у два дела.

Године 1928. Милош Савковић је објавио текст „Доде у српско-хрватској књижевности.“ Исидора Секулић је објавила три текста: „Пол Валери“, „Едмунд Гос – некролог“ и „*Црвени и црни* - о роману Хенри Бела Стендала у преводу Вл. Спасојевића“. Милан Предић је написао чланак „Франсоа де Кирел“, Милош Тривунац „Француско-немачко духовно зближавање“, Евгеније Спекторски „Хиполит Тен и његове идеје“. Бранислав Миљковић је објавио два текста: „Француска књижевност до краја класичног доба“ и „Ромен Ролан“ (овај текст је објављен у наставцима).

Године 1929. објављена је приповетка Ромена Ролана „Повратак у завичај“ коју је превео Бранислав Миљковић. Од Пола Леота је објављен одломак из *Књижевног дневника* под насловом „Смрт Шарла Луја Филипа“. Владимир Ћоровић је написао текст „Смрт Жоржа Клеменсоа (1841–1929)“. Милан Богдановић је написао некролог „Жорж Куртелин (1858–1929)“.

Година 1930. била је у знаку француске поезије. У одељку „Из француске лирике“ објављено је следеће: Жерар Нервал: „Црна мачка“, с француског превео Тодор Манојловић; Андре Шеније „Крај обале“ и „Еуфродина“, такође у преводу Тодора Манојловића. Од Виктора Игоа исти преводилац је превео следеће песме: „Понекад кад спава“, „Заласци сунца“, „Јунске ноћи“. Од Алфреда де Мисеа Тодор Манојловић је превео песму „Туга“. Објављена је и песма Алфреда де Вињија „Курјакова смрт“ у преводу Милоша Ћорића. Из француске књижевности ове године објављен је још текст у наставцима Стевана Јосифовића „Волтер старога века“ и чланак Душана З. Милачића „Француске особине“.

И године 1931. француска поезија је била веома заступљена, као и немачка и италијанска поезија. У одељку „Из модерне француске лирике“, преводилац који се

потписао иницијалом х, превео је следеће песме: Валери Ларбо „Моја муза“, Макс Жакоб „Мој живот“, Роберт де Монтеѕкју „Луцифери“, Жил Сипервиел „У простору и времену“.

У одељку “Прикази и белешке“ аутор који се потписао са х објавио је текст „Из модерне француске лирике“. Божидар Борко је написао чланак „Француско дело о Отону Жупанчићу“. Објављен је одломак Блеза Сандара „У срцу света“, приповетка Пола Морана „Сигнал за узбуну“, приповетка Филипа Супа „Вествего“ и Жана Коктоа „Анђелова лађа“. Објављени су текстови Душана З. Милачића: приказ књиге Жона Шарпентјеа *Еволуција лирске поезије од Жозефа Делормоа до Пола Клодела* која је изашла у Паризу те године и књиге *Emile Zola raconté par sa fille*, која је такође те године изашла у Паризу, чланак „Бенжамен Констан“, приказ књиге Пјера Абрахана о Балзаку, чланак „Француска послератна књижевност“ – анализа књиге Б. Кремиеа „Неспокојство и реконструкција“. За рубрику “Белешке“ Илија Пржић је написао чланак „Писма Марсела Пруста“, а Тоне Потпокар „Франсоа Моријак на словеначком“ – о делу Франсоа Моријака који је преведен на словеначком. Исидора Секулић је написала чланак „André Malraux *La voie royale*“.

За рубрику “Белешке“ аутор који се потписао са х написао је текст „Стогодишњица рођења Викторијана Сардуа“. Часлав Никитовић је написао чланак „Жозеф Фуше од Стефана Увађа“. Анонимни аутор је написао текст „Анри Бернстен Дан“ – о драми која се са успехом приказивала у париском позоришту. Од Жила Ромена преведено је дело *Ода*, од Пола Валерија *Interieur* и „Ваздушни дух“, а од Жоржа Диамела „Једна забава“. Преводилац се потписао словом х. Те године објављен је и текст Ранка Младеновића „Монодрама Жана Коктоа у Београду“ и текст Евгенија Спекторског „Тургењев и Флобер“.

Године 1932. није било много чланака о француској књижевности. Највише их је написао Душан З. Милачић у одељку “Прикази и белешке“: Ernest Robert: “Essai sur la France“, Jean Cocteau: “Essai de critique indirecte“, Gerard Harry: „La vie et l'oeuvre de Morice Materlinck“, Victor Giraud „Bructière“, Anatole France par Léon Carias, André Fautaines „Tableau de la poésie française d'aujourd'hui“. Ради се о књигама које су излазиле у Паризу те године. К. Д. Ј. Фонтани је написао текст „Нови француски превод *Рата и мира* – о преводу Луја Жирандоа“. Објављен је и чланак С. Б. „Југословен у француској драми – о драми *Les fruits de l'amour* Лисјена Декава“. Што се тиче превода, с француског језика је преведена само песма Гијома Аполинера „Круг“ коју је превео Младен Лесковац и „Живот Ах Киа“ (превео с француског Б).

Године 1933. дела француске књижевности су се објављивала у мањој мери, док је с друге стране веома била заступљена словачка и чешка лирика. Углавном су се давали прикази књига које су се објављивале у Француској. Душан З. Милачић је дао кратак приказ следећих књига које су те године изашле у Француској: Jean Plattard: *François Rabelais*, Emile Faguet: *Histoire de la poésie française de la Renaissance au Romantisme*, Balzac et les médecins dans la *Comédie humaine*, André Rousseaux: *Ames et visages du XX*

*siècle*, Leon Pierre-Quint: *André Gide, sa vie, son oeuvre*; Paul Hazard: *Les livres des enfants et les hommes*, René Dumensil: *Gustave Flaubert, l'homme et l'oeuvre*, Léon le Meur: *La vie et l'oeuvre de Françoise Coppée*; *Un mérit de Balzac Le Catholicisme social*, Pierre Villey: *Montaigne; Le Rouge et le Noir. Etudes et analyse par André de Breton*; François Porché: *Verlaine tel qu'il fut*. Stendhal: *La chartreuse de Parme*. Исте године Слободан Јовановић је написао чланак „Жил Фери“, а Полексија Димитријевић Стошић „Поводом смрти француске књижевнице Жип - о контеси де Мартел“.

Године 1934. објављена су поглавља: из бугарске лирике, из италијанске, руске лирике. Из француске лирике није објављено ништа. Душан З. Милачић је дао приказ следећих књига које су изашле у Француској: Ernest Robert Curtins; Adolph Boschot: *Théophile Gautier*, Madame de Lafayette: *La princesse de Clève*, Jean de la Fontaine: *Contes et nouvelles en vers*, Jean Plattard: *Montaigne et son temps* (Монтењ и његово време), Christian Senechal: *Les grands courants de la littérature contemporaine*, Doussane: *Le comédien sans paradoxe*; Балзак и словенство, *Bodler: Petits oeuvres en prose, Le théâtre allemand d'aujourd'hui*; „Жил Леметр и позориште“. У преводу Исидоре Секулић објављен је текст Р. Варниера „Стендал и његова актуелност“. Објављена је приповетка Жоакен ди Белеа „Чежња“ у преводу Божицара Ковачевића.

Године 1935. уредник часописа је био Милан Предић са књижевним одбором. Душан З. Милачић за одељак “Књижевни преглед“ написао текст „Утицај француског реализма у српскохрватском роману“ – о докторској тези Милоша Савковића. Милачић је дао и приказ књига које су те године изашле у Француској: Pierre Jourda: *Stendhal*, Honoré de Balzac: *Correspondance inedite avec Zulma Carrand*; Sainte-Beuve: *Correspondance générale*. Милан Предић је написао чланак: „Виктор Иго у мишљењу страних писаца“. Драгутин Костић је објавио приказ књиге која је изашла у Скопљу: Никола Банашевић: „Циклус Марка Краљевића и одједи француско-талијанске витешке књижевности“.

Године 1936. лист је уређивао Милан Предић са књижевним одбором. О француској књижевности се највише писало у рубрици “Позоришни преглед“. Станислав Винавер је написао текст „Стил и стих на београдској позорници“, *Риј Блас* – о представи комада Виктора Игоа, а Милош Савковић „Француска комедија у Београду“. Савковић је такође објавио чланак „Лаза Лазаревић у школи француског реализма“. У рубрици “Прикази и белешке“ Милан Предић је написао следеће чланке: „Седамдесет година Ромена Ролана“, „Пол Бурже после смрти“, „Пол Клодел“, Француска енциклопедија“, “Препирка старих и младих у француској књижевности“. Јован Ђорђевић је написао текст „Жак Бенвил“, а Душан З. Милачић „Драматичне године Балзаковог живота“. Такође је у рубрици “Прикази и белешке“ Душан З. Милачић дао приказ следећих књига: *Paul Dimoff: La vie* и књиге *Виктор Иго* која је издата у Београду 1936. године.

Године 1937. уредник листа је и даље био Милан Предић са књижевним одбором. Објављена је песма „Путовање чергара“, коју је с француског превео Божицар Ковачевић.

У рубрици “Позоришни преглед“ Милош Савковић је објавио следеће текстове: „*Госпођа Помпадур* од Жана Сармана“, „*Гроб незнаног јунака* од Пола Пенала“, *Зрела жена* од Дени Амиела“. У рубрици “Прикази и белешке“ Милан Предић је објавио чланак „Позориште на Париској светској изложби“, а Станислав Винавер „Непретргнута Француска“ – предавање које је одржано у Француском клубу у Београду. У одељку “Књижевни преглед“ објављен је чланак „Бодлерово *Цвеће зла* на српски – о преводу Димитрија Мите Јовановића“. Анонимни аутор је објавио чланак „*Преправке* Андре Жида“. Богдан Радица је дао приказ следећих књига које су излазиле у Француској: *André Gide et notre temps*, Pierre Jeanneret: *Les Esclaves*, Julien Benda: *La jeunesse d'un scers*. Реч је о књигама које су изашле у Паризу 1936. године.

Године 1938. уредник Милан Предић је објавио следеће текстове који се односе на француску књижевност: „Морис Равел“, „Извори *Сирана де Бержерака*“, „Уметничко дело не треба ништа да доказује“ поводом става Андре Жида, „Жил Ромен у Београду“, „Француска књига код нас“, „Прошла позоришна година у Паризу“, „О мишљењу Андре Монтења“, „Француски интелектуалци и Минхен“. Милош Савковић је за рубрику “Позоришни преглед“ написао следеће текстове: „*Путник без пртљага* од Андре Жида“, „*Слободна жена* од Ж. Дамиела“. Од Шарла Бодлера објављена је песма „Смрт“. Преводилац се потписао иницијалом х.

Године 1939. уређивање листа је и даље водио Милан Предић са књижевним одбором. Француска поезија је била заступљенија од прозе. Објављене су следеће песме у преводу Милоша Н. Ђорића: Алфред де Вињи: „Мојсије“, Виктор Иго: „Туга Олимпијева“, Алфонс де Ламартин: „Распеће“. Зоран Мишић је превео две песме Шарла Бодлера: „*Reversibilite*“ и „*Лезбос*“. Од Жоржа Диамела објављена је приповетка „Млади војници“. За одељак „Кроз књиге и догађаје“ Милан Грол је написао чланак: „Шатобријан“. Јован М. Јовановић је написао текст „Стара и нова Француска“, а у рубрици „Прикази и белешке“ Радоје Л. Кнежевић је објавио текст „Франсоа Моријак“ о књизи коју је с француског превела Бранислава Недић и која је објављена у Београду те године. За исту рубрику Милан Предић је написао текст „Монтењ и Андре Жид“. Александар Белић је објавио чланак „Једно поређење француске и српске стилистике“.

Године 1940. уредници *Српског књижевног гласника* били су Божидар Ковачевић и Радоје Л. Кнежевић. Француска књижевност је била присутна у великој мери. Песме је углавном преводио Зоран Мишић. У његовом преводу објављене су песме Стефана Малармеа „Херадијада“, Шарла Бодлера „Љубав према лажи“, „Балкон“, Албера Самена „Елегија“, Жерара де Нервала „Делфика“. Од поезије су још објављене и песме Шарла Бодлера: „Непријатељ“, „Везе“, „Недостојни монах“ које је превео Мирослав Грујичић, као и песме „Једној малабарци“ и „Светионици“ које је превео М. Ј. Димитрије. Милош Н. Ђорић је превео песму у прози Алфонса де Вињиа „Пасторова изба: Еви“. Из француске књижевности ове године је објављен роман *Чудесан риболов* Ги де Пурталеса који је превео Рашко В. Димитријевић и *Сванова љубав* Марсела Пруста коју је превео Ели



Финци. За рубрику “Књижевни преглед“ Зоран Мишић је написао чланак „Мишљење о Андре Жиду – поводом брошуре „Андре Жид или немоћ декадентног индивидуализма“ од Ђорђа Јовановића. У рубрици “Прикази и белешке“ Божидар Ковачевић је написао чланак „Расинов *Британик* и Молијеров *Тартиф*, као и *Књигу о Француској* – о споменици коју су приредили Светослав Петровић и Миодраг Ибровац на француском језику. Објавили су је у издању Друштва пријатеља Француске. За рубрику “Научни преглед“ исти аутор је написао текст „Песма о Ролану и Словени“, а Радоје Л. Кнежевић је писао о књизи Петра Скока *Француска књижевност деветнаестог и двадесетог века* која је објављена у Загребу 1939. године. То је било све што је објављено из француске књижевности и о француској књижевности 1940. године.

Године 1941. лист су уређивали Божидар Ковачевић и Радоје Л. Кнежевић. Светислав Петровић је објавио текст „Емил Зола“. У одељку “Прикази и белешке“ анонимни аутор је објавио чланак „*Његова екселенција Ежен Ругон* Емила Золе – о преводу Душана Матића.“ Зоран Мишић је с француског језика превео песме Стефана Малармеа: „Самртне муке“, „Гробница Едгара Поа“, „Гробница Шарла Бодлера“, „Гробница“, „Почаст“, „Сонет“.

Радоје Л. Кнежевић је написао текст „Ламартин на истоку“. У рубрици “Прикази и белешке“ објављен је текст Божидара Ковачевића „Француско-немачка сарадња у књижевности“. У рубрици “Књижевни преглед“ Зоран Мишић је написао текст „Једна књига препева с француског“ о књизи *Француска лирика* која је објављена у Загребу и текст „Поводом *Дневника* Андре Жида“. Објављен је и одломак из романа Марсела Пруста *Мала фаза Вентујеве сонате*. Преводилац се потписао иницијалом Ф. У рубрици “Позоришни преглед – репертоар у Скопљу“ објављено је да се даје драма *Руј Блас* Виктора Игоа те сезоне у Скопљу.

Последњи број *Српског књижевног гласника* изашао је 1. априла 1941. године и након тога је престао да излази због избијања Другог светског рата.

Чињеница да се у програму друге серије *Српског књижевног гласника* ниједном речју није помињала страна књижевност, показује да се страном књижевности посвећивала мања пажња него у првој серији. „Када је реч о поезији, може се говорити о одређеном ставу *Српског књижевног гласника* у избору стране поезије, док је уређивачка политика часописа на плану преведене прозе остала потпуно неодређена, расплнута“.<sup>106</sup> Тридесетих година све више простора добијала је проза са социјалном нотом, па се због тога много преводило са руског језика. Неговала се и морално-социјално-политичка критика која је осветљавала сукоб малог човека са друштвом. У већини тако изабраних текстова занемарени су естетички и књижевни захтеви. У преведеним прозним текстовима преовлађује реалистичко приповедање (Мопасан, Анатол Франс, Жорж Диамел).

---

<sup>106</sup> Поповић Надежда, *Преведена страна књижевност у Српском књижевном гласнику*, Зборник Матице српске за књижевност и језик II, Београд, 1982, стр. 307-319.

Приликом избора текстова постојала је и друга тенденција тридесетих година, а то је склоност ка тематском ослобађању од некадашњих шаблона и осмишљавању прозног израза. Због тога се пажња посвећивала Марселу Прусту. Као што се види, „преведени прозни текстови представљају широку лепезу тематски врло шароликих текстова различито оријентисаних писаца неједнаке снаге и способности“.<sup>107</sup>

Овај часопис је доносио приповедне, поетске, драмске и књижевно-критичке текстове, као и белешке и приказе који су показивали да су његови уредници и сарадници помно пратили сва збивања на француској културној сцени. Од француских прозаиста у *Српском књижевном гласнику* најзаступљенији су, како својим текстом, тако и као предмет критичког разматрања, Балзак, Хиполит Тен, Флобер, Доде, Ги де Мопасан, Мериме, Анатол Франс. Објављивање писаца који се углавном везују за поетику реализма и натурализма, засновано на уверењу да се може дати једна кохерентна слика човека и света, на први поглед одудара од тенденције у француској књижевности где је криза реалистичког и натуралистичког романа започела осамдесетих година XIX века. Мопасан и Флобер су имали песимистички поглед на живот који је био близак српској књижевности у периоду пре Првог светског рата. Треба имати на уму да Пруст који је почео да пише још деведесетих година XIX века, у почетку ни у Француској није имао великог успеха.<sup>108</sup>

Избори преведене поезије углавном су се кретали у оквиру тежње ка рационалности, логици, јасноћи и реду које уочавамо у неким програмским текстовима појединих уредника или сарадника *Гласника*. Када је реч о француској поезији, највише су били присутни Бодлер, Маларме, Валери. Преводили су се углавном парнасовци, романтичари и симболисти. Од деведесет осам прилога стране преведене поезије најзаступљенија је била француска поезија – тридесет осам прилога.

*Српски књижевни гласник* је у почетку показивао отпор према Малармеу и симболизму, али се негативан став према Малармеу променио пред Други светски рат. *Гласник* није био много наклоњен ни Гијому Аполинеру. Али, зато је објављен велики број песма Вињиа и Ламартина.

---

<sup>107</sup> Поповић Надежда, *Преведена страна књижевност у Српском књижевном гласнику*, Зборник Матице српске за језик и књижевност II, Београд, 1982, стр. 307-319.

<sup>108</sup> Новаковић Јелена, *Француска књижевност у Српском књижевном гласнику – Аксиолошки аспект традиције у српској књижевној периодици*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.

## ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ

*Летопис Матице српске* је у периоду између два светска рата углавном имао следећи садржај: 1) Чланци, есеји, расправе; 2) Песме; 3) Приповетке, драме; 4) Књижевни преглед; 5) Научни преглед; 6) Словенски преглед; 7) Прикази и белешке; 8) Стара писма; 10) Ситнији прикази. У овом периоду се више писало о француској књижевности, него што су се објављивали преводи са француског језика.

Године 1924. у рубрици “Белешке“ дат је чланак под називом „Смрт Анатола Франса“. Аутор текста је Милан Кашанин. У чланку је дато обавештење да је савремена француска књижевност изгубила једног од својих највећих представника, Анатола Франса. Романсијер, приповедач, песник, књижевни критичар, историчар, Франс је за својих осамдесет година живота створио и за собом оставио изузетно велики број дела, од којих су српској публици познати само романи, истиче се у тексту.

У истој рубрици, под насловом „Шарл Жид - о стамбеном питању“ читаоци *Летописа Матице српске* упознати су са текстом о стамбеној кризи француског социолога, професора политичке економије, Шарла Жида који је објављен у часопису *Revue internationale de Sociologie* у Паризу. Такође се у “Белешкама“ под насловом “Анри Озер“ истиче да се овај професор политичке и економске географије на Сорбони одазвао позиву уредништва *Летописа*, па је послао чланак о проблему регионализма за који је у Србији постојало интересовање као у Француској.

Године 1925, у књизи бр. 303. објављен је текст Николе Банашевића „Једна група „Европејаца“ у савременој француској књижевности“. Аутор је истакао да се Французи слабо интересују за књижевне и друге духовне покрете ван њихове земље. Он се запитао: „Да ли једноме народу који има своју стару, опробану културу, може бити приписана у велики грех његова, често привремена индиферентност према појединим делима стране књижевности, нарочито када су му та дела удаљена по свом духу и по својој уметничкој форми?“<sup>109</sup> Али, има француских писаца који су показивали интересовање за стране књижевности. Он је поделио француске писце на космополите и конзервативце, а да је подвајање међу француским интелектуалцима на два супротна тора извршено још крајем прошлог века, после „фамозне“ Драјфусове афере.

Исте године, 1925. у истој књизи 303, св. 1 за рубрику „Књижевни преглед“ Никола Банашевић је написао текст „Ролан и Ганди“ у коме је истакао да је „Ромен Ролан данас, после смрти Анатола Франса, можда најпознатији француски књижевник у иностранству, страна публика га више цени и чита него ли сами Французи“.<sup>110</sup> У истој књизи у рубрици „Белешке“ дат је текст „Жак Ривјер“ Николе Банашевића. У тексту се помиње да је

<sup>109</sup> Банашевић Никола, Једна група „Европејаца“ у савременој француској књижевности, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, стр. 49-94.

<sup>110</sup> Банашевић Никола, Ролан и Ганди, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, стр. 130-132.

француска књижевност после рата забележила за кратко време неколико великих губитака: умрли су Анатола Франс, Пјер Лоти, Морис Барес, Марсел Пруст, Рејмон Редиге и Жак Ривјер. Од њега је остала једна збирка студија о савременим француским писцима, један роман и много чланака. У својим студијама он је расправљао о књижевним питањима општијег значаја.

Исте године, у књизи 307, св. 2, Никола Банашевић је за рубрику “Белешке” написао текст под називом „Нови француски академичари“ у коме је истакао како су избори нових чланова Француске академије побуђивали интересовање не само у Француској, него и ван њених граница. На последњим изборима уместо Анатола Франса изабран је Пол Валери, а уместо Мориса Бареса изабран је Луј Бертран, романописац, критичар, историчар. Притом је додао „да су врата ове установе остала заувек затворена Молијеру, Балзаку, Стендалу и Золи, као и другим величинама француске књижевности“.<sup>111</sup>

Никола Банашевић је 1926. године у књизи 307. *Летописа* написао текст „Историја, роман или епопеја“ (Henri Barbusse, *Les enchainements*, Paris, Flammarion). У тексту се говори о великој продукцији романа у Француској, али и о страху од одумирања овог књижевног рода. Притом се напомиње да „у Боалоово доба француски роман, иако још није био кодификован, био подложен извесним законима који су му давали нарочит карактер и разликовали га од других европских романа, нарочито енглеског и руског“.<sup>112</sup> Ханри Барбис, социјалиста, написао је роман *Les enchainements*. Роман је „велик по обиму, замашан по концепцији а необичан и по начину обраде. Обухватио је изванредно чудну целину људске драме која се развила у времену, да узнемири тишину историје, сложену, тамну и начичкану цифрама и затвореним именима.“<sup>113</sup> Никола Банашевић је такође нагласио да је овај француски писац био упознат и са српском историјом, тј. да је говорио о Косову, о цару Лазару, о Турцима, Албанцима. У закључку се обратио српској читалачкој публици речима: „онај да ко не воли напоре у читању дела да не узима у руке Барбисову књигу!“<sup>114</sup> Видимо да се и у овом чланку говори о узајмним француско-српским везама.

А да је Никола Банашевић пуно писао о француској књижевности у *Летопису* види се и по тексту који је објављен такође у књ. 307. под насловом „Интелектуализам Пола Валерија.“ У чланку се наводи да је Пол Валери био најизразитија песничка, можда уопште књижевна фигура тадашње Француске. Поред тога што је био песник, Валери је писао и есеје и покушавао је да дубље продере у стварање уметничког дела. Био је велики интелектуалац, према мишљењу Николе Банашевића, доброг познаваоца француске

---

<sup>111</sup> Банашевић Никола, Последње књижевне награде у Француској, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 306, стр. 129-133.

<sup>112</sup> Банашевић Никола, Историја, роман или епопеја?, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, стр. 147-152.

<sup>113</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 147-152.

<sup>114</sup> Банашевић Никола, Историја, роман или епопеја?, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, стр. 147-152.

књижевности. Његов текст „Још мало о Валерију“ објављен је у овом листу исте године у књ. 308. Текст је објављен поводом књиге Frederic Lefevre-a: *Entretiens avec Paul Valéry*. Аутор текста је истакао да су нашим читаоцима били познати разговори Фредерика Лефевра с многим француским и понеким страним истакнутим писцима. Лефевр је напоменуо да је књижевност у Валеријевим очима имала исту вредност као и наука.

У истој књизи Никола Банашевић је објавио текст „Ромен Ролан“, а Светислав Баница „Пол Сепел“. Први текст је објављен поводом шездесет година од рођења Ромена Ролана, „писца који је стекао колико својим талентом, толико и својим карактером велики број пријатеља и обожаватеља у Француској и у иностранству“.<sup>115</sup> У другом тексту се наша читалачка публика обавештава да је недавно у Женеви умро француски писац Пол Сепел, који је у својим делима нарочито обрађивао однос између Француза и Немаца. Написао је и књигу посвећену Ромену Ролану.

Исте године у *Летопису*, у књизи 309, Никола Банашевић је написао чланак „Три нова француска романа“, у коме је напоменуо како је последњих година француски роман преплавио и засенио све остале књижевне родове, да је обиловао добрим делима и да је представљао карактеристичну појаву за интелектуалне и моралне тенденције нових генерација. Три романа су привукла пажњу Николе Банашевића. То су *La Pierre d'Horeb* од Жоржа Диамела, *Les faux-monnayeurs* (Ковачи лажног новца) од Андре Жида и *Sous le Soleil de Satan* од Жоржа Бернаноса. Притом је истакао да су Диамел и Жид били писци од гласа, познати од пре рата, а „Бернанос је почетник, можда најчуднији почетник у историји француске књижевности“.<sup>116</sup> Потом је описао радњу и ликове у романима.

Године 1926. објављено је више чланака из француске књижевности, можда управо због тога што је сарадник *Летописа* био Никола Банашевић, добар познавалац француске књижевности. У књизи 307. објавио је текст „Последње књижевне награде у Француској“ у коме је навео да у Француској постоји велики број књижевних награда, као и велики број писаца, кандидата за њих. Напоменуо је да ове књижевне награде могу бити од користи читалачкој публици, пошто се у Француској објављивало на хиљаде романа, као и да оне помажу у избору дела за читање. Банашевић је истакао да су те године награђена три дела: *Rabliot* Мориса Женевоа, који је добио Гонкурову награду, *Jeanne d'Arc* (*Јованка Орлеанка*) коју је написао Делтеј и *Le Navire aveugle* (*Слепи брод*) Жана Барера.

Године 1927, у књ. 311, на страни 192, у рубрици “Белешке“ објављен је текст „Клод Моне,“ у којем се читаоци обавештавају да је умро велики француски сликар Клод Моне, представник генерације француских сликара импресиониста која је историји дала неколико првокласних имена: Реноар, Писаро, Сезан. У истој рубрици на страни 196-197, Светислав Баница је објавио текст „*Кукавица*. П. Х. Р. Ленорман.“ Позориште у Новом Саду приказало је представу *Кукавица* од Х.Р. Ленормана. Наводи се да је српски

---

<sup>115</sup> Банашевић Никола, Ромен Ролан, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, стр. 114.

<sup>116</sup> Банашевић Никола, Три нова француска романа, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 309, стр. 210-215.

позоришни репертоар био тако сиромашан и да је зато добро све ново што долази. Драма *Кукавица* која је први пут приказана у преводу др А.С. Адамовића, „спада у осредње Ленорманове. У њој износи Ленорман добро уочен проблем, актуелан за време светског рата: страх од смрти, љубав човека према свом животу“.<sup>117</sup>

У књ. 311, св. 2, исте године Никола Банашевић је објавио текст „Једно књижевно дело о скадарским бојевима“. Истакао је да су браћа Жером и Таро објавили књигу у Паризу о скадарској бици. Дobar део њихових дела представља „причање догађаја, виђених и преживљених у некој страниој земљи. Њих привлаче расно-културни проблеми у крајевима потајних или отворених сукоба. Они су ишли на Ловћен, Котор, Цетиње. Исте године у књизи 312 објављен је текст „Jean Costeau“. Он је француски „јачи надреалиста, али не треба заборавити да у Француској постоји читав низ писаца са више оригиналности или талента“.<sup>118</sup> Кокто је писао песме, романе и драме. Писац овог текста је био Илић Александар.

У књизи 312 за 1927. године, у рубрици „Књиге и листови“ Васа Стајић је објавио чланак „Једна група послератних француских књижевника“. У чланку је навео да смо „ми у изграђивању наше духовне и материјалне културе још увек само примаоци, велики дужници Западне Европе, утицај овог француског књижевног нараштаја на образовање наше књижевности неће изостати“.<sup>119</sup> У питању је нараштај који је био расцепљен и који се кретао између две крајности - католицизма и марксизма. Двадесет седам књижевника се изјаснило да књижевност, без посредовања фикције, директно изражава немир душе и њено уравнотежење, као и тежње времена.

Исте године у књизи 314 Васа Стајић је за рубрику “Белешке“ написао текст „Француски утицаји на нашу народну поезију“ у коме је обавестио читаоце да је у Француској објављена студија Николе Банашевића *Le cycle de Kosovo et les chansons de geste* у којој Никола Банашевић налази аналогију између мотива југословенске и француске епске поезије. Притом је Стајић напоменуо да је Никола Банашевић заслужио сваку похвалу, због критичности и опрезности у извођењу закључака и због јасноће излагања.

Године 1928, у књизи 316, за рубрику “Белешке“ Бошко Токин је написао текст „Савремени француски роман. Клемон Вотел“. Код нас је ову књигу превео М. Ђорђевић, а издата је у Београду ове године. Токин је у тексту напоменуо да у Француској има много писаца, међу којима је и Вотел, који се допадају читалачкој публици и чија су дела су махом приличне књижевне вредности. Клемон Вотел је стекао симпатије публике романом

---

<sup>117</sup> Баница Светислав, Кукавица, П.Х.Р. Ленорман, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 311, стр. 196-197.

<sup>118</sup> Илић Александар, Жан Кокто, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 311, св. 2, стр. 403.

<sup>119</sup> Стајић Васа, Једна група послератних француских књижевника, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 312, стр. 149-157.

*Наш пона код богаташа.* Што се тиче превода “доста је тачан, лако се чита, иако је рађен на брзу руку и не увек тачно.”<sup>120</sup>

У књизи 318, 1928. године у *Летопису* је објављен текст „*Луда девица* од Анри Батаја“ аутора Велибора Глигорића. У тексту се наводи да Народно позориште у Београду у свом раду не показује никакав систем, никакав појам о духу времена, никакво упознавање публике са драмским тековинама. Пратећи увек укусу широке позоришне публике, а без јаснијих појмова о њеном психолошком стању и културним тежњама, позориште је свој репертоар усклађивало само са критеријумом одржавања равнотеже буџета. Тежња да се Анри Батај у потпуности изнесе на београдски репертоар, док су многи други модерни драмски писци, представници модерних позоришних струјања, још увек били непознати београдској публици, одговарала је менталитету, култури, сфери интересовања људи који су били у управи Народног позоришта у Београду. Анри Батај, са својим застарелим и сладуњавим академизмом, са течним, јасним и ефектним драмским стилем, допадао се људима који су своје позоришно васпитање и свој менталитет одгојили у једној епохи која је европску културу доживљавала искључиво кроз француску књижевност. *Луда девица* је трагедија љубави мале племићкиње и човека који је у зрелим годинама жртвовао углед свог друштвеног положаја и правио одличне преломе у животу ради своје личне среће. Друштвени скандал са бекством, анонимним писмима, изненађењима, позивима на двобој, самоубиством, дао је позоришни материјал *Лудој девици*. Све је то окруживало једну патетичну и романтичарску поезију намењену монденској публици.

У истој књизи, у одељку „Књиге и листови,“ објављен је чланак „Развој савремене француске мисли“ Владимира Вујића. У тексту се напомиње да је Данијел Морне, професор француске књижевности на Сорбони, завршио своје дело о историји француске књижевности и француске мисли од почетка њеног постојања до данас. Морне „међу делима која остају, ставља Додеа, Хередију, Самена, Анатола Франса.“<sup>121</sup> За рубрику „Белешке“ Видаковић Александар је написао текст „*Наполеон IV* П. Морис Ростен“. У тексту се истиче да у Паризу опет струји топлина обновљеног култа Бонапарте. Морис је изнео на сцену трагичну судбину Бонапартиног потомка, јединца сина цара Наполеона III, „да поново заблиста чар француске славе.“

Године 1929, у књизи 321 објављен је текст „*Стендал. Црвени и црни*“ Милана Кашанина. Напомиње се да је Вл. Спасојевић превео овај роман с француског језика. Предговор Емила Фагеа превео је Светислав Петровић. Аутору текста је било невроватно да је ово први преведени роман великог Стендала, док *Картузијански роман у Парми* још чека свог преводиоца. Затим је истакао како је и поред наше богате преводне књижевности

---

<sup>120</sup> Токин Бошко, Савремени француски роман. Клемон Вотел, *Летопис Матице српске*, 1928, књ. 316, стр. 315 а–б.

<sup>121</sup> Вујић Владимир, Развој савремене француске мисли - Морне, *Летопис Матице српске*, 1931, књ. 318, стр. 447–454.

увек преостајало пуно првокласних писаца и дела која би требало превести. Готово сва дела Мопасана и Анатола Франса су била преведена код нас, нека од њих и више пута, док је Балзак врло мало превођен. У Стендаловом случају, Српска књижевна задруга је учинила добар избор и нашла доброг преводиоца, а студију о Стендалу би требало да напише неко од наших добрих познавалаца француске књижевности.

У истој књизи објављен је текст Лазе Секулића „*Кад млидијах умрети* и сличности у француском песништву“ у коме се напомиње да се наш песник Бранко Радичевић угледао на велике песнике других народа, на Немце и Французе.

Године 1931. у књизи 327 Манојловић Тодор је поводом петсто година од рођења Франсоа Вијона објавио текст „Франсоа Вијон“ у коме је истакао да је Вијон највећи песник средњег века и један од највећих лиричара свих времена, „који је после толико столећа тако жив и близак модерном осећању. Један Верлен, Рембо, Лафорг и Аполинер – да бисмо споменули само највеће – учили су од њега“. У истој књизи преведена је песма „Хлајмарово срце“ Леконт де Лила. Песму је превео Мирослав Грујичић.

Исте године је у књизи 330 у рубрици „Прикази и белешке“ објављен чланак Николић Рикарда „Стогодишњица рођења Сардуа“. Напомиње се да је Викторијен Сарду рођен у Паризу, где је и умро. Први пут се појавио као драмски писац 1854. године. Кад би се судило према успеху, требало би споменути и име драматичара Сардуа, поред Ожјеа и Диме Сина. Он је тежио комедији великог стила. Његови комади *Теодора*, *Федора*, *Тоска* одржали су се на репертоару француских и других позоришта до данашњих дана. Али је овај изврсни водвиљиста који је имао довољно забавног духа, унео у озбиљне комаде само укус ефекта који је код публике изазивао одобравање. Сарду је за живота изабран за члана Академије.

У истој књизи, у рубрици „Прикази и белешке“, објављен је текст Светислава Банице „Зола, песник и борац“. Аутор текста је напоменуо да су о Золи у Француској недавно изишле три књиге: *Emile Zola*, *Vie de Zola* и *Emile Zola raconté par sa fille*. Баница је истакао да је трећа књига пуна дубоких утисака и сећања, а да ју је написала његова ћерка Дениз.

Године 1932, у књизи 331, у рубрици “Књижевни преглед“ објављен је текст Марка Цара „Успомене Ренанове.“ У тексту се истиче да је Српска књижевна задруга објавила Ренанове *Успомене из детињства и младости* које је превео Радоје Л. Кнежевић, а предговор за књигу је написао Миодраг Ибровац. Даље је напоменуо да је Ренанова књига књижевни споменик који привлачи пажњу и побуђује интересовање и симпатије људи.

Године 1934, у књизи 339 објављен је текст „Црногорац Алфонса Доде“ Милана Марковића. Марковић је истакао како је Доде у свом роману *Тартарен Тарасконац* писао о нашем земљаку, црногорском кнезу Гргору, али „није нашега земљака насликао



најлепшим бојама и зато, кад је роман дошао до руку Црногораца, изазвао је велику сензацију.<sup>122</sup>

У књизи 341, исте године, у рубрици “Књижевни преглед“ Милан Марковић је објавио текст „Две Молијерове комедије“. Ради се о комедијама *Уображени болесник* коју је превео Богдан Поповић и *Учене жене* коју је превео у стиху Драгослав Илић. Писац текста је напоменуо да је Богдан Поповић изабрао за превод једну од својих симпатија-Молијера, највећег комедиографа светске књижевности. Преводилац *Учених жена* је био Драгослав Илић, који је већ својим мајсторским превођењем Лафонтезових басни скренуо пажњу на себе. Он је показао је изузетно разумевање дела француског комедиографа.

Године 1935, у књизи 344 објављен је текст „Вовнарг, Шанфор, Риварол“ Љубомира Петровића. Ове француске моралисте наш књижеви критичар је упоредио са Ла Рошфукоом и Монтењом. Вовнарг је живео у XVIII веку, а пријатељи су му били Мирабо и Волтер. Објавио је већи број максима. Љубомир Петровић је истакао да је веома чудно да баш човек без среће, као што је био Вовнарг, остави иза себе мисли и рефлексије пуне светлости и тоpline. Према његовом мишљењу „овако пробране речи довољно показују колико је овај Волтеров ђак уствари Паскалов ђак, јер као Паскал, као Босие, Вовнарг не допушта да човек себе целог баци под ноге“.<sup>123</sup> Сушта супротност Вовнаргу био је Шанфор. Написао је четири позоришна комада и две оштроумне и лепо написане похвале „Похвала Молијеру“ и „Похвала Ла Фонтену“. Посебно значајно Шанфорово дело је *Максима и мисли*. Љубомир Петровић је рекао да је Шанфор „Паскалов човек“.<sup>124</sup> Мање дубок од Шанфора био је Антоан Риварол, моралиста с краја XVIII века. Написао је *Расправе*, сарађивао са реакционарним листовима *Народне политичке новине*, као приврженик двора и аристократије.

У истој књизи објављен је текст Александра Гавеле: „*Charles Baudelaire. Emilio Colussi*. Драма у пет чинова.“ Гавела је напоменуо да је „ушло у моду да се као предмет романа, драма итд, узимају живе личности. А и право је. Зашто сиже узимати из непознатих и измишљених кругова.“<sup>125</sup> Загречанин Колуси је обрадио лик знаменитог француског песника. Према Гавелином мишљењу избор је био добар: у делу је дат исцрпан портрет Бодлера у пет кратких чинова. Драма је писана у стиху, чита се са лакоћом и уживање. Уз добру режију могла би да доживи велики успех и на позорници.

Године 1936. у књизи 346 објављен је текст Владимира Божовића „Профили из француске књижевности – Шарл Бодлер“. У тексту се напомиње да је Шарл Бодлер један од најпознатијих песника новије француске поезије. Српске предратне песнике који су

---

<sup>122</sup> Марковић Милан, Црногорац Алфонса Додеа, *Летопис Матице српске*, 1934, књ. 339, стр. 196-200.

<sup>123</sup> Петровић Љубомир, Вовнарг, Шанфор, Риварол, *Летопис Матице српске*, 1935, књ. 344, стр. 69-81.

<sup>124</sup> Петровић, наведено дело, стр. 69-81.

<sup>125</sup> Гавела Александар, Шарл Бодлер. Драма. Емилио Колуси, *Летопис Матице српске*, 1935, књ. 344, стр. 118-119.

углавном били под утицајем француске поезије инспирисао је и Бодлер. Божовић је у овом тексту подробно описао Бодлеров живот.

Године 1937. у књизи 348 Славко Жежић је написао приказ књиге *Историја француске књижевности Средњег века и Препорођаја - др Љубомир Петровић*. У тексту се наводи да је ову историју француске књижевности написао др Љубомир Петровић, да то није она врста књижевне историје која се заснива више на филолошко-историјском методу, већ да је „ово нешто посве друго“. Требало је уронити духом у сваку поједину епоху, у психу песника и писаца, у поједина њихова дела. Историја књижевности Љубомира Петровића тежила је синтези и дала одличне карактеристике појединих раздобља.

У истој књизи Секулић Лаза је написао текст „*Leila Dampierre: Reflets et mirages – песме*“. Аутор је напоменуо како кроз песме „упознајемо душу ове просвећене жене – песника, исказане симпатије према нашој отаџбини и нашем народу“.<sup>126</sup> У књизи 349, у рубрици „Књижевни преглед“ објављен је текст Јулке Хлапец Ђорђевић „Жена као писац у савременој француској поезији.“ У тексту се помињу жене писци у Француској од доба трубадура до трдесетих година XX века. Аутор текста је рекао да је француских књижевница било много више него што се о њима писало у историји књижевности.

Године 1938, у књизи 349 дат је чланак Владимира Божовића „Алфред де Вињи“. Вињи је по рођењу био из племићке породице, али слабог имовинског стања. То се касније одразило ина његову поезију. Његове прве песме објављене су 1822. године, а збирка *Античке и модерне песме* 1826. Усхићен првим успесима, а из љубави према Шекспиру, преводио је *Отела*. Песник је касније почео да се разочарава и постао је песимиста. „Израз горчине замењује стоичку мисао. Он се помирио са злом, које долази из природе, друштва и Бога. Вињи верује у духовни прогрес људи, као што верује и у прогрес правде. Болна и горда, стоичка и утешна, таква је филозофија Вињијева“.<sup>127</sup> Према речима Пола Буржеа, „Вињи је својом генијалношћу, својим дискретним сјајем, својом тајанственошћу, ведрином и чистотом, имао сјај звезде.“<sup>128</sup>

Исте године, у књизи 350 Владимир Божовић је написао чланак „Франсоа Копе као песник Париза“. У тексту се напомиње да су француски писци XIX века описивали лепоту природе. За разлику од њих Копе је цео свој живот провео у Паризу. У песмама је најпре опевао своје младалачке снове, а касније је постао песник љубави. Написао је и више приповедака. У збирци песама *Шетња у унутрашњости* среће се опис живота обичног света у Паризу. Копе није познавао луксуз и сјај Париза. Његове песме су биле окренуте мирном, породичном животу. Копе је у почетку своје песничке каријере, био жарки присталица Парнасовске школе. Прву збирку песама *Реликвије* посветио је Леконту де

---

<sup>126</sup> Секулић Лаза, *Leila de Dampierre. Reflets et mirages, Летопис Матице српске*, 1936, књ. 348, стр. 310–311.

<sup>127</sup> Божовић Владимир, Алфред де Вињи, *Летопис Матице српске*, 1938, књ. 349, стр. 127–140.

<sup>128</sup> Божовић, наведено дело, стр. 127–140.

Лилу, најистакнутијем припаднику парнасовског покрета. На крају је Божовић закључио да је Франсоа Копе и као лирски и као социјални песник, а нарочито као песник Париза, својим делима дао знатан прилог француској књижевности.

Исте године, 1938. у књизи 350 објављен је текст Александра Гавеле „Људи и проблеми савремене Француске“. То је назив најновије колекције коју је издавала француско-српска књижара А. М. Поповића у Београду. Као прва свеска изашла је књижица Милоша Милошевића *Жил Ромен*.

Године 1939, у књизи 352 у рубрици “Белешке“ објављен је говор Богдана Поповића „У славу Француске“. Говор је одржан у Београду на прослави Француске годишњице у нашој земљи. У истој књизи Владимир Божовић је објавио текст „Вечити Расин“ - поводом три стотине година од Расиновог рођења. Истакао је да се у Француској спрема прослава поводом Расиновог рођења „који је довео у склад грчку патетику и француску елеганцију и допринео да француски језик преовлада у читавом културном свету. Расин је са Корнејем блеснуо и бацио у заснак све што је на драмском пољу рађено пре њега и у његово време. Он је потекао из Француске, али је општечовечански, биће популаран како на француској позорници, тако и на свакој другој, припадала она овој или оној нацији“.<sup>129</sup>

Године 1940, у *Летопису Матице српске* у књизи 353. објављен је текст Теодоровић Марка: „Андре Жид или немоћ декадентног индивидуализма“. Преводацац је био Ђорђе Јовановић. У тексту се напомиње како Андре Жид увек привлачи пажњу, а да је књига Андре Жида свакако најбољи приказ Жида.

Године 1940. у књизи 354 објављен је текст Владимира Божовића „Ламартин и Срби – поводом стопедесетогодишњице од рођења“. Овај текст је био допринос француско-српским културним и књижевним везама. Божовић је навео да је Ламартин био песник природе, љубави, сете. Његова збирка песама *Песничка размисљања* објављена 1820. године одушевила је љубитеље поезије. Затим су наступиле године блиставе славе песника, историчара, политичара и диктатора речи. На путу за Исток Ламартин је пролазио кроз Србију. Био је изненађен Ћеле кулом. Он је поручио Србима: „Нека сачувају овај споменик. Он ће учити њихову децу колико вреди независност једног народа, показујући како су је скупо њихови очеви платили.“<sup>130</sup>

Исте године је у истој књизи изашао текст „Роже Мартен ди Гар: *Сива свеска*“. Аутор текста, Теодоровић Марко је истакао да је дошло крајње време да се српска публика упозна са овим писцем, следбеником натуралистичке традиције Золе, реализма Пруста и нијансиране психологије Жида.

---

<sup>129</sup> Поповић Богдан, У славу Француске, *Летопис Матице српске*, 1939, књ. 352, стр. 1-2.

<sup>130</sup> Божовић Владимир, Ламартин и Срби – поводом стопедесетогодишњице од рођења, *Летопис Матице српске*, 1940, књ. 354, стр. 236-245.

Као што смо видели, у првој половини XX века у *Летопису* се нису објављивали преводи француских дела, већ се само расправљало о француској књижевности на основу критика о француским писцима, њиховим делима, као и о књижевним правцима у Француској.

### СТРАНИ ПРЕГЛЕД (1927–1939)

*Страни преглед* је излазио у Београду од 1927. до 1939. године, са прекидима од 1930. до 1932. Власник часописа је био Богдан Поповић, а уредници су били Милош Тривунац и Миодраг Ибровац. У уводној речи истиче се да је у жељи да се допринесу „што бољем упознавању страних литература и њихових утицаја на српску књижевност, као и што успешнијем проучавању књижевности и настави страних језика, Друштво за живе језике и књижевности у коме заједнички раде универзитетски и средњошколски наставници, одлучило да покрене један часопис који би, поред осталог, представљао спону између његових чланова и подстрек за њихову стручну делатност“.<sup>131</sup> *Страни преглед* је излазио четири пута годишње: у марту, јуну, октобру и децембру.

Уредници су се надовезали на речи Богдана Поповића који је у чланку *Књижевни листови*, у првом броју *Српског књижевног гласника*, рекао да наши књижевни часописи још не могу да буду прегледи, тј. часописи у којима се доносе искључиво критике и чланци о књижевним питањима, а не и „творачка књижевност“, песнички производи и додао да треба желети да и ми добијемо што пре такве прегледе. Уредници су напоменули да „овај лист намерава да буде један од њих“.<sup>132</sup> Они су се сложили да је позната важност добрих образаца и страних утицаја за сваку књижевност, па ће овај лист, иако се зове *Страни преглед*, вршити национално корисну улогу.

Лист је доносио: 1) Огледе о страним писцима и књижевним струјама и повремене прегледе страних књижевности, значајних нових дела и књижевних догађаја; 2) Мање, заокружене одломке из страних дела, у преводу, као илустрацију уз огледе; 3) Студије из упоредне књижевности, у првом реду о страним утицајима на југословенску литературу и одјецима и утицајима наше књижевности на стране; 4) Огледе из теорије књижевности; 5) Одабране, мање познате странице које се тичу наших земаља, нашег народа и наше књижевности; и краће преводе наших писаца, нарочито песника на стране језике; 6) Расправе из области страних језика и методике њихове наставе; 7) Приказе наших огледа о страним писцима, наших превода страних дела и превода наших дела на стране језике; 8) Белешке; 9) Преглед Друштва за живе језике и књижевности.

<sup>131</sup> Тривунац Милош, Ибровац Миодраг, Уводна реч, *Страни преглед*, 1927, год. 1, бр.1, стр.2.

<sup>132</sup> Тривунац, Ибровац, наведено дело, стр. 2.

Аутори су затим напоменули да се чланци у часопису неће сводити само на излагање чињеница, већ да ће код публике изазивати потребу за читањем оригинала и да ће се у погледу идеја и књижевних судова часопис уређивати сасвим либерално.

Часопис је најпре био орган „Друштва за стране језике и књижевности“, чиме се у нашој средини уз универзитет јавио још један институционализован облик интересовања за стране књижевности, које у овом случају пре свега жели да се усмери на проучавање страних утицаја на југословенску књижевност, као и на њене одразе у страним књижевностима. Дати су преводи страних аутора, као и есеји о њима. С друге стране објављивани су и преводи одломака из дела српских писаца, као и препеве српских песника. Највише превода било је из француске књижевности, а затим из немачке и руске, као из италијанске, пољске и чешке књижевности у мањој мери. Од француских писаца најзаступљенији су били Андре Жид, Франсоа Моријак и Андре Морао.

Године 1927. Богдан Поповић је објавио текст „Спорна места у преводима – једна Додеова реченица“. Ради се о Додеовој приповеци „Фотограф“ која је дата у Француској читанци за више разреде средњих школа. Миодраг Ибровац је исте године објавио чланак „Морис Барес“ у коме је напоменуо да је „Француска недавно изгубила једног од својих најбољих синова“, <sup>133</sup> затим је дао биографију писца и образложио његово дело. Објављено је писмо на француском језику које је Барес послао Универзитету у Љубљани.

Ибровац је такође написао чланак „Nicolas Vanachevitch: *Jean Bastier de La Peruse (1529–1554), étude biographique et littéraire*“ у коме говори о докторској дисертацији Николе Банашевића која је одбрањена у Француској. Миодраг Ибровац је исте године написао чланак „Један подржавалац наше народне поезије – Себастиен Реал“. Реал је био романтичар, песник, преводилац, публицист који се занимао за нашу народну поезију.

У рубрици “Белешке“ Ибровац је објавио текстове: „Морис Барес и наш народ“, „Први Жоделов комад“, „Поводом Паскалових списа“. Никола Банашевић је објавио текстове „Гаргантуа и једна наша народна приповетка“ и у рубрици “Прикази“: „Ново издање и коментари *Песме о Ролану*“. Момчило Настасијевић је написао текст „Белешке са боравка у Паризу“. Исте године објављени су текстови Емила Омана „Иван Тургењев и Жорж Санд“ и Мориса Миреа „Унру против Бонапарте“. Имена преводилаца текстова нису наведена. Паулина Лебел Албала је написала чланак „Српски преводи из француске књижевности у XVIII веку“. Мита Костић је написао чланак „Прва француска граматика код Срба“. Костић је написао о граматици Јоакима Вујића.

Године 1928. Тодор Манојловић је објавио текст „Гијом Аполинер“. Миленко Стојановић је објавио текст „Његош као преводилац Ламартина“. У тексту је навео да се „Његош назива преводиоцем Ламартина по преводу само једне песме која у оригиналу има наслов „*Hymne de la Nuit*“ („Химна ноћи“). Она се први пут у преводу појавила у десетом

---

<sup>133</sup> Ибровац Миодраг, Морис Барес, *Страни преглед*, 1927, стр. 15-30.

броју Поповићеве *Данице* 10. априла 1861.<sup>134</sup> На француском језику објављена је песма Алексе Шантића „Dans les rauxres guerets“. Песму је превео Радоје Кнежевић. Године 1929. Д. Недељковић је написао текст „Паскал, Његош и Ниче“.

Објављен је и текст Миодрага Ибровца: „Анатол Франс у Далмацији“. У рубрици „Библиотека страних писаца“ истиче се да ће библиотека сваког месеца давати по једно дело од најбољих страних писаца, прво савремених, затим старијих, са огледом о писцу и његовим портретом. Од француских писаца те године објављене су књиге: *Злочин Силвестра Бонара* Анатола Франса, у преводу Светислава Петровића и са предговором Исидоре Секулић, *Како су се сами насликали* Пола Хервеја, у преводу и са предговором Јелисавете Марковић и два романа Мориса Бареса: *Колета Бодош* и *Врт на Оронти* у преводу Радоја Л. Кнежевића и с предговором Миодрага Ибровца.

Од 1930. до 1932. године *Страни преглед* није излазио.

Године 1933. такође су се објављивали текстови који су се односили на француску књижевност. М. Шемол–Вукасиновић је објавио чланак „Француске вилинске приче“. Миодраг Ибровац је објавио следеће чланке: „Ламартин“, „Гете и Французи“, „Два непозната енглеска превода Меримеових „илирских“ песама“, „Филеас Лебег“, „Један непознати превод *Хасанагинице*“ (ради се о преводу Клода Фериела на француски језик). У наставку - после чланка, дат је превод „Хасанагинице“.

Ибровац је превео са српског на француски језик „Смрт Смаил-аге Ченгића“ Ивана Мажуранића, „Le Savetier et son fils“ Војислава Илића, „Le lac“ Отона Жупанчића. Објављен је текст на француском „Autour de Lamartine“ А. Бонара. Александар Белић је написао чланак „Ламартинов спомен“, а Светислав Петровић „Пред Ламартиновим спомеником“. На француском језику је објављен текст „Auguste Dozon, interprete francais de la poesie yougoslave“ Ф. Балденспергера. Милан Марковић је написао текст „Иван Тургењев и Французи“. Такође је дао приказ књига Фернара Балденспергера „Alfred de Vigny, Nietzsche en France“ аутора Женевјев Бјанија и Филипа ван Тјегема: „Tendances nouvelles en histoire littéraire“ и „L'Influence de Hegel sur Taine theoricien de la connaissance et de l'art i La Science de la litteraire“ аутора Мишела Драгомирескуа. Заједно са Д. Милачићем Милан Марковић је написао текст „Последње расправе о Балзаку“ (Марковић је написао други део). И. Голенишчев–Кутузов је написао чланак „Нова теорија о постанку најстаријег споменика француског језика“. Марко Деановић је написао приказ књиге „Поредбена или компаративна књижевност: Зола и наше доба“.

Године 1934. објављен је текст Емила Омана „Тургењев и Флобер“. Дат је текст Милана Марковића „Један Додеов југословенски роман“ који се односи на Додеове *Краљеве у изгнанству*, а у рубрици „Прикази“ објављен је текст истог аутора „Две нове тезе о Балзаку“. Владимир Работин је објавио чланак „О имену провансалског језика“. У

---

<sup>134</sup> Стојановић Миленко, Његош као преводилац Ламартина, *Страни преглед*, 1928, стр. 56.

рубрици “Хроника“ објављена је вест о смрти Гистава Лансона, једног од највећих француских историчара књижевности.

Године 1935. објављен је чланак Јелисавете Ибровац „Андре Мороа“. Јелисавета Ибровац је такође превела један одломак из првог дела његовог романа *Поднебље*. Миодраг Ибровац је објавио чланак „Виктор Иго“. Такође је те године објављен занимљив текст „Преводи из романских књижевности у Забавној библиотеци“ у коме су наведене књиге које су код нас преведене са француског језика, као и имена преводаца.

Године 1936. и 1937. објављени су следећи текстови који се односе на француску књижевност: „Пушкин и француска књижевност“ и „Франсоа Мориак“. И. Голенишчев–Кутузова, „Христово страдање у француском позоришту“ Ремона Лебега. Преводац овог текста био је Милан Марковић.

Поједини прилози у *Страном прегледу* подстакнути су излагањем неког дела из стране књижевности, прославом годишњице неког великог писца или предавањем одржаним на некој од наших трибина. Загребачки часопис *Вијенац* пише да *Страни преглед*, који је био намењен компаративном проучавању књижевности, постаје сваким бројем „актуелнијим и живљим и настоји да нашој и страниј књижевности даде научно фундиране прилоге трајније вриједности или да открије који непознати или мање познати детаљ из књижевног живота“.<sup>135</sup>

### *КЊИЖЕВНИ ЈУГ (1918–1919)*

Часопис *Књижевни југ* који је покренут у Загребу још док рат није био окончан и који је наставио са излагањем у Београду, био је међу првим значајним књижевним гласилима нове међуратне епохе, такође и један од респектабилних чинилаца новог културног, али и политичког живота у новој југословенској држави. Излазио је 1918. и 1919. године. Уредници часописа били су Иво Андрић, Нико Бартуловић, Владимир Ћоровић и Б. Машић. Излазио је полумесечно, а било је текстова на латиници и ћирилици.

У уводном чланку „Задаци времена“ Нико Бартуловић је истакао да су задаци рада на часопису различити, а у првом реду културни. Даље је истакао да „постојећим ревијама не приговара ништа, али нису успеле у томе да конценришу и да придрже узасе све боље силе, што је сваком познато, а оно што се до сада није постигло, задатак је покушати поново.“<sup>136</sup>

У тексту „За јединство наше преводне књижевности“ који је изашао исте године, истиче се да је и за народе великих, развијених књижевности преводна књижевност од

<sup>135</sup> Одзиви штампе о *Страном прегледу*, *Страни преглед*, 1929, стр. 97.

<sup>136</sup> Бартуловић Нико, *Задаци времена*, *Књижевни југ*, 1918, стр. 2-3.

великог значаја, а камоли за народе с малом, неразвијеном књижевношћу, којима страни писци дају оно што им недостаје, којима је потребан пример и утицај великих страних аутора. Код нас се о научној преводној књижевности уопште не може говорити, док се у белетристици „преводи овде онде, с брда, с дола, оно што случајно дође у руке, а најчудније је што се преводи оно што је већ преведено неколико пута.“<sup>137</sup>

Године 1918. Јелена Ћоровић је одељку “Преглед“ објавила чланак који се односи на француску књижевност „Бодлер: *Цвеће зла*“. У чланку се истиче да је код нас изашла збирка Бодлерових песама, избор из његових „Цветова зла“. Преводилац Ј. Палавестра, потписао се пуним именом и презименом, што значи, прима одговорност за свој рад, истакла је аутор текста. Она се запитала зашто је Палавестра одабрао Бодлера и да ли је нашој преводној књижевности која је рађена без система, у време када нису преведени велики светски писци, било потребно *Цвеће зла* или је превод био условљен жељом публике. Хоће ли Бодлер „својим сатанизмом, својом префињеном осећајношћу дегенерика, суптилним смислом за ретко и ситно“ упркос томе што је прави, оригиналан и велики уметник, наћи читаоце међу данашњим нараштајима, питала се Јелена Ћоровић. Потом је писала о грешкама у преводу.

Године 1919. Иво Војновић је написао чланак „Едмон Ростан“ у коме говори о Ростановим представама које су се приказивале у париском позоришту. Најпре је дао биографију овог француског писца, затим је писао о његовим делима са посебним освртом на *Сирана де Бержерака*. У рубрици “Позоришни преглед“ објављен је чланак „Балзак – *Mercadet ou le faiseur* – комедија у три чина, превео Никола Андрић“. Аутор чланка се потписао иницијалом М. У тексту се говори о животу и делу великог француског писца, уз напомену да је он „као Шатобријан, Иго или Ламартин хтео да игра извесну улогу у политичком животу.“<sup>138</sup> Потом се истиче да „наше дивљење и наше поштовање иде његовој величанственој *Comédie humaine*.“<sup>139</sup>

У истој рубрици објављен је текст, тј. приказ књиге „*Henry Bernstein – Тајна* – драма у три чина, превео В. Гавела“. Аутор је истакао да је тешко причати о делу које је у Паризу доживело велики успех, да је Бернстејн „стари господар позорнице“,<sup>140</sup> а да је дело на нашој позорници изведено врло успешно. Јелена Скерлић Ћоровић је написала текст „*Paul Gerdal: La guerre, Madame*“. Реч је о књизи која је изашла у Паризу 1918. године – представљен је кратак садржај књиге.

Иако је кратко излазио, овај часопис је посветио пажњу француској књижевности преко неколико критичких текстова и приказа књига.

---

<sup>137</sup> Уредништво, За јединство наше преводне књижевности, *Књижевни југ*, 1918, стр. 166.

<sup>138</sup> М, Балзак – позоришни преглед, *Књижевни југ*, 1919, стр. 188.

<sup>139</sup> М, наведено дело, стр. 188.

<sup>140</sup> М. Henry Bernstein - *Тајна* – драма у три чина, превео В. Гавела, *Књижевни југ*, 1919, стр. 189.



*Данас* је књижевни часопис који је излазио у Београду 1934. године. Уредници су били Мирослав Крлежа и Милан Богдановић. Излазио је сваког првог у месецу. Осим Крлеже и Богдановића, за часопис су писали Веселин Маслеша, Марко Ристић, В. Јосиповић и други аутори. Часопис је пратио „појаве, догађаје, људе“, доносио је чланке о књижевности, филму, режији, уметности. Часопис није објављивао преводе дела страних писаца, већ само критичке осврте. Придавао је велику пажњу „социјалном“ схватању књижевности, што и потврђују наслови чланака: „Морални и социјални смисао поезије“, „Марксов *Капитал* у нашем преводу“, „Метријалистичко и псеудо-материјалистичко схватање уметности“ итд. Има више критичких осврта на руску и немачку књижевност, неголи на француску. Француска књижевност се само узгредно помиње када се уопштено пише о књижевности.

У чланку „Дефицити једне књижевне епохе“ Милан Богдановић је писао о нашем „послератном књижевном добу“ са освртом на претходно стање у књижевности. Он је тврдио да је „некретање основни закон нашег бивствовања“.<sup>141</sup> Наша култура је углавном статична, није аутентична, а свака наша епоха, сваки моменат у њој, свака појава и сваки човек који у њој нешто значе, носе свој тајни жиг о „страном пореклу робе“. Наша култура је „имитаторска и неоргинална“.<sup>142</sup> Овим је желео да су страни утицаји на српску књижевност били веома изражени, односно да смо „имитирали“ стране књижевности. А наше послератно књижевно доба је далеко „испод“ других књижевних епоха. Према његовом мишљењу, литература је „социјална категорија, једна мисија међу људима; модернизам је банкротирао, треба данас истину говорити“.<sup>143</sup>

Исте године у чланку „Слом послератног модернизма“ Богдановић говори о нашем односу према страним књижевностима, као и о француској књижевности. Тврдио је да се још у XVII веку водила расправа „између старих и нових“, тј. да се развила постренесансна тема: да ли се савремене вредности могу упоредити са античким величинама, да ли Паскал, Лафонтен или Молијер вреде колико и Платон, Хорације или Плаут? За наше писце модернизма рекао је да су били у својој општој култури више или мање фамилијарни са модерним литературама. Свако од њих се, као и сви заједно, према потреби, позивао на Маринетија, Аполинера; цитирао кад је згодно, Малармеа, Игоа, Пегија и Мајаковског. Наши послератни модернисти су били без јасног става, тврди Богдановић. Они су, у погледу свог смера несумњиво били „упливисани“ са стране. И у овом случају ствари нису биле аутохотне, као и увек у нашој култури. У питању су одједи оних таласања која су била карактеристична за литиретуру на Западу, наравно увек са извесним закашњењем. Футуризам је био предратна појава, Маринети се јавио још 1909, а

<sup>141</sup> Богдановић Милан, Дефицити једне књижевне епохе, *Данас*, 1934, стр. 167-168.

<sup>142</sup> Богдановић, наведено дело, 1934, стр. 167-168.

<sup>143</sup> Богдановић Милан, Дефицити једне књижевне епохе, *Данас*, 1934, стр. 167-168.

тек „иза пуне деценије код нас се крећу ствари у духу футуризма“.<sup>144</sup> Аполинер је такође представљао предратну појаву чији се утицај углавном завршава ратом, а „наши га доживљавају по рату“. Многе појаве у књижевности које су обележиле период око 1920. године „на страни“ преплитале су се око 1910. На крају се аутор текста запитао који су идејни садржаји наше послератне модерне поезије. Тврдио је да су то били само неки празни и наравно, увек по имитацији одређивани програми.

Марко Ристић је написао текст „Друштво за спасавање европске културе – Пол Валери“. У тексту се осврнуо на писање *Српског књижевног гласника* који је са закашњењем обавештавао читалачку публику да су од 3. до 7. маја 1933. године одржани у Мадриду „Разговори о будућности културе“. Према Валеријевим речима „Брод Европа се мало накривио. Култура је нешто оболела и ови лекари Духа, ови лекари погађачи окупили су се још једном да јој нађу лека“.<sup>145</sup> Аутор текста је на крају истакао да је омиљена Валеријева тема била „криза културе“. Марко Ристић је у кратким цртама упознао читаоце часописа са књигом Светислава Петровића *Три љубавна живота – Гете–Госпођа Рекамје–Алфред де Мисе*. Књига је издата те године у Београду. На крају се Ристић запитао да ли уопште има оправдања за ту врсту литературе.

Као што се види – у часопису *Данас* нису објављивана дела из књижевности, како наше тако и стране, већ само критике о појединим писцима или о књижевним правцима. Критике о руској и немачкој књижевности предњаче у овом часопису у односу на критике које се односе на француску књижевност.

## *XX ВЕК (1938–1939)*

Овај часопис који је имао одредницу „Књижевност, наука, уметност“ излазио је у Београду 1938. и 1939. године. Уредник часописа је био Ранко Младеновић. Часопис је био југословенске оријентације, у њему су своје радове објављивали српски, хрватски и словеначки писци. Било је текстова из области књижевности, уметности, филозофије, психологије. Објављивана је и позоришна критика, као и различити библиографски прегледи. У рубрици “Хроника“ у поднаслову „инострани публикације“ читалачка публика се могла упознати са најновијим издањима енглеских, француских, италијанских, америчких, шпанских, грчких публикација.

Прве године излажења, 1938. године, није било преведених текстова из француске књижевности, нити књижевних критика о француским писцима, већ се француска књижевност само спорадично помињала у неким расправама. У уводном тексту које је уредништво потписало, напомиње се да су „наша земља и наш народ тек 1918. године закорачили у двадесети век, када су ствари кренуле новим темпом. Треба се сетити да је

<sup>144</sup> Богдановић Милан, Слом послератног модернизма, *Данас*, 1934, стр. 224.

<sup>145</sup> Ристић Марко, Друштво за спасавање европске културе – Пол Валери, *Данас*, 1934, бр. 5, стр. 174-183.

„романтизам код нас умирао дуже него на Западу“.<sup>146</sup> Даље се истиче да треба унети критичке методе у све домене стварања. Уредник је мислио да Београд нема свој књижевни часопис, а да је „књижевност побегла у дневне листове и социологију“.

У одељку “Хроника – књижевност” представљена је књига Душана Милачића *Биографија Саре Бернар*, која је изашла у Београду 1937. године. Наводи се да је књига биографија чувене француске глумице Саре Бернар. У рубрици „Иностране публикације – Француска“ представљене су књиге које су те године изашле у Француској. Књиге су укратко и препричане.

У чланку „Наша књижевна стварност“ који је потписало „уредништво“, истиче се да нова књижевност мора „понићи поново из наше елементарне снаге, прави таленти и геније су зрачили сопственим стваралачким делом“.<sup>147</sup> Не треба се, дакле, позивати на европску књижевност, Достојевски „никада није цртао своје дубоке мотиве из европске књижевности, а Андре Жид је омануо чим је утонуо у анализу“.<sup>148</sup>

Ни Владимир Вујић у тексту „Проблем књижевне критике“ није говорио благонаклоно о европској књижевности. Према његовом мишљењу треба одбацити мишљење о нашој „нејакој“ књижевности, а та нејакост потиче из времена када смо се плашљиво и скучено обазирали на светску књижевност, живели под њеним засенком и вечито мерили и одмеравали себе, ока и прста упрта на Запад.“<sup>149</sup>

Исте године објављен је дужи текст Ернеста Казмера „Стогодишњица француског монументалног романа“ у коме је наша читалачка публика могла детаљно да се упозна са великим француским писцима и њиховим делима: са Золом, Анатолом Франсом, Роменом Роланом, Прустом и Жидом. У рубрици “Иностранство: Француска” објављен је чланак „Смрт Франсиса Жама“ у коме се истиче да је овај француски песник највећи сликар пејзажа у француској књижевности, а можда и у светској.

Године 1939. из француске књижевности су само представљене књиге које су изашле у Француској. Посебно је представљена књига *Француска критика у 1938. години – Hommes et oeuvres du XX siecle*. од Андре Пајера. Овај аутор је издвојио следеће писце: Мориака, Валерија, Диамела, Клодела, Жида. Представљена је књига *L'homme concret* Андре Десона, још једног младог француског критичара који „улива пуно наде“. Наведене су још неке књиге које су те године изашле у Француској: *Stendhal et Vauvenagues* од М. Г. Сенвила, *Trois grands vivants: Servantes, Beaudlaire, Tolstoi* од Андре Сора, *Du meilleur au pire; Poetes contemporaines: Anthologie*. Ове године су још објављена и два писма недавно преминулог француског песника Франсиса Жама.

---

<sup>146</sup> Младеновић Ранко, Уводни текст – Под нашим троуглом, *XX век*, 1938, књ., св. 1, стр. 1-4.

<sup>147</sup> Младеновић Ранко, *Наша књижевна стварност, XX век*, 1938, књ. 1, св. 3, стр. 1-6

<sup>148</sup> Младеновић, наведено дело, стр. 1-6.

<sup>149</sup> Вујић Владимир, *Проблем књижевне критике, XX век*, 1938, књ. 1, св. 4, стр. 50-58.

И у овом часопису, као и у другим из овог периода, углавном се критички писало о француској књижевности и о књигама које су објављиване у Француској или превођене код нас.

### *ЖИВОТ И РАД (1928–1940)*

Часопис је излазио у Београду од 1928. до 1940. године. Уредник часописа је био Милан Рајић. Објављивани су прилози из друштвених наука и политике, као и из књижевности, позоришта, музике. Највише је било прилога из немачке, руске и француске књижевности.

Прве године, 1928, у одељку „Преглед“ др Павле Јевтић је представио књигу Жан Жака Русоа *Емил или о васпитању* која је те године издата у Београду на српском језику. Такође је представљена књига *Исус* Анри Барбиса коју је превео Никола М. Поповић, уз напомену да је превод веома слаб. Боривоје С. Стојковић је дао приказ књиге Ромена Ролана *Толстој* коју је с француског језика превео др Душан Стојановић, а те године је издата у Београду.

У одељку „Из стране лирике“ објављене су две песме Шарла Бодлера: „Албатрос“ у преводу Божидара Ковачевића и „Смрт заљубљених“ коју је превео М. М. Пешић. У истој рубрици објављена је и једна песма Теофила Готјеа коју је превео Михајло Д. Петковић.

Године 1929. из француске књижевности је само објављен текст Владислава Новаковића „Алфред Мисе и Жорж Санд“.

Следеће, 1930, Александар Илић је у наставцима објавио чланак „Из француског романтизма“. Следећих година није било прилога из француске књижевности. Објављена су само два текста, „Блез Паскал, човек и мислилац“ (1935, аутор текста др Ксенија Антанасијевић) и „Једна психолошко-политичка студија о Робеспјеру“ аутора др Боривоја М. Грашића. Чланак је објављен 1937. године. Часопис је престао да излази 1940. године.

### *НОВА СВЕТЛОСТ (1920–1922)*

Часопис је излазио од децембра 1920. до марта 1922. године. Велибор Глигорић је био веома млад кад је покренуо овај часопис – тек је навршио двадесет једну годину и вратио се у земљу из Француске, где је био са осталим српским ђацима – избеглицама. Према првобитној намери часопис је требало да носи наслов *Светлост* (што је био превод назива друштвено веома ангажованог француског часописа Анри Барбиса *Clarté* који је

Глигорићу послужио као узор.<sup>150</sup> Велибор Глигорић се потписао као директор часописа, а као уредници означени су Марко Николић, Илија Пржић и Милосав Васиљевић. Испод наслова часописа стоји одредница: „Часопис за књижевност, науку и уметност“.

Садржај часописа подељен је на четири поглавља: књижевни, социјални, научни и уметнички део. Поглавље „Књижевни део“ садржи књижевне радове у стиху и прози, а књижевна критика је била у оквиру поглавља „Уметнички део“, у рубрици „Књижевни преглед“.

Глигорић у књижевности „која је владала пре рата види само снобовско подржавање француских литерарних узора из чега је произашао афектирани аристократизам репрезентативних писаца те епохе.“<sup>151</sup> Главна мета у његовом настојању „да руши предрасуде“ и „обара идоле на стакленим ногама“ био је Богдан Поповић са *Српским књижевним гласником*. У уводној речи истакао је још то да се „Исток удавио у Западу“ и да „жали што је „словенска душа“ поднесена на жртву елегантној „западњачкој форми“.<sup>152</sup>

Што се тиче књижевних прилога, као и у другим часописима из тог времена, преовладала је поезија, тј. лирска песма. У првој серији часописа објављено је четрдесет песама, од којих су само две биле песме страних аутора, Жилбера Шарла и Ребранта Тагора. Упоредо с песмама часопис је редовно доносио и лирске записе у прози. Од два текста у преводу, један је из француске књижевности: „Сиротињске очи“ Шарла Бодлера, а други је од Максима Горког. Од књижевних текстова у прози, само су три из страних књижевности, један из руске, један из италијанске и „Флерет – Прича рањеног Канађанина“ чији се аутор потписао као Robert. W. Service.

Праве књижевне критике у овом часопису није било. Повод за напад на Богдана Поповића била је Поповићева студија „Симболизам и Маларме“ која је објављена у *Српском књижевном гласнику*. Саркастично је речено: „Наша књижевност почетком двадесетог века окренута је француској: парнасовцима и симболизму. Данас се обрће Америци: машинизму и шарлоизму“.<sup>153</sup> Других критика које се односе на француску књижевност није било.

## РАСКРСНИЦА (1923–1925)

Пошто је Велибору Глигорићу пропао покушај да новом серијом продужи живот свом часопису *Нова светлост*, он се одлучио да покрене нови часопис за књижевност и

---

<sup>150</sup> Јешић Недељко, *Часописи Велибора Глигорића, Књижевна историја*, бр. 28-30, Београд, 1975, стр. 675.

<sup>151</sup> Јешић, наведено дело, стр. 677.

<sup>152</sup> Јешић Недељко, *Часописи Велибора Глигорића, Књижевна историја*, бр. 28-30, Београд, 1975, стр. 677.

<sup>153</sup> Јешић, наведено дело, стр. 678.

друштвена питања. Први број *Раскрснице* изашао је у априлу 1923. године, а часопис је излазио пуне две године. Поред имена часописа није дата никаква ближа одредба која би означавала врсту часописа, али се према броју прилога из књижевности види да је то претежно био књижевни часопис. Глигорић је поред књижевне критике писао и позоришну критику. Тако се већ прва његова критика односила на француску књижевност: „Нова драма Анри Батаја – *Animateur (Духовни вођ)*. Глигорић је мислио да је „наша књижевност после предратног периода имитирања западних узора и после послератних лутања изашла на прави пут“.<sup>154</sup> Идеја о нужности одбране народне духовне самосвојности од најезде „туђинског“ Запада провлачи се кроз његове текстове у *Раскрсници*.

У складу са традицијом књижевних часописа, *Раскрсница* је доносила прилоге из три најраспрострањеније књижевне врсте: лирске песме (у стиху), приповедну прозу и критике. Повремено је објављивала и расправе и чланке о књижевности као и белешке о књигама. Углавном су објављиване лирске песме српских песника. Преведене песме су се објављивале као саставни део појединих чланака (није било песама француских аутора). Исти случај је и са приповеткама. Преведена је само једна приповетка са руског језика, „Свештеник морала“ Максима Горког. Што се тиче књижевне критике, она се углавном односила на српске писце. Једини осврт на француску књижевност односио се на Андре Жида.

### САВРЕМЕНИ ПРЕГЛЕД

Годину и по дана након што је часопис *Раскрсница* престао да излази, Глигорић је покренуо *Савремени преглед*. По форми и неким суштинским обележјима *Савремени преглед* је био књижевни лист, књижевна новина. У време кад је покренут, у Београду су излазила само два књижевна часописа, *Мисао* и *Српски књижевни гласник*. Највише простора у овом листу заузимају књижевни прилози. За разлику од претходна два Глигорићева часописа, у овом се већа пажња посвећивала страниј књижевности. Уредник је и у овом листу критиковао предратну српску књижевност која је била окренута Западу. Такође је критиковао тадашња два књижевна часописа.

У последњем броју *Савременог прегледа* било је пуно имена надреалиста (још су рекламиране и њихове књиге). Објављене су тридесет три песме, а од тога шеснаест из стране књижевности. Преведен је сонет Шарла Бодлера под насловом „*La mort des amants*“ и „*Air du temps*“ Луја Арагона. Треба подсетити да је ова Арагонова песма, написана према надреалистичком концепту, објављена у последњем броју *Савременог прегледа* и да се, пласирана на првој страни, може схватити као пролог наступа надреалистичке групе писаца у овом листу. Прозних дела из француске књижевности, као и критика није било

---

<sup>154</sup> Јешић Недељко, *Часописи Велибора Глигорића, Књижевна историја*, бр. 28-30, Београд, 1975, стр. 678.

## НАША СТВАРНОСТ (1936–1939)

Часопис је излазио од 1936. до 1939. године и имао је одредницу „Часопис за књижевност, науку и сва друштвена и културна питања“. Уредник часописа био је Александар Вучо. Углавном је доносио чланке који су се односили на српску књижевност.

Године 1936. није било текстова из француске књижевности. Већ следеће године, 1937, било је неколико прилога из француске књижевности. Објављен је чланак Душана Матића „О савременом француском роману“, чланак Недељка Дивца *Jean Jaures*, у одељку „Књижевни прилог“ дат је одломак из романа *Лето 1914* француског писца Roger Martin du Gard, који носи наслов „Убиство Jaures-a“. Није дато име преводиоца, само је наведено: Превеле П. и П. Објављен је такође превод говора Арагона који је одржан на Другом конгресу писаца за одбрану културе у Паризу. Исте године излашао је и чланак „Поводом 300-годишњице Декартовог *Говора о методи*“. Аутор чланка се потписао иницијалима К.П. Вук Драговић је написао текст „Откуда да нам Французи буду блиски“.

Године 1938. у овом часопису доминирала је француска књижевност. Објављен је одломак из романа *Нада* Андре Малроа. Александар Вучо је у тексту „Андре Малро и његов последњи роман *Нада*“ истакао да је роман објављен 1937. године у Паризу и да писац припада групи младих француских књижевника. Душан Матић је превео одломак из романа Х.Р. Ленормана *Писмо из Париза*, а објављен је и одломак из романа *Људи добре воље* Жила Ромена. Није дато име преводиоца. Др Ђорђе Тасић је написао текст „Културно наслеђе Француске“ са поднасловима: „Француска мисао и француска стварност, политичка и социјална“, „Ево француске историје“, „Постанак Француске“, „Од краља сунца до велике француске револуције – беда великог века“, „Ново доба у историји света“, „Судбина деветнаестог века“ и др.

Уз текстове су објављивани и одломци књижевних дела: песма „Епитаф“ Франсоа Вијона коју је превео Душан Матић, „Туга Гаргантуа због смрти своје жене Бадабек од Раблеа“, „Четири правила Декартове методе“ од Декарта, „Изабране басне Лафонтена“ (превео Драгослав Илић), „Визија рата у осамнаестом веку“ од Волтера, „Друштвени уговор“ од Русоа, „Заузеће Бастиље“ од Мишлеа, „Песма“ од Игоа у преводу Милана Ракића, „Умлатимо сиромаше“ од Шарла Бодлера, песма „Дах с мора“ Стефана Малармеа у преводу Растка Петровића, „Жерминал“ Емила Золе, „Патриотизам радног народа“ од Жан Жореа, песма „Сликане речи“ Пола Елијара коју је превео Александар Вучо, песма „Химна“ Луја Арагона у преводу Душана Матића. На крају је објављен текст „Париз 1937“ Оливера Минића. Године 1939. Ђорђе Јовановић је објавио текст „Арагон“ у којем се

истиче да „Арагон није више само нада савремене француске књижевности, већ управо оличава оно што је у њој полетно и крепко.“<sup>155</sup>

Овај часопис је кратко излазио, али је значајан за упознавање француске књижевности. Као што је наведено, објављивао је одломке из француских дела и доносио критичке осврте на француске писце.

### *СТОЖЕР* (1930–1935)

Овај часопис је излазио пет година у Београду, од 1930. до 1935. године на ћириличном и латиничном писму. Мењао је одреднице: прво је био Часопис за науку и уметност, онда Југословенски књижевни месечник, па Месечник за књижевност и уметност, у кратком периоду био је и Месечник за књижевност, уметност и културу и на крају поново Месечник за књижевност и уметност. Такође је мењао и уреднике: први уредник био је Момчило Стаменковић, затим Јован Поповић и на крају Драгутин Милић.

На почетку излажења овог часописа стоји: „Излазимо пред публику без тумачења свога става. Из наших првенаца нека се види наш програм“.<sup>156</sup> Касније се мењала уређивачка политика: „одсада ће *Стожер* редовито доносити чланке о свима културним проблемима света, а које ће писати напредни јавни радници“.<sup>157</sup> Уредник Драгутин Милић је на крају истакао: „Моја би искрена жеља била да се око *Стожера* окупе сви његови бивши и садањи сурадници јер је *Стожер* једини идеолошки исправни часопис напредније мисли у Југославији“.<sup>158</sup>

Осим српске књижевности која је највише заступљена, објављивана су и дела из руске, немачке, помало и из енглеске и француске књижевности. Француска књижевност се помиње у неким текстовима, као што су нпр. „Преглед европске књижевности“, „О надреализму“, „Позоришна критика“ итд. У септембарском броју часписа 1932. године на почетку је писало: „Овај број је посвећен Емилу Золи поводом тридестогодишњице од његове смрти“, уз објављивање фотографије овог француског писца. Садржај је био следећи: И. Марин: „Историјски значај Емила Золе“, Анатол Франс, Макс Ерман-Нес, Артур Олистер, Мартин Андресен, Уптон Синсиар, Енри Барбис: „Сведочанства о Золи“, Јован Поповић „Емил Зола,“ Франц Мехринг „Емил Зола“. У рубрици „Белешке“ објављена је библиографија преведених дела Емила Золе. На почетку је објављено писмо које је Зола упутио председнику Републике, а објавио француски часопис *Зора (L'Aurore)*: „J'accuse – Lettre au président de la République par Emile Zola“.

<sup>155</sup> Јовановић Ђорђе, Арагон, *Наша стварност*, 1939, стр. 64-78.

<sup>156</sup> Стаменковић Момчило, Реч уредника, *Стожер*, новембар 1930, стр. 2.

<sup>157</sup> Стаменковић, наведено дело, стр. 2.

<sup>158</sup> Милић Драгутин, Реч уредника, *Стожер*, 1935, год. 6, стр. 1.



Године 1933. објављена је у наставцима приповетка Ромена Ролана „Смрт једне ере“, чланак Ернеста Толера „Хенри Барбис“ у коме се истиче да је песник „писао стихове који су му донели славу и част; због одговорности престао је бити естетички књижевник. За њега литература није значила забавну наобразбу већ борбену обавезу, јер реч створена од духа најбоље је средство да делује на људе те да утре пут стварности“.<sup>159</sup> У рубрици „Књижевни преглед“ Н. Алексић је представио нову књигу која је изашла код нас, роман *Освајачи* француског писца Андре Малроа. Напомиње се да је наша преводна књижевност обogaћена једном сјајном репортажом једног Француза који нам је сажето, у облику романа, али ипак веома јасно, износио историјска збивања потлачених енглеских колонија у Азији. Тешко је говорити о овој књизи, јер свака њена страница је живот, сваки ред догађај.

Године 1934. француска књижевност се само помиње у рубрици “Позоришни преглед“ где је објављено да славни совјетски режисер Мајерхолд спрема чувени позоришни комад Александра Диме *Дама с камелијама* за позориште у Москви.

Последње године излажења овог часописа, 1935, није објављено ниједно дело из француске књижевности.

#### *МИСАО* (1919–1937)

Часопис *Мисао* који је у поднаслову имао одредницу „Књижевно-политички часопис“ излазио је у Београду од 1919. до 1937. године са прекидима од 1934. до 1936. године. Са *Српским књижевним гласником* и *Летописом Матице српске* био је један од водећих часописа у периоду између два светска рата. Уређивали су га В. Живојиновић и Сима Пандуровић. Објављивана су дела из француске књижевности, као и из области књижевне критике која се односе на француску књижевност.

Већ прве године излажења, 1919, француска књижевност се помиње у чланцима „Етичка основа у поезији“ Симе Пандуровића, „Вредност емоције у животу“ Паулине Лебел. Посебно је значајан чланак „Књижевна естетика француског симболистичког покрета“ Душана З. Милачића.

Следеће, 1920. године, објављивала се француска поезија. Објављена је „Симфонија скупоће“, социјална поема у десет певања Пола Ребуа, коју је с француског језика превео Д. М. Од Шарла Бодлера преведена је песма „Сплин“ чији се преводилац потписао иницијалом М. С. П. У одељку “Оцене и прикази“ представљена је књига Жила Пајоа „Интелектуални рад и воља“ коју је с француског превео Јован М. Јовановић, а издата је те године у Београду. У рубрици “Позоришни преглед“ представљен је комад *Бланшета*: наведено је да је у питању драмска комедија у три чина, од Ежена Бријеа, француског

<sup>159</sup> Толер Ернест, Хенри Барбис, Књижевни преглед, *Стожер*, 1933, бр. 2, стр. 66-68.

академичара и да ће премијера представе бити у Народном позоришту. У истој рубрици објављен је и текст „Реприза Молијерова Тартифа“. У рубрици „Књижевни преглед“ објављен је текст „Позоришна сезона 1919–1920 у Паризу“. У тексту се истиче да је у европској књижевности у последња три века једино француска драма имала континуирани развој и да је она по броју писаца и продукцији дела изнад осталог књижевног стваралаштва. Божо Ловрић је превео „Писма из Прага“ Ромена Ролана.

Године 1921. објављени су текстови Душана З. Милачића „Фрагменти из књижевне естетике. 1. „Критичар творац вредности Сент Бев и Пол Бурже до 1899“ – есеј из француске модерне књижевности. Од Тодора Милојевића објављени су чланци „Маларме“ и „Жил Лафорг“. Из француске књижевности објављена су још два чланка: „Тенова књижевна теорија“ и „О Маларме“, текст Рене Гила који је са рукописа превео Н. Т. Објављена је и приповетка Ги де Мопасана „Први снег“ коју је са француског превела Д. Николићева. Од Емила Золе објављен је у наставцима роман *Поточни цвет*. Преводац је био Р. Максимовић. У рубрици „Књижевни преглед“ Марко Цар је написао чланак „Авангардска поезија и авангардска критика“ у којем се помиње и француска поезија.

Године 1922. часопис *Мисао* има одредницу „Књижевно-социјални часопис,“ чији је уредник био М. Ст. Јанковић. Ове године објављене су две француске песме: „Ти и ја“ Пола Жералдина чији се преводац потписао иницијалом Ј. В. и песма „Мачке“ Шарла Бодлера. И преводац ове песме потписао се само иницијалом К. Објављен је чланак француског критичара Пола Жаматија „Космичка поезија у Француској“. Није дато име преводиоца.

У рубрици „Позоришни преглед“ објављен је текст Душана З. Милачића „Молијерова тристагодишњица“. У рубрици „Белешке“ објављено је следеће из француске књижевности: „Најновије из француске књижевности: 1) Данашња поезија од Жан Епстена, Нове песме од Анри Реџиа, Роман Батула“ од Ренеа Морана, „Пут цинова“ од Пјера Беноа, „Тартарен Тарасконац“, нове књиге: *Мишљење Г. Жерома Коањара* од Анатола Франса и чланак „Поводом смрти Марсела Пруста“ Растка Петровића.

Године 1923. објављен је текст Светислава Винавера „Ускоково бекство или есеј о Артуру Рембоу“. У рубрици „Оцене и прикази“ објављен је текст М. И. Ђукића „Из француске социолошке књижевности“, а у рубрици „Књижевни преглед“ дат је чланак Константина Перића „Наша народна поезија и Гусле Проспера Меримеа у пољској књижевности“. Објављен је и некролог Саре Бернар.

Од 1924. године до краја излажења часопис *Мисао* је излазио без икакве одреднице. Те године, као и следеће две, уредник и власник часописа је био Сима Пандуровић. Објављен је чланак Душана З. Милачића „Леконт де Лил“. У рубрици „Хроника: књижевност“ објављено је следеће: „Albert Mockel: La flame sterile“, „Jean Leger: Poemes de

la jeunesse suivis du chant de la vie“, „Les livres d'Andre Gide par Raoul Simpson et Robert Dard“.

Године 1925. објављене су две приповетке Жила Леметра: „Буђење сенки“ и „На маргинама Енеиде“. Од Лафонтена је објављена песма „Млада удовица“.

Године 1926. објављен је само „Карнавал“ Емила Сувестра и чланак Владимира Јанковића „Поштовање шездестогодишњем Ромен Ролану“. Године 1927. уредници часописа били су В. Живојиновић и Ж. Милићевић, а директор Сима Пандуровић. Објављена је приповетка Жила Леметра „Седам дана далеко од света“. Преводац се потписао иницијалом Ј. Ћ.

Следеће, 1927. године, уредник часописа био је Ж. Милићевић, а из француске књижевности објављена је само песма „Олимпија“ Шарла Дила кују је превела Олга Косановић. Године 1929. објављен је *Пут у Конго* Андре Жид. Преводац се потписао иницијалом О. К. Никола Секулић је написао чланак „Разговори са Анатолом Франсом“. Д. Радмиловић је написао текст „Гистав Флобер“. У рубрици „Белешке“ објављен је чланак „Андре Жид“. Такође је представљена књига др Љубомира Петровића *Преглед француске књижевности* која је те године изашла у Београду. Аутор овог текста наводи да је то „врло потребна књига и један врло благодаран задатак, којег је Петровић решио на начин да се његова књига посматра као целина“.<sup>160</sup> Ипак, Петровић није дао целу историју француске књижевности, већ само њен преглед.

Године 1930. од Милоша Савковића објављена је студија „Виктор Иго у стварању нашег романа“ и дат је приказ књиге Љубомира Петровића *Преглед француске књижевности*.

Године 1931. објављен је текст „Андре Мора о Тургењеву“ Бошка Новаковића и „Трагом Балзака у романима Јаше Игњатовића“ Милоша Савковића. Године 1932. ништа није објављено из француске књижевности.

Године 1933. само је у рубрици „Позоришни преглед“ објављен текст *Госпођица од Жака Дивала* Милоша Савковића.

Часопис није излазио од 1934. до 1936. године.

Последње године излажења, 1937. часопис *Мисао* је поново поклатио пажњу француској књижевности: дат је приказ књиге *Историја француске књижевности средњег века и препорођаја* нашег романисте Љубомира Петровића. Књига је изашла те године у Београду. У рубрици „Позоришни преглед“ наведено је да се у београдском Народном позоришту даје представа *Гроб незананог јунака* Пола Ренала.

---

<sup>160</sup> Преглед *Француске књижевности* Љубомира Петровића, *Мисао*, 1930, књ. 33, стр. 485.

## ОСТАЛИ ЧАСОПИСИ

Од других часописа, који нису били књижевни, али су садржали текстове из француске књижевности, навешћемо часописе: *Јавност*, *Зенит*, *Јужна Србија*, *Видици*.

Часопис *Јавност* је излазио у Београду 1935. и 1936. године. Имао је одредницу „Недељни часопис за културна, социјална, привредна и политичка питања.“ Уредник часописа био је Нико Бартуловић. Објављено је неколико текстова који се односе на енглеску, руску, римску и француску књижевност. За две године излагања објављена су само два текста из француске књижевности: „Анри Барбис“ чији је аутор био Густав Крклец и „Виктор Иго“ аутора Светислава Петровића. У рубрици “Позориште“ објављен је текст „По завршетку позоришне сезоне у Паризу“ Милошевић Мата и текст „Руј Блаз“ у коме се истиче да је премијером ове представе београдско позориште прославило педесетогодишњицу смрти Виктора Игоа. Навешћемо још чланак историчара Владимира Ђоровића који се односи на француско-српске везе „Везе династије Карађорђевића са Француском“.

Часопис *Зенит*, Интернационална ревија за нову уметност, изашао је први пут 1921. у Загребу као интернационална ревија за уметност и културу. Представљао је нови моменат за нашу културу. Оснивач, директор и стални уредник и можда једини идеолог зенитистичког покрета био је Љубомир Мицић. Његова идеологија, као и часопис *Зенит* нису могли да буду прихваћени у срединама у којима су су настали (од 1921. до 1923. у Загребу, а од 1924. до 1926. у Београду).

*Зенит* је неговао наглашену тежњу ка новинама у ликовној уметности и био је под утицајем нових медија: радија, рекламе, филма, фотографије. Овај часопис је тежио писаној речи, манифестима, тражењу авангардног изражајног модела, новом типу уметности. Интернационални карактер *Зенита* потврђен је широким кругом стваралаца и објављивањем текстова на језицима на којима су они писани: француском, енглеском, немачком, руском. Аутори манифеста из 1921. били су Љубомир Мицић, Иван Грол и Бошко Токин. Ни публика, нити стручна јавност нису разумеле идеје зенитизма, па је последњи 43. број био углавном посвећен расправама и несугласицама.

*Зенит* је од стране историчара уметности и књижевности оцењен као најзначајнији авангардни часопис на простору међуратне Југославије. Окупљао је авангардне књижевнике и уметнике. Часопис је излазио на латиничном писму. Прве године излагања часописа, 1921, на француском језику су објављене песме Марсела Соважа: „Palais de justice“, „Les Deracinés“, „Le Cercle“. Напомиње се да „Марсел Соваж припада малобројним песницима чији глас није могао да спречи рат. Баш штета“.<sup>161</sup> Од Пола Дермеа такође на француском језику објављена је песма „Condrier“, од Андреа Солмона „L'Age de l'humanité“. Од Жана Епстена објављен је чланак „Синема“ на француском

<sup>161</sup> Љубомир Мицић, Marcel Sauvage, *Зенит*, 1921, бр. 1, стр. 5.

језику. У рубрици “Нове књиге“ читалачка публика се обавештавала да је у Београду издата књига Едмона Ростана „Сирано де Бержерак“. Те године објављен је и чланак „Нове француске ревије.“

Године 1922. у тексту „Категорички императив зенитистичке песничке школе“ Љубомир Мицић је истакао да је створен нови тип покрета: „песник сам интернационални и поштујем балканску расу; ми стварамо зенитистичко песништво као израз времена и најгенијалних парадокса.“<sup>162</sup> На француском језику објављени су текстови Жана Епстена „Amour de Sessue“, „Le bel agonisant“, од Емила Малепсина „L'Avenir dévoile“, а од Пола Дермеа „Passe-sports“.

Године 1923. на француском језику изашао је чланак Селина Арнола „Souffrances d'email“, песма „Ordonance“ Емила Манспина.

Године 1924. Љубомир Мицић је објавио текст „Mots dans l'espace“. Занимљиви су чланци „Нови часописи у свету“ и „Нове књиге“. Објављена је и песма белгијског песника Едмона Вардесмана *Neurasthenie* на француском језику.

Године 1925. на француском језику објављена је песма Бранка Полинског „La face qui siffle“ и део поеме „Avion sans appareil (fragment ex poème antieuropeenne)“ Љубомира Мицића. Француска књижевност се помиње и у тексту „Барбарство као култура“ истоименог аутора.

Последње године излажења, 1926, часопис је имао одредницу „међународни часопис“. Објављено је писмо француског писца Анри Барбиса које је било упућено Љубомиру Мицићу. Барбис је честитао рођендан *Зениту* и захвалио Мицићу на срдачном пријему у Београду. Он је похвалио часопис и понудио своју сарадњу. Мицић је написао текст „Мој сусрет с Анри Барбисом“. Рођендан *Зениту* на француском језику честитао је и М. Сенфор. Објављени су следећи чланци на француском језику: „A la poetrie europeenne“ Блеза Тизона из Белгије, „Temps nouveau *Zenit*“ Жоржа Лијежа, „Prière d'anatheme béatifiée“, а Љубомир Мицић је написао текст „Barbarogenie, Autour du zenitsme, Lettre ouverte à Rabindrath Tagore“ и песму „He slaves.“ У децембру 1926. овај часопис је престао да излази.

*Јужна Србија*, „Часопис за културу, науку и политику“ излазио је у Скопљу од 1922. до 1925. године. Пратио је сва културна збивања: књижевност, позориште, уметност, музику. Скопље је у то време било културни центар Јужне Србије. Тако се у броју 16 од 1. новембра 1922, у рубрици “Нове књиге“ напомиње да је Сава Обрадовић у Скопљу превео с француског језика роман Алфонса Додеа *Роза и Нинет*. Књижевни прикази у овом часопису били су углавном обавештајног карактера. Године 1924. Никола Банашевић, угледни романиста, у то време доцент Универзитета, објављивао је у наставцима чланак

---

<sup>162</sup> Мицић Љубомир, Категорички императив зенитистичке песничке школе, *Зенит*, 1922, год. 2, бр. 13, стр. 2.

„Експанзивна моћ француске књижевности“. У тексту је дао подробну историју француске књижевности напоменувши да је „од првих сачуваних дела француске књижевности па до данашњих дана прошло девет векова пуних“.<sup>163</sup> Почевши од „Песме о Ролану“ писао је о француским писцима све до двадесетих година XX века.

Часопис *Видици* је имао одредницу „Полумесечни часопис за културна, социјална, привредна и политичка питања“. Излазио је у Београду 1938, 1939. и 1940. године, а уредник је био Милан Марјановић. У рубрици „Књижевност“ објављивана су углавном дела из српске књижевности или расправе о њима. Главна девиза уредника била је „дубина истине, висина полета и ширина видика – одувек су биле оне три димензије у којима се развијао напредак човечанства“.<sup>164</sup> Године 1938. објављен је чланак Стјепана Кастропила Духоборац Georges Duhamel – поводом његове последње књиге *Au chevet de la civilisation*. Године 1940. Ернест Казмер је објавио чланак „Покрајинска литература у данашњој Француској“, у коме је истакао да су „тежње данашње литературе ка провинцији, а француска провинција је плодна земља чије семе Европи већ столећима пружа духовну храну.“<sup>165</sup> Исте године је и у рубрици „Позориште“ објављено гостовање чланова француске комедије у београдском позоришту.

У периоду између два светска рата француска поезија је била веома заступљена у српској књижевној периодици, иако је у то време доминантна књижевна врста у Француској био роман. Иако је након Првог светског рата књижевно стваралаштво у Француској било ослабљено, оно је садржало клице препорода и плодан и интензиван књижевни живот је настављен. Роман је добијао све више на угледу и постао међу књижевним родовима оно што је у доба класицизма била трагедија, или у доба романтизма песништво.<sup>166</sup>

Роман је између два рата у Француској представљао неку врсту синтезе ранијих стремљења и схватања, у великој мери обогаћене новим тежњама и новим проналасцима. Изузетно богат, како по вредности тако и по разноврсности, имао је не само највећи удео у књижевности између два рата као једном од најсјајнијих периода француске литературе, него је представљао и највећи, крајњи домет француског романа.<sup>167</sup> Роман XX века карактерише реалистичка сколоност ка егзактном и старање за чињеницу и документ. Символизам је такође наставио да живи у Француској између два рата, али се после 1930. године у књижевним делима, а посебно у роману, акценат ставља на проблеме човековог положаја у свету. Разлике међу романсијерима су биле велике, па се може говорити о два раздобља, пре 1930. године и после 1930. За разлику од традиционалног романа који су

<sup>163</sup> Банашевић Никола, Експанзивна моћ француске књижевности, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>164</sup> Марјановић Милан, *Видици*, 1939, стр. 2.

<sup>165</sup> Казмер Ернест, Покрајинска литература у данашњој Француској, *Видици*, 1940, стр. 162-166.

<sup>166</sup> Павловић Михаило, *Француски роман између два рата*, Универзитет у Београду, Београд, 1973, стр. 21.

<sup>167</sup> Павловић, наведено дело, стр. 22.

Балзак, Флобер и други велики писци подигли на највиши ниво у XIX веку, код писаца модерног романа предмет је само повод да се изнесе неки проблем, да се постави питање. Богатство у темама и изразу, као и велики број романа који су се објављивали, повећавали су се у складу са ширењем публике – развијањем интересовања за књижевност код широких читалачких слојева.

У Србији се читалачка публика повећала у периоду између два светска рата, што се види и по броју књижевних часописа и по броју дела која су превођена са француског језика, а о чему су редовно писали наши књижевни часописи. Писци који су се пре Првог светског рата у Француској бавили књижевношћу наставили су свој рад и после рата. Од њих треба поменути: Марсела Пруста, Андре Жида, Сидони–Габријел Клодет, Франсоа Моријака, Жила Ромена, Алена Фурнијеа. Ови писци су уживали већи углед после рата у односу на предратни период у Француској, а и у Србији. Српска читалачка публика се са њима упознала тек после Првог светског рата и то преко књижевне периодике. У периоду између два рата у Француској су били популарни и Андре Малро, Антоан де Сент-Егзипери, Андре Мороа, Жан Жироду, Жорж Бернанос и други.

Наши књижевни часописи су се у овом периоду трудили да буду у корак с временом, па су редовно пратили дешавања на француској књижевној сцени. Писали су или о објављивању нових књига у Француској, или о преводу код нас, углавном у рубрици „Нове књиге“ или „Књижевни преглед“ које су постојале скоро у свим часописима.

За разлику од часописа из претходних периода, који су објављивали приповетке, песме и одломке или целе романе француских писаца, у овом периоду су француски писци разматрани са критичког аспекта. Углавном се писало о излажењу њихових књига у Француској или код нас, као и о наградама које су добијали. Посебан акценат се стављао на француско-српске књижевне и културне везе, па се писало и о француским писцима из претходних периода – о Игоу, Ламартину, Флоберу, Балзаку, Золи, Додеу. Од песника, објављивани су Бодлер (готово у свим часописима), Маларме, Луј Арагон, али и Иго, Вињи и Ламартин. Такође је постојало велико интересовање за француске класичаре. Скоро сви часописи су садржали рубрику „Позоришни преглед“ у којој се извештавало о новим француским драмским делима. У овој рубрици се пратила и позорница у Београду, где су се приказавала и савремена и класична драмска дела.

Дакле, књижевни часописи који су у Србији излазили у периоду између два светска рата, настојали су да, углавном преко критичких осврта, пруже потпуну слику тадашње француске књижевности. Пратили су књижевна дешавања у Француској, писали о савременим писцима, али су довољно места давали и француским писцима ранијих периода.

### **3. ФРАНЦУСКИ ПИСЦИ У СРПСКИМ КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА И ЧАСОПИСИМА**

Када је у питању рецепција једног писца у страниј земљи, неминовно долази до одређеног степена засићености. Сасвим је природно да се динамика објављивања превода и написа у часописима током времена успорава, да се количина објављених текстова смањује, нарочито после великог успона. Често се дешавало да се опадање угледа писаца у Француској морало осетити и код нас. Дешавало се и да су писци, прослављени у својој земљи, стицали славу и у другим земљама, нарочито када би се њихова репутација преносила из великих књижевности у мале.

Може се рећи да је оцена француских писаца код нас углавном била врло слична њиховој оцени у Француској: од највећег дивљења и похвала до највећих покуда и негирања. Ипак је преовладавао средњи, умерени став о писцима. Какви год да су били судови наших критичара о француским писцима, сасвим је сигурно да су они често у мањој или већој мери били под утицајем мишљења и оцене француске критике. Било је и писаца о којима је књижевна критика у часописима мало писала, али чија су се дела стално објављивала.

У овом делу рада представљени су француски прозни писци, песници и књижевни критичари који су били најзаступљенији у нашим часописима до 1941. године. Прозни писци су представљени по књижевним правцима. Песници и књижевни критичари су дати хронолошки.



### 3.3. НАЈЗАСТУПЉЕНИЈИ ПРОЗНИ ПИСЦИ У ЧАСОПИСИМА

#### 3.3.1. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ СРЕДЊЕГ ВЕКА

О француској књижевности средњег века, о француским народним песмама, причама и бајкама, али и о ренесансној књижевности, мало се писало у нашим књижевним новинама и часописима до почетка Другог светског рата. Дела француских писаца овог периода такође су слабо заступљена у српским књижевним новинама и часописима.

У *Страном прегледу*, у тексту „Нова теорија о настанку најстаријег споменика француског језика“<sup>168</sup> Илија Голенишчев-Кутозов говори о теорији настанка првог старофранцуског текста „Стразбуршке заклетве“ америчког професора Томсона. По мишљењу овог професора, ово дело је настало на латинском језику у IX веку, а тек сто година касније преведено је на старофранцуски. Против оваквог тумачења устали су други професори универзитета. Кутозов даље говори о германском утицају на француски језик и о француском средњем веку.

У *Страном прегледу* 1933. године објављен је чланак „Француске вилинске приче“.<sup>169</sup> Истакнуто је да су у питању приче из давно минулих времена и да су настале из живих народних предања. Виле представљају јасан појам далеких божанстава од којих су ове приче произашле. Затим се говори о Пероовим приповеткама које су чисто књижевно дело. Дат је и превод почетка Пероове приповетке *Пепељуге* из 1697. и наведена је сличност са почетком Караџићеве *Пепељуге* из 1853. Усмено предање у Француској углавном није сачувано. Језик предака Француза, келтски, заборављен је и Французи више не могу да проучавају своје старине из филолошког угла. Највише народних приповедака налази се још у живим келтским наречјима, нарочито у бретонском и галском. Затим је дат превод бајке *Гигмар*. Француски романтичари су уздизали Пероа. Сент-Бев и Теофил Готје говорили су са пуно дивљења о његовим приповеткама. На крају је аутор чланка, Марсела Шемон-Вукасиновић, закључио да су „француске вилинске приче музика прошлости, али застарела и извештачена“.<sup>170</sup>

Француска књижевност XII и XIII века била је „богата и разнолика, јер је изражавала све тежње тога доба“, пише Никола Банашевић.<sup>171</sup> Идеал безграничног јунаштва, трајне верности вазала према суверену, слепе мржње према невернику, били су основни мотиви француске књижевности средњег века. У XII веку, у Северној Француској појавили су се романи тзв. „бретонског циклуса“ у којима је централна личност био краљ

<sup>168</sup> Голенишчев-Кутозов Илија, Нова теорија о настанку најстаријег споменика француског језика, *Страни преглед*, 1933, стр. 250-255.

<sup>169</sup> Шемол-Вукасовић Марсела, Француске вилинске приче, *Страни преглед*, 1933, стр. 179-190.

<sup>170</sup> Шемол-Вукасиновић, наведено дело, стр. 179-190.

<sup>171</sup> Банашевић Никола, Експанзивна моћ француске књижевности, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

Артур. Романи овог циклуса унесли су у тадашњу књижевност нове елементе: „фантастику, алегорију, симболизам и мистику, чега није било у првим јуначким песмама“,<sup>172</sup> истакао је Банашевић.

Француска књижевност у XII и XIII веку није достигала естетско савршенство које ће се тражити од њених каснијих дела. XIV и XV век означавају декаденцију те књижевности, због распадања средњовековног друштва, као и због стогодишњег ратовања. Више од два века у Француској се није јавио ниједан књижевни покрет који би превазишао њене границе. Француска књижевна продукција тог доба, изузев поезије једног истинског али усамљеног песника, Вијона, није имала ни потребне снаге, ни лепоте да освоји друге земље.

С историјским развојем догађаја, културним напредовањем и социјалним променама, мењала се и књижевност. Израз новог друштвеног стања је трубадурска поезија. Она се из Јужне Француске преноси у Северну.

Текст Филеаса Лебега упућен Миодрагу Ибровцу „Француске и српске јуначке песме“<sup>173</sup> објављен је у *Страном прегледу* 1927. године (иначе предавање које је одржано на Универзитету у Београду). Лебег прво пише о српским јуначким песмама, а затим се пита одакле је српски народ могао да црпе ону страсну, неукротиву љубав према независности којом се одликује, како је успео да кроз толике векове потлачености очува своју народност. Затим говори о француским епским песмама и *Песми о Роланду*. Према његовом мишљењу, ова песма је је настала, као и друге епске песме, „путем којим се ишло на поклоњење, око најпосећенијих светилишта“. Роланд је „савршени узор високог хришћанског и родољубивог витештва.“<sup>174</sup>

Према Лебегу, постоје два циклуса епских песама. Карло Велики је главна личност у оба циклуса. Појам народности у песмама тесно се везује за појам хришћанства. Поезија појачава политичко и верско деловање. Тако се створио „roman coutrois“, под непосредним утицијима Богумила и Патарена са Балкана. У тим романима доминира личност краља Артура. Артур представља почетну доктрину великих витешких редова. Тристан је такође узор савреног витеза.

С историјским развојем догађаја, културним напредовањем и социјалним променама, мењала се и књижевност. Израз новог друштвеног стања била је трубадурска поезија. Она се из Јужне Француске преносила у Северну.

---

<sup>172</sup> Банашевић Никола, *Експанзивна моћ француске књижевности, Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>173</sup> Ибровац Миодраг, Ф. Лебег: Француске и српске јуначке песме, *Страни преглед*, 1927, стр. 129-137.

<sup>174</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 129-137.

У *Летопису Матице српске* 1927. године објављен је приказ студије Николе Банашевића „Француски утицаји на нашу народну поезију“.<sup>175</sup> Приказ ове књиге је написао Васа Стајић који је истакао да Банашевић констатује аналогију између мотива југословенске и француске епске поезије. Банашевићева студија заслужује сваку похвалу. Он показује критичност и опрезност у извођењу закључака, а излагања су му јасна, тврди Стајић.

## ПЕСМА О РОЛАНДУ

У часопису *Јужна Србија* 1924. године у тексту Николе Банашевића „Експанзивна моћ француске књижевности“ говори се о „великој експанзивној моћи“<sup>176</sup> француске јуначке поезије и *Песме о Роланду*. Банашевић тврди да се француска књижевност ширила и без војних похода, јер је она прва успела да постане верни израз мисли, осећања и аспирација целог хришћанског запада. *Песма о Роланду*, то најбоље дело француске епске поезије, пева безгранично јунаштво једнога витеза коме су искључива љубав и верност према краљу и мржња према неверницима једини подстрекачи у животу. Ова песма је имала одјека не само у Француској, већ и у Енглеској, Немачкој, као и у северним земљама. У Италији је Ролан постао нека врста националног јунака. Роланова слава раширила се и у Шпанији, где су је такође пренели француски „жонглери“.

У *Страном прегледу* 1927. године у рубрици „Прикази“ изашао је текст Николе Банашевића – „Ново издање и коментари *Песме о Роланду*“.<sup>177</sup> Текст је написан поводом књиге која је 1927. године објављена у Француској, а аутор је Жозеф Бедје. Прво издање *Песме о Роланду* изашло је 1837. Вековима је ово сада најпознатије дело француске књижевности лежало забачено у прабини библиотека, презрено као и сви други уметнички предмети који нису носили печат класичне доктрине. Тек када се под утицајем романтизма развио историјски смисао за књижевност и филологију, пробудио се интерес за богату и разноврсну књижевност средњег века и онда се она пажљивије проучавала и правилније оцењивала.

Француски књижевни историчар Жозеф Бедје је проучавао издања старих француских текстова и испитао порекло *Песме о Роланду*. Песма је објављивана у више земаља. Немачки научници су много допринели проучавању њеног порекла. Бедје је проучио најстарији очувани рукопис ове писме, иако је то било дело неког преписивача који је живео пола века после аутора *Песме о Роланду*. Објављен је стари текст са паралелним преводом на савременом француском језику. Захваљујући овом издању

---

<sup>175</sup> Стајић Васа, Банашевић Никола: Француски утицаји на нашу народну поезију, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 314, стр. 153 б – 154 а.

<sup>176</sup> Банашевић Никола, *Експанзивна моћ француске књижевности*, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>177</sup> Банашевић Никола, *Ново издање и коментари „Песме о Роланду“*, *Страни преглед*, 1927, стр. 262-264.

читаоци су се упознали са најстаријим спомеником француске средњовековне књижевности.

У *Страном прегледу* исте године дат је приказ књиге: „Robert Fawtier: *La chanson de Roland*“ која је те године изашла у Паризу.<sup>178</sup> Писац овог текста је Владимир Работин. Ради се о студији о пореклу *Песме о Роланду*. Мишљење професора Фавтивеја коси се са схватањем теорије Жозефа Бедјеа. Ова песма је најстарији и најлепши француски јуначки спев. Фавтије сматра да песму треба проучавати историјски. У закључку каже да оксфордски рукопис Ролана, који је најсавршенији и који представља главни предмет његове студије, одаје дело једног великог и јединог песника, али да је тај песник обрађивао легендарни материјал, од кога је само средишњи део (битка у Ропсеову и Роланова смрт) – био фокусиран у тренутку кад је он састављао своју песму. На крају овог приказа Работин је закључио да је у питању савесна и свестрана студија у којој се Фавтије служио свим познатим историјским и књижевним изворима, која веома доприноси проучавању важних проблема о постанку француске народне епопеје.

У тексту „Француске и српске јуначке песме“ Филеаса Лебега наводи се да је предмет *Песме о Роланду* узет из историје једног пораза и издајства.<sup>179</sup> Песма је испевана у „слободној земљи и за слободне ратнике ради крсташке војне против разних сараценских краљевина, оних из Шпаније у првом реду.“ Песма је казивана дуж пута за Шпанију. Затим се истиче да Марко Краљевић и Ролан „постали најчистији симболи народности коју представљају“.<sup>180</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1940. године објављен је текст Божидара Ковачевића „Песма о Ролану и Словени“. Ковачевић тврди да је *Песма о Роланду*, „велики средњовековни спев од четиристо стихова, пуна успомена и веза са европским Истоком, тј. са Византијом.“<sup>181</sup> Крсташки ратови су допринели вези између романских и словенских земаља. Словени су били у вези са Романима, о чему сведоче многе студије, напомиње Ковачевић.

Као пример даје песму „Женидба Душанова“, „која је сва феудална и сва у сукобу два света, латинског и балканског“. На крају наводи истраживања Анри Грегора која доказују да су „додире Латина са Балканом оставили трага у романском песништву средњег века“.<sup>182</sup>

Интересовање за француску књижевност средњег века, као што смо видели, није било велико у нашој књижевној периодици. У XIX веку готово и да га није било (спорадично се помињала француска књижевност средњег века само приликом

---

<sup>178</sup> Работин Владимир: Fawtier Robert, *La chanson de Roland*, *Страни преглед*, 1927, стр. 255-262.

<sup>179</sup> Ибровац Миодраг: Филеас Лебег: Француске и српске јуначке песме, *Страни преглед*, 1927, стр. 129-143.

<sup>180</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 129-137.

<sup>181</sup> Ковачевић Божидар, *Песма о Ролану и Словени*, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 60, стр. 394-397.

<sup>182</sup> Ковачевић, наведено дело, стр. 394-397.

представљања француске књижевности). Касније, у периоду између два светска рата, за француске епске песме интересовање показују наши романисти Никола Банашевић, Миодраг Ибровац и Божидар Ковачевић. Популарност „Песме о Роланду“ била је огромна у целој Европи и неколико векова касније, о чему сведоче бројни препеви и прераде.

Наши критичари француске књижевности су покушали да нађу сличности између француских епских песама и наших јуначких песама, тј. да укажу на одјек француске епопеје у нашој народној поезији.

### ФРАНСОА ВИЈОН (1431–1463)

Вијон је живео и стварао у XV веку и био је претходник новог доба у француској поезији, чији ће се прави и велики лиричари појавити готово читав век касније, у ренесанси.

Никола Банашевић у тексту „Експанзивна моћ француске књижевности“ наводи да је Франсоа Вијон био једини „истински али усамљени француски песник XV века.“<sup>183</sup> Овај век представља декаденцију француске књижевности која тада није имала ни потребне снаге ни лепоте да освоји земље „туђег језика“, мишљена је овај наш романиста.

У *Летопису Матице српске* 1931. године објављен је текст „Франсоа Вијон“ поводом петстогодишњице рођења овог француског ствараоца.<sup>184</sup> Аутор текста, Тодор Манојловић, наводи да је Франсоа Вијон највећи песник средњег века и један од највећих лиричара свих времена. Он затим тврди да у целој светској литератури ретко има песника који би после толико векова „био још тако жив и близак модерном осећању“.<sup>185</sup>

Разлог Вијоново модерности био би у његовом чистом лиризму – јер за њега није постојала граница и разлика између живота и поезије. У њему је живео „старофранцуски“ дух који је створио готику и средњовековну поезију. Вијон је живео у XV веку, а његова слава је трајала још један век. Он је затим пао у потпуни заборав да би васкрсао тек у XIX веку. Романтизам, Бодлер и нарочито симболисти освежили су славу овог пеника и истакли Вијоново име као једно од најсјајнијих имена целе француске поезије.

Манојловић даље тврди да су Верлен, Рембо, Лафорг и Аполинер учили од њега. Много „најфинијег и најкрилатијег“ у модерној поезији дошло је од песника „Великог“ и „Малог тестаментa“ и „Балада“. Зато се ми данас, петсто година након његовог рођења, сећамо „великог, вечно младог Франсоа Вијона“.<sup>186</sup>

---

<sup>183</sup> Банашевић Никола, *Експанзивна моћ француске књижевности*, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>184</sup> Манојловић Тодор, Франсоа Вијон, *Летопис Матице српске*, 1931, књ. 327, стр. 175.

<sup>185</sup> Манојловић, наведено дело, стр. 175.

<sup>186</sup> Манојловић Тодор, Франсоа Вијон, *Летопис Матице српске*, 1931, књ. 327, стр. 175.

У *Српском књижевном гласнику* 1901. године, у рубрици „Белешке“ напомиње се да је у збирци „Велики француски писци“ изашла књига *Франсоа Вијон* Гастона Париса. Аутор белешке који се потписао иницијалом Ј препоручује ову књигу свакоме кога занима француска књижевност.

У часопису *Наша стварност* објављена је песма „Епитаф“ Франсоа Вијона коју је превео Душан Матић. Наведено је да је песма у облику баладе, коју је Вијон написао за себе и своје другове, очекујући да заједно с њима буде обешен.

У *Делу* 1909. године, у тексту „Француски дух у књижевности“ Гргур Ил. Берић наводи да је „Вијон можда највећи француски лирски песник“.<sup>187</sup>

Вијон је, као што се види, нашој читалачкој публици представљен тек у часописима XX века, и то као једини француски песник средњег века. Представљен је као песник који је утицао на друге песнике: Верлена, Рембоа и Аполинера и који ни после толико векова није пао у заборав.

---

<sup>187</sup> Берић Ил. Гргур, Француски дух у књижевности, *Дело*, 1909, стр. 38-57.

### 3.3.2. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ ХУМАНИЗМА И РЕНЕСАНСЕ

Француски писци из епохе ренесансе су врло мало интересовали наше уреднике часописа, као и наше преводиоце. Ренесанса се спорадично помиње у белешкама о француској књижевности. Тако Никола Банашевић у чланку „Експанзивна моћ француске књижевности“ у часопису *Јужна Сбија* пише да је по окончању стогодишњег рата и организовањем краљевства под Лујем XI, и ступањем у додир са Италијом, у Француској настала епоха ренесансе, књижевне и уметничке обнове. Главни захтев теоретичара француске ренесансе односио се на стварање по угледу на грчка, латинска и италијанска дела, као и на њихово надмашивање.

У *Летопису Матице српске*, 1937. године у књ. 348, Жежић Славко је дао приказ књиге нашег познатог романисте Љубомира Петровића *Историја средњег века и препорођаја*. Жежић наводи да је Петровић дао „изврсне карактеристике *Романа о ружји*, Франсоа Вијона, Франсоара и Комина, Раблеа, Ронсара, Монтења и ренесансе уопште“. <sup>188</sup> Дајући карактеристике појединог раздобља, писац уплиће писца као да је срасао са епохом, а дело приказује као одраз писца и времена. На крају Жежић закључује да чак и онај који не зна француски језик „осетиће чар и раскош богате француске књижевности, која је оплодила сву европску књижевност средњег века и учинила француски језик већ у XIII веку светским језиком, језиком културних људи.“ <sup>189</sup>

#### ФРАНСОА РАБЛЕ (1490–1553)

Франсоа Рабле, најпотпунији и најизразитији представник француске ране ренесансе, у нашим часописима до почетка Другог светског рата био је веома мало заступљен.

У часопису *Страни преглед* Никола Банашевић је објавио чланак „Гаргантуа и једна наша народна приповетка“. Затим је превео одломак из романа *Гаргантуа и Пантрагуел* под називом „Како је Гаргантуа појео у салати шест ходочасника“.

Банашевић је тврдио да „у нашим народним приповеткама има мотива који су обрађени у делима великих светских књижевника“. <sup>190</sup> Он је нашао сличности између приповетке „Међедовић“ и Раблеовог *Гаргантуе*. Да би се лако извршило поређење, превео је један део Раблеовог романа. Затим је истакао да Рабле код нас до тада није био превођен, а читаоци одломка који је превео могу наслутити фантазију и хумор генијалног

---

<sup>188</sup> Жежић Славко, др Љубомир Петровић: *Историја француске књижевности средњег века и препорођаја*, *Летопис Матице српске*, 1937, књ. 348, стр. 214-215.

<sup>189</sup> Жежић, наведено дело, стр. 215.

<sup>190</sup> Банашевић Никола, *Гаргантуа и једна наша приповетка*, *Страни преглед*, 1927, стр.70-73.

француског писца, али не и онај оригинални реченични ритам, који није могуће превести на модерни француски језик.

У *Српском књижевном гласнику* 1933. године Душан З. Милачић је дао приказ књиге *Франсоа Рабле* писца Жана Платара која је 1932. године изашла у Паризу.<sup>191</sup>

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављен је одломак из Раблеовог романа *Гаргантúa и Пантрагуел*“ под насловом: „Туга Гаргантúa због смрти своје жене Бадабек“. Није ништа речено о Раблеу, нити о његовом делу.

Разлог што Рабле није изазвао пажњу наших књижевних критичара и преводилаца можда лежи у Раблеовом језику и стилу, који је необично разнолик и богат, пун говорних обрта и ритмичких фраза. То је и навео Никола Банашевић приликом превода одломка из *Гаргантúе и Пантрагуела*.

#### МИШЕЛ ЕЖЕМ ДЕ МОНТЕЊ (1533–1592)

Монтењ својим животом и делом испуњава другу половину XVI века, тј. касну ренесансу, док Франсоа Рабле представља прву половину овог века. Његови *Огледи* ни до данас нису изгубили на вредности. За разлику од Раблеа, Монтењ се у нашој књижевној периодици помиње веома рано, иако је било тешко преводити га, због његовог речника и синтаксе.

Наш први прилог у периодици о Монтењу датира из 1871. године, када је објављен текст „Михаило Монтењ“ у *Листу за народне учитеље*.<sup>192</sup>

У *Даници* се Монтењ помиње 1865. у једном кратком прегледу француске књижевности који је написао уредник Ђорђе Поповић Даничар.

У *Српском књижевном гласнику* 1922. године Владимир Вујић је написао чланак „Монтењеви огледи“ поводом објављивања Монтењевих *Огледа* у Скопљу. У овом чланку се наводи да је издање веома добро и да књига има и Монтењов портрет. Аутор текста је сматрао да се мора признати да је издавање овакве књиге у Скопљу „права храброст и увек једна авантура, која се овог пута сасвим добро завршила.“<sup>193</sup>

Радови овакве врсте, одабране стране, избори из већих целина, нису у нашој књижевности много одомаћени, иако су врло погодни и практични. Својим избором Монтења, приређивач, Д. Фрутинић, показао је солидан и отмен укус. Даље се наводи да је

---

<sup>191</sup> Милачић З. Душан, Жан Платар: Франсоа Рабле, *Српски књижевни гласник*, 1933, стр. 78.

<sup>192</sup> Константиновић Изабела, Монтењ у југословенским земљама – преводи, чланци и студије, *Живи језици*, Београд, 1992/1993, стр. 107-113.

<sup>193</sup> Вујић Владимир, Монтењеви огледи – приредио Д. Фрутинић, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 7, стр. 315-316.



„Монтењ био честит и паметан човек који је људски и мудро гледао на човека и на свет.“<sup>194</sup> Монтењ је био један од оних људи који попут правих мудраца високо цене скромност истинске мудрости; он је говорио о гордости као о људској природној и наследној болести.

Ипак, аутор текста није задовољан избором из *Огледа*. По његовим речима, посао је у целини урађен „на брзу руку“,<sup>195</sup> а приређивач је могао да са више љубави према књижевности, са више систематике у послу, са више савести према себи и Монтењу, направи бољи и солиднији избор. По српску преводну књижевност била би велика несрећа када би се одомаћили овакви брзи и олако вршени „избори“. На крају је Вујић закључио да је избор мислиоца одличан, избор из дела мислиоца брзо и несавесно израђен и да скопско издање представља храбру и занимљиву новину.

Међу каснијим публикацијама о Монтењу, треба поменути велики број прилога груписаних око „Монтењове педагогије“. Укључени су бројни педагошки листови и часописи. Поповић Павле је писао о Монтењу у тексту „Француски моралисти“ који је изашао у *Просветном гласнику* 1893.

Поводом четиристогодишњице Монтењевог рођења, 1933. године, објављене су озбиљне студије о Монтењу у којима је често постављано питање о Монтењевој савремености.

У *Летопису Матице српске* 1933. године Милан Марковић је објавио чланак „Шекспир и Монтењ“.

У *Венцу* је такође Милан Марковић исте године објавио текст „Наш савременик Монтењ“.

У *Српском књижевном гласнику* 1933. године Душан З. Милачић дао је кратак приказ књиге која је те године изашла у Француској: *Montaigne* - ради се о студији Пјера Вилеа о Мишелу Монтењу.

Године 1934. исти аутор је дао приказ књиге Жана Платара *Монтењ и његово време (Montaigne et son temps)*. Милачић тврди да Платар спада међу најбоље познаваоце француске књижевности XVI века. После Раблеа, кога је проучавао тридесет година, добро је упознао и писца *Есеја*. Платар је описао Монтењов живот, објаснио његово дело, обележио његову духовну и моралну еволуцију. Најзад је истакао „оригиналност овог писца и модерност његових *Есеја*“.<sup>196</sup>

---

<sup>194</sup> Вујић Владимир, Монтењеве *Огледи* – приредио Д. Фртушић, *Српски књижевни гласник – нова серија*, 1922, књ. 7, стр. 315-316.

<sup>195</sup> Вујић, наведено дело, стр. 315-316.

<sup>196</sup> Милачић З. Душан, Jean Platard: *Montaigne et son temps*, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 234.

У истом часопису, 1939. Милан Предић је у рубрици „Прикази и белешке“ написао кратак текст „Монтењ и Андре Жид“. Наиме, Андре Жид је направио избор Монтењевих *Есеја* о чему је писала француска штампа, али је један критичар сматрао да је овај избор право скрнављење чувеног француског писца XVI века.<sup>197</sup> Ипак, француски лист *Кандид* донео је чланак „Позив да се чита Монтењ“. Иначе, овај избор из Монтењевих *Есеја* био је направљен за америчко тржиште.

Монтењ је у српској периодици представљен као увек „модеран“ француски писац, али и као педагог од кога треба учити.

Француска ренесанса, својим књижевним, уметничким и научним достигнућима, мада заостаје за италијанском, заузима једно од првих места у Европи. Међутим у нашој периодици једино се пише о Раблеу и Монтењу. Песници плејаде Пјер Ронсар и Жоакен де Беле се само спорадично помињу, а о ренесансном позоришту нема ни речи.

---

<sup>197</sup> Предић Милан, Монтењ и Андре Жид, *Српски књижевни гласник*, 1939, стр. 59-60.

### 3.3.3. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ БАРОКА И КЛАСИЦИЗМА

Француски класицизам друге половине XVII века очистио се од претежних утицаја сродних јужних књижевности, италијанске и шпанске и дао дела која се сматрају савршеним изразом француског генија. Француска је тада у књижевности заузела место које је Италија имала у доба хуманизма.

Од свих књижевних родова француског класицизма, према речима Николе Банашевића у тексту „Експанзивна моћ француске књижевности“, највећу популарност имало је француско позориште.<sup>198</sup> Многобројне француске позоришне трупе крстариле су тада по Европи. Утицај француског класицизма осећао се и у страним књижевностима. Превођени су и имитирани трагичари Корнеј и Расин, а Молијер је имао „универзалну снагу“. Преводима, прерадама и имитацијама његових комедија није било краја. Тако је у Дубровнику у XVIII веку преведено и прерађено деветнаест Молијерових дела.

Према речима Љиљане Глумац–Томовић, „у XVII веку, у време кад је Француска у зениту своје моћи као држава и када се на француском језику развија једна од најзначајнијих књижевности тог века, земље српско-хрватског језичког подручја биле су под туђинском влашћу, па је развитак културне активности био веома успорен.“<sup>199</sup> Ипак, Молијер се преводио прво у Дубровнику, затим се помињао и у континенталним крајевима. Доситеј га је препоручио крајем XVIII века. Молијер се играо у Загребу, Београду, Новом Саду. Комедија је код нас боље била прихваћена него трагедија.

Од писаца XVII века у нашим књижевним новинама и часописима превођени су још Расин, Ла Фонтен, Декарт, Паскал, Ла Бријер. Објављују се Рошфукоове *Максима* и *Принцеза де Клев* госпође Де Ла Фојет.

Кратак осврт на француски класицизам дао је Марко Цар у *Босанској вили* (1913), расправљајући о „појму класично“.<sup>200</sup> Схвативши овај појам у ужем смислу писаца XVII века, аутор овог текста је као примере навео Корнеја, Расина, Молијера, Лафонтена, за које је истакао да су „недостижни мајстори у развојном умовању, у складној и заокруженој композицији, у литерарном стилу.“<sup>201</sup> У истом часопису Павле Лагарић је у чланку *Дух рококоа* (1911) између осталог дао кратку и површну, и у основи нетачну карактеристику неких великих француских класичара XVII века: „херојски Корнеј, класични Расин,

---

<sup>198</sup> Банашевић Никола, *Експанзивна моћ француске књижевности*, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>199</sup> Глумац-Томовић Љиљана, *Француски класичари на српско-хрватском језичком подручју*, Научна књига, Београд, 1991, стр. 185.

<sup>200</sup> Цар Марко, *Класицизам*, *Босанска вила*, 1913, стр. 161-163.

<sup>201</sup> Цар, наведено дело, стр. 161-163.

улагивало Боало и досадни говорник Босије“ и назвао их „свечаним, досадним стилистима“.<sup>202</sup>

#### ПЈЕР КОРНЕЈ (1606–1684)

У *Летопису Матице српске* из 1939. године, у тексту *Вечити Расин* Божовић Владимир је написао да је Расин заједно са Корнејем „блеснуо и бацио у засенак све што је на драмском пољу рађено пре њега“.<sup>203</sup>

Године 1913. у *Српском књижевном гласнику* објављена је песма Пјера Корнеја „Станце маркизи“, а преводилац песме се потписао иницијалом Л. Године 1921. у овом часопису објављена је већа студија Миодрага Ибровца „О Корнејевом *Сиду*“.

У листу *Дело* 1914. године у наставцима је објављена трагедија у стиховима у пет чинова *Сид* Пјера Корнеја у преводу Симе Пандуровића.

У *Матици* је објављен текст Симе Поповића „Дигови јади из *Сиде*“.

#### ЖАН РАСИН (1639–1699)

Жан Расин је први пут у српској периодици преведен 1855. године. У *Седмици* је објављена његова пема *Миру*. Песму је „по Расину“ препевао Е. Чакра.

У *Летопису Матице српске* 1885. у наставцима је објављена Расинова трагедија у пет чинова *Федра* у преводу Николе В. Ђорића.

У *Летопису Матице српске* 1939. године објављен је текст Владимира Божовића „Вечити Расин – поводом 300-годишњице од Расинова рођења“. Наводи се да се у Француској организује прослава тристоте годишњице од рођења Расина који је довео у склад „грчку патетику и француску елеганцију“.<sup>204</sup> Божовић даље тврди да је Расин допринео да француски језик преовлада у читавом културном свету. Заједно са Корнејем блеснуо је и бацио у засенак све што је на драмском пољу рађено пре њега и у његово време. Аутор текста је закључио де ће Расинова дела бити популарна како на француској позорници, тако и на свакој другој.

Године 1903. у *Српском књижевном гласнику* у рубрици „Оцене и прикази“ објављен је чланак „*Федра* од Расина“. Душан Л. Ђокић је писао о објављивању књиге

---

<sup>202</sup> Лагарић Павле, *Дух рококоа, Босанска вила*, 1911, стр. 284-285, 297-299.

<sup>203</sup> Божовић Владимир, *Вечити Расин - поводом 300-годишњице од Расинова рођења, Летопис Матице српске*, 1939, књ. 352, стр. 62-71.

<sup>204</sup> Божовић, наведено дело, стр. 62-71.

*Федра* те године у Мостару.<sup>205</sup> Навео је да је у питању трагедија у пет чинова, најинтересантнија од Расинових трагедија, одлична студија жене.

Године 1934. у овом часопису у рубрици „Позоришни преглед“ објављен је чланак „Расин на београдској позорници“ у коме се истиче да има писаца чије „чије творевине, и у невештини сценскога приказа, не губе битне одлике лепоте и држе у власти у наша осећања. Животна истина надвишује код њих недостатке игре и одсуство стила“.<sup>206</sup> Један од таквих писаца је и Расин.

У *Српском књижевном гласнику* 1940. године Божидар Ковачевић је објавио чланак „Расинов *Британик* и Молијеров *Тартиф*“. У тексту се даје објашњење да је објављен превод *Британика* у стиховима, да је преводилац био Томислав Прпић и да је превод веран оригиналу. Наводи се такође да је у Загребу изашао превод Расиновог *Британика* у стиховима, који је „врло успешан, стихови су добри и течни, а превод сасвим веран“.<sup>207</sup>

#### ЖАН-БАТИСТ ПОКЛЕН МОЛИЈЕР (1622–1673)

Молијер је интензивније присутан у српској књижевној периодици тек у XX веку.

У *Делу* 1898. године, у рубрици „Књижевност“ наведено је да је „Српска књижевна задруга“ објавила два Молијерова дела: *Тартифа* и *Тврдицу*.

Године 1905. У *Летопису Матице српске* у наставцима је објављивана Молијерова комедија у пет чинова *Пучанин као властелин* коју је превео Симо Матавуљ. У рубрици „Белешке“ исте године објављено је да је из *Повијести књижевности хрватске* одштампан рад др Т. Матића *Дубровачке прерадбе двију Молијерових комедија: Јовадина и Удовицу (Monsieur de Pourceaugnac, La Comtesse d'Escarabagnes)*.

У *Летопису Матице српске* 1907. године објављен је приказ књиге др Тома Матића *Молијерове комедије у Дубровнику*. Аутор текста је Тихомир Остојић. Наводи се да је г. Матић осветлио један занимљив предмет у нашој књижевности XVIII века: појаву француског комедиографа Молијера у Дубровнику.<sup>208</sup> У првој половини XVIII века Дубровчани су превели скоро све веће Молијерове комедије и приказивали их у Дубровнику. Рукописи тих превода били су сачувани до тог доба. Даље се истиче да су преводи Молијерових комедија „веома слободни, шта више често прелазе границе и најлсбоднијих превода, па би се могли назвати прерадама.“<sup>209</sup> Местимично се изостављају

<sup>205</sup> Ђокић Л. Душан, *Федра* од Расина, *Српски књижевни гласник*, 1903, књ. 9, св. 2, стр. 150-151.

<sup>206</sup> Расин на београдској позорници, *Српски књижевни гласник*, 1934, стр. 293.

<sup>207</sup> Ковачевић Божидар, Расинов *Британик* и Молијеров *Тартиф*, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 546.

<sup>208</sup> Остојић Тихомир, Др Матић Томо, Молијерове комедије у Дубровнику, *Летопис Матице српске*, 1907, књ. 244, стр. 127.

<sup>209</sup> Остојић, наведено дело, стр. 127.

говори појединих лица, а француска имена су обично замењена именима уобичајеним у Дубровнику.

Године 1934. у овом часопису, у рубрици „Књижевни преглед“ објављен је чланак Милана Марковића „Две Молијерове комедије“. Марковић је писао о преводу комедије *Уображени болесник*, дела које је превео Богдан Поповић и о комедији *Учене жене* коју је Драгослав Илић превео у стиху. Такође је истакао да је Молијер, који је „највећи комедиограф светске књижевности,“ књижевна симпатија Богдана Поповића.<sup>210</sup> Марковић је хвалио и другог преводиоца, Драгослава Илића, који је својим мајсторским превођењем Лафонтенових басни скренуо пажњу на себе показавши колико се разуме у француску комедиографију.

У *Бранковом колу* 1907. године објављен је Молијеров текст „Господину Ле Вејеру“ у преводу В. Ј. Илића, а 1908. у истом листу објављена је *Станца* у преводу Косте Трифковића.

Молијер се у *Српском књижевном гласнику* појавио тек у другој серији. Године 1920. Светислав Петровић у рубрици „Позоришни преглед“ објавио је текст „Реприза Молијеровог *Тартифа*“. Према речима Петровића, *Тартиф* на београдској позорници није схваћен и игран као претежно комичан комад, и такво тумачење овог Молијеровог „ремек – дела“ њему се чини веома тачно.<sup>211</sup> Још је Гете приметио да „Молијерова комика често додирује трагичност, и његова је веселост, по Мисеовим стиховима, тако тужна и тако дубока, да, пошто се човек због ње смејао, требало би да плаче.“<sup>212</sup>

И према Стендаловом мишљењу, постоје само два места у овој комедији где се човек може смејати. Према Петровићевим речима, предмет *Тартифа* је „изобличење лицемерства. Зар нам личност Тартифа, који је једно право чудовиште по моралној ругоби, не улива више страха одвратност но жељу да се смејемо?“<sup>213</sup> Затим се говори о глумцима који су добро одиграли ту представу.

Године 1922. у *Српском књижевном гласнику* објављен је текст Богдана Поповића „О Молијеру“. У питању је предавање које је одржано у Народном позоришту приликом прославе у част Молијера приређене од стране „Пријатеља Француске“ и „Друштва за живе језике и књижевности“. Поповић је истакао да је „широм света познато да је Молијер највећи песник комичар као што је Шекспир највећи песник трагичар.“<sup>214</sup> Критичар Сент–Бев је рекао: „Има у песништву, књижевности, једна класа људи ван реда, чак и међу најбољима, врло малобројна, свега пет или шест можда, од почетка до данас: један је од

---

<sup>210</sup> Марковић Милан, Две Молијерове комедије, *Летопис Матице српске*, 1934, књ. 341, стр. 265-267.

<sup>211</sup> Петровић Светислав, Реприза Молијеровог *Тартифа*, *Српски књижевни гласник*, 1920, књ. 1, стр. 450-454.

<sup>212</sup> Наведено дело, стр. 450-454.

<sup>213</sup> Петровић Светислав, Реприза Молијеровог *Тартифа*, *Српски књижевни гласник*, 1920, књ. 1, стр. 450-454.

<sup>214</sup> Поповић Богдан, О Молијеру, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 187-198.

тих људи Молијер.<sup>215</sup> С друге стране, ниједан велики песник није био толико критикован као Молијер, од „добрих“ судија. Замера се прво његовом стилу, његовим таутологијама, плеонастичним изразима уметнутим ради стиха или слика.

Поповић је стао у одбрану Молијера напоменувши да је он пре свега био писац (написао више од тридесет дела), управник позоришта, редитељ, глумац. Писао је и за забаве и свечаности Луја XIV. Молијерова комедија није романтична, већ сатирична. Молијерове врлине, према речима Богдана Поповића, „свакоме су јасне“. Сценичка вештина, драматичност, богатство типова, врло дуг низ комичних речи и ситуација пуних дубоког смисла, оштро посматрање, тачна психологија, здрав, правилан разум, висина мисли, чист, прав разум као зрак. Као човек био је добар, душеван, племенит.

Молијер је највећи комични песник светске књижевности, закључио је Поповић, он је прави правцати Француз, типичан представник француске расе, која је „највећи пријатељ нашега народа“.<sup>216</sup>

Исте године је у *Српском књижевном гласнику* објављен чланак Мирке Демирове: „Молијерова прослава у Паризу“. У овом чланку се наводи како је „једнодушно и од свег срца Париз прославио успомену на дан када је пре триста година рођен Парижанин чије здраво дело присвајају данас сви народи“.<sup>217</sup> Музиком, изложбама, представама, оживљаван је славни век француске прошлости. Сва позоришта, сви глумци, узели су удела у слављењу онога који им је толико подигао углед. На крају чланка дошло се до закључка да је „Молијер у исти мах тако битно Француз и тако свечовечански“.<sup>218</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1940. године, чак на осамнаест страна, објављен је текст „Молијеров смех“ Бранислава Миљковића. У њему се каже да Молијерове комедије изазивају смех век три века „на свим странама света“.<sup>219</sup> Те комедије нису само последица његовог дара и искуства, већ су пре свега израз свог времена, ондашњих односа, средине у којој је уметник стварао. Молијер није створио ништа ново. Он је представник једног старог, класичног књижевног рода, који он „продужује и усавршава, благодарећи свом големом смислу за комик“.<sup>220</sup>

Свој највећи и најзначајнији допринос комедији Молијер је дао на основу посматрања, уносивши стварност у позоришна дела. Он је изванредно изразио своју комичну визију, дугогодишњи редитељ и глумац осећао је најпогоднији израз и умео да га пронађе. Молијер је био позоришни човек: он је умео да води говоре и разговоре, да унесе драмски покрет, да низањем реченица и одговарајућим тоновима у речима истакне оно

---

<sup>215</sup> Поповић Богдан, О Молијеру, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 187-198.

<sup>216</sup> Поповић, наведено дело, стр. 187-198.

<sup>217</sup> Демирова Мирка, Молијерова прослава у Паризу, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 460-463.

<sup>218</sup> Демирова, наведено дело, стр. 460-463.

<sup>219</sup> Миљковић Бранислав, Молијеров смех, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 59, стр. 590-597.

<sup>220</sup> Миљковић, наведено дело, стр. 590-597.

што жели. Успех Молијерових дела забележен је у свим европским земљама. И у малом Дубровнику у првој половини XIX века играле су се Молијерове представе. Преведено је двадесетак Молијерових комедија. Ови преводи су веома слободни, неки толико да у ствари представљају прераде. Француска имена преводиоци су скоро редовно замењивали дубровачким. На крају је Миљковић закључио да је Молијер свуд по свету изазивао смех и „остао је краљ смеха, како га је називао један његов савременик“.<sup>221</sup>

У часопису *Мисао* у рубрици „Позоришни преглед“ 1922. године, Душан З. Милачић је објавио чланак „Молијерова тристагодишњица“. Он је истакао да је управо у Француској прослављена тристагодишњица „бога поезије“.<sup>222</sup> Најпре је писао о Молијеровој позоришној трупи, о представама које је изводила. Молијер је написао око тридесет комада, а умро је на позоришној сцени играјући *Уображеног болесника*. Пре Молијера француска комедија је била романтичарска без опсервација и реалности: бурлеска.

Молијер, према речима Душана З. Милачића, „није теоретичар, он није основао никакву школу, није изашао из никакве књижевне школе: он не воли правила.“<sup>223</sup> Молијеров успех је уздигао француску комедију и њену вредност до вредности трагедије. Фантастичност и необичност драмских идеала Молијер је заменио стварношћу, опсервацијом, природношћу. Његове личности представљају живе портрете стварности. Молијеров идеал је био да пронађе смешну страну одређене појаве, да проникне у њен смисао и да на позорници пријатно представи све људске мане.

Молијер је волео сложене карактере. Сложеност карактера Молијерових личности односила се на целокупно ондашње француско друштво. Тадашњи критичари замерали су Молијеру што не пише језиком којим се говорило у салонима, језиком које је волела Академија. Молијерове личности говоре у складу са својим положајем: народним и провинцијским говором. Молијер је своје комедије више писао за слушање него за читање. Он је умео боље него ико други да прикаже људске мане: тврдичлук и педантерију, човекомрство и лицемерство, љубомору и егоизам. Он је надживео триста година и „зато припада свим народима“.<sup>224</sup>

У истом часопису у рубрици „Белешке“ објављено је да је Београдско народно позориште прославило са великим пијететом Молијерову тристагодишњицу. Тог месеца играле су се најбоље Молијерове комедије, пропраћене конференцијом Богдана Поповића и Светислава Петровића.

У часопису *Данас* 1934. године у тексту „слом послератног модернизма“ Милан Богдановић је рекао да се још у XVII веку водила расправа око „старих и нових“

<sup>221</sup> Миљковић Бранислав, Молијеров смех, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 59, стр. 590-597.

<sup>222</sup> Милачић З. Душан, Молијерова тристагодишњица, *Мисао*, 1922, књ. 9, стр. 140-143.

<sup>223</sup> Милачић, наведено дело, стр. 140-143.

<sup>224</sup> Милачић З. Душан, Молијерова тристагодишњица, *Мисао*, 1922, књ. 9, стр. 140-143.



писаца.<sup>225</sup> Развила се постренесансна тема да ли се савремене вредности могу упоредити са античким величинама, да ли Паскал, Лафонтен или Молијер вреде колико Платон, Хорације или Плаут?

## ЖАН ДЕ ЛАФОНТЕН (1621–1695)

Лафонтен је био веома рано присутан у српској штампи.

У *Летопису Матице српске* 1842. године преведена је са француског језика дужа Лафонтенова приповетка „Откровеније острва Медере“.

У *Зори* је 1897. године објављен Лафонтенов „Лов на курјаке“. Као преводац се потписао Ласерон.

У *Српском књижевном гласнику* 1904. године у тексту „Шта Пушкин дугује француским писцима?“ наводи се да „Лафонтен завео Пушкина, па је овај почео писати басне.“<sup>226</sup>

Године 1907. Јован Скерлић је дао приказ књиге *Доситеј Обрадовић и Лафонтен* – од др Петра Скока. Др Скок наводи да је Доситеј Обрадовић био много читан и цењен као баснописац.<sup>227</sup> Никада није писао оригинално, а његове басне су или преводи или прераде. Највише је преводио Езопа и Лесинга, а неке басне су преведене са француског језика од Лафонтена.

Др Петар Скок је испитивао које је басне Доситеј Обрадовић узео од Лафонтена. Лафонтен је био познат нашем писцу и он га помиње у уводу својих басни. Лафонтенове басне излазе прилично измењене код нашег писца, из разлога што је Доситеј слабо познавао француску књижевност и француски језик. Он је неко време боравио у Француској, знао је за Молијера и Ле Сажа, али не и за Волтера и енциклопедисте. Скок је изблиза ушао и у још нерешено питање о Доситејевим изворима, где тврди да је Доситеј Обрадовић могао преводити Лафонтена, а по некој немачкој збирци басана. У овом часопису 1934. Душан З. Милачић је дао приказ Лафонтенове књиге *Басне и приче у стиху* која је те године објављена у Паризу.

У *Летопису Матице српске* 1934. године Лафонтен се узгред помиње у тексту „Две Молијерове комедије“. Наиме, наводи се податак да је преводац *Учених жена* од Молијера Драгослав Илић, обратио на себе пажњу „мајсторским превођењем

---

<sup>225</sup> Богдановић Милан, Слом послератног модернизма, *Данас*, 1934, стр. 224.

<sup>226</sup> Шта Пушкин дугује француским писцима?, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр. 629.

<sup>227</sup> Скерлић Јован, Доситеј Обрадовић и Лафонтен, од др Петра Скока, *Српски књижевни гласник*, 1907, стр. 471-473.

Лафонтенових басни“.<sup>228</sup> Тиме је показао колико добро разуме француски језик. Комедију *Уображени болесник* превео је Богдан Поповић, наводи аутор овог текста, Милан Марковић.

У *Босанској вили* 1903. године објављен је приказ Лафонтенових *Басни* које су те године објављене на српском језику. Приказ књиге је пропраћен кратким коментаром, лапидарним судом о преводу: за ово дело је нпр. речено да су то „љупке приче“ које се одликују „најфинијим познавањем живота људи и детињском простодушношћу и ведром досетком“.<sup>229</sup>

У *Страном прегледу* у тексту „Српски преводи из француске књижевности“ Паулина Лебел Албала се пита да ли је Доситеј, који је знао за Лафонтена, преводио и његове басне.<sup>230</sup> Пошто су се и Лафонтен и Доситеј служили истим изворима, тешко је закључити колико је Доситеј узимао Лафонтена, а колико друге баснописце. Сличност између Доситеја и Лафонтена, осим сличности предмета, и у живом дијалогу.

У часопису *Мисао* 1925. године објављена је Лафонтенова песма „Млада удовица“.

У часопису *Наша стварност* 1938. године у одељку „Културно наслеђе Француске“ објављена је Лафонтенова басна *Сељак с Дунава* коју је превео Драгослав Илић.

#### ФРАНСОА ЛА РОШФУКО (1613–1618)

У *Српском летопису* за 1832. годину Петар Демелић је превео са француског на српски језик велики број максима Ла Рошфукоа под насловом *Изречениа*.

У *Бранковом колу* 1905. године објављене су „Некоје максиме“ од Ла Рошфукоа. Превео их је Ђ. Тирић. Године 1914. године у рубрици „Ковчежић: оцене и прикази“ дат је приказ књиге *Максима* Ларошфукоа која је те године објављена у Београду. Преводилац *Максима* је Милутин Ускоковић. Аутор текста који се потписао иницијалом Х истиче да је Ларошфуко „витешки војвода и филозоф“.<sup>231</sup> У лепом и кратком преводу, како истиче аутор овог текста, Ускоковић је изнео чињенице о Ларошфукоовом животу и раду.

У *Српском књижевном гласнику* 1913. године објављено је неколико максима Ла Рошфукоа.

---

<sup>228</sup> Марковић Милан, Две Молијерове комедије, *Летопис Матице српске*, 1934, књ. 341, стр. 265-267.

<sup>229</sup> Непознати аутор, Лафонтенове басне, *Босанска вила*, 1903, стр. 98.

<sup>230</sup> Лебел Албала Паулина, Српски преводи из француске књижевности у XVIII веку, *Страни преглед*, 1927, стр. 246-257.

<sup>231</sup> Х, Ларошфуко, *Максима*, *Бранково коло*, 1914, св. 1

## ГОСПОЋА ДЕ ЛА ФАЈЕТ (Мари Мадлен) (1634–1693)

У *Српском књижевном гласнику* 1912. године објављен је чланак Светислава Петровића „Један француски роман из седамнаестог века: *Кнегиња де Клев* од Г-ђе Лафајет“.

У *Српском књижевном гласнику* 1934. Душан З. Милачић објавио је приказ критичког издања књиге која је те године изашла у Паризу *Принцеза де Клев Госпође де Лафајет* коју је написао Албер Каз. Милачић је посебно хвалио уводни део ове књиге у којем се детаљно износи живот писца и све што је битно о роману: сажетост у изражавању, гипкост у расправљању и доказивању, оштроумност суда, тачност документовања.<sup>232</sup> Госпођа де Лафајет никада није признала да је написала овај роман, зато што у њено време није било уобичајено да даме из високог друштва буде писац, желела је да избегне галаму и расправе.

За оквир свог романа изабрала је владавину Хенрика II. Каз се питао у коликој мери се писац послужио историјом, а колико су измешљени елементи променили историјске податке. Затим се говори о великом успеху овог романа због психолошке анализе, елегантног и нијансираног стила, реалности и истинитости личности. Нарочито се подвлачи свежина и савременост романа и указује на његов утицај у француској књижевности, на романе: *Марианин живот*, *Манон Леско*, *Нова Хелоиза*, *Адолф*, *Доминик* као и на романе Пола Буржеа.

## РЕНЕ ДЕКАРТ (1596–1659)

У *Српском књижевном гласнику* 1922. године објављен је чланак „Декартова *Расправа о методи* у српском преводу“. Као доказ снажног плодносног духовног врења најновије филозофске генерације код нас, јеста појава славне Декартове *Расправе о методи*, наводи аутор текста који се потписао иницијалом С.Т.П.<sup>233</sup> Преводилац је Љубиша Стојановић.

Увод је прилично информативан, али се у њему не говори о филозофским правцима. По мишљењу аутора овог текста, уместо увода могао се објавити и превод Декартових *Медитација*. Што се тиче превода, у жељи да олакша читање широј читалачкој публици, преводилац је скраћивао реченице оригинала, па је тако „стил овог великог мислиоца изгубио нешто од логичне једноставности. Превод је веома добар и

---

<sup>232</sup> Милачић З. Душан, *Принцеза де Клев* Госпође де Лафајет, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 230.

<sup>233</sup> С.Т.П. Декартова *Расправа о методи*, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 6, стр. 640.

значајан је по томе што представља леп покушај да се код нас да јачи полет филозофској мисли“,<sup>234</sup> наведено је у овом чланку.

У часопису *Наша стварност* 1937. године објављен је чланак „Поводом 300-годишњице Декартовог *Говора о методи*. Писац текста, који се потписао иницијалом К.П. има само речи хвале за овог француског „научника, математичара, физичара и филозофа“.<sup>235</sup> Филозофска и научна Декартова делатност била је многострука. Стална брига о будућности човечанства, са циљем побољшања услова живота на земљи, допушта да се говори о Декарту као претходнику напора Енциклопедиста и великих француских социјалистичких теоретичара с почетка XIX века.

У свом главном делу *Говор о методи* он је изнео сумњу у цело људско знање, одбацио искуство чула као варљиво и прогласио математичку методу узором читаве науке.<sup>236</sup> Мишљења о значају и вредности Декартовог дела су подељена и после три века. Различите реакције изазвао је и Декартов став према религији. Сумњичен је за јерес, па чак и за атеизам. Нема сумње да је Декарт заиста имао сувише поверења у разум и да је потценио улогу и важност искуства. Такође нема сумње ни да Декарт свим својим бићем и делом супротставио начелу ауторитета средњовековне схоластичке филозофије. На крају је аутор текста закључио да је Декарт један од оснивача филозофије новог века.

У овом часопису 1938. године у одељку „Културно наслеђе Француске“ објављен је текст „Четири правила Декартове методе“. У тексту се напомиње да је Декарт дефинисао четири основна правила којима се мора подвргнути људски дух да би доспео до истине. Прво правило одбацује методу ауторитета која је владала у средњовековној схоластици, друго правило препоручује употребу анализе, треће употребу синтезе, а четврто правило се позива на оглед (експеримент).

Из изложеног се види да су француски писци XVII века присутни у нашим књижевним новинама и часописима XIX и прве половине XX века. Најзаступљенији је писац комедија Молијер, о којем нарочито пише рубрика „Позоришни преглед“.

---

<sup>234</sup> С. Т. П., Декартова *Расправа о методи*, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 6, стр. 640.

<sup>235</sup> К. П., Поводом 300-годишњице Декартовог *Говора о методи*, *Наша стварност*, 1937, стр. 143-145.

<sup>236</sup> К. П., наведено дело, стр. 143-145.

### 3.3.4. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ XVIII ВЕКА

У часопису *Мисао* из 1929. године, у тексту „Др Љубомир Петровић: *Преглед француске књижевности*“, наводи се да је Петровић у свом *Прегледу*, пошто је представио најважније писце XVIII века и њихова дела, тврдио да су се сви писци овог века бавили „односом међу људима.“<sup>237</sup> Петровић је такође истакао друштвене факторе који су „духове“ овог века упутили новим правцем и начинили га „веком преврата“. Петровић је тврдио да је XVIII век „доба енциклопедиста, Русоа и преврата“.<sup>238</sup>

Никола Банашевић у тексту „Експанзивна моћ француске књижевности“ каже да су француски писци XVIII века били „под утицајем енглеске филозофије, али да се нису одрицали своје књижевне традиције.“<sup>239</sup> Они су отварали нове путеве француској књижевности и поново се наметали целој Европи. Али док је француски класицизам означавао један нови књижевни и уметнички правац, француска књижевност XVIII века деловала је најчешће својим политичким, социјалним и филозофским тенденцијама.

Позориште је тражило реформе, одатле су се лансирале нове идеје. Слабе Волтерове трагедије имале су огроман успех, тако да их је преводио чак и Гете. Дидро, представник и теоретичар нове драмске уметности, имао је велики утицај у Немачкој, где га је преводио и коментарисао Лесинг. А француски писац који је оставио дубоки траг у чисто књижевном погледу био је Жан Жак Русо.

#### ЖАН ЖАК РУСО (1712–1778)

Први чланак у нашој штампи посвећен Русоу објављен је 1838. године. Написао га је Божидар Петрановић сврставши Русоа у „безвернике“ заједно са Волтером и Дидроом који су били „заблужени ученици нове филозофије, вођени слепим материјализмом“.<sup>240</sup> Према речима Љубише Монева, оваква тврдња је свакако доказ о „недовољном Петрановићевом познавању Русоа“.<sup>241</sup>

Супротно мишљењу о Русоу дао је Димитрије Матић у чланку „Бесмртниј служител“ штампаном у *Додатку к Србским новинама* 1841. године, где је тврдио да је Русо „гениј“.<sup>242</sup> У тексту се говори о Русоовом животу. Писац је такође приказао црте

<sup>237</sup> Др Љубомир Петровић: *Преглед француске књижевности*, *Мисао*, 1929, књ. 31, стр. 487-488.

<sup>238</sup> Петровић, наведено дело, стр. 487-488.

<sup>239</sup> Банашевић Никола, *Експанзивна моћ француске књижевности*, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>240</sup> Петрановић Божидар, *Волтер и Русо*, *Србска новина*, Пешта, 10. септембар, 1838.

<sup>241</sup> Монева Љубиша, *Жан-Жак Русо у периодичним публикацијама (1838-1938)*, *Анали филолошког факултета*, Београд, 1990, стр. 136-155.

<sup>242</sup> Матић Димитрије, *Бесмртниј служител*, *Додатак к Србским новинама*, Београд, 29. март 1841.

Русоовог карактера: каприциозан, са идејама које се споро рађају, да би на крају закључио да је он писац „са осредњим способностима“.

У листу *Подунавка* Евтимие Аврамовић објавио је текст „Русо и Волтер“ 1846. године. Он их назвао „идеолозима новог времена: Дивни породи оштроумија оба ова човека распростреше по целој Европи велику просвету и разорише царство верозакони, предрасуђенија и деспотизма. Од њи је цивилизација у Француској добила свој почетак, а оданде и промена политически обштина у Европи.“<sup>243</sup> Аврамовић је обратио пажњу на два момента из Русоовог живота: на његове материјалне тешкоће и на његову љубав према животу у природи.

Први детаљнији чланак о Русоовом животу и личности појавио се у часопису *Даница*. Неколико страница текста „Француска књижевност“ који је највероватније потписао уредник часописа Ђорђе Поповић Даничар, посвећено је Русоу.<sup>244</sup> У тексту су дати детаљи о Русоовом животу и његовој личности, као и о односу са савременицима: Дидроом, браћом Грим, Волтером и другима. Истиче се да је Русо са неупоредивом искреношћу описао свој живот у *Исповестима*.

У *Седмици* је 1857. године објављен текст Жан Жака Русоа „Како треба преводити књиге и учити се“. Преводаца овог текста потписао се Ст. П.

Чланци који су се јављали у српској штампи почевши од 1865. године до краја XIX века говоре углавном о различитим епизодама пишчевог живота и о његовој личности. У листу *Јавор* 1884. анонимни аутор је објавио чланак „Позив на прилагање за споменик Жану Жаку Русоу.“ Лист је информисао српске читаоце да се Француска жури да изгради споменик за сећање на Женевског филозофа и да су и Срби дужни да учествују у подизању сопственим прилозима. Такође се пише о роману *Нова Хелоиза* у коме је Русо приказао „слике љубави и породичног живота, на супрот развратним обичајима XVIII века у Француској.“<sup>245</sup>

Часопис *Српски преглед* који је акценат стављао на књижевну критику, 1895. године објавио је један књижевни приказ Слободана Јовановића, Русоову студију *О друштвеном уговору* која је излазила у четири наставка.

Са прославом двестагодишњице Русоовог рођења, 1912. године, у периодичним публикацијама јављали су се нови аспекти пишчеве личности.

Милош Станојевић је 1912. године у *Борби* објавио текст „Жан Жак Русо“. У тексту је истакао велики значај мисли писца *Друштвеног уговора*.

---

<sup>243</sup> Аврамовић Евтимие, Русо и Волтер, *Подунавка*, Београд, 11. јануар 1846.

<sup>244</sup> Поповић Ђорђе Даничар, Француска књижевност, *Даница*, Нови Сад, 1865, бр. 7.

<sup>245</sup> Непознати аутор, Позив на прилагање за споменик Жан-Жаку Русоу, *Јавор*, 1884.

Густав Матош је у *Вијенцу* у Загребу 1912. године објавио текст „Двијестогодишњица Жан-Жак Русоа“. Матош је у Русоовој личности уочио веома изражени контраст: дубока личност у исто време и „здрав и болестан, низак и достојанствен.“<sup>246</sup>

Године 1911. у *Српском књижевном гласнику* у рубрици „Белешке“ објављен је текст „Жан Жак Русо и природне васпитање“. Чланак је потписан иницијалом Х. У њему се истиче да је у Београду изашао превод студије познатог француског педагога Габријела Компереа под називом „Жан Жак Русо и природно васпитање“. Преводилац је Јелисавета Марковић.

Писац је свој низ студија „Велики васпитачи“ отпочео Жан Жаком Русоом „не зато што би он био сигуран вођ и непогрешив учитељ, јер он то није. Он је био у васпитању велики изазивач идеја, иницијатор модерног покрета, „лидер“ већине васпитача који су дошли после њега. Он је одбацио навике и традиције, он је хучно прекинуо са прошлошћу, иако није сејао увек добро семе на пољу васпитања, он га је очистио од корова, којим је било одрасло, остављајући својим последницима бригу да га обраде и оплоде бољим обделовањем. Ставити га првог, значи учинити му правду и ставити га на његово место.“<sup>247</sup>

И године 1913. у овом часопису, у рубрици „Књижевност“ објављен је чланак „Жан Жак Русо и природно васпитање“.

У часопису *Дело* објављен је 1914. године чланак Милорада Ј. Ванлића „Жан Жак Русо као педагог“.

У часопису *Мисао* 1919, Сима Пандуровић је у тексту „Етичка основа у поезији“ истакао да су „поклонници рационализма и инаугуратори француског романтизма: Жан Жак Русо, Шанфор, Бернард де Сен-Пјер, Шатобријан и цела плејада интелектуалне елите XVIII века.“<sup>248</sup>

У *Летопису Матице српске* 1926. године објављен је текст Димитрија Кириловића „Емил или о васпитању“. Аутор чланка је оценио ову Русоову педагошку расправу. Идеја водиља коју је он нашао у Емилу изражена је у првој реченици овог дела: „Све је добро кад излази из руку творца свих ствари, све се изопачује у рукама људским.“<sup>249</sup> Године 1928. Светислав Баница је у *Летопису Матице српске* истакао да је „Полазна тачка Русоовљевих учења негација наука и вештина (...) за које млади Русо каже да су оне корумпирале и унесрећиле човечанство, јер су ставиле таленат изнад врлине“.<sup>250</sup>

---

<sup>246</sup> Матош Густав, Двијестогодишњица Жан-Жака Русоа, *Вијенац*, 1912.

<sup>247</sup> Х, Жан-Жак Русо и природно васпитање, *Српски књижевни гласник*, 1912, стр.

<sup>248</sup> Пандуровић Сима, Етичка основа у поезији, *Мисао*, 1919, стр. 19-22.

<sup>249</sup> Кириловић Димитрије, *Емил или о васпитању*, *Летопис Матице српске*, 1926.

<sup>250</sup> Баница Светислав, Жан- Жак Русо, *Летопис Матице српске*, Нови Сад, 1928, св. 2, стр. 280.

Наш добар познавалац француске књижевности, Никола Банашевић, у тексту „Експанзивна моћ француске књижевности“ који је изашао 1924. године у часопису *Јужна Србија* истакао је да је Жан Жак Русо, француски писац XVIII века „оставио дубоког трага у чисто књижевном погледу, и то колико у Француској, толико и другим земљама.“<sup>251</sup>

Швајцарац по пореклу, рођен у Женеви у једној протестантској, калвинистичкој породици, неспутан дугим наслеђем француског класичног традиционализма, он је са својим немирним генијем био као предистениран да убризга у француску књижевност нове животне моћи и буде њен најутицајнији представник у иностранству. Иако дугује много енглеској књижевности, он се може сматрати не само оцем француског него и европског романтизма.

Снага његовог утицаја у Француској није се осетила одмах, него тек почетком XIX века, а убрзо се његов утицај препознавао и у енглеској књижевности, нарочито у енглеској поезији. Утицај његових педагошких, филозофских и политичких идеја био је још бржи, нарочито у самој Француској. Тај се утицај комбиновао с утицајима других француских филозофа XVIII века, Русоових претходника и савременика.

У часопису *Живот и рад* 1928. године, у рубрици „Преглед“ др Павле Јевтић је представио књигу Ж. Ж. Русоа *Емил или о васпитању* која је те године издата (издање књижаре Јанковић) у Београду на српском језику.

Године 1938. у часопису *Наша стварност* др Ђорђе Тасић је објавио чланак „Културно наслеђе Француске“ у оквиру ког се налазио део из Русоовог *Друштвеног уговора*.

## ФРАНСОА МАРИ АРУЕ ВОЛТЕР (1694–1778)

За Волтера је у нашој књижевној периодици у првој половини XIX века постојало велико интересовање.

Већ у *Сербском летопису* 1825. године објављена је *Загонетка Волтерова*. Загонетка је узета из Волтеровог романа *Задиг*. У истом часопису 1827. године објављена је Волтерова прича „Мемнон“ или „Мудрост човеческа“, а 1828. године изашла је и његова филозофска прича „Сан Платанов“.

Године 1865. у *Даници* у чланку *Француска књижевност* истиче се да је Волтер био врло мало превођен код нас. „Рашић је још пре двадесет година превео *Заиру*, Берих је

---

<sup>251</sup> Банашевић Никола, Експанзивна моћ француске књижевности, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.



превео *Задига*, а пре три године изашао је у *Гласнику далматинском* у преводу С. Ивичевића *Мухамед*.<sup>252</sup>

У *Јавору* 1863. године објављен је текст „Волтерово срце“. Није наведено име аутора текста.

У *Делу* 1898. године, у рубрици „Књижевност“ представљена је књига *Карло VII* од Волтера коју је објавила Српска књижевна задруга.

Волтер је у *Босанској вили* био присутан 1892. године. Објављен је превод његове приповетке „Микромегас“. Преводилац је био неки Дубровчанин чије је само презиме наведено: Ненадовић. У чланку „Досадна књижевност“ из 1911. године наводе се Волтерова мисао да „у књижевности нема рђавих родова, осим досадног рода.“<sup>253</sup> Овај часопис је 1912. године објавио и једну Волтерову песму *A Madame du Chatelet*.

У *Српском књижевном гласнику* 1903. објављен је одломак из Волтеровог романа *Кандид*: „Како су Кандид и Мартин вечерали са шесторицом странаца и ко су они били“. Преводилац се потписао иницијалом Т. С. Слободан Јовановић је у рубрици „Књижевни преглед“ написао чланак „Кандид на оптимизам, од Волтера“.

Године 1904. објављен је текст Павла Поповића „Волтеров *Задиг* и наше народне приповетке.“<sup>254</sup> Поповић је истакао да ће наши читаоци, ако не по оригиналном роману, а оно по познатој француској читанци по којој су генерације ученика училе француски језик, препознати XX главу Волтеровог *Задига*. Затим је представио причу из *Задига* о пустињаку, уз напомену да је мотив приче послужио нашим приповеткама, о филозофу и паљевини, о богаташу, о тврдици, о удовици.

Светислав Ђоровић је исте године у рубрици „Ситни прилози“ написао текст „Ка чланку *Волтеров Задиг* и наше народне приповетке. Ђоровић је послао нештампану народну приповетку која се потпуно подудара с XX главом Волтеровог *Задига* (недостаје само мотив о паљевини), а коју је он слушао у Мостару и околини. Онда је објављена приповетка „Анђео и чобан“.

У истом часопису 1934. године, у рубрици „Прикази и белешке“ дат је приказ књиге *Кандид* која је те године изашла у преводу Милана Недића. Аутор ове белешке, који се потписао иницијалом Х навео је да је у питању „цепна књижица за пут“ и да читалац ове књиге има задовољство да чита „Волтера и један пустоловни роман који се смеје лаковернима.“<sup>255</sup> У предговору романа Богдан Поповић је навео неколико карактеристичних мисли великих писаца о Волтеру: Гетеа, Дидроа, Фагеа, Лансона,

<sup>252</sup> Поповић Ђорђе Даничар, Француска књижевност, *Даница*, 1865, стр. 43-45; 64-69; 87-91; 111-118.

<sup>253</sup> Пандуровић Сима, Досадна књижевност, *Босанска вила*, 1911, стр. 2.

<sup>254</sup> Поповић Павле, Волтеров *Задиг* и наше народне приповетке, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр. 1061-1068.

<sup>255</sup> Х, Волтеров *Кандид* у преводу Милана С. Недића, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 42, стр. 416.

Госпође де Стал и других. На крају је аутор закључио да је превод Милана С. Недића тачан и лак. У овом часопису 1930. у два наставка објављен је чланак Стевана Јосифовића „Волтер старога века“.

Волтер се помиње и у чланку „Пушкин и француска књижевност“ који је изашао у *Страном прегледу* 1937. године. Аутор текста, Илија Голенишчев–Кутузов тврди да је најјачи утицај на Пушкина имао Волтер, кога је сматрао још од детињства великаном XVIII века.<sup>256</sup> Ипак је касније осудио Волтера који је био против религије, за разлику од Пушкина према коме религија представља вечити извор песништва код свих народа.

Никола Банашевић у чланку „Експанзивна моћ француске књижевности“ наводи да је Волтер „филозоф имао већи утицај него Волтер песник.“<sup>257</sup> Његова дела *Есеј о обичајима* и *Филозофски речник* стичу симпатије моћних владара, Фридриха II и Катарине II, а очаравају и самог папу Бенедикта XIV.

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављен је одломак „Визија рата у XVIII веку“ из Волтеровог *Филозофског речника* у преводу Анђе Кусундић.

#### ДЕНИ ДИДРО (1713–1784)

У часопису *Дело* 1909. године објављен је чланак Гргура Берића „Денис Дидро“. Аутор текста је прво писао о XVIII веку, истакавши да је то „век филозофски, мало књижеван и мало регионалан. Најбоља новела Дидроа је *Синовац Рамов*. То је дело занимљиво, дубоко и местимично надахнуто песничким дахом. У њему Дидро даје своје гледиште на свет. Дидро је радио на филозофији, науци, уметности, књижевности, на праву, на историји“.<sup>258</sup>

Исте године објављено је у наставцима Дидроово дело *Рамов нећак* у преводу Милице Марковић.

#### ПЈЕР-ОГИСТЕН КАРОН ДЕ БОМАРШЕ (1732–1799)

Богдан Поповић се одазвао молби уредништва *Српског књижевног гласника* и 1925. године уступио им је одељак из своје студије о Бомаршеу, од које су раније штампани неки одломци у *Отаџбини* и *Делу*. Студија носи назив *Бомарше*. Поповић је углавном писао о Бомаршеовом животу, а посебно се задржао на његовом боравку на двору Луја XV.

<sup>256</sup> Кутузов-Голенишчев Илија, Пушкин и француска књижевност, *Страни преглед*, 1937, стр. 169-191.

<sup>257</sup> Банашевић Никола, Експанзивна моћ француске књижевности, *Јужна Србија*, 1924, стр. 20-25.

<sup>258</sup> Берић Гргур, Денис Дидро, *Дело*, 1909, књ. 50, стр. 282-285.

Бомарше је познат по *Фигаровој женидби* тј. *Фигаровој свадби*, како је код нас први пут преведен наслов овог дела.

Боравећи на двору, Бомарше је схватио да се таленат и знање мање цене од порекла и богатства. Његов Филоро ће, непосредно пре Револуције, изговорити ове чувене речи: „Племство, имање, положај, звања, све вас то чини тако охолим! Зато што сте велика господа, држите да сте и велики умови.“<sup>259</sup>

У нашој књижевној периодици, као се види, XVIII век је приказан као век филозофије и енциклопедиста. Први превођени писац из овог века је Волтер (преведен 1825. у *Летопису Матице српске*). Жан Жак Русо се преводио због педагошких, филозофских и политичких идеја.

---

<sup>259</sup> Поповић Богдан, Бомарше, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 15, стр. 111-120.

### 3.3.5. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ XIX ВЕКА: романтизам, реализам, натурализам

Француски писци XIX века често су заступљени у нашој периодици до 1941. године. У часописима се највише писало о романтичару Игоу. Објављивана су и његова дела.

Године 1905. у *Летопису Матице српске* објављен је текст тада чувеног књижевног критичара Јована Скерлића „Поглед на данашњу француску књижевност“. Скерлић је дао детаљно тумачење историје француске књижевности, са посебним освртом на француску књижевност тог доба, тј. на крај XIX и почетак XX века.

Скерлић је своју студију поделио на три целине: поезија, проза и драма. Посебно се осврнуо на социјалну димензију француске књижевности. Према његовом мишљењу, уместо некадашњег догматичког натуралистичког романа, дошао је „роман унутрашњег живота и социјални роман“.<sup>260</sup> Уместо хладног, научног неузбудљивог романа Флобера и Золе, јавила се потреба да роман преузме извесну социјалну улогу, као и да узме учешће у општој борби.

Тај социјални елемент се редовно јављао у виду саосећања и љубави према мањем и слабијем делу народа, у жељи да се већина човечанства усмери ка вишем, садржајнијем и достојнијем животу. Оваква тежња се јављала код Золе, Додеа, Анатола Франса, браће Они, Декава, Естоније, браћом Маргарити, Мирбоа. Изгледа да се изгубила она фатална подвојеност мисли и акције и да су се живот и књижевност поново спојиле у складну целину.

Крај XIX века веома подсећа на крај XVIII века, „на оно нестабилно доба пре Револуције, када се један нови свет лагано и у трзавицама рађао, а стари свет грчевито се отимао од загрљаја смрти“.<sup>261</sup> Када је реч о драми, Скерлић је сматрао да се на доба од 1850–1860. може гледати као на један од најсјајнијих периода у историји француске драме. Александар Дима син и Емил Ожије су почели да уносе реалистичке елементе у драму. Нови правац је почео реакцијом против Скрибове конвенционалне комедије.

Према Скерлићевом мишљењу, позоришни стил је био неприродно речит, израђен, удешаван, препун духа и досетака. Велики писци нове школе покушавали су да изнесу своја дела на позорницу: Гонкури са *Отаџбином у опасности* (представљеном тек 1889) и *Анриетом Марешал* (1865) учинили су први покушај реалистичке, документоване драме, али са пуно недостатака и недовољно вештине, а уосталом и без успеха. *Арлезијанка* од

---

<sup>260</sup> Скерлић Јован, Поглед на данашњу француску књижевност, *Летопис Матице српске*, Нови Сад, 1905, свеска 213, стр. 1-38.

<sup>261</sup> Наведено дело, стр. 1-38.

Алфонса Додеа (1872) у почетку није постигла успех и тек када се укус публике временом променио, ово дело је добило заслужено поштовање.

Зола, неуморни радник и борац по темпераменту, био је отпочео дугу борбу против Диме сина, Ожиеа, Сардуа и Фејеа за једну слободну, широку драму, блиску природи. Осим својих многобројних критичких чланака из области драмске критике, он је окушао срећу и на позорници. *Тереза Ракен* је његово најзначајније позоришно дело, једна страховита драма свакодневног вулгарног живота у којој су представљени слаби људи бачени на милост и немилост слепим силама наслеђа и средине. У одбрану драме устао је Сарсе. Према његовом мишљењу драма представља нарочити књижеви род, који треба да се води нарочитим правилима која произилазе из њене природе; и она представља општи, популарни род. Он је, као и Дима, сматрао да би драмски писац требало да се допадне широкој публици.

У *Српском књижевном гласнику* Душан З. Милачић је приказао најновије дело Пјера Мартиноа „Француски натурализам“. Према речима Милачића, писац је дао „савесно израђен преглед француског натуралистичког покрета (1870–1895). Натурализам представља тенденције које су владале француским романом и драмом после 1870. године, под трећом Републиком, у доба свемоћног тријумфа позитивистичког духа. Натурализам је наставак реализма и његово претеривање, истиче Мартино.

Према дефиницији „натурализам је репродукција природе, научна и позитивистичка књижевност.“<sup>262</sup> Утицаји су били филозофско-научни и књижевни. Огист Конт, Клод Бернар, Тен, који је био теоретичар реализма, утицао је на Золу. Реалисти Гистав Флобер са *Госпођом Бовари* и Браћа Гонкур са својим документарним романима и са својим историјама француског друштва, били су књижевни обрасци натуралистичког романа. Највећи представник натурализма био је Емил Зола. „Око 1890. године моћ натурализма и позитивизма опада. Долазе једна за другом књиге које наговештавају нове тенденције. Натурализам неумереног заноса постепено уступа место умеренијем, мирнијем и мање амбициозном реализму, закључује Милачић на основу књиге Пјера Мартиноа.“<sup>263</sup>

---

<sup>262</sup> Милачић З. Душан, Пјер Мартино: Француски натурализам, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 53-59.

<sup>263</sup> Милачић, наведено дело, стр. 53-59.

## ВИКТОР ИГО (1802–1885)

Интерсовање за Виктора Игоа било је веома велико у периодици која је предмет овог рада. Виктора Игоа је на српски језик још 1838. године први превео Теодор Павловић, који га је прогласио „првим међу данас живи лепи духова француски.“<sup>264</sup> Али је његов култ порастао седамдесетих година, после превода *Јадника*.

Да би упознао српску читалачку публику са највећим песником романтичарске школе која је узбунила и покренула духове у целој Европи, уредник *Серпског народног листа* Теодор Павловић је штампао у свом листу 1838, у 47. и 48. броју целу Игоову приповетку под насловом „Жан Клуд“. Уз превод је додао: „Виктор Хиго први је између данас живећи лепи духови француски и представник романтичарског писања. Хтели смо, дакле, и нашим читаоцем вкус данашњи француски романтичарски списатељи да из ове приповетке познати дамо.“<sup>265</sup>

Младе генерације у периоду око 1865. године у Игоу нису виделе само романтичарског песника, већ и песника слободе, моћног борца против неправде и насиља, заштитника слабих и потиштених. У то време су се штампали преводи Игоових социјалних романа. Дивљење према Виктору Игоу достигло је свој врхунац 70-их година. Култ Виктора Игоа био је необично јак међу присталицама нових идеја.

Исте године када је роман *Јадници* штампан на француском језику (1862), почетак овог романа објављивао се у 43, 44. и 45. броју *Трговачких новина* под насловом *Очајници*. Преводилац је био Мита Ракић.

Године 1866. *Вила* је објавила Игоову приповетку „Је ли свему крај испод шест стопа земље?“ Име преводиоца није наведено.

У *Матици* је 1868. године у рубрици „Књижевне белешке“ објављено да је у Београду изашла књига *Сиромах Клавдије* од Виктора Игоа, а да је ову приповетку на српски језик превео Владимир Николић. Истиче се да је књига намењена сиромашњем слоју друшта и да кошта један грош. „То није само гола приповетка: Хиго увек има пред очима неку племениту мисао. Ту се налази питање о смртној казни и образовању народа. Маса од књиге ће се научити нечему корисном.“<sup>266</sup>

Игоово дело *Моји синови* изашло је у 24, 25. и 26. броју *Радника* за 1891. годину, а потом је штампано као посебна књига.

Роман *Деведесет трећа* излазио је 1874. године (годину дана после публикавања на француском језику) у *Будућности*, у бројевима 6–10.

---

<sup>264</sup> Данић-Станојчић Јелена, *Виктор Иго у нашим новинама и часописима(1838-1918)*, Анали Филолошког факултета, Београд, 1961, стр. 151-187.

<sup>265</sup> Данић- Станојчић, наведено дело, стр. 151-187.

<sup>266</sup> Непознати аутор, *Сиромах Клавдије* од Виктора Игоа, *Матица*, 1869, књ. 20, стр. 683-685.

У *Даници* се среће Игоово име још 1861. године у једном кратком ананимном напису о Мишлеу. Роман *На белом хлебу*, који представља протест против смртне казне, излазио је у *Даници* 1866. Преводац је био, по свему судећи, уредник *Данице*, Ђорђе Поповић.

Године 1881. у *Јавору* је изашао Змајев превод Игоове песме „Једној девојци“. „Први пољубав“, део романа *На белом хлебу* штампан је у *Јавору* 1887. У истом листу изашле су преводу Мите Поповића песме „Рака и ружа“ и „Атлант и брда“. Последњи преведен Игоов роман је роман *Богородичина црква у Паризу*.

*Матица* је објавила *Поморце* Виктора Игоа 1865.

У рубрици „Представе у Народном позоришту“ *Звезда* је 1894. године представила драму *Анцило* у три чина, коју је превео Драгутин Јовановић.

У *Бранковом колу* 1902. објављен је текст „Стогодишњица Виктора Игоа“ у којем се наводи да је Француска „прославила свог великана, а тај који је био њена крв, припадао је свима народима. Његово је велико име Виктор Иго, име које би доликовало боговима на Олимпу. Диве му се они који трпе, понижени и увређени.“<sup>267</sup> *Бранково коло* је донело 1906. године низ песма из *Contemplations*, 1908. Војислав Илић је за овај часопис превео песму „Светлана“, а 1911. Божидар Ј. Николић је у *Бранковом колу* превео две песме у прози Виктора Игоа „Дете“ и „Месечина“.

Београдска *Звезда* је 1894. године објавила Игоову песму „Једној жени“, а 1899. песме „Синоћ“ и „Песму о свечаности Нероновој“ у преводу Андрије Ивановића.

У *Искри* су објављене две Игоове песме у преводу Милана Ракића.

У београдском радикалском листу *Дело* 1902. године изашао је превод чланка Х. Беранжеа „Виктор Иго и ренесанс француски“. Текст је објављен поводом стогодишњице рођења Виктора Игоа коју је славила Француска и „цело човечанство“.<sup>268</sup>

*Босанска вила* је 1909. године објавила две Игоове песме, а 1913. једну.

У *Летопису Матице српске* године 1911. објављен је текст Веснић Миленка „Виктор Иго и Срби“. Аутор текста сматра да је Иго још у детињству слушао о Србима. У песми „Расрђени Дунав“ из 1828. године пише: „Београд и Земун вечно ратују...Земуне, Београде, шта вам је?“<sup>269</sup> Иго је објавио у Паризу, у јеку српско-турског рата, проглас *За Србију*, у којем каже: „Један народ се убија. Где? У Европи. Има ли сведока томе чину? Један: цео свет...Час је стигао да се подигне глас.“<sup>270</sup> У тексту је такође забележено да су

<sup>267</sup> Х, Стогодишњица Виктора Игоа, *Бранково коло*, 1902, стр. 207.

<sup>268</sup> Х, Беранже, Виктор Иго и ренесанс француски, *Дело*, 1902, књ. 23, стр. 66-80.

<sup>269</sup> Веснић Миленко, Виктор Иго и Срби, *Летопис Матице српске*, 1911, књ. 281, стр. 1-12.

<sup>270</sup> Веснић, наведено дело, стр. 1-12.

међу Србима који су присуствовали сахрани великог песника било истакнутих наших научних, политичких и књижевних радника.

Виктор Иго је заступљен и у *Српском књижевном гласнику*. Године 1903. објављен је Игоов „Натпис из легенде векова“ у преводу Симе Пандуровића.

Године 1904. у рубрици „Позоришни преглед“ Милан Ракић је представио његову драму *Краљ се забавља*.

У овом часопису 1912. године Паулина Лебел је у наставцима објавила чланак „Виктор Иго у српској књижевности“. У чланку се говори о преводу Игоових дела у Србији, као и о њиховом приказивању у позориштима. Она је истакла да је култ Виктора Игоа био веома јак седамдесетих година међу присталицама „нових идеја“.<sup>271</sup> Интересовање за Виктора Игоа у овом часопису се наставило и у периоду између два светска рата. Тодор Манојловић је 1930. године превео следеће песме Виктора Игоа: „Понекад кад спава“, „Заласци сунца“, „Јунске ноћи“.

Милан Предић је 1935. написао текст „Виктор Иго у мишљењу страних писаца“. Станислав Винавер је 1936. писао о комаду Виктора Игоа *Риј Блас* и дао приказ књиге *Виктор Иго* која је те године изашла у Београду.

Године 1938. у *Српском књижевном гласнику* објављен је чланак „Виктор Иго као кријумчар“. Име аутора чланка није наведено.

Песма Виктора Игоа „Туга Олимпијева“ у преводу Милоша Ђорића објављена је 1939. у овом часопису. У рубрици „Прикази и белешке“ ове године објављен је чланак „Виктор Иго и данашња Француска“. У рубрици „Позоришни преглед“ у *Српском књижевном гласнику* 1941. године објављено је да се позоришни комад *Риј Блас* Виктора Игоа игре те сезоне у позоришту у Скопљу.

Наш познати романиста Миодраг Ибровац у часопису *Страни преглед* 1935. написао је студију „Виктор Иго“. Према његовом мишљењу „Џиновска фигура Виктора Игоа испуњава XIX век као Волтерова XVIII. Оличење романтичарског покрета, он је изражајнији геније највећи у француској књижевности, можда у светској: краљ речи и стиха.“<sup>272</sup> У чланку је дао Игоову биографију и приказ његових дела. На крају је дошао до закључка да балкански народи дугују посебну захвалност Виктору Игоу „што је свој моћни глас дизао за ослобођење њихових домовина“,<sup>273</sup> а о Игоовом утицају у нашој књижевности требало би посебно говорити.

---

<sup>271</sup> Лебел Паулина, Виктор Иго у српској књижевности, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 2, стр. 527(1. део); стр. 842 (2. део)

<sup>272</sup> Ибровац Миодраг, Виктор Иго, *Страни преглед*, 1935, стр. 21-35.

<sup>273</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 21-35.



Исте, 1935. године, Светислав Петровић је написао чланак „Виктор Иго“ у часопису *Јавност*. У овом часопису је исте године у рубрици „Позориште“ објављено да је премијером Игоове драме *Руј Блаз* београдско позориште прославило педестогодишњицу смрти Виктора Игоа.

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављен је текст др Ђорђа Тасића „Културно наслеђе Француске“, а после текста објављени су преводи француских песника, међу којима је и „Песма“ Виктора Игоа коју је превео Милан Ракић.

Иго је у књижевној периодици која се у овом раду проучава, и уопште у нашој штампи, заступљен почевши од 1838. па све до почетка Другог светског рата. Социјалистичка штампа и напредни грађански листови који су пропагирани либералне идеје писали су о Игоу више него конзервативни листови.

У *Отаџбини* 1875. године, наш познати политички и културни радник тога доба, књижевни критичар Андра Николић, пише: „Узмите да прочитате *Јаднике*, читајући, ви ћете се забављати, али се ни близу не може да примакне вредност те забаве огромној вредности онога што сте научили док сте ту књигу прочитали.“<sup>274</sup>

У Србији, која је седамдесетих и осамдесетих година XIX века била у непрестаном друштвеном и политичком превирању, Игоово књижевно дело, тако обимно и разноврсно, наилазило је непрестано на интересовање и одобравање, а често и на дивљење.<sup>275</sup>

Игоа су веома ценили и наши књижевни критичари Јован Скерлић и Богдан Поповић. Скерлић је у *Социјалдемократу* објавио у целини преведен Игоов говор посвећен проблемима социјализма. Подједнако је био популаран и као песник и као романописац, али и као драмски писац. Иго се такође помиње у свим приказима историје француске књижевности који су објављивани у часописима. Био је веома популаран у Србији, како због социјалних и патриотских идеја, тако и због свог стила.

Прикази извођења Игоових драмских дела на позорници у часописима:

Игоов таленат, првенствено лирски, поред романа, стварао је и драмска дела. У репертоару наших првих позоришних дружина среће се релативно рано име Виктора Игоа. Наши књижевни листови редовно су обавештавали читаоце о репертоару београдског, новосадског, нишког и скопског позоришта.

Забележено је да је још 1842. године „летеће дилетантско друштво“ које је из Загреба дошло у Београд приказало представу *Анђело, тиранин из Падуе*. О том комаду је

<sup>274</sup> Николић Андра, *Отаџбина*, 1875, стр. 490-491.

<sup>275</sup> Данић-Станојчић Јелена, *Виктор Иго у нашим новинама и часописима (1838-1918)*, Анали Филолошког факултета, Београд, 1961, стр. 159.

изашао приказ Јована Ст. Поповића у додатку 17 *Новина сербских* за 1842. годину. Он је исте године дао приказ и *Ернаниа*.

Дилетантска дружина у Београду приказвала је представе са извесним прекидима, све док није организовано стално позориште. Поред Виктора Игоа, од француских писаца били су заступљени Волтер и Молијер.

Од Виктора Игоа је 1865. представљена *Марија Тудорова* или *Три дана из живота једне краљице*, драма у осам раздела, у преводу Антонија Зоричића, али са немачког језика. Драма се поново играла код нас 1869. године и примљена са одушевљењем с једне стране и с негодовањем са друге. Ускоро, 1872. године, преведена је, опет с немачког језика *Лукреција Борџија*. Наишла је на критике, али се више пута приказивала.

Светислав Вуловић, наш критичар из тог периода, у вези са овом представом рекао је следеће: „Лукреција Борџија без сумње не може издржати суда естетичкога, али ће она за дуго остати победилац у позоришту.“ Давала се и 1895. (четири пута), 1896. (три пута), 1875, 1899, 1900, 1901, 1902, 1904 (по једанпут). *Руј Блас* је драма која је код нас представљена 1875, у преводу Драгутина Н. Јовановића. Приказана је 1935. Тек 1880, готово четрдесет година после превода Јована Ст. Поповића, поново се давао *Ернани* на нашој позорници, сада у преводу Милоша Пејиновића.

У листу *Звезда* 1894. године, у рубрици „Представе у Народном позоришту“, наводи се даје представа *Тврдица*, комедија у пет чинова коју је превео Владан Ђорђевић.

Позоришни извештач *Отаџбине*, Хаим Давичо најпре је високо оценио Виктора Игоа, а о преводу је истакао: „Драмски Игоов стил, испресецан као уздах, речит, потресен, пун страсних звукова, тај стил тако битан слави Игоовој, не познасмо више у српском преводу.“<sup>276</sup>

Давичо је у истом листу приказао и представу *Мара Делормова* која је играна 1881. и 1889. године у преводу Милоша Пејиновића, коју је публика примила са „апатијом“. Он је напоменуо да је овај Игоов комад „историја специфичне француске љубави, али нема снагу Шекспирових љубавних комада.“<sup>277</sup> *Племићи* су представљени 1883. године, али нису имали репризу.

*Краљ се забавља*, комад који је био забрањен за време династије Обреновића, представљен је 1904. Преводиоци, Сима Пандуровић и Милутин Чекић, уложили су много труда приликом превода стихова. Комад *Звонар Богородичине цркве* је често представљан (у периоду од 1872. до 1907. године чак 44 пута). Исти случај је био и са *Јадницима*. Године 1901. даје се *Деведесет трећа*.

<sup>276</sup> Давичо Хаим, *Ернани* Виктора Игоа -Позоришни преглед, *Отаџбина*, 1880, књ. 5, стр. 700.

<sup>277</sup> Давичо Хаим, *Мара Делормова* Виктора Игоа, *Отаџбина*, 1880, књ. 5, стр. 145.

У београдском позоришту играле су скоро све Игоове драме: *Анђело* (1841), *Ернани* (који је игран у Крагујевцу 1842. године), у преводу Јована Ст. Поповића, *Лукреција Борџија* (1872. године у Београду) у преводу Милана А. Симића, опет *Анђело* (1877), у преводу Драгутина Н. Јовановића; затим поново *Ернани* (1880), овога пута у преводу Милоша Пејиновића, као и *Мара Делормова*; затим *Племићи* (1883) у преводу Јована Несторовића, *Краљ се забавља* (1904), у стиховима Симе Пандуровића и Милутина Чекића, *Риј Блас* (1935). Играле су и грубе немачке прераде Игоових романа: *Звонар Богородичине цркве* (1872) и *Јадници* (1878), збијени у свега два чина, као и *Деведесет трећа* (1901).

У рубрици „Позоришни преглед – репертоар у Скопљу“ 1941. године у *Српском књижевном гласнику* објављено је да се те године давала драма *Риј Блас* Виктора Игоа.

У *Бранковом колу...* у рубрици „Позоришни преглед“ пише да се те године у Народном позоришту играла драма *Тврдица*, комедија у пет чинова коју је превео Владан Ђорђевић. *Анђело*, драма у три чина од Виктора Игоа коју је превео Драгутин Јовановић такође се играла те године у Народном позоришту.

#### АЛЕКСАНДАР ДИМА - Отац и Син

Дела Алексадра Диме Оца и Александра Диме Сина почела су врло рано да се објављују у нашој књижевној периодици.

#### АЛЕКСАНДАР ДИМА ОТАЦ (1803–1870)

Новелета *Двор Ердицијејев* Александра Диме објављена је 1867. године у *Даници*. Преводилац се потписао иницијалима Ј. Р. Следеће, 1868. године, објављено је његово дело у наставцима *Ко је убица?* Преводилац дела се потписао иницијалом К.

Приповетка Александра Диме „Генерал Дима на клаузен мосту“ у преводу Лисерона објављена је 1900. године у *Зори*.

У *Делу* је 1897. године у рубрици „Позоришни преглед“ представљена „чиста, пунокрвна француска драма, украсно и лепо дело великог генија Диме Оца, *Госпођица од Бел Ила*.“ Затим је дата радња драме, уз напомену да је код нас ово дело превео Душан Л. Ђокић, и да је „превод чист“.<sup>278</sup>

У *Звезди* је 1898. објављена приповетка „Под гилотином“ у преводу В. Ј. Рајића.

---

<sup>278</sup> Бор. П, *Госпођица од Бел Ила* – Александар Дима, *Дело*, Позоришни преглед, 1897.

## АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН (1824–1895)

У *Зори* је 1897/1898. у наставцима објављена драма *Дениза* Александра Диме Сина у преводу Милана Вл. Ђорђевића.

Од Александра Диме Сина у *Јавору* 1893. године објављен је у наставцима роман *Љубав и захвалност* у преводу Јована М. Јовановића и Михајла Р. Поповића.

У *Бранковом колу* објављена је *Дениза*, драма у четири чина у преводу Милана Вл. Ђорђевића која је прештампана из *Зоре* за годину 1897/1898.

У *Делу се* 1896. године, у рубрици „Хроника – српско позориште“ уз напомену да је позориште једини облик уметности који се тада неговао у Србији, наводи да се у београдском позоришту даје *Дама с камелијама* Александра Диме Сина.

Исте године је у рубрици „Друштвени живот – позоришни преглед“ дат кратак извештај о комедији Диме Сина *Полусвет*. У комедији се ради о женама из високих друштвених кругова које су проузроковале скандале и тако укаљале име себи и својој породици, напоменуо је аутор овог чланка.<sup>279</sup>

У *Звезди се* 1898. године у рубрици „Позоришна хроника“ наводи да је представа која се играла у Народном позоршту у Београду, *Данишеви*, драма у четири чина коју је написао Александар Дима Син. У истој рубрици 1899. године објављено је да се у Народном позоршту у Београду игра комедија у пет чинова *Женски пријатељи* Александра Диме Сина.

У *Бранковом колу* 1895. године у рубрици „Књижевност“ објављен је чланак „Александар Дима“ у којем се објављује смрт Александра Диме Сина тј. Млађег, како је аутор текста назвао овог француског писца. У тексту се говори о Диму Оцу (Старијем) и Дими Сину (Млађем). Аутор текста тврди да је Дима Отац „вештак у писаној речи, а вештак над вештацима у речи, која се са позорнице чује.“<sup>280</sup>

Даље истиче да у целој литерарној историји није било таквог примера – да су и отац и син били писци. Дима Отац је стварао у време романтизма и отварао пут романтичарима, а Дима Син је стварао у време реализма. Дима старији је драматизовао три века бурне француске прошлости. Дима млађи је прво писао песме, а затим романе и драме.

У *Босанској вили* објављена је једна врста некролога „Поводом смрти Алексадра диме Млађега“ из пера Д- Ђ. Омчикуса из Беча. Чланак почиње „високопарно патетичним

<sup>279</sup> Непознати аутор, .Александар Дима Син: *Полусвет*, Позоришни преглед, *Дело*, 1896, књ. 10.

<sup>280</sup> Судерман Х, Александар Дима, *Бранково коло*, Књижевност, 1895, стр. 694-701.

тоном, бомбастичним, привитимним стилем“, како је описао Мидхад Шамић: „у четвртак 28. новембра закукала је кукавица над Паризом, а француска се завила у црно...Име овог

писца свјетли као алем камен у француској књижевности, провлачи се широм цијелог образовног свијета – па и код нас Срба, дакако.“<sup>281</sup>

Затим је истакао да не жели да пише о биографији Александра Диме Млађег. Стао је у одбрану Димове драме *Госпођа с камелијама*, која по њему није била ни најмање неморална, како су неки наши критичари тврдили.

Омчикус је одлучио да ово дело преведе на српски језик и добио је дозволу аутора комада коме се обратио. Међутим, у новосадском позоришту рекли су да је комад преведен у Београду, али да је после „две представе свечано пао, а у новосадском позоришту нису ни покушали да га изнесу пред публику.“<sup>282</sup> На крају се аутор чланка обратио „српским моралистима који мисле да се блудница не може преобратити и чистој љубави предати“ и поручио им да добро проуче ово дело.<sup>283</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1904. године, у рубрици „Позоришни преглед“ објављен је текст *Клодова жена* – драма у три чина од Александра Диме Сина. У истом часопису 1923. године у рубрици „Белешке“ објављен је чланак „*Госпођа с камелијама* - о роману Александра Диме Сина“ у преводу Марка Цара.

Године 1925. такође у рубрици „Белешке“ Јаша Продановић је написао приказ књиге *Александар Дима: Три мускетара*. Књигу је превео Душан Л. Ђокић, а изашла је у Београду у издању књижаре „Време“.

У *Летопису Матице српске* 1905. године у тексту „Поглед на данашњу француску књижевност“ Јован Скерлић је написао да су Александар Дима Син и Емил Ожије почели да уносе реалистичке елементе у драму. „Дима Син је сматрао да би драмски писац требало да се допадне широкој публици.“<sup>284</sup>

У часопису *Стожер* 1934. године у рубрици „Позоришни преглед“ објављено је да совјетски режисер Мајерхолд спрема чувени позоришни комад Александра Диме *Дама с камелијама* за позориште у Москви.

---

<sup>281</sup> Шамић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа „Босанска вила“ (1885-1914)*, Свјетлост, Сарајево, 1982.

<sup>282</sup> Шамић, наведено дело

<sup>283</sup> Шамић, наведено дело

<sup>284</sup> Скерлић Јован, Поглед на данашњу француску књижевност, *Летопис Матице српске*, 1905, књ. 213, стр. 1-38.

## ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК (1799–1850)

У тексту Душана Милачића „Последње расправе о Балзаку“ – I део, који је изашао у *Страни прегледу* 1933. године, истиче се како се у то време ни о једном француском писцу није писало толико често као о Балзаку. Балзак је сваким даном постајао све актуелнији. Књиге, студије, чланци и белешке из дана у дан умножавале су већ богату литературу о овом „универзалном генију за ког је речено да је књижевник који заслужује више но иједан светски писац славну похвалу да је био човек који је после Бога највише створио.“<sup>285</sup> Балзак је имао занимљиву судбину да у другим земљама буде много раније прихваћен и вољен него у својој отаџбини.

У истом тексту, а у другом делу који је написао Милан Марковић, каже се да се ретко о коме писцу толико писало у последње време у Француској и на страни као о Балзаку. Занимљиво је да се и у Немачкој о њему много говорило. Марковић је рекао да је Душан Милачић био „добар познавалац Балзака, његовог позоришта и уопште француског позоришта“.<sup>286</sup>

*Страни преглед* је такође 1934. године објавио текст „Две нове тезе о Балзаку“. Аутор текста се потписао иницијалом М. М. Ради се о две студије Софије Корвин – Пјотровске које су написане на француском језику: „Балзак и словенски свет“ и „Балзак и Пољска“. У првој студији говори се о утицају Балзака на словенске књижевности, а у другој о Балзаковом утицају на пољску књижевност. Аутор текста је напоменуо да је писац ове две студије „понет кадкад и својим жарким патриотизмом што може одвести необјективности.“<sup>287</sup>

У листу *Вила* који је излазио у Београду од 1865. до 1868. године објављен је чланак „С Богом“ из Балзакових *Филозофских студија*.

У *Српском књижевном гласнику* 1901. године у наставцима је објављен текст „Балзак – његов живот и карактер“, есеј Хиполита Тена. У есеју је Тен истакао да је „Балзак био Парижанин по својим навикама, свом духу, својим наклоностима.“ Затим је напоменуо да „многим људима тешко пада читати Балзака; стил је његов мучан, претрпан, мисли су набацане и једна другој сметају. Замршени заплети држе дух као у гвозденим

<sup>285</sup> Милачић З. Душан, Последње расправе о Балзаку, I део, *Страни преглед*, 1933, стр. 108-111.

<sup>286</sup> Марковић Милан, Последње расправе о Балзаку II део, *Страни преглед*, 1933, стр. 111-112.

<sup>287</sup> М. М. Две нове тезе о Балзаку, *Страни преглед*, 1934, стр. 176-177.

кљештама; страсти нагомилане и плаховите, тутње и пламте као разбуктана пећ.“<sup>288</sup> Преводилац овог есеја са француског био је Богдан Поповић.

Исте године објављивао се у наставцима Балзаков роман *Евгенија Гранде*, у преводу Душана Л. Ђокића.

Године 1931. објављен је текст Фернана Балданспержеа „Балзак или Пруст?“ У тексту се напомиње да је Марсел Пруст волео Балзака, хроничара читавог једног друштва. Према мишљењу Балзака и Пруста, уметност даје рељеф животу на узбудљив и другачији начин него што то чине обичне силе које управљају просечним људима. Оба писца су била очарана аристократијом свог времена, помало прелазећи у снобизам.<sup>289</sup>

У *Српском књижевном гласнику* године 1936. Душан З. Милачић је написао већу студију о Балзаку „Драматичне године Балзаковог живота.“ У тексту је дата биографија овог француског писца, уз посебан осврт на његов љубавни живот. У почетку, према речима Милачића, „Балзак не остварује своје снове и своје књижевне амбиције.“<sup>290</sup>

Појава *Последњег Шуана* један је од најзначајнијих датума у Балзаковој књижевној еволуцији. Охрабрен првим успехом, „нестрпљиви освајач славе пише неуморно и без предаха“.<sup>291</sup> Прве приповетке *Слике из приватног живота* представљале су ново откриће Балзаковог генија. Животна истина у сликању личности и њихових средина, оригиналност и новина дела наговештавале су романијера изузетног дара.

Велика слава и праведна оцена његовог генија дошла је тек после смрти. После *Пуковника Шабера*, *Гопсека*, два његова мала ремек-дела, *Шагрenske коже*, *Турског попе*, Балзак је постао врло позната личност, писац у моди, чија је плодност задивљавала и обесхрабривала. Балзак је много радио, роман *Чича Горио* написао је за четрдесет дана. *Евгенија Гранде* је „истовремено књижевни тријумф и велики љубавни догађај“.<sup>292</sup> Овај роман представља ремек-дело реалистичке уметности и нежне поезије. Иако још није нашао коначни назив, Балзак је почео да наслућује јединство свог горостасног дела које ће представљати огледало целог једног доба. На крају, Милачић је закључио да је Балзак више него Шекспир у потпуности заслужио, похвалу да је био „човек који је после Бога највише створио“.<sup>293</sup>

У тексту Миливоја Ристића „Страни писци у нашим преводима“ који је објављен 1940. у *Српском књижевном гласнику* истиче се да је „Народна просвета“ објавила целокупна дела Оноре де Балзака, заједно са Достојевским, Толстојем, Тургеневим и

---

<sup>288</sup> Хиполит Тен: Балзак - Његов живот и карактер ( с француског превео Богдан Поповић), *Српски књижевни гласник*, 1901, њ. 1, стр. 257-274; књ. 2, стр. 50-60.

<sup>289</sup> Фернан Балдансперже, Балзак или Пруст?, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 33, стр. 101-107.

<sup>290</sup> Милачић З. Душан, Драматичне године Балзаковог живота, *Српски књижевни гласник*, 1936, стр. 438-452.

<sup>291</sup> Наведено дело, стр. 438-452.

<sup>292</sup> Милачић З. Душан, Драматичне године Балзаковог живота, *Српски књижевни гласник*, 1936, стр. 438-452.

<sup>293</sup> Милачић, наведено дело, стр. 438-452.

Чеховом, а да је Задругин „Забавник“ који је излазио једном годишње објавио Балзакову *Евгенију Гранде*. Такође се напомиње да је наша књижевна публика самим тим добила скоро све велике писце и велика дела у добром преводу.

У часопису *Књижевни југ* 1919. године у рубрици „Позоришни преглед“ објављен је текст „Балзак – *Mercadet ou le faiseur* – комедија у три чина, у преводу Николе Андрића. У тексту се истиче да је, као Шатобријан, Иго или Ламартин, и Балзак хтео да игра извесну улогу у политичком животу, али да су наше дивљење и поштовање усмерени ка његовој величанственој *Људској комедији*.

У тексту „Стогодишњица француског монументалног романа“ Е. Казмера који је објављен у часопису *XX век* 1938. године напомиње се да је „Балзак стварни творац романа свих времена“.<sup>294</sup>

У часопису *Мисао* 1931. године објављен је чланак Милоша Савковића „Трагом Балзака у романима Јаше Игњатовића“. Савковић тврди да је Игњатовић педесетих година XIX века боравио у Паризу, када је Балзак проглашен за „најбољег познаваоца савременог друштва“.<sup>295</sup>

Велике дискусије које су се водиле око савремених социјалних и моралних проблема, стављале су Балзаково дело под нарочиту призму и давале му огромну важност. У овој „балзакираној“ атмосфери провео је Игњатовић можда три године, а можда и четири, пише Савковић. Игњатовић је отворио врата утицају француског романа и његове школе код нас. Први његов роман *Милан Наранџић* показује троструки утицај Француза: Ле Сажа, Шанфлера и Миржеа, Балзака. Све своје личности Игњатовић је видео и познавао, као што је и Балзак познавао своје, закључио је Савковић.<sup>296</sup>

## МАРИ АНРИ БЕЛ СТЕНДАЛ (1783–1842)

У *Српском књижевном гласнику* 1921. године у рубрици „Из страних књижевности“ објављен је текст „Белешке једне жене о Бонапарти“. Наведено је само да је „од Стендала“.

У *Српском књижевном гласнику* 1903. године у рубрици „Књижевни преглед“ објављен је чланак Косте Куманудија „Стендал Бел од Артура Шикеа“. Кумануди каже да је Артур Шике био следбеник Тенове школе. Написао је књигу *Стендал Бел*. Стендал је у Француској постао познат тек осамдесетих година XIX века. Написао је романе: *Црвено и црно*, *Љубав*, *Пармски картузијански манастир*.

<sup>294</sup> Казмер Ернест, Стогодишњица француског монументалног романа, *XX век*, 1931, стр. 82-90.

<sup>295</sup> Савковић Милош, Трагом Балзака у романима Јаше Игњатовића, *Мисао*, 1931, књ. 36, стр. 257-279.

<sup>296</sup> Савковић, наведено дело, стр. 257-279.



У *Летопису Матице српске* 1929. године објављен је приказ Стенадловог романа *Црвени и црни* који је те године објављен код нас, а превео га је с француског језика Вл. Спасојевић. Предговор Емила Фагеа превео је Светислав Петровић.

Аутору овог приказа, који се потписао иницијалом Б. Б. (Милан Кашанин) изгледало је невероватно да је то наш први превод чувеног романа „великог Стендала“;<sup>297</sup> чији други славни роман *Картузијански манастир у Парми* чека свог преводиоца. Аутор ове белешке такође констатује да су код нас преведена скоро сва дела Ги де Мопасана и Анатола Франса, нека њихова дела и по неколико пута, Балзак је врло мало превођен, а Стендал уопште није превођен.

И поред богате преводне књижевности коју имамо, остаје још пуно првокласних писаца које треба превести. На крају закључује да је Српска књижевна задруга направила добар избор и нашла доброг преводиоца. Можда је само студију о Стендалу требало да напише неко од наших познавалаца овог француског писца.

У часопису *XX век* 1939. године дат је приказ књиге *Стендал и Вовнарг* која је објављена у Паризу 1938. године. У овој књизи се проучава колико је Вовнарг узео од Стендала, пошто су Стендала многи нападали да је узимао грађу из туђих дела.

## ГИСТАВ ФЛОБЕР (1821–1880)

Гистав Флобер је у мањој мери заступљен у нашој периодици XX века, нарочито у периоду пре Првог светског рата, а узрок томе је могао бити његов песимистички поглед на свет.

У *Српском књижевном гласнику* 1903. и 1904. године објављивао се роман *Госпођа Бовари* Гистава Флобера у преводу Душана Л. Ђокића.

Када је завршено са објављивањем романа, дата је дужа студија Боривоја Поповића о овом француском писцу под називом „Гистав Флобер“. Поповић је сматрао да је *Госпођа Бовари* боље Флоберово дело у односу на *Сентиментално васпитање*, а да је *Бивар и Пекише* недовршено дело. У његовим делима има елемената и реалистичког и романтичарског стила.

Поповић пише како је Флобер својим ликовима дао романтичне особине и да је реч о једном од највећих писаца у француској књижевности. Поповић је посебно похвалио Флоберов стил. Његов роман *Госпођа Бовари* најпре је „изазвао скандал и чуђење“.<sup>298</sup> Критика није била благонаклона, али је за успех дела значајна читалачка публика.

<sup>297</sup> Кашанин Милан, *Црвени и црни*, *Летопис Матице српске*, 1929, књ. 321, стр. 155 а-б.

<sup>298</sup> Поповић Боривоје, *Гистав Флобер*, *Српски књижевни гласник*, 1904, стр. 770-778.

Следеће, 1905. године, објављен је кратак текст „*Госпођа Бовари* на позорници“. Приповетка „Легенда о Светом Јулијану Гостопримцу“ Гистава Флобера објављена је у *Српском књижевном гласнику* 1912. године.

Године 1933. Душан З. Милачић дао је кратак приказ књиге која је те године изашла у Француској: Rene Dumensil: *Gustave Flaubert, l'homme et l'oeuvre*.

У часопису *Мисао* 1929. године објављен је текст Д. Радмиловића „Гистав Флобер“. Радмиловић је навео мишљење француског критичара Фагеа да је Флобер истовремено био романтичар и реалиста. Флобер романтичар написао је романе *Саламбо* и *Искушење светог Антонија*, а Флобер реалиста написао је *Госпођу Бовари*, *Сентиментално васпитање* и *Бивар и Пекуше*.

Радмиловић даље тврди да је „Флобер реалиста по своме дару опсервације и по своме схватању уметности.“<sup>299</sup> Он је такође био велики познавалац људске душе. Његов роман *Госпођа Бовари* може се узети као пример композиције романа.

У *Страном прегледу*, у тексту Милана Марковића „Иван Тургенев и Французи“, наводи се да је Тургенев веома ценио Флобера, пре свега јер је у његовом делу видео „романтичара реализма“.<sup>300</sup> За Тургенева је *Госпођа Бовари* једини добар француски роман, „најјаче дело овог века“, а Гистав Флобер најзначајнији француски писац.<sup>301</sup>

## ПРОСПЕР МЕРИМЕ (1803–1870)

У *Летопису Матице српске* 1907. године објављен је приказ студије Томе Матића „Проспер Мериме – мистификација“ која је те године изашла на осамнаест страна на немачком језику. Аутор текста је Тихомир Остојић. Он је истакао да је у питању „занимљив приказ наше народне поезије у Француској“.<sup>302</sup> Прво говори о Шарлу Нодјеу, а затим о Просперу Меримеу.

Најзнаменитије дело међу француским мистификацијама изашло је 1827. године анонимно у Стразбуру: *La Guzla au choix de poésies illyriques recueillies dans la Diplomatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzegovine*. Анонимни писац је у предговору навео да је дуго живео у илирским провинцијама и да му је мајка из Сплита. Током боравка у Илирији сакупљао је народне песме. Ова збирка „илирских песма“ оставила је утисак на читаоце и писце, па је енглески државник и књижевник Џон Боринг на енглеском језику издао 1827. године збирку српских народних песама. После су преведене на немачки и руски језик.

<sup>299</sup> Радмиловић Д, Гистав Флобер, *Мисао*, 1929, књ. 30, стр. 156.

<sup>300</sup> Марковић Милан, Тургенев и Французи, *Страни преглед*, 1933, стр. 191-205.

<sup>301</sup> Марковић Милан, Тургенев и Французи, *Страни преглед*, 1933, стр. 191-205.

<sup>302</sup> Остојић Тихомир, *Prosper Merimees Mystifikation kroaticher, Летопис Матице српске*, 1907, књ. 244, стр. 124-126.

Аутор текста навео је да су ове „тобожње народне песме измишљотина Француза Проспера Меримеа. Нити је он икада живео у нашим крајевима, нити је знао наше народне песме“.<sup>303</sup>

У другом делу ове расправе Матић је приказао свих тридесет Меримеових песама. У другом делу свог дела *Гусле* Мериме је признао да је све „пука мистификација.“ Мериме није познавао нашу народну поезију, али је у приказивању народних обичаја био углавном тачан. У томе му је помогао Фортис, који је описао живот и обичаје нашег народа у Далмацији. У четвртој и петој глави ове расправе Томић говори о песмама „Милош Кобилић“ и „Хасанагиница“.<sup>304</sup>

У *Српском књижевном гласнику* већ прве, 1901. године објављен је чланак Јована Скерлића „Проспер Мериме и његова мистификација српских народних песама“, а 1904. године исти аутор објавио је текст „Још једном о Гуслама Проспера Меримеа“.

Године 1905. године објављене су у наставцима две приповетке Проспера Меримеа: „Таманго“ и „Илска венера“. Превео их је Светислав Петровић. Дат је и приказ његове књиге *Коломба или крвна освета на Корзици*.

Ове и следеће, 1906. године, објављена је од Меримеа *Кроника о владавини Карла Великог* коју је превео Душан Л. Ђокић. У рубрици „Ситни прилози“ објављен је текст Војислава М. Јовановића „*Гусле* Проспера Меримеа у енглеској књижевности“.

Године 1908. Јован Скерлић је објавио чланак „Две нове студије о Меримеовој мистификацији српских народних песама“.

Године 1911. у овом часопису у рубрици „Књижевни преглед“ Јован Скерлић је у два дела представио књигу Војислава М. Јовановића *Гусле Проспера Меримеа*.

Светослав Петровић је 1914. године у *Српском књижевном гласнику* превео Меримеову приповетку „Матео фалконе“, а године 1922. приповетку „Заузеће шанца“.

У *Страном прегледу* у тексту „Један непознати превод Хасанагинице“ Миодраг Ибровац је говорећи о различитим преводима *Хасанагаинице* на француски језик навео и превод Проспера Меримеа ове наше песме у *Гуслама*. Клод Фориел, познавалац упоредних књижевних студија и професор Париског факултета, посебно је хвалио Меримеов превод *Хасанагаинице* (која је до тада била преведена у Француској четрнаест пута. Посебно се наглашава да је Мериме био писац од „очевидног и истинског дара“.<sup>305</sup>

---

<sup>303</sup> Остојић Тихомир, Проспер Мериме: Мистификација, *Летопис Матице српске*, 1907, књ. 244, стр. 124-126.

<sup>304</sup> Остојић, наведено дело, стр. 124-126.

<sup>305</sup> Ибровац Миодраг, Један непознати превод „Хасанагинице“, *Страни преглед*, 1927, стр. 171-172.

У овом часопису Миодраг Ибровац је написао и чланак „Два непозната превода Меримеових „Илирских песама“. Ибровац је истакао да је о изворима, успеху и значају Меримеових тобожњих „илираких“ песама писао Војислав М. Јовановић у својој исцрпној студији. Посебно поглавље посветио је „вештој мистификацији“. Енглези и Немци су почели да преводе Меримеа чије су *Гусле* у то време сматрали „једним од највећих потхвата највећег песника кога је свет икада познавао“.<sup>306</sup>

Било је много више превода Меримеа, али су остали необјављени када се ушло у траг „Меримеовој књижевној обмани“. Ипак, Ибровац је закључио да нови преводи Меримеа, који су верни и тачни, показују да је интерес за нашу народну поезију био већи него што изгледа и да „многа сведочанства тога интереса још покрива прах заборав“.<sup>307</sup>

### ШАРЛ НОДЈЕ (1780–1844)

Чланак Јована Скерлића „Француски романтичари и српска народна поезија – Шарл Нодје“ објављен је у *Српском књижевном гласнику* 1904. године. У овом чланку се истиче да је Шарл Нодје био један од врло познатих, цењених и плодних француских писаца прве половине XIX века, један од претеча и твораца романтичарске школе. Шатобријан га је називао својим драгим учеником, а Виктор Иго га је ословљавао са „учитељу“.<sup>308</sup>

Једно време је боравио у Љубљани где се упознао са нашим народним песмама. Ту је и написао роман *Јован Збогар*. Најважније дело којим су наша поезија и наши крајеви ушли у француску романтичарску књижевност била је једна збирка новела и словенских песама Шарла Нодјеа која је изашла 1821. године под насловом *Смара*. Још пре него што се ова збирка појавила, у књижевним круговима се говорило да Нодје спрема превод илирских народних песама. Скерлић је на крају закључио да је Шарл Нодје био човек који је у француску књижевност увео прве појмове о српској народној поезији и који је подстакао извесно интересовање за наше заборављене и запостављене крајеве.

И у *Летопису Матице српске* 1907. године помиње се име Шарла Нодјеа у тексту који говори о Просперу Меримеу. Аутор који се потписао иницијалом Тих. О. навео је да је познати француски романтичар Шарл Нодје 1813. године преузео уредништво љубљанског листа *Télégraph officiel* у коме је почео да издаје низ чланака о илирској поезији, да је истицао да би требало издати збирку песама на „лепом српском језику“ и говорио о песми *Хасанагиница* коју је касније и превео. Нодје је написао роман *Смара* (од српке речи „мора“), као и три песме у вези са нашом народном поезијом.

---

<sup>306</sup> Ибровац Миодраг, Један непознати превод „Хасанагинице“, *Страни преглед*, 1927, стр. 171-172.

<sup>307</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 171-172.

<sup>308</sup> Скерлић Јован, Француски романтичари и српска народна поезија, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр. 748-766; 832-851.

У истом часопису 1909. године Јован Радонић је дао приказ књиге Јована Скерлића „Француски романтичари и српска народна поезија“. У првом тексту своје књиге Скерлић говори о Шарлу Нодјеу, француском романтичару из прве половине XIX века, који је српски народ, а нарочито српску народну поезију увео у француску књижевност

#### БЕНЖАМЕН КОНСТАН (1767–1830)

У *Српском књижевном гласнику* 1907. године Јован Скерлић је српској читалачкој публици представио француског писца Бенжамена Констана у истоименом чланку. Он је истакао да ће овај часопис објављивати превод романа *Адолф* Бенжамена Констана, а како писац овог дела „мало познат српском читалачком свету, потребно је рећи да је Бенжамен Констан човек великог талента, један од ређих француских писаца између Револуције и Романтизма, словио је као најдуховитији човек после Волтера.“<sup>309</sup>

Затим Скерлић пише о животу и делу овог писца, уз напомену да је *Адолф* класични образац психолошког романа. Роман је ове године објављиван у наставцима у преводу Михаила Ђорђевића.

У *Српском књижевном гласнику* 1931. године објављен је чланак Душана З. Милачића под називом „Бенжамен Констан“. Милачић је истакао да овај француски писац спада у најмаркантније и најоригиналније личности с краја XVIII и током првих тридесет година XIX века. „Констан је потпуније но ико други оличавао судар идеја, тежња и страсти свог доба, борбу старог поретка са духом новог века.“<sup>310</sup>

Неуморно је писао у листовима, заносио се ватреним говорима и постао вођа слободоумне опозиције. Из тог доба потичу његови чланци: „Течај уставне политике“, „О религији“ и „Римско многобоштво“.

*Адолф*, аутобиографски роман, најпознатије је Константиново дело које и даље представља образац психолошког романа. Написао га је још 1807, а објавио тек после девет година. На крају је Милачић закључио да постоји мало француских писаца са таквом проницљивошћу и оштрином посматрања.

#### ПЈЕР ЖАН ДЕ БЕРАНЖЕ (1780–1857)

Беранже је код нас врло рано почео да се објављује, али у XX веку није присутан у нашој књижевној периодици.

У *Седмици* је Јован Јовановић Змај превео две Беранжеове песме: „Две милостиве сестре“ и „Мој позив“.

<sup>309</sup> Скерлић Јован, Бенжамен Констан, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 18, стр. 24-30.

<sup>310</sup> Милачић З. Душан, Бенжамен Констан, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 32, стр. 300-303.

У *Јавору* је 1879. објављена Беранжеова песма „Пет бојева“ Јована Симеоновића Чокића.

### ЕЖЕН СИ (1804–1857)

За Ежена Сиа владало је интересовање наше штампе у XIX веку, да би у следећем веку овај француски писац био потпуно заборављен.

Новосадска *Седмица* дала је 1853. године преводе неколико фрагмената из *Вечитог Јуде* Ежена Сиа. Његов роман *Тајне париске* преведен је у Земуну 1856. године.

*Седмица* се није задржала само на преводу, она је неколико пута препоручила Ежена Сиа својим читаоцима. Његови романи су били цењени као „најбољи производи тежња и идеја напретка које су побудиле занимање целог изображеног света“.<sup>311</sup> У овим речима види се страх младих људи који су се окретали Западу „да ћемо заостати за Европом у цивилизацији и књижевности, ако не пожуримо да прочитамо романе Ежена Сиа.“<sup>312</sup> Овакво инсистирање на „образовању“ није била само потреба, већ и тактичка нужност мале групе младих српских либерала. Преводи Ежена Сиа нису више представљали случајност, већ су имали своје узроке.

Први преводилац Ежена Сиа у Новом Саду, Стојан Бошковић је у *Седмици*, у свом „Прологу у Будућег Јуду“, налазивши у томе роману само израз борбе против језуита, скретао пажњу својих читалаца на улогу ове књиге у антиклерикалној кампањи: „Тежња списатеља није без успеха остати могла. Јер је познато како су се у новије време језуити свуда гонити почели“.<sup>313</sup>

Традиција да књижевна дела служе као оружје за политичку борбу отпочела је са романима Ежена Сиа.

### ВИКТОРИЕН САРДУ (1831–1908)

У *Летопису Матице српске* 1931. године објављен је текст Николић Рикарда „Стогодишњица рођења Сардуа“ у коме су изнети подаци о овом писцу: Сарду је рођен и умро у Паризу. Био је велики француски драмски писац. Када би се судило по успеху, Сардуово име би требало поменути уз имена Ожијеа и Диме Сина, тврди Николић.

Али, овај изврсни водвиљиста, чија су дела била довољно забавна, у својим озбиљним комадима сконцентрисао се само на укус ефекта који изазива одобравање код

<sup>311</sup> *Седмица*, 1853, стр. 73.

<sup>312</sup> Савковић Милош, Виктор Иго у стварању нашег романа, *Мусао*, 1930, књ. 34, стр. 182-193; 334-341.

<sup>313</sup> *Седмица*, 1853, стр. 138.

публике. Сликање обичаја, описи карактера такође су присутни у његовим делима. На крају текста Николић је закључио да је „сем успеха и богатства имао задовољство да буде биран за члана Академије“.<sup>314</sup>

У *Звезди* 1894. године у рубрици „Представе у Народном позоришту“ објављено је да се у овом позоришту у Београду приказивала комедија у четири чина *Присни пријатељи* коју је с француског језика превео М. И. Стојановић.

У *Делу* је 1897. године у рубрици „Позоришни преглед“ дат кратак приказ *Термидора*, драме у четири чина коју је написао Викторијан Сарду, а превео Н. Наводи се да је овај комад приказан у Краљевско-српском народном позоришту први пут 1897. године. Радња у драми није динамична, него се већином своди на причања и епизоде које су понекад монотоне. Аутор овог приказа који се потписао иницијалом Бор. П. навео је Леметрово мишење да је неправедно појединачно оцењивати поједине Сардуове драме. Даље је истакао да је превод дела добар, а игра глумаца „траљава“.<sup>315</sup>

У *Бранковом колу* 1894. године у рубрици „Позоришни преглед“ наведено је да се у Народном позоришту давала комедија у четири чина коју је написао Викторијан Сарду, а с француског превео М. И. Стојановић.

Године 1906. у одељку „Књижевне белешке“ објављен је текст *Сардуова нова драма*. У тексту се наводи да је Сарду тада био најстарији француски позоришни писац и да је написао нову веселу игру под називом *Траг*. Затим је наведено да комад не садржи никакву тезу.

У *Српском књижевном гласнику* 1931. године, у рубрици „Прикази и белешке: књижевност“ објављен је чланак „Стогодишњица рођења Викториана Сардуа“. Према мишљењу аутора чланка, који се потписао иницијалом Х, Сарду је један од француских писаца који је имао велики позоришни успех у земљи и иностранству. Писао је „друштвене комедије, историјске драме, политичке комедије“.<sup>316</sup> Његова дела су испуњавала репертоар нашег позоришта и у њему су се одржала више од двадесет година.

## ЖИЛ ВЕРН (1828–1905)

Наш лист *Звезда* 1894. године у наставцима објављује роман Жила Верна *Карпатски залив* у преводу А. Д. Радосављевића.

<sup>314</sup> Николић Рикардо, Стогодишњица рођења Сардуа, *Летопис Матице српске*, 1931, књ. 33, стр. 171а-172а.

<sup>315</sup> Бор. П, *Термидор* – драма у четир чина, Позоришни преглед, Дело, 1897, књ. 14, стр. 547-553.

<sup>316</sup> Х, Стогодишњица рођења Викторијана Сардуа, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 33, стр. 49-150.

У *Босанској вили* се само помиње име Жила Верна, када се говори о преводу овог писца на српски језик. Писац овог приказа, Драгуики, на почетку истиче како се код нас преводило без избора и то „оно што је најгоре“ (мислећи притом на Жила Верна).

АЛФОНС ДОДЕ (1840–1897)

Алфонс Доде се у француској књижевности појавио седамдесетих година XIX века. У то време се српска романтичарска књижевност окренула руском реализму: седамдесетих година обилно су се преводила дела са руског језика, када је почело и стварање и развијање српске реалистичке књижевности, тако да је у српској књижевности владао реализам под утицајем руских реалиста.<sup>317</sup> Међутим, у то време су превођени и *Јадници* Виктора Игоа (1872), *Емил Жан Жака Русоа* и Ламартинова *Историја Жирондинаца*.

Алфонс Доде је такође врло рано почео да се преводи у Србији. Почев од 1878. године, када је Додеов роман *Фромон млађи и Рислер старији* преведен у Новом Саду, „свака година доносила нам је најмање по четири Додеове приповетке, а било је плодних година које су доносиле и по петнаест.“<sup>318</sup> Алфонс Доде је био веома заступљен у нашој периодици крајем XIX и почетком XX века.

У *Звезди*, листу за забаву, већ прве године излажења, 1894, објављена је приповетка Алфонса Додеа „Тајно саопштење академског фрака“. Године 1898. објављене су две Додеове приповетке „Ленивац“ и „Нови учитељ“, а 1899. приповетка „Белешке о животу“. У *Звезди* је објављиван први део трилогије романа *Тартарен Тарасконац* у преводу Милана Грола. Роман је излазио у наставцима 1900. године.

Додеова приповетка „Сангинерска морска кула“ у преводу М. Србљана, из збирке *Писма из моје ветрењаче*, среће се у *Босанској вили* током друге године излажења листа, 1887. године. Разлог Додеове заступљености је у пишчевој тадашњој популарности, поштовању и дивљењу које је изазивао код публике. У истом листу су следеће, 1888. године, објављени преводи његових балада у прози из истоимене збирке, да би следеће, 1889. године, била преведена и приповетка „Опсада Берлина“. Године 1902. објављене су две приповетке: „Заставник“ и „Једно вече премијере“, а приповетка „Звезде“ објављена је два пута у овом часопису: 1903. у преводу Ристе Џепине и 1913. у преводу Мих. Д. Милинковића.

И у *Зори*, Листу за забаву, поуку и књижевност, који је излазио у периоду од 1896. до 1901. године и пратио збивања на књижевном пољу код нас и у свету, врло рано се писало о Алфонсу Додеу. У рубрици „Књижевне белешке“ се већ 1897. године писало о

<sup>317</sup> Палавестра Предраг, *Књижевна критика*, Београд, Нолит, 1966, стр. 27.

<sup>318</sup> Савковић Милош, Доде у српско-хрватској књижевности, *Српски књижевни гласник*, 1928, стр. 429-442.



новом Додеовом роману *Арлатаново благо* и притом је наведено да је то „најновије дело прослављеног Алфонса Додеа“.<sup>319</sup>

У истом листу је те године објављено да је син Алфонса Додеа, Леон Доде, написао роман *Сузана*, чији „сиже није одабран него је чак и гнусан, али је зато обрада врло добра, те се по томе мисли да ће се Леон Доде моћи назвати Daudet Fils као што се звао Dimas fils.“<sup>320</sup> Следеће године *Зора* је објавила текст Алфонса Додеа под насловом „Тургењев – из Додеових успомена“ у коме Доде говори о свом пријатељу Тургењеву, али и о односу Француза према страним књижевностима.

У *Бранковом колу* је 1896. године, друге године излажења листа, објављена Додеова приповетка „Последње предавање“ и роман *Лена Ниверњанка*.

Године 1900. Објављене су у овом листу четири Додеове приповетке: „Арлескиња“, „Песник мистрал“, „Две старе душе“, и „Поп из Кукуњана“. Приповетке је превео Милош Николић.

*Бранково коло* је 1901. године објављено баладе у прози: „Потпрефект у пољу“ и „Дофенова смрт“ које је превео Милош Николић и „Си Симон“ и „Туга за касарном“ које је превео Светислав Петровић.

Године 1902. објављена је Додеова приповетка „Шпијун дечко“, а 1903. године приповетке: „Тврдоглави зуав“, „Сељаци у Паризу“, „Монолог на броду“ и „Алзас! Алзас“ које је превео Ђ. Ћирић.

Лист *Отаџбина* је објавио приповетку Алфонса Додеа „Француске виле“ у преводу Владана Ђорђевића.

Један од разлога великог интересовања за превод Додеових дела јесте у томе што се са њим у нашој критици јавило прво уметничко схватање реализма, сматра Милош Савковић. Поводом превода Додеа, наша критика први пут одлучно, а не више са почетничким оклевањем, пребира елементе реализма.<sup>321</sup>

Два чланка о Додеу објављена у новосадском *Завичају* 1878. године остаће као први примерци правилног схватања реализма у српској књижевности. Доде је код нас уживао симпатије на чисто артистичкој основи. Награда коју је Француска академија доделила Додеовом роману *Фромон млађи* и *Рислер старији* веома је допринела његовој популарности како у Европи, тако и у Новом Саду.

---

<sup>319</sup> А. Б. Арлатаново благо, (књижевне белешке), *Зора*, 1897, стр. 117.

<sup>320</sup> Наведено дело, стр. 117.

<sup>321</sup> Савковић Милош, Доде у српско-хрватској књижевности, *Српски књижевни гласник*, Београд, 1928, књ. 23, стр. 429-442.

И немачка критика је била благонаклона према овом писцу. *Завичај* у Новом Саду је са радошћу објавио ово признање немачке критике.<sup>322</sup> Како због немачке, тако и због француске критике, Доде заузима једно од најзначајних места у нашим књижевним новинама и уопште у књижевности. И по количини и по квалитету, био је највише превођени француски писац у Србији крајем XIX и почетком XX века.

Доде је највише учинио за образовање реалистичког укуса код српско-хрватске публике, истакао је Милош Савковић у тексту „Доде у српско - хрватској књижевности“ који је објављен у *Српском књижевном гласнику* 1928. године. Али, он је код нас више био читан него што је био предмет теоретисања: он је био много више превођен и читан, него што је представљао предмет расправе књижевних критичара. Доде је, као и Виктор Иго, у Србији најпре морао да изврши социјалну мисију. То није чудно с обзиром да је и после 1880. године у Србији било људи који су књижевност посматрали са извесног социјалног гледишта и оних који су били усмерени на борбу против кнеза Милана.

Милош Савковић тврди да је превод Додеовог романа *Краљеви у изгнанству* имао изванредан политички значај. Неколико чињеница упућују на то. Преводилац је анониман, а превод је штампан ван реакционарне, монархистичке Србије.

У часопису *Рад* уредник Пера Тодоровић, под псеудонимом Меноти Алегрини, развио је поводом Додеовог романа читав републикански манифест препун гнева и сарказма. Уредник *Рада* је тако Додеу пребацио читаву политичку мисију у Србији. Др Михаило Павловић је рекао да је аутор *Краљева у изгнанству* Ђорђе Поповић–Даничар, а „имајући свакако више у виду друштвено-политичку и историјску страну Додеовог дела, издавачи су се њиме послужили као антимонархистичком и антиобреновићевском борбом, осам година пре абдикације краља Милана.“<sup>323</sup>

Године 1913. Милан Ђурчин у *Летопису Матице српске* у тексту „Доде и илирство“ пише да су у Додеовом роману *Краљеви у изгнанству* главни јунаци Илири, да се ту помињу гусле и илирске народне песме. Према речима Ђурчина, „Доде је одличан писац, а тако фино књижевно дело као што је овај његов роман, под утицајем је илирства и наших народних песама и то још у години 1879, на сто година после Гетеовог превода Хасанагинице“.<sup>324</sup>

Он даље тврди да не може бити сумње да је Доде морао бар отприлике знати ко су то Срби и Хрвати. Међутим, његова Илирија ни у каквој вези не стоји са Србијом, него се ограничава на данашње српско-хрватске крајеве у Аустрији и то на Наполеонову и аустријску покрајину Илирију. Овај роман је код нас превео Ђорђе Поповић Даничар.

---

<sup>322</sup> Савковић Милош, Доде у српско-хрватској књижевности, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 23, стр. 429-442.

<sup>323</sup> Павловић Михаило, *Југословенски елементи у Додеовим „Краљевима у изгнанству“ - порекло и транспозиција*, Београд, *Анали Филолошког факултета*, 1975, стр. 1-37.

<sup>324</sup> Ђурчин Милан, Доде и илирство, *Летопис Матице српске*, књ. 293, стр. 25-35; књ. 294, стр. 55-65.

Године 1934. у *Страном прегледу* професор Милан Марковић је дао подробен приказ Додеових *Краљева* са посебним освртом на илирске елементе. Наиме, у тексту „Један Додеов југословенски роман“ др Марковић тврди да је роман *Краљеви у изганству* заправо тај Додеов југословенски роман, и да је Доде у њему са пуно симпатија говорио о нама.<sup>325</sup> Ова краљевска драма дешава се у Паризу, али су јунаци, бар они најистакнутији, Југословени или Илири.

У књизи *Србија – српски народ, српска земља, српска духовност у делима страних аутора* каже се да се Доде највероватније инспирисао Кристијановом Илиријом и Иријатровим делом о Јадрану и Црној Гори, а да „прогнани краљ Кристијан други доста подсећа на Милана Обреновића“.<sup>326</sup>

И у *Летопису Матице српске*, у тексту „Црногорац Алфонса Додеа“ Милан Марковић је такође тврдио да је Доде писао о нама, тј. о једном нашем човеку у роману *Тартарен Тарасконац*. Марковић је навео да се славни Тарасконац на броду којим је путовао за Африку упознао са „неким црногорским кнезом Гргуром, који је потомак старе наследне лозе, а да су га браћа прогнала кад је имао десет година, због слободоумних идеја.“<sup>327</sup>

Милан Марковић је у листу *Венац* објавио чланак „Алфонс Доде и Сервантес“ у којем је покушавао да пронађе вазу између Тартарена и Сервантесових јунака тврдивши да „има нечег дубљег у делима шпанског и француског писца што је заједничко и једном и другом, мада се не може рећи да је ту по среди Сервантесов утицај на Алфонса Додеа.“<sup>328</sup>

Симо Матавуљ је у часопису *Време* 1921. године, у одломку „Биљешке једног писца“, тврдио да је роман *Тартарен Тарасконац* врло брзо након објављивања изазвао „велику сензацију, немило је дирнуо господара и његову децу, па је књегиња Милица са горчином рекла: Зар господин Доде није могао из наше земље што леше изабрати него једног пустолова који се међу нама родио?“<sup>329</sup>

Милан Марковић је и у часопису *Страни преглед* из 1933. године, у тексту „Иван Тургењев и Французи“ поново писао о Додеу, овога пута као Тургењевљевом пријатељу, једном од чланова чувене групе „петорице“ са састанака названих „вечерима извижданих песника“.<sup>330</sup> Поред Додеа који је био „извиждан због *Арлезијанке*, овој групи су припадали и Флобер, Зола, Гонкур и Тургењев. Професор Марковић је у тексту посебно описивао пријатељство између Тургењева и Додеа, наводивши сличности између ова два писца.

---

<sup>325</sup> Марковић Милан, Један Додеов југословенски роман, *Страни преглед*, 1934, стр. 27-35.

<sup>326</sup> Дамјановић Ратомир, Томић Ново, *Србија-српски народ, српска земља, српска духовност у делима страних аутора*, Београд, Итака, 1997, стр. 60.

<sup>327</sup> Марковић Милан, Црногорац Алфонса Додеа, *Летопис Матице српске*, 1934, књ. 339, стр. 196-200.

<sup>328</sup> Марковић Милан, Алфонс Доде и Сервантес, *Венац*, књ. 8, св. 8, стр. 583-592.

<sup>329</sup> Матавуљ Симо, Биљешке једног писца, *Време*, 1921.

<sup>330</sup> Марковић Милан, Иван Тургењев и Французи, *Страни преглед*, 1933, стр. 191-205.

Доде је веома заступљен у нашој периодици и почетком XX века. Наш угледни књижевни часопис *Српски књижевни гласник* стално је објављивао дела Алфонса Додеа, а књижевна критика је писала о њему. Разлог је био у томе што је уредник овог часописа, Богдан Поповић, изузетно ценио Додеа. У говору „О Французима и француској књижевности уопште“ Поповић је истакао: „Само помена ради, ево једне прегршти писаца сасвим првог реда, лепотом, умом, духом, осећањем, уметношћу, стилем. Нико их од писаца њихове врсте није надмашио или би им бар био раван у светској књижевности. Од песника Вијан ду беле, Ронсар, Ламартин, Иго, Леконт де Лил, Верлен. Од драматичара непознати писци Пантелена, Молијер, Расин, Бомарије, Дима Син. Од приповедача Госпођа де Лафајет, Балзак, Флобер, Алфон Доде, Мопасан. Од моралиста Монтењ, Маскал.“<sup>331</sup>

Према речима Николе Банићевића, Алфонс Доде је био „Поповићева изузетна књижевна сипатија. Он нигде ништа негативно није рекао о овом писцу.“<sup>332</sup> У рукопису Богдана Поповића нађен је превод почетка романа *Набоб*. Поповић се питао у чему је лепота Додеовог *Бесмртника*, дела које је стављао у ред чак са Толстојевим *Ратом и миром*, Тургеневом *Новином* и Елиотовом *Воденицом на Флоси*. Према његовом мишљењу уметничку вредност ових романа чине: дубока психологија, богатство и јачина драматичних призора, занимљива фабула, живописни описи, пластичан и тачан стил, озбиљно разматрање крупних моралних и друштвених питања, тачне и танане опаске о човеку и животу, духовитост.

Према речима Николе Банићевића, Поповић је понекад долазио до наизглед чудног и неприхватљивог закључка: Доде је раван Виктору Игоу по концентрисаној снази: „*Коза господина Сегена* у том смислу је боље дело од *Јадника*, јер у том делу има више осећања и мисли.“<sup>333</sup>

Поповић је у *Српском књижевном гласнику* истакао да обрасци помажу и васпитавају, како у науци, тако и у књижевности и уметности. Доде није могао написати свој *Набоб* да није имао обрасце пред собом као што су романи Гонкура, Дикенса, Балзака. „Ти обрасци се, дакле, налазе у великим страним књижевностима: на њима треба заснивати васпитавање и пре свега треба учити стране језике.“<sup>334</sup>

У критичком осврту „Цртице“ о Светозару Ђоровићу, у *Српском књижевном гласнику*, Поповић је саветовао нашем писцу да обрати пажњу и на своје критичке способности, да их развија док не достигне критичке способности виших приповедача,

---

<sup>331</sup> Поповић Богдан, *Ce que l'humanité doit à la France* (говор одржан 12. новембра 1930), *Књига о Француској*, Београд, 1940, стр. 35-45.

<sup>332</sup> Банићевић Никола, *Богдан Поповић и француска књижевност*, Стручна књига, Београд, 1987, стр. 62.

<sup>333</sup> Банићевић, наведено дело, стр. 62.

<sup>334</sup> Богдан Поповић, *Књижевни листови*, 2. део, *Српски књижевни гласник*, 1901, стр. 111-121.

Лазаревића, Додеа, Мопасана јер су они „далеко занимљивији и отменији од осталих писаца, а читалац снажно осећа разлику између тих и других писаца.“<sup>335</sup>

*Тартарен на Алпима* је излазио у *Српском књижевном гласнику* 1902. године у преводу Душана Л. Ђокића. Додеови романи су превеђени у подлистку политичких листова (*Жак, Сафо, Набоб* и др).

И Јован Скерлић, други уредник *Српског књижевног гласника*, изузетно је ценио француску књижевност, а посебно Алфонса Додеа. За Скерлића је модерна Француска била „изабрана земља и када би помињао Запад и западну културу, он је готово искључиво мислио на Француску.“<sup>336</sup>

После романтичара Витора Игоа, француски писци које је Скерлић нарочито волео и о којима је веома похвално писао, били су реалисти – Доде, Зола, Мопасан. Предговором којим је пропратио Додеове *Приповетке* објављене 1903. године у издању Српске књижеве задруге, Скерлић је код нас поставио темеље репутацији Алфонса Додеа као писца који је раван највећим књижевницима, а свој предговор је започео реченицом „Два најомиљенија писца светски популарне француске књижевности су Виктор Иго и Алфонс Доде. Доде је био човек чији је дух и таленат био безмерно сложен и разнолик, који је имао способности да задовољи све укусе, да намири све разноликости, естетичке потребе људске.“<sup>337</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1906. године, у рубрици „Оцене и прикази“, у чланку „Српски превод *Набоба* Алфонса Додеа“ Скерлић је навео да је „Додеов роман *Набоб* једна од најбољих и најлепших књига. У овом роману су све оне блиставе особине једног сасвим уметничког писања. То је стил дубок, сочан, збивен, сажиман, елиптичан, пун новина и слобода, стил је импресионистички до крајњих граница. Онај ко је научио на одмерену, трезвену, кристално јасну и класично просту пробу старијих француских писаца, једнога Волтера на пример, осетиће се засењен, збуњен, изгубљен у овом нервозном и блиставом стилу Додеовом.“<sup>338</sup>

Скерлић је и у *Делу* 1898. године објавио чланак „Последњи роман Додеов. О роману *Кућни хранитељ* Алфонса Додеа.

*Српски књижевни гласник* је пуно пажње посвећивао овом француском писцу. Већ 1901. године, када је лист почео да излази, срећемо се са овим писцем. У одељку „Оцене и прикази“ Старчевић је дао критику романа Алфонса Додеа *Фромон и Рислер*. Напоменуо је да је у питању роман из париског живота, награђен од стране Француске Академије. Преводилац овог романа у Србији је Мита Ђорић.

---

<sup>335</sup> Богдан Поповић, Светозар Ђоровић - цртице, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 3, стр. 228.

<sup>336</sup> Скерлић Јован, *Предговор за приповетке Алфонса Додеа*, Београд, 1903.

<sup>337</sup> Скерлић, наведено дело

<sup>338</sup> Скерлић Јован, Српски превод *Набоба* Алфонса Додеа, Оцене и прикази, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 16, стр. 70-76.

Старчевић је истакао да „у новој француској књижевности нема симпатичнијег писца од Додеа, да његово причање изазива сузе, било од смеха, било од сажаљења, а да су његове приче идиле красне минијатуре његовог сунчаног Југа, а романи су писани реалистично, али без оне грубости којим се одликује Зола.“<sup>339</sup> Старчевић је затим хвалио Додеов стил истакавши да се међу савременим француским романописцима ниједан није одликовао већом моћи посматрања од Додеа.

Превод овог романа је прво објављен у подлистку *Трговачког гласника*, а затим прештампан у „лепу и укусну књигу, а преводилац је задужио преводну књижевност лепом приновом на чему ће му захвалити сва публика која прочита књигу“, закључио је Старчевић.

Године 1902. *Српски књижевни гласник* дао је у наставцима превод Додеовог романа *Тартарен на Алтима*, а исте године објављена је и његова приповетка „Мајка“. У рубрици „Позоришни преглед“ 1906. године дат је кратак осврт на роман *Сафо* Алфонса Додеа који је драматизован и одигран у Народном позоришту у Београду.

Од 1910–1912. у наставцима се објављивао роман *Нума Руместан*. Преводилац је био наш чувени романист Миодраг Ибровац. Миодраг Ибровац је у рубрици „Оцене и прикази“ објавио текст „*Тартарен Тарасконац* од Алфонса Додеа“ у преводу Душана Л. Ђокића. Од Додеа је ове године објављен и текст „Историја мојих књига. *Нума Руместан*“ који је са француског превела Јелена Ћоровић.

Године 1922. у рубрици „Белешке“ Светислав Петровић је објавио чланак „*Тартарен Тарасконац* – о роману Алфонса Додеа“.

Следеће, 1923, објављен је текст „*Тарасконска лука* – о роману Алфонса Додеа у преводу Јеремије Живановића“.

У приказу књиге Петра Скока *Француска књижевност XIX и XX века* Радоје Л. Кнежевић је истакао како је Петар Скок успешно окарактерисао француске писце као што су Флобер, Мопасан, Ожје, Дима Син и други, али да у књизи има и материјалних грешака. Тако, не одговара чињеницама да је Доде „своју књижевну каријеру започео приповеткама“.<sup>340</sup> Прва његова штампана књига била је збирка песама *Amoureuxes* (1858) и Доде би својим стиховима, својим првенцима, требало да захвали што је по препоруци своје читатељке царице Евгеније постао лични секретар војводе де Морни.

Његове приповетке, сабране у збирци *Lettres de mon moulin* читаву деценију касније, почеле су да излазе тек 1866. Временски је искључено да је наш краљ Милан

---

<sup>339</sup>Старчевић Тј, Алфонс Доде: *Фромон и Рислер*, *Српски књижевни гласник*, Оцене и прикази, 1901, књ. 1, св. 3, стр. 313-317.

<sup>340</sup>Кнежевић Л. Радоје, Петар Скок: *Француска књижевност XIX и XX века*, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 218-227.

Обреновић могао послужити као предмет за Додеов роман *Краљеви у изгнанству*. Роман је штампан 1879, а краљ Милан се престола одрекао и отишао у Париз десет година касније. Доде је умро 1897, а 1898. године како је написао Петар Скок.

Прикази дела Алфонса Додеа на сцени наших позоришта у часописима:

Комад *Фромон и Рислер* као драма у пет чинова, ушао је у репертоар наших позоришта у Београду и Новом Саду. У Београду је ова драма приказана 1887. године у Народном позоришту, у преводу Михаила Поповића. У Новом Саду је приказана 1900. и 1919. године.

Осим *Фромона и Рислера* на репертоару наших позоришта нашла су се и друга Додеова дела. *Гаван*, драма у шест чинова коју је превео Милован Глишић, играла се у Београду 1888. године.

Често се играо и комад *Арлезијанка* који је био у три чина, а представу је пратила музика Жоржа Бизеа. У Београду се играла 1902, 1908, и 1921. године, а у Новом Саду 1920. *Арлезијанка* је приказивана и у Народном позоришту у Скопљу у сезони 1928/1929, а Градско позориште у Битољу приказивало је ово дело 1918/1919. године. Ова представа се нашла и на репертоару Народног позоришта у Нишу у сезони 1922/1923. Додеов роман *Сафо* код нас је драматизован као комад у пет чинова. Приказиван је у Београду 1906. и 1923. године.<sup>341</sup>

О приказу ових дела у позориштима писало се у нашим књижевним новинама и часописима, обично у рубрици „Позоришни преглед“.

## ГИ ДЕ МОПАСАН (1850–1893)

Према општем мишљењу, Мопасан спада у неколико најбољих приповедача на свету (поред Балзака, Меримеа, Додеа, Тургенјева, Чехова, Киплинга). Према мишљењу многих, он је „краљ новеле“.<sup>342</sup> Мопасанове приповетке су „кришке живота“, жива сведочанства о људској беди, глупости, себичности, понекад и доброту. Пошто су његове приповетке реалистичке, у њима нема много ведрине.

Нормандија је представљала богато врело Мопасанових надахнућа, како за приповетке, тако и за романе. Он је веома успешно оживљавао локалну боју, призоре

<sup>341</sup> Волк Петар, *Позоришни живот у Србији 1835-1944*, Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Култура, Београд, 1992.

<sup>342</sup> Милачић З. Душан, Мопасанова визија света, *Летонис Матице српске*, 1956, књ. 378, стр. 43-60.

пејзажа, сву драж атмосфере. Његови јунаци су истинити, без скривених мана. Мопасан није био много благонаклон према сељацима, али је у простим људима умео да уочи црте које није наилазио у вишим друштвеним редовима – код буржоазије и чиновника, права људска осећања.

Мопасан је био интересантан нашој читалачкој публици управо из тих разлога. Његови јунаци су били слични нашем обичном човеку с краја XIX и почетка XX века. Превођење Мопасанових дела и објављивање у књижевним часописима у Србији „текло је као река“. Љубав је тема читавог једног циклуса Мопасанових приповедака. И рат заузима значајно место. Све су то теме које су занимале нашег читаоца.

Преводи Мопасанових дела су у нашим књижевним новинама и часописима почели да се појављују у последњој деценији XIX века. Интересовање је било велико све до двадесетих година XX века, а после је опало. Треба напоменути да је Мопасан био писац који се више читао него што су о њему расправљали књижевни критичари.

Симо Матавуљ је 1893. године у *Јавору* превео део Мопасанове приповетке „На води“.

Лист *Стражилово* преводио је углавном у то време млађе европске писце реалисте. Пошто је Мопасаново дело у овом часопису представљало образац реалистичке приповетке, дата је критика о њему 1883. године.

*Отаџбина* је 1892. године донела Мопасанову причу *Љубав*, која носи напомену „Три стране из записника једног борца“.

*Бранково коло* је посветило посебну пажњу овом француском писцу. Већ током прве године излажења овог листа, 1895, објављене су две приповетке Ги де Мопасана: „У пролеће“ и „Слика“. Године 1900. објављена је приповетка „Мираз“, 1901. приповетка „Ишчекивање“, 1905. „Самоћа“, 1906. приповетка „Мртва“, 1908. две приповетке: „Мртвачка рука“ и „Постеља“, 1911. две приповетке: „Тона“ и „Љубав“ и 1912. године приповетка „Једна велика страст“.

У листу *Зора* 1897. објављена је Мопасанова приповетка „Судија убица“, а 1900. „И у смрт заједно“.

У *Делу* је Мопасан био често заступљен. Године 1894. објављена је приповетка „Два пријатеља“, 1895. две приповетке: „Он?“ и „Самоубиство“, 1896. приповетка „Госпођица Фифи“, 1898. приповетка „Просјак“.

И у XX веку лист *Дело* је наставио да објављује Мопасана: 1904. године објављена је приповетка „Песма месечеву зраку“, 1906: „Јака као смрт“, „Ноћ“ и „Наша песма“. Последња Мопасанова приповетка у овом листу, „Гроб“, преведена је 1912. године.



У *Звезди* је 1898. преведена Мопасанова приповетка „Рањеник“, а 1899. три приповетке: „Денис“, „Чика Монжиле“ и „Отац“.

У *Српском књижевном гласнику* 1903. године објављене су Мопасанова приповетка „Мали војник“ у преводу Светислава Ст. Симића, „Треба ли латински језик?“ и „Дунда“ преводу Ст. К. Павловића.

У рубрици „Белешке“ представљена је приповетка „Дунда“ где се каже да је то једна од најбољих Мопасанових приповедака „садржином и савршеним обликом“,<sup>343</sup> у којој је Мопасан дао потпуни израз својим песимистичким погледима о човеку и његовој души и успео је да појединачну обраду одржи на висини основне замисли.

Године 1904. објављене су три Мопасанове приповетке: „Исповест“, „У пролеће“ и „Отац“, а 1905. приповетка „Симонов тата“. У рубрици „Белешке“ напомиње се да је Душан Л. Ђокић, који је превео Мопасанове приповетке уступио приповетку „Симонов тата“ овом листу. Аутор белешки препоручио је ову књигу читаоцима и поручио да ће *Српски књижевни гласник* дати својој публици „све важније и најјаче приповетке овог узорног француског приповедача“.<sup>344</sup>

У рубрици „Оцене и прикази“ представљена је збика Мопасанових приповедака које је превео Душан Л. Ђокић. Аутор текста који се потписао иницијалом Р, истакао је да се од 1884. године, откако се појавила прва свеска Мопасанових новела у *Новом београдском дневнику*, Мопасан код нас веома много преводио и да је био врло радо читан. Неколико његових романа и око трећина приповедака су до те године биле преведене у Србији. Нажалост, „преводи су били невешти и нетачни“, па нису у правом светлу представили овог писца.<sup>345</sup>

Мопасана су углавном преводили ученици гимназија. Овај превод је добар и приповетке су добро изабране. Ту је најпре „Госпођица Фифи“, „врло јака приповетка, ремек-дело“, затим „Кајање“ – тужна и дирљива историја једног промашеног живота. Следе приповетке с опором иронијом „Симонов тата“ и „Проклет хлеб“, затим веселија приповетка „Заштитник“ и на крају „Покајница“, „Једна болесна прича.“<sup>346</sup> Аутор текста свесрдно препоручује ову књигу.

Године 1909. у наставцима се објављивала приповетка „Мала Рока“ у преводу Душана Л. Ђокића, а 1910. такође у наставцима приповетка „У породици“.

---

<sup>343</sup> Белешке: *Дунда* Ги де Мопасана, *Српски књижевни гласник*, 1903, књ. 10, стр. 306.

<sup>344</sup> Р, Ги де Мопасан: Приповетке, превео с француског Душан Л. Ђокић, *Српски књижевни гласник*, Белешке, 1905, књ. 13, стр. 155-146.

<sup>345</sup> Р, наведено дело, стр. 155-156.

<sup>346</sup> Р, Ги де Мопасан, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 13, стр. 155-156.

Године 1912. објављене су три Мопасанове приче: „Свршено“ у преводу Светислава Петровић, „Момче, чашу пива“ коју је превела Јелена Ђоровић и „Господин Пиран“. Преводилац последње приповетке потписала се иницијалом С. Г.

Миодраг Ибровац је исте године у одељку „Оцене и прикази“ дао приказ књиге *Приповетке Ги де Мопасана* која је објављена у Београду, а приповетке је превео Гругур Берић. Предговор је написао Бранко Лазаревић. Ибровац је истакао да је издавачка књижара „Напредак“ овом књигом отварила нову серију „Страни писци“. Серија је почела збирком Мопасанових приповедака, једног од највећих приповедача у светској књижевности. Писац предговора, Бранко Лазаревић, оцртао је „његову физиономију, приказао његов реализам, његов поглед на свет, његово место у француској књижевности.“<sup>347</sup>

Према речима Иброваца Мопасан је „разголитио све најскривеније наборе људске душе, њега обузима извесно саучешће према свој тој неизмерној беди у којој гамиже човечанство.“<sup>348</sup> Њега више не забавља призор људске немоћи, више не указује с дистанцом, равнодушно на људске мане и пороке смејући се узалудности њихових напора. Он сад улази у душе и прати их на њиховом болном путу страдања. Пример оваквог приповедања представља управо „Господин Пиран“ који је у то време излазио у *Српском књижевном гласнику*, где је Мопасан био тако често и радо превођен.

Затим је Ибровац писао о лошим преводима Ги де Мопасана у додацима дневних новина (како су га углавном преводили гимназијалци): „судбина је његова да се на њему вежбају почетници намамљени простотом и лакоћом његовог стила не слутећи колико је замашан посао кога се лаћају.“<sup>349</sup> Нажалост, Ибровац није био задовољан ни преводом професора Гргура Берића. Сматрао је да је смисао текста погрешно преведен, истакао да се на неким местима текст препричава, да преводилац мења глаголска времена, „па одузима Мопасановом стилу ону познату концизност и драматичност“.<sup>350</sup> Ипак, писац овог текста је поручио да ће се „ове приповетке ипак читати, јер их спасава сам Мопасан, чији снажан приповедачки дар ипак избија на површину“.<sup>351</sup>

Године 1914. објављена је Мопасанова приповетка *Заштитник* коју је превела Јелена Ђоровић. Ги де Мопасан је присутан и у другој серији *Српског књижевног гласника*.

---

<sup>347</sup> Ибровац Миодраг, Приповетке Ги де Мопасана у преводу Г. Берића, Оцене и прикази, *Српски књижевни гласник*, 1912, св. 2, стр. 140.

<sup>348</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 140.

<sup>349</sup> Ибровац Миодраг, Приповетке Ги де Мопасана у преводу Г. Берића, Оцене и прикази, *Српски књижевни гласник*, 1912, св. 2, стр. 140.

<sup>350</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 140.

<sup>351</sup> Ибровац Миодраг, Приповетке Ги де Мопасана у преводу Г. Берића, Оцене и прикази, *Српски књижевни гласник*, 1912, св. 2, стр. 140.

Године 1921. дат је приказ књиге Ги де Мопасана *На води* која је те године објављена. Др Љуба Перковић је истакао да је у овом делу чувени француски писац „сабрао своја најсуптилнија осећања и запажања и у неку руку саздао роман своје душе. Његов увек јасан и као суза чист језик, његов прецизан и елегантан стил има у себи нечег античког.“<sup>352</sup> У том погледу Мопасан неоспорно предњачи међу свим француским писцима XIX века, он је знао да француски језик прилагоди свим тананостима модерне идеологије и модерне осећајности.

Знамените су његове рефлексије о рату, у којима описује грозоте, безумност и узалудност модерног ратовања. Према Мопасану, „рат треба избрисати из „друштвеног кодекса“.<sup>353</sup> Мопасан је описао и беду чиновничког сталеза. Аутор приказа је затим похвалио превод овог дела. Први део који је штампан у земунском *Јавору* превео је још 1893. године Симо Матавуљ. Марко Цар је тај превод прихватио, употпунио и завршио. Године 1923. у *Српском књижевном гласнику* објављена је Мопасанова приповетка „Месечина“.

У часопису *Мисао* 1921. године објављена је приповетка Ги де Мопасана „Први снег“ у преводу Д. Николићева.

## ЕМИЛ ЗОЛА (1840–1902)

Године 1903. у *Бранковом колу* у чланку „Емил Зола – поводом најновије критике о њему“ Ђорђе А. Чекорило пише како је трагична смрт Емила Золе ожалостила све литерарне, као и многе политичке кругове. Аутор чланка је такође истакао да је *Зора* писала о Емилу Золи, тј. о његовом последњем делу *Истина*, ставивши на челу листе мото Емила Золе: „Истина је на путу и нема силе која ће је зауставити.“<sup>354</sup>

Литерарна каријера Емила Золе трајала је четрдесет година и може се поделити на: време пре *Ругона Макара*, време *Ругона Макара* и време после *Ругона Макара*, тј. пре 1870, од 1870–1893. и после 1893.

У *Српском књижевном гласнику* у одељку „Књижевни преглед – страна књижевност“ у тексту „Пјер Мартино: Француски натурализам“ Душан З. Милачић је истакао да је средишња личност француског натурализма Емил Зола који је своје главне идеје о новом роману изложио у *Експерименталном роману*.<sup>355</sup>

---

<sup>352</sup> Перковић Љуба, Ги де Мопасан: *На води*, *Српски књижевни гласник*, 1921, стр. 157-159.

<sup>353</sup> Перковић, наведено дело, стр. 157-159.

<sup>354</sup> Чекорило А. Ђорђе, Емил Зола – поводом најновије критике о њему, *Бранково коло*, 1903, стр. 778-787.

<sup>355</sup> Милачић З. Душан, Пјер Мартино: Француски натурализам, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 53-58.

Једна од битних одлика Золиних натуралистичких романа јесте документација. Золини романи у којима ова одлика највише долази до изражаја су: *Жерминал*, *Слом*, *Маљ*. Своје *Ругон Макаре* Зола је сматрао за једну широку анкету коју је он водио о тадашњем француском друштву.

У *Хрватској вили* је такође изнешен позитивни став о овом писцу. У Београду је лист *Гусле* у два маха приказао „величанствену зграду експерименталног романа“.<sup>356</sup>

Богдан Поповић је у *Отаџбини* тражио да се Золи у име модерне уметности „опросте сви преступи“.<sup>357</sup> Савковић је закључио да је Золин утицај у нашој књижевности од великог значаја пре свега за наше „натуралисте зато што је он у потпуности раскинуо са романтизмом“.<sup>358</sup> Међутим, за наше писце су Флобер, Тургенев и Доде били примаљивији обрасци, који су добили сву важност тек онда када се јавила опасност од „поплаве натурализма“. Онда су их Золини противници узимали као пример „чедног реализма за заштиту од прљавог натурализма“.<sup>359</sup>

Током прве године излажења *Босанске виле* (1886) преведена су два прозна текста са француског језика. Један је од Емила Золе – *Поплава* који је превео Сава Манојлевић. Према томе, Емил Зола је био први прозни писац који је преведен у овом часопису.<sup>360</sup>

У рубрици „Француска књижевност“ 1890. године дат је кратак приказ Золиног романа *Човек звер* који се управо те године појавио у Француској као књига, док се претходне године појављивао у облику фељтона. Писац приказа се потписао иницијалима Д. В. и дао у неколико редова садржину романа осврнувши се на Золин књижевни метод, који му у делу „служи за основ“: натурализам, чија је главна карактеристика, по мишљењу аутора приказа у томе да се човечја „чувства редуцирају на инстикте“ (човека – звери).<sup>361</sup>

Аутор текста је на крају закључио да овај Золин роман „није за читалачку публику, такову душевну храну не треба јој давати“ : таквим делима, којих је већ пуно прочитала, „покварила је свој укус и таква дела сметају напретку српске књижевности и српском духу“<sup>362</sup> Приказ овог Золиног романа сведочи, поред осталог, о томе да је *Босанска вила* понекад знала да брзо реагује на књижевне појаве у Француској.

О Емилу Золи као књижевнику било је довољно речи и у једном другом приказу, иако је он посвећен преводима тада популарног Жила Верна. Тај приказ се појавио у

---

<sup>356</sup> Савковић Милош, Золин удео у српско-хрватском натурализму, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 22, стр. 492-498.

<sup>357</sup> Поповић Богдан, *Отаџбина*..

<sup>358</sup> Савковић Милош, Золин удео у српско-хрватском натурализму, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 22, стр. 492-498.

<sup>359</sup> Савковић, наведено дело, стр. 492-498.

<sup>360</sup> Шамић Мидхат, *Француска књижевност на страницама часописа „Босанска Вила (1885-1914), Студије и огледи*, Сарајево, Свјетлост, 1982.

<sup>361</sup> Д. В, Француска књижевност, *Босанска вила*, 1890, стр. 77.

<sup>362</sup> Д. В, наведено дело, стр. 77.

*Босанској вили* 1894. године и у њему се више говори о Золи него о Жилу Верну. Писац чланка, који се потписао као Драгуики истакао је у почетку да се код нас „преводи без избора и то оно што је најгоре“. Као пример је узео Емила Зола. Наша читалачка публика, према његовом мишљењу, није разумела Зола: уместо да се „гнуша његових јунака и његовог разврата“, она је овог писца читала „да душевно ужива у том том разврату, те се и нехотице, баш противно вољи Золиној, васпитава у том разврату“.<sup>363</sup>

Као што се види, Емил Зола и његов сирови и груби свет „рада, разврата и беде, кога воде једино инстинкти“, дао је повода у *Босанској вили* за мање или више жестоке полемике, које нису могле остати без извесног одјека, трага и утицаја на књижевна и естетска схватања читалаца и сарадника овог часописа.

Међутим, више него у уметничким схватањима и књижевним особинама, Зола је привукао као „поборник за људска права“. Такав се утисак стиче у тексту „Поштовање великана“ који је објављен у *Босанској вили* године 1904, у рубрици „Књижевне и културне белешке“.<sup>364</sup> У тексту се каже да „лига људских права позива народ да у читавим масама посете гроб Золин на гробљу монмартском и да тако ода пиету великом представнику књиге, славном романсијеру и поборнику за људска права.“

Урош Петровић је у *Звезди* (1899, књ. 3) изнео своје судове о Игоу, Золи и Додеу. Према његовом мишљењу, „Иго је романтик – политичар, Зола сувише радикалан натуралист – моралист, а Доде има карактере који су с природе живи, пластични и логични у свом развоју.“ У *Звезди* су се објављивали реалисти и романтичари, али озбиљније тешкоће су се јављале када је реч о рецепцији натуралистичких дела, посебно дела Емила Золе. Зола је тада био пупуларан у социјалистичкој периодици код следбеника Светозара Марковића.

У тексту Јована Скерлића „Поглед на данашњу француску књижевност“ који је објављен 1905. године у *Летопису Матице српске* истиче се да је „Золин роман хладни, научни и неузбудљив“.<sup>365</sup> Али се ипак додаје да се код Золе, као и код Додеа и Анатола Франса „редовно јавља социјална жица у облику топле љубави према малим и слабим“.<sup>366</sup>

У истом часопису 1931. године, у рубрици „Прикази и белешке“ објављен је текст Светислава Банице „Зола – песник и борац“. Аутор је напоменуо да су о Золи у Француској објављене три књиге: *Emile Zola, La vie de Zola, Zola raconté par sa fille*.

У *Бранковом колу* 1907. године у рубрици „Књижевне белешке“ објављен је текст „Золина кореспонденција“.

---

<sup>363</sup> Драгуики, Жил Верн, *Босанска вила*, 1894, стр. 204-205.

<sup>364</sup> Непознати аутор, *Поштовање великана*, *Босанска вила*, 1904, стр. 332.

<sup>365</sup> Скерлић Јован, *Поглед на данашњу француску књижевност*, *Летопис Матице српске*, 1905, књ. 213, стр. 1-38.

<sup>366</sup> Скерлић Јован, *Поглед на данашњу француску књижевност*, *Летопис Матице српске*, 1905, књ. 213, стр. 1-38.

*Српски књижевни гласник* је 1903. године објавио приповетку Емила Золе „Како се умире?“ у преводу Светислава Петровића, а 1904. кратак текст „Из успомена“ од Емила Золе.

Исте године у рубрици „Позоришни преглед“ представљена је драма *Маљ* у пет чинова и девет слика према истоименом Золином роману. Аутор текста се потписао „провизорни“. Наводено је да је *Маљ*, једно од најчитанијих дела у француској књижевности, непознат нашој широкој јавности. На позорници је ово дело изгледало шаљиво, а после је постало досадно. Скоро све епизодне улоге су добро одигране. Душан З. Милачић је 1931. дао кратак приказ књиге која је те године изашла у Паризу *Emile Zola raconté par sa fille*.

Исте године је у *Летопису Матице српске* у рубрици „Прикази и белешке“ објављен текст Светислава Банице „Зола – песник и борац“. Аутор текста је напоменуо да су о Золи у Француској недавно изашле три књиге: *Emile Zola, La vie de Zola, Emile Zola raconté par sa fille*.

Године 1941. у одељку „Прикази и белешке“ анонимни аутор је написао чланак „Његова ексленција Ежен Ругон“ Емила Золе у преводу Душана Матића.

Светислав Петровић је исте године у овом часопису дао детаљну студију „Емил Зола“. Студија је објављена поводом сто година од рођења Емила Золе, „једног од најгласовитијих и најмоћнијих француских писаца, који је са Балзаком и Виктором Игоом доминирао француском књижевности деветнаестог века и чија су дела извршила дубок утицај у читавом човечанству“, <sup>367</sup> како је истакао Петровић.

Писац ове студије је потом дао кратку биографију Емила Золе и кратку садржину његових дела, као и описе личности. Скоро је немогуће препричати Золине романе: они немају костура, једва да имају кичму. Зола се није старао, као многи други романсијери, да заплете интригу, да припреми велике ефекте, важне догађаје; његови романи се састоје само из огромне количине појединости, ситних епизода, недовршених разговора.

Емил Зола је предводник и теоретичар натурализма, прослављене књижевне школе која је имала велики одјек у књижевности свих народа. Припадао је једном позитивистичком, материјалистичком и детерминистичком покољењу за које није постојала никаква друга реалност сем оне која се опажа чулима.

Петровић је закључио да је успех код Золе долазио тешко, али да је Зола ипак био „једна моћна индивидуалност, није се обзирао на ларму, на протесте, на гнев и увреде које је изазивао код критике“. <sup>368</sup> У једном тренутку свог живота, као већ славан писац који

---

<sup>367</sup> Петровић Светислав, Емил Зола, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 61, стр. 39-47; 136-144.

<sup>368</sup> Петровић, наведено дело, стр. 39-47; 136-144.

се тада „могао мерити једино са Толстојем“.<sup>369</sup> Зола је са потпуним самоодрицањем, напустио своје спокојство и рад који је толико волео и ризиковао своје велико име и своју слободу и преобразио се у великог грађанина. То је било за време оне жалосне Драјфусове афере која је пред крај прошлог века из темеља уздрмала цело француско друштво и поделила целу Француску на два зараћена табора. Зола је морао да подигне глас против грубе силе, против гонилачког фанатизма.

Према речима Анатола Франса „Зола је представљао један тренутак људске савести“. На крају своје студије Петровић је закључио да је Емил Зола „био велики песник у прози модерних времена“,<sup>370</sup> а да су његови романи представљали праве социјалне студије. Он се борио у свом роману против свих друштвених неправди свог времена. Најистакнутији представник натуралистичке школе, Зола је био и један од најватренијих идеалиста, горак песимиста који је ипак веровао у напредак интелигенције и правде, волео човечанство и сањао о његовој бољој будућности у слободи и богатству.

Године 1927. у *Српском књижевном гласнику* објављен је у наставцима чланак Милоша Савковића „Золин удео у српско-хрватском реализму“. У тексту се каже да су око 1880. године Золина дела у Загребу већ била веома заступљена. Човек који је у Паризу пркосио целој француској критици и француском укусу, заголицао је и радозналост наше публике. Хрватски *Вијенац* објављивао је Золина дела.

У Београду су се Золина дела објављивала са истом намером као и у Загребу, са намером социјалне критике и обнове романа у реалистичком духу. Заслуга припада ученицима Светозара Марковића, окупљеним око часописа *Побратимство* (1881), *Мисли* (1882), *Предионица* (1884), *Гусле* (1883. и 1886). Њима се Зола допао јер, према њиховом мишљењу, „научник и песник морају, по методама и намерама, по користи и моралу, бити једно исто“.<sup>371</sup>

Зола се Марковићевим следбеницима чинио као најбољи пример таквог песника – научника. Њих је очарала идеја „експерименталног писања“ у роману. Према њиховом мишљењу, Золино перо је у стању да сече човека с оштрином анатомског ножа. Поред фронта романтичара „дарвинисти су имали против себе и још фронт обожавалаца Виктора Игоа“.<sup>372</sup> *Јадници* су и после 1880. године имали највећи број читалаца.

У Београду је само *Србадија* 1883. напала превод *Золе*. Зола је све време до 1890. године имао симпатије наше публике. *Предионица* је 1891. писала да се „*Нана* разграбљује на хиљаде“. То је довело до нових превода, од којих су важнији *Тереза Ракен* (1886), *Новац* (1891), *Слом* (1893) и до ширих коментара Золиних романа, његових идеја, метода и

<sup>369</sup> Петровић Светислав, Емил Зола, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 61, стр. 39-47; 136-144.

<sup>370</sup> Петровић, наведено дело, стр. 39-47; 136-144.

<sup>371</sup> Савковић Милош, Золин удео у српско-хрватском натурализму, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 22, стр. 492-498.

<sup>372</sup> Савковић, наведено дело, стр. 492-498.

стила. Зола је имао обожаваоце и у Војводини и у Црној Гори. Новосадски *Јавор* је чак превео целу Золину књижевну теорију *Експериментални роман*. У Црну Гору је укусу за Зола без сумње донео из Париза 1882. године Симо Матавуљ, који је у *Гласу Црногораца* превео *Снове*.

Према Савковићевим речима, иако је Золин непосредни утицај далеко заостајао за утицајем Алфонса Додеа и Виктора Игоа, ипак је његов значај био већи у оном тренутку у коме се јавио. Одушевљење за Зола је било много веће него ма где у Европи. Зола је нашао најбољи лек за „социјалне ране“, за „друштво у агонији“ које прихвата његове мисли: „Свет је до мозга покварен, свуд грех, злоба и превара!“ Зола се спуштао до најнижих слојева друштва, као што су пијани радник или париска куртизана. Али, „Золина неморалност и бестидност“ претили су да потисну његове добре особине. Наши „золисти“ су осетили опасност која је долазила од немачке критике.

Београдска *Мисао* је 1882. анализирао *Експериментални роман*.

*Гусле* су у два маха приказала „величанствену зграду експерименталног романа“. Богдан Поповић је у *Отаџбини* 1887. убедљиво хвалио Зола и тражио да му се „у име модерне уметности опросте сви преступи.“ Према мишљењу наших „натуралиста“, Золина заслуга је пре свега у томе што је у потпуности раскинуо с романтизмом. Рад на новели и роману после 1880. године нагло се повећао код нас. „Добар део заслуге за то то припадао је управо Емилу Золи.“<sup>373</sup>

Године 1928. у *Српском књижевном гласнику* у чланку „Доде у српско-хрватској књижевности“ Милош Савковић је дао паралелу између Додеа и Золе и приметио да је „читалачку публику коју је Зола делио на два непријатељска табора, Доде умео да помири и уједини.“<sup>374</sup> После Золиних романа, који су учили људе да мрзе живот, дошао је Доде да освежи веру и радост живота.

Паралела између Додеа и Золе имала је циљ да оповргне углед предводника натуралистичке школе. Загребачки натуралисти су Додеа чак уврстили у „золисте“. Они су превели *Сафо* да би доказали колико се Доде „приближио Золином натурализму и да натурлизам све више преовлађује у француској школи.“<sup>375</sup> У периоду између 1880 и 1890. године ниједно књижевно питање се није могло разматрати, а да се притом „не помене Зола“.<sup>376</sup>

Године 1932. наш часопис *Стожер* је цео септембарски број посветио Емилу Золи. На почетку је дат текст на француском језику „J'accuse“ (Оптужујем) који су објавиле

---

<sup>373</sup> Савковић Милош, Золин удео у српско-хрватском натурализму, *српски књижевни гласник*, 1927, књ. 22, стр. 492-498.

<sup>374</sup> Савковић Милош, Доде у српско-хрватској књижевности, *Српски књижевни гласник*, 1928, стр. 429-442.

<sup>375</sup> *Хрватска вила*, 1884.

<sup>376</sup> *Хрватска вила*, 1884.



француске новине *Aurore*, тј. писмо које је Емил Зола упутио Председнику Републике, а односило се на аферу Драјфус.

Овај број посвећен је Емилу Золи поводом тридесетогодишњице од његове смрти. Најпре је објављен текст И. Мерино „Историјски значај Емила Золе“. У тексту се истиче да је Зола стекао светску славу као борац за праведну смрт. Драјфусова афера, иако је већ давно ушла у историју, живи у успомени света као оптужба против једног система у правосуђу.

После овог, следи текст „Неколико сведочанстава о Емилу Золи“ где су дата мишљења Анатола Франса, Анри Барбиса и других о овом писцу. Анатоле Франс је истакао да се Зола борио против социјалних зала где год је на њих наишао. Анри Барбис је хвалио Золино држање који као „грађанин државе и као браниоца правде који никада није занемарио свој књижевнички задатак.“<sup>377</sup>

У овом часопису затим следи студија Јована Поповића *Емил Зола*. Поповић је најпре описао сиромашно детињство и младост Емила Золе, затим је укратко препричао његова дела: *Приче Нинони, Тереза Ракен, Мадлен, Слом, Листак љубави, Нана, Жерминал, Новац, Слом* и др. На крају је закључио да је Зола духовни борац за напредак; он наставља линију започету Волтером, он је камен међаш између два доба и две културе.

У овом броју је дата још једна студија под називом „О Емилу Золи“. Написао ју је Франц Мехринг. Он је тврдио да су Золини романи више реформаторске опомене и аларми него чиста уметничка дела. Натурализам Русоа, Дидроа, као и Балзака и Золе имао је једну заједничку тенденцију: то је бекство уметности из стања друштвене дегенерације, њен повратак у избавитељске руке природе. У овом броју објављено је и „Једно Золино писмо Лаборцу“.

У рубрици „Белешке“ објављен је текст „Његова екселенција Ежен Ругон“ у коме се истиче да је то први Золин роман у низу који предузеће Космос намерава да објави у својој новопокренутој збирци „Епос, библиотека великих романа“. Ова књига, коју је превео и добрим предговором снабдео Душан Матић, припада циклусу *Ругон Макаревих*. Као другу свеску *Дела Емила Золе* Космос је обећавао роман *Слом*.

У часопису *Мисао* у наставцима је објављен *Поточни цвет* Емила Золе у преводу Р. Максимовића.

Др А. Погодин у часопису *Мисао* 1930. године у тексту „Проблеми књижевног реализма“ истакао је да је „Зола стварао човечанске документе који се нису ничим разликовали од реалних људи.“<sup>378</sup>

---

<sup>377</sup> Поповић Јован, Емил Зола, *Стожер*, 1932, стр. 258-269.

<sup>378</sup> Погодин А, Проблеми књижевног реализма, *Мисао*, 1930, књ. 32, стр. 449-473.

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављен је одломак из романа *Жерминал* Емила Золе, у оквиру чланка „Културно наслеђе Француске“.

У часопису *XX век* 1938. године у тексту „Стогодишњица француског монументалног романа“. Е. Казмер је тврдио да Зола у својим делима представља „дијагнозу друштвене болести.“<sup>379</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1941. године, у рубрици „Белешке,“ истиче се да је *Његова екселенција Ежен Ругон* од Емила Золе први у низу романа које предузеће „Космос“ намерава да објави у својој новопокренутој збирци „Епос, библиотека великих романа“. Ова књига, коју је превео и за коју је написао предговор Душан Матић, припада циклусу *Ругон Макарових*. Као другу свеску дела Емила Золе, Космос „нам обећава роман *Слом*“, напомиње се у „Белешкама“.<sup>380</sup>

У *Српском књижевном гласнику* у тексту „Петар Скок: Француска књижевност XIX и XX века“, Радоје Л. Кнежевић је рекао да је Скок изванредан познавалац Золе. Пошто је изложио све што треба о Золи, он је закључио: „Золин научни натурализам завршава једноставним тендециозним романима. То доказује да је сасвим погрешна његова теорија експерименталног романа. Снага Золина није у стварању књижевних теорија. Његова уметничка јачина лежи у цртању маса.“<sup>381</sup>

У *Страном прегледу* је 1933. године објављен текст Марка Деановића „Поредбена или компаративна књижевност: Зола и наше доба“.

У овом часопису у тексту Милана Марковића „Иван Тургеев и Французи“ говори се о књижевним везама Тургејева и Золе. Када су писцу *Нане* у Француској била затворена врата свих часописа и новина, Тургејев му је отворио врата широке Русије, истакао је Марковић. По Тургејеву, „Зола је први прозни писац Француске“, иако је критиковао „његову фикс идеју натурализма“.<sup>382</sup>

Иако су Золи наше књижевне новине и часописи посвећивали велику пажњу, никад није уживао симпатије наших читалаца као Алфонс Доде и Ги де Мопасан. Они су били најзаступљенији француски реалисти XIX века. Виктор Иго је убедљиво био најприсутнији француски писац XIX века. Почев од четрдесетих година XIX века, о њему се писало у нашим књижевним новинама и часописима. Објављивани су његови романи у наставцима, приповетке и песме. Осим ова три писца, ту су и: Дима Отац и Син, Балзак, Флорбер, Викторијен Сарду, нешто мање Беранже и Ежен Си.

---

<sup>379</sup> Казмир Ернест, Стогодишњица француског монументалног романа, *XX век*, 1938, стр. 91-99.

<sup>380</sup> Непознати аутор, *Његова екселенција Ежен Ругон* од Емила Золе, *Српски књижевни гласник*, 1941, стр. 81.

<sup>381</sup> Кнежевић Л. Радоје, „Петар Скок: Француска књижевност XIX и XX века, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 218 – 227.

<sup>382</sup> Марковић Милан, Иван Тургејев и Французи, *Страни преглед*, 1933, стр. 191-205.

### 3.3.6. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ XX ВЕКА

О стању књижевности у Француској на почетку XX века говори Никола Банашевић у тексту „Једна група „Европејаца“ у савременој француској књижевности“. Аутор је истакао да се Французи слабо интересују за књижевне и друге духовне покрете ван њихове земље. Он се запитао: „Да ли једноме народу који има своју стару, опробану културу, може бити приписана у велики грех његова, често привремена индиферентност према појединим делима стране књижевности, нарочито када су му та дела удаљена по свом духу и по својој уметничкој форми?“<sup>383</sup>

Али, има француских писаца који су показивали интересовање за страну књижевност. Он је поделио француске писце на космополите и конзервативце, а раздвајање француских интелектуалаца на два супротна табора десило се још крајем прошлог века, после „фамозне“ Драјфусове афере.

Никола Банашевић је изнео податак да је у Француској већ три године излазио часопис *Europe*, који је окупљао једну групу „левичарских“ књижевника. Најпознатији међу њима били су Ромен Ролан, Жорж Диамел, Макс Жакоб и други. „Погрешно би било идентификовати њихову идеологију са комунистичким интернационализмом“, тврдио је Банашевић, али је закључио да оснивање часописа представља важан датум у савременој француској књижевности и да ће бити од несумњивог утицаја на формирање једног новог идеала, „идеала европске, а преко ње и космополитске, тј. опште-човечанске или, просто, светске књижевности“.<sup>384</sup>

У чланку „Француска послератна књижевност“ Душан З. Милачић пише о француским писцима који су стварали после Првог светског рата.

#### АНАТОЛ ФРАНС (1844–1924)

---

<sup>383</sup> Банашевић Никола, Једна група „Европејаца“ у савременој француској књижевности, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, стр. 49-94.

<sup>384</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 49-94.

Анатол Франс је један од најзаступљенијих француских писаца у нашој периодици прве половине XX века. О њему књижевни критичари нису много расправљали, али су се његова дела редовно објављивала.

У *Зори* је 1897. године објављена приповетка Анатола Франса „Пјевач из Кимеје“.

У *Бранковом колу* је 1895. објављена приповетка „Црни хлебови“. Године 1914. дат приказ књиге *Црвени крин* која је те године изашла у Београду у преводу Радивоја Караџића. Иако се каже да је „издање књиге лепо“, српски језик у преводу „није богзна како леп.“ На крају се износе и мисли из романа *Црвени крин*: „никада човек није добар кад воли“.<sup>385</sup>

У часопису *Српски преглед* 1895. објављена је приповетка „Лепота сиромашног комедијаша“ Анатола Франса у преводу Ж. М. Перића.

У *Делу* је Анатол Франс такође заступљен. Године 1905. објављена је приповетка „Након три века – божићна машта“, а 1906. приповетка „Жан Марто“ у преводу Б. Л. У овом часопису је 1913. године почео да се објављује у наставцима роман *Тауда*, у преводу Стеве Маринковића.

Године 1914. у рубрици „Позоришни преглед“ објављено је да је француска трупа „Роли Дибоск“ гостовала у Београду и приказала представу *Једна багатела* Анатола Франса. П. С. Талетов истакао је да у овој драми Анатол Франс није онај велики ироничар каквог је културна Европа познавала.

У *Српском књижевном гласнику* је 1903. године објављен чланак под насловом „Државни удари“ од Анатола Франса. Године 1905. у наставцима је објављивана новела „Кренкебил“, а 1907. године у наставцима је објављиван роман *Злочин Силвестра Бонара*. Од Анатола Франса је такође објављен чланак „Студентима“ (1911): ради се о говору који је овај француски писац упутио студентима.

Такође су објављени његови чланци: „Ернест Ренан“, „За Маћедонију и Јерменску“ (1912), „Ограничавање поља и постанак својине“ (1913), приповетка „Мршава мачка“ (1913).

Анатол Франс је присутан и у другој серији овог часописа. Тада се пишу и књижевне расправе о њему, као и приказ његових књига. Већ 1921. године објављен је чланак Анатола Франса „Будизам“ у преводу Јелене Скерлић–Ћоровић. Године 1922. излази његова приповетка „Богородичин играч“ у преводу Мирке Демирове.

Под псеудонимом Пелегрини Миодраг Ибровац је написао чланак „Посета Анатолу Франсу“. Ибровац је истакао да је желео да поздраву славног француског писца

---

<sup>385</sup> Х, Анатол Франс: *Црвени крин*, *Бранково коло*, 1914, год. 20, св. 2, стр.

не само у своје име, већ у име целог народа који се одавно дивио његовим делима и има их скоро сва у преводу.<sup>386</sup> Иако веома стар, Анатол Франс је и даље писао, а Ибровац је био одушевљен његовим познавањем како француске, тако и римске књижевности. Ипак је желео да усмери разговор на наш народ. Франс га је у једном тренутку питао да ли се опорављамо од ратних несрећа, после великих борби и патњи, на шта је Ибровац одговорио да је „наш народ један радан и мирољубив народ, да су Југословени још од XII века зидали цркве у којима је гајена књижевност; у Далмацији су имали своју ренесансу; под турским јармом испевали су своју епопеју; данас, уједињени, показују велику активност, јер су им уметничке особине урођене.“<sup>387</sup>

Затим је Ибровац, уз преводе његових дела на наш језик, послао књигу француског научника Габријела Мије о нашој старој архитектури и преводе наше народне поезије, па да „на њих баца један поглед, кад стигне“. На крају је Ибровац навео да је поносан што му је могао да изрази дивљење нашег народа према славном писцу и да подстакне његов интерес за нашу културу. У исто време „осећао је горчину што се у свету, нашем кривицом, не познају особине које Југословене стављају на равну ногу, ако не у исти ред, са осталим срећнијим народима Запада.“<sup>388</sup>

Исте године у рубрици „Белешке“ дат је кратак приказ другог издања књиге Анатола Франса *Црвени крин*, у преводу Радивоја Караџића. Наведено је да је то славни роман Анатола Франса, да је Анатол Франс у последње време код нас врло радо превођен и читан. Франс је био велики француски писац, „крајњи цвет латинског генија“.<sup>389</sup> *Црвени крин* је један од његових најсавршенијих романа који ће остати као један од „најјачих студија сладострашћа и љубоморе“.<sup>390</sup>

Следеће, 1923. године, објављен је приказ романа Анатола Франса *Бријест на бедему*. Књига је изашла у Загребу, а „Модерна књижарница“ је намеравала да изда у целини чувену *Савремену историју* Анатола Франса и већ је објавила први роман из те серије под називом *Бријест на шеталишту*, у преводу Зоре Вернић. Анонимни аутор ових белешки напоменуо је да је до сада Анатол Франс био само „фини моралист и благ и подругљив сатиричар који је, кроз личности својих дела, излагао своје личне идеје, тако богате и тако разноврсне. *Брест на шеталишту* је његов први реалистични роман. Извесне сличности с нашим провинцијским наравима још више ће нагласити драж овог романа код југословенских читалаца.

Исте године објављена је и приповетка Анатола Франса „Прокуратор Јудеје“, а следеће, 1924. године, објављен је и чланак *Хамлет* који је узет из његовог *Литерарног живота* и који приказује Анатола Франса као критичара. Светислав Петровић је у

<sup>386</sup> Ибровац Миодраг, Посета Анатолу Франсу, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 107-114.

<sup>387</sup> Ибровац Миодраг, Посета Анатолу Франсу, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 107-114.

<sup>388</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 107-114.

<sup>389</sup> Непознати аутор, *Црвени крин*, *Српски књижевни гласник*, „Белешке“, 1922, стр. 396-397.

<sup>390</sup> Наведено дело, стр. 396-397.

рубрици „Белешке“ објавио чланак „Јубилеј Анатола Франса“. Напомиње се да је Француска прославила осамдесети рођендан Анатола Франса, „највећег живог књижевника“.<sup>391</sup> Романи Анатола Франса су „романи нарочите врсте, њима недостају инвенција, вештина композиције и, нарочито, прецизно и директно познавање стварнога живота.“<sup>392</sup> *Црвени крин*, тврди аутор чланка, представља једини прави роман Анатола Франса.

Анатол Франс је нарочито успешан као стилиста: „нико данас у свету не пише можда с више гипкости, хармоније и елегантне грације, стилем тако лаким, скоро флуидним и немарним.“<sup>393</sup> Даље се тврди да је Анатол Франс код нас био веома превођен и читан и да су се у врло кратком интервалу појавили скоро сви романи Анатола Франса на српском језику.

Нажалост, те исте године објављена је и „Читуља: Анатол Франс“. Славни Анатол Франс, песник, критичар, мислилац, историчар, приповедач и романсијер, „једна од најбогатијих резултанти нашег доба, крајњи цвет латинскога генија, умро је у дубокој старости. Као стилист, он представља „савршенство у љупкости, његов стил је једна од оних финих и провидних светлости које преображавају осредњост и саму ружноћу у ритам и лепоту. Анатол Франс је вршио чаробни утицај на срца и духове својих савременика широм света. Наша читалачка публика је упозната са овим „гласовитим писцем.“<sup>394</sup>

Исте године Владимир Вујић је написао чланак под називом „Анатол Франс“. Он је објашњавао Анатола Франса, „преко средине, времена и расе“.<sup>395</sup> Анатол Франс је „уметник по нагону, тако образован и развијан и ствара дивна дела“. Анатол Франс је био под утицајем времена у коме је живео, када су била актуелна социјална питања и проблем ослобођења личности. У XX век је ушао не само својим животом, већ и духом.

Као филозоф, он је своју „методу без методе“ којом је и филозофирао, пренео у књижевну критику. Уз Леметра, он је био велики импресионистички критичар. Он је „најфранцускији француски писац и дофен француског језика.“<sup>396</sup> На крају је Вујић закључио да је Анатол Франс велика личност која је изражајном снагом латинског језика створила дела у „којима се креће један сјајан свет из свих кутова прошлости. Једна духовна снага изразила је читаву једну културу на начин који је по снази изражаја редак: то је дело Анатола Франса.“<sup>397</sup>

---

<sup>391</sup> Петровић Светислав, Јубилеј Анатола Франса, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 12, стр. 79-80.

<sup>392</sup> Петровић Светислав, Јубилеј Анатола Франса, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 12, стр. 79-80.

<sup>393</sup> Петровић, наведено дело, стр. 79-80.

<sup>394</sup> Вујић Владимир, Читуља: Анатол Франс (1844-1924), *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 13, стр. 356-362.

<sup>395</sup> Вујић, наведено дело, стр. 356-362.

<sup>396</sup> Вујић Владимир, Читуља: Анатол Франс, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 13, стр. 356-362.

<sup>397</sup> Вујић, наведено дело, стр. 356-362.

Године 1925. у *Српском књижевном гласнику* у рубрици „Белешке“ објављен је текст „О епикуризму Анатола Франса“. Заправо је дат приказ „књижице од петнаест страна Звездана Вујадиновића која је савршенство збирке, пометености, неписмености и нејасности“. Даље се наводи да је тема о епикуризму Анатола Франса занимљива и актуелна, али да ова књижица ту тему није погодила, „она изгледа као неко, врло неукусно и врло грубо шегачење са књижевностима, француском и српском“.<sup>398</sup> На крају је аутор текста, који се потписао иницијалима В.В., закључио да Анатола Франс, који је код нас био веома превођен, није заслужио овај „неписмени атентат“.<sup>399</sup>

*Летопис Матице српске* је 1924. објавио чланак Милана Кашанина „Смрт Анатола Франса“. У тексту се наводи да је савремена Француска изгубила једног од својих „највећих писаца: романијера, приповедача, песника, књижевног критичара, историчара“.<sup>400</sup> Франс је написао велики број дела, од којих су многа преведена на српски језик. И Никола Банашевић је у тексту „Жак Ривјер“ поменуо да је Француска после Првог светског рата изгубила неколико великана: Анатола Франса, Пјера Лотија, Мориса Бареса, Марсела Пруста, Рејмон Редига и Жак Ривјера.

У часопису *Мисао*, у тексту „Једна књижевна злоупотреба – Анатола Франс: *Балтазар*“ Иван Р. Димитријевић је писао о издању Франсовог дела *Балтазар* књижаре И. Алкадаја која је изашла у Београду 1920, а чији је превод био веома лош. Наиме, преводилац се није ни потписао, а „онако неписмен се одважио да преводи Анатола Франса“.<sup>401</sup> Анатола Франс се међу свим савременим француским књижевницима одликовао не толико сложености и дубином предмета, колико савршено чистим стилем, јасном и лепом реченицом, обиљем речи.

Аутор чланка је навео податак да се у Србији много преводило из различитих страних књижевности, да се проширио круг читалачке публике, али да треба подићи глас против „варања читалачке публике лошим преводима“.<sup>402</sup> Потом је изнео грешке у превођењу.

Године 1922. у овом часопису је објављено да је изашла нова књига Анатола Франса *Мишљење господина Жерома Коањара*.

Анатола Франс је био присутан и у *Босанској вили*: Јелена Ћоровић је превела два његова дела, 1912. и 1913. године.

У *Звезди* је 1912. године дат критички осврт на превод романа Анатола Франса *Богови су жедни*.

---

<sup>398</sup> Вујић Владимир, О епикуризму Анатола Франса, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 15, стр. 396.

<sup>399</sup> Вујић, наведено дело, стр. 396

<sup>400</sup> Кашанин Милан, Смрт Анатола Франса, *Летопис Матице српске*, 1924, књ. 302/3, 91-92.

<sup>401</sup> Димитријевић Иван, Једна књижевна злоупотреба – Анатола Франс: *Балтазар*, *Мисао*, 1920, књ. 3, стр. 641-644.

<sup>402</sup> Димитријевић, наведено дело, стр. 641-644.

У *Страном прегледу* 1928. године објављен је текст „Анатол Франс у Далмацији“. У тексту Миодраг Ибровац наводи да је Анатол Франс посетио Далмацију, што је описано у књизи *Le Salon de Mme Arman de Caillavet* госпође Jeanne Maurice–Pouquet.

У часопису *XX век* у тексту „Стогодишњица француског монументалног романа“ наводи се да наша читалачка публика могла детаљно упознати са делом Анатола Франса.

## МАРСЕЛ ПРУСТ (1871–1922)

До Другог светског рата у нашој периодици је објављено неколико мањих одломака из *Трагања за изгубљеним временом*, али није преведен ниједан том, а камоли цео роман.

У српској књижевној периодици, тј. у Србији, о Марселу Прусту први пут се писало 1922. године. Слободан Јовановић (под псеудонимом Случајни) у *Српском књижевном гласнику*, у рубрици „Књижевни преглед – страна књижевност,“ објавио је чланак „У тражњи изгубљена времена“. Јовановић је желео да на малом броју страна пружи читаоцима што више информација о Прусту. У тексту је напоменуо да „међу француским приповедачима који су се јавили после рата ниједан није тако потпуно успео као Марсел Пруст који данас важи за једног „од првих приповедача новог времена“.<sup>403</sup>

Према Јовановићевим речима, *Трагање* је „роман без радње, да се у њему не дешава скоро ништа и да се описује старо племство“. Затим је напоменуо да је Пруст до сада објавио само један роман *У тражњи изгубљена времена* и да се тај роман није још завршио, али иако је незавршен, „већ је достигао по величини *Rat и мир*. Тај обиман роман писан је у врло дугим реченицама које нису увек добро склопљене и које обилују стручним и архаичним изразима. Стил Прустов је суптилан, увијен, као састављен из малих тачкица: један стил нарочито подешаван да изрази најфиније нијансе осећаја и да ухвати оно што у нашим утисцима има најтренутнијега“,<sup>404</sup> али баш због те претеране финоће тај стил више наговештава, него што потпуно показује.

Тешко је рећи о чему се заправо говори о Прустовом роману, сматра Јовановић. У првим свескама прича се историја једног нервозног и болесног младића, његови најважнији догађаји састоје се у флертовима, а у тим флертовима, нема ничега интересантног. У каснијим свескама описује се старо француско племство; ни у тим свескама не дешава се скоро ништа. Све се своди на дуге разговоре, који, изгледа, немају другог циља него да нам покажу сву „духовну празноћу и безначајност једног доиста аристократског друштва“.<sup>405</sup> Прустов роман садржи читаву галерију портрета, једну серију

<sup>403</sup> Јовановић Слободан, Марсел Пруст: *У тражњи изгубљена времена*, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 213-215.

<sup>404</sup> Јовановић, наведено дело, стр. 213-215.

<sup>405</sup> Јовановић Слободан, Марсел Пруст: *У тражњи изгубљена времена*, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 213-215.



жена и људи, који су оцртани с таквом вештином, да се човек пита да Пруст није случајно бољи у портретисању, него у психолошким анализама.

На крају је Јовановић закључио да Пруст заслужује пажњу не само француске публике, него и стране. Треба напоменути да је ово једини текст који је изашао у нашој књижевној периодици пре Прустове смрти.

Исте године, у децембарском броју *Српског књижевног гласника* у рубрици „Књижевност“ објављена је „Читуља: Марсел Пруст“. Читалачка публика се обавештавала да је умро „познати француски приповедач Марсел Пруст, који је изашао на глас тек после рата, када је један његов роман добио Гонкурову награду“.<sup>406</sup> Даље се наводи да је Пруст постао познат и изван Француске, у Енглеској и Холандији. Иза себе је оставио само један незавршени роман, *У тражњи изгубљена времена*.

Пруст је, без сумње, био један од најбољих представника психолошког романа, „у проучавању нашег унутршњег живота, он је ишао још један слој дубље него Стендал и Бенжамен Констан, и поред велике мајсторије, у психолошкој анализи, имао је још и дар живописног портретисања, са скраћеним цртежом и дречећим осветљењем, као Сен-Симон потпуно у традицији француске књижевности, он је ипак изгледао врло модеран, јер је тежио да наш унутрашњи живот ухвати, не у његовим трајним и кристалисаним стањима, него у њиховим психолошким анализама, имао је скоро научничку страст тачног и прецизног бележења. На неколико сати пред своју смрт, он је тражио да му донесу онај лист његовог рукописа, где је била описана агонија једне од његових личности, „Имам, рекао је, да учиним исправке, јер сад се и ја налазим скоро у истом стању“.<sup>407</sup>

Растко Петровић је написао чланак „Поводом смрти Марсела Пруста“ који је објављен 1922. године у часопису *Мисао*. Он говори о друштвеној димензији у *Трагањима*. Пруст је желео да сазна који су покретачи човекове борбе у животу, а важеће друштвене норме утичу на људске жеље и поступке. Петровић је само мало испитивао тему снобизма, вероватно зато што је, према сопственим речима, „био у прилици да прочита само мањи део *Трагања*.“<sup>408</sup>

О Марселу Прусту пише и загребачка штампа. Жежић Славко је објавио 1923. године текст „Марсел Пруст“ у часопису *Савременик*.

Шимић Антун Бранко је написао текст „Марсел Пруст у *Савременику*“ године 1923. и у *Књижевнику* је 1924. године објавио чланак под истим називом.

У часопису *Мисао* Станислав Винавер је објавио чланак „Завештање Марсела Пруста“ у којем тврди да „свет Марсела Пруста живи по неким музичким законима, Пруст

---

<sup>406</sup> Непознати аутор, Некролог: Марсел Пруст, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 7, стр. 560.

<sup>407</sup> Непознати аутор, наведено дело, стр. 560.

<sup>408</sup> Петровић Растко, Поводом смрти Марсела Пруста, *Мисао*, 1922, књ. 10, стр. 1779-1781.

има уметничку душу, а сваки прави уметник има у себи једно неизрециво своје – лично, самоникло – оно у том случају ново. А то ново треба да траје. И онда: треба само стати пред то трајно – у томе је Марсел Пруст умро.<sup>409</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1925. у рубрици „Белешке“ објављен је текст „*Марсел Пруст – о књизи Леона Пјер Кента*“. Аутор текста је истакао да је о Марселу Прусту у Француској много писано, али да књига Леона Кента *Marcel Proust – sa vie et son oeuvre* представља прву целовиту студију посвећену романисијеру који је тако брзо постао славан и тако брзо ишчезао у свом „покрову славе“.<sup>410</sup>

Први део књиге говори о Прустовом животу који је већ, сам за себе, прави балзаковски роман. Познавање биографских података у вези са разумевањем дела ни код једног другог писца није тако корисно као у случају Марсела Пруста. Будући болестан, Пруст се са великом муком покретао: отуда је, пише његов биограф, готово сваки његов излазак имао свој циљ, циљ који је доминирао читавим његовим животом: „допунити и прецизирати његову анкету о свету, спољном свету и психологији бића“.<sup>411</sup> Пјер Кент је дао укупну слику друштва које је Пруст сликао и изазивао главне типове које је он стварао. Студија Пјер–Кента заронила је дубоко у дело Марсела Пруста и допринела да се боље схвати овај велики писац, за кога је „уметност била највиши облик акције“.

У тексту „Марсел Пруст“ аутора Илије А. Пржића, који је објављен у *Српском књижевном гласнику* 1926. године истиче се да су мишљења о Прусту била подељена. У свом делу Пруст је описивао живот париских салона 90-их година прошлог века. И док су га млади писци у свету ценили, „стари га скоро не познају и не признају га, а за његово дело веле да су то само неубличени концепти, а за њега да је претенциозни сноб, једна глава која се још пуши, како би рекао Скерлић“.<sup>412</sup>

Сложено написано, без живости радње, Прустово дело захтева напор, скоро пожртвовање, да би се откриле све лепоте које у себи садржи. Кад је умро, у пуној књижевној активности, *Нови француски преглед* посветио му је једну велику свеску, са успоменама и чланцима многобројних француских и страних писаца и ту се већ јасно виде ова подељена мишљења.

Странци и млађе генерације створили су читаву легенду у вези са Прустом и његовим делом. У Енглеској, Немачкој, Швајцарској, Пруст је важио за једног од највећих француских писаца. У Енглеској и Холандији оснивала су се друштва љубитеља Пруста. И код нас се о њему писало. Прустов живот нераздвојно је везан за његово дело. Затим је

---

<sup>409</sup> Винавер Станислав, *Завештање Марсела Пруста, Мисао*, 1923, стр. 1602-1604.

<sup>410</sup> Непознати аутор, *Марсел Пруст о књизи Леона Пјер Кента, Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 16, стр. 474-475.

<sup>411</sup> Наведено дело, стр. 474-475.

<sup>412</sup> Пржић Илија, *Марсел Пруст, Српски књижевни гласник*, 1926, књ. 18, стр. 195-205.

аутор говорио о Прустовој биографији, напоменувши да је Пруст живео „у високом париском друштву, а монденски живот је за њега средиште задовољства“.<sup>413</sup>

У почетку су га сви издавачи одбијали. Када је о свом трошку издао књигу *Код Свана*, нико се од критичара није огласио, осим Пола Судеа који му је замерио недостатак композиције и проналазио стилске грешке.

За време рата Пруст није напуштао постељу и непрестано је радио на допуњавању и дотеривању дела. Добио је Гонкурову награду за *У сенци девојака у цвету* (1919). О њему је почело да се пише, а његове књиге су почеле да се читају. Пруст је био приповедач, социолог и психолог. Присуство финесе психолошких анализа подвлачили су и хвалили сви који су до тада писали о њему. И када се за Пруста каже да је писац монденског живота, никад не треба заборавити да је он пре свега уметник. Својим романом Пруст се не обраћа широкој публици. Он је био аристократа и писао је само за „посвећене“, за интелектуалце. На крају је Пржић закључио да ће будуће генерације више ценити Пруста од тадашње публике.

Исте 1926. године, преведен је одломак под називом *Бергова смрт* Марсела Пруста. Преводилац с француског био је Илија Пржић.

Године 1931. Илија Пржић је у рубрици „Белешке“ написао чланак „Писма Марсела Пруста.“ У тексту је навео да је око Марсела Пруста створен „нарочити култ“.<sup>414</sup> Истиче се да је извесно да ће писма која је Пруст писао пријатељима по обиму премашити његов роман. До тада су објављена у низу засебних књига. Како нису писана за објављивање, његова писма носе карактер интимности и много јасније него роман осветљавају самога Пруста.

Исте године објављен је текст „Балзак или Пруст?“. Аутор текста, Фернан Балдансперже, истакао је да је „време Прустово краљевство“. Аутор текста, Фернан Балдансперже, дао је паралелу између ова два писца. Пруст је волео да чита Балзака.

Мирослав Крлежа је у загребачком *Обзору* објавио чланак „О Марселу Прусту“ 1926. године. Крлежа је у овом чланку описао роман *Једна Сванова љубав* који прати фабулу првих књига *Трагања*. Описао је Свана као типичног сноба и бонвивана Треће, грађанске републике. Он је дао пресудну улогу односу овог романа и друштвене стварности. За њега је *Трагање* представљало одраз, верну слику француског друштва крајем XIX века. Запазио је да је Пруст лирик грађанског комфора и запањачке цивилизације, да његовој прози недостаје идејност, да је слеп за социјално-друштвену димензију.<sup>415</sup>

---

<sup>413</sup> Пржић Илија, Марсел Пруст, *Српски књижевни гласник*, 1926, књ. 18, стр. 195-205.

<sup>414</sup> Пржић Илија, Писма Марсела Пруста, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 32, стр. 174-175.

<sup>415</sup> Крлежа Мирослав, О Марселу Прусту, *Обзор*, 1926.

Душан Матић у тексту „О савременом француском роману“ који је објављен у часопису *Наша стварност* 1937. године сматра да је Пруст унео нови начин обраде романа. Психологија, егзотика, бекство од стварности, естетизам заступљени су у савременој француској књижевности захваљујући Прусту. Иако је писао пре Великог рата, Пруст је постао славан после рата, јер је описивао „ранији утукани и бриљантни живот“.<sup>416</sup>

У часопису *XX век* 1938. године, у тексту „Стогодишњица француског монументалног романа“ Е. Казмер је напоменуо да је Марсел Пруст писао роман *У трагању за изгубљеним временом* двадесетак година, да је дело „најчистији тип романа флева, а да спољни облик романа личи на мемоаре“.<sup>417</sup> Пруст је негирао реалност човека и времена, а битно му је сећање. Прустови романи објавили су рат традиционалном схватању времена.

Године 1940. у *Српском књижевном гласнику* објављен је одломак *Сванова љубомора* Марсела Пруста у преводу Ели Финци. Следеће године, 1941, објављен је одломак *Мала фаза Вентијеве сонате* из романа Марсела Пруста, такође у преводу Е. Ф (Ели Финци).

Треба имати на уму да Пруст, који је почео да пише деведесетих година XIX века, ни у Француској није имао великог успеха на почетку. Код нас је почео да се помиње тек после неколико деценија.

## РОМЕН РОЛАН (1866–1944)

У периоду између два светска рата Роман Ролан је заузимао значајно место у нашој периодици.

У *Српском књижевном гласнику* 1912. у рубрици „Оцене и прикази“ представљена је књига *Толстојев живот* Ромена Ролана коју је превео др Драгутин Прохаске.

Године 1922. у овом часопису у истој рубрици Бранислав Миљковић је представио књигу *Жан Кристоф* коју је превела Олга Косановић, а издата је у Београду те године. Исте године објављен је текст „*Жан Кристоф* – о роману Ромена Ролана“ у преводу Олге Косановић Аутор текста се потписао иницијалом Г. М. У тексту се наводи да Олга Косановић наставља да пажљиво и добро преводи „ово монументално дело“ Ромена Ролана.<sup>418</sup> Друга књига, *Јутро*, осветљава дечаков живот. Као што је у првој књизи, *Зора*,

<sup>416</sup> Матић Душан, О савременом француском роману, *Наша стварност*, 1937, стр. 70-93.

<sup>417</sup> Казмер Ернест, Стогодишњица француског монументалног романа, *XX век*, 1938, књ. 2, стр. 82-90.

<sup>418</sup> Г. М., *Жан Кристоф*: О роману Ромена Ролана у преводу Олге Косановић, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 7, стр. 640.

зашао у душу детета, тако је у овој књизи Ромен Ролан ушао у узнемирени живот дечака који ће постати „геније“.

Године 1923. Исидора Секулић је у рубрици „Белешке“ представила књигу *Бетовенов живот* – о романсираној биографији Ромена Ролана у преводу О. С. Обрадовића.

Године 1928. објављен је у наставцима чланак Бранислава Миљковића „Ромен Ролан“. Миљковић је исте године у овом часопису превео приповетку Ромена Ролана „Повратак у завичај“.

У *Летопису Матице српске* 1925. године објављен је чланак Николе Банашевића „Ролан и Ганди“. Ромен Ролан је, према мишљењу Банашевића, после смрти Анатола Франса „можда најпознатији књижевник у иностранству“.<sup>419</sup> Племенитост његове инспирације и његово познато држање за време рата прибавили су му много читалаца и искрених обожавалаца у „свим земљама докле допире француска књига“.<sup>420</sup> Њему се десило, а то није први случај у историји француске књижевности, да га страна публика више цени и радије чита неголи сами Французи. И поред тога што се политички замерио једном великом делу својих земљака, у Француској се Ролану као писцу судило „многа строжијим и правилнијим мерилом“.<sup>421</sup>

Интересовање које је постојало на почетку за Роланов велики циклични роман *Жан-Кристоф* већ се једним делом изгубило, и тешко да би се ово дело могло одржати у реду велике француске књижевности. Ролан је познатији по биографијама славних људи него по својим драмама и романима. После романсиране биографије Бетовена и Толстоја, Ролан је објавио и своје дело *Махатма Ганди*. Ролан је описао Гандијев живот са „пијететом који се дугује једном свецу“. Он се не задржава на његовом детињству и првој младости, већ нам више излаже његову хуманитарну, религијску и политичку делатност. На крају је Банашевић закључио да су Гандијеве идеје у овој књизи једноставно и јасно изнете, како доликује предмету. У Ролановом делу има „свакако мање чари и стилске вештине, али можда више вере, ако не и љубави према јунаку“.<sup>422</sup>

У истом часопису 1926. године објављен је још један текст Николе Банашевића „Ромен Ролан“. Текст је објављен поводом шездесет година од рођења Ромена Ролана, „писца који је стекао колико својим талентом и својим карактером велики број пријатеља и обожавалаца у Француској и иностранству“.<sup>423</sup> Француски књижевни часопис *Europe* том приликом посветио му је увећани број. Поред пригодних чланака, објављени су и они који се не односе благонаклоно према овом књижевнику. Од познатих француских писаца

---

<sup>419</sup> Банашевић Никола, Ролан и Ганди, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, стр. 130-132.

<sup>420</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 130-132.

<sup>421</sup> Банашевић Никола, Ролан и Ганди, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, стр. 130-132.

<sup>422</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 130-132.

<sup>423</sup> Банашевић Никола, Ромен Ролан, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 308/1-2, 114а-б.

одали су му почаст само Диамел и Барбис. Објављени су и текстови страних писаца о овом француском писцу. Постоји и низ неповољних француских судова о Ромену Ролану.

Исте године, 1926, у часопису *Мисао* објављен је чланак Владимира Јанковића „Поштовање шездесетогодишњем Ромену Ролану“.

У часопису *Мисао* 1920. године објављена су *Писма из Прага* Ромена Ролана у преводу Божа Лаврића.

У часопису *Живот и рад* 1928. године у рубрици „Преглед“ дат је приказ књиге Ромена Ролана *Толстој*. Књигу је с француског превео др Душан Стојановић, а издата је те године у Београду.

У часопису *XX век* 1938. године у тексту „Стогодишњица француског монументалног романа“ аутор Ернест Казмер наводи да је *Жан Кристоф* најзначајније дело Ромена Ролана, прва културна хроника. У овом грандиозном опису живота у десет свезака, Ролан, инспирисан европским духом, изражава своју веру у живот и хуманистички поглед на свет.

У часопису *Стожер* 1933. године објављен је роман Ромена Ролана *Смрт једне ере* у наставцима.

У чланку „Перспективе крупног романа“ аутора Бранка Лазаревића у часопису *XX век* 1938. године каже да Европа има много „романа – циклуса“. Писали су их Ромен Ролан, Жил Ромен, Пруст, Диамел, Томас Ман. Велики романи, као што су романи ових писаца, траже пишчеву „неопредељеност“, тврди Лазаревић.<sup>424</sup>

## ПОЛ БУРЖЕ (1852–1935)

У тексту „Пол Бурже до 1889 – есеј из француске модерне књижевности“, у часопису *Мисао* Душан З. Милачић је истакао да је Бурже француски романијер, критичар, песник и члан Француске Академије који је рано развио научни и аналитички дух, прецизност и склоност дедукцијама.<sup>425</sup> Као и многи романијери, он је у почетку писао песме, али је касније романијерски и критичарски рад превладао над песничким талентом. Захваљујући дубини, оштроумности и финој анализи, моћи психолошког опажања и проницљивости филозофског духа *Есеји* се могу сврстати у дела непролазне вредности у француској модерној књижевности.

---

<sup>424</sup> Лазаревић Бранко, *Перспективе крупног романа, XX век*, 1938, стр. 13.

<sup>425</sup> Милачић З. Душан, *Пол Бурже до 1889 – есеј из француске модерне књижевности, Мисао*, 1921, књ. 5, стр. 171-177; 254-256.

После покушаја у поезији и критици, Бурже се посветио писању романа и критика у чему је био веома успешан. У доба кад је Бурже почињао да пише своје прве романе, у Француској је тријумфовао роман обичаја какав су писали Зола, Доде и Мопасан. Најпре је почео да пише новеле, али је пажњу читалаца привукао тек романом *Свирепа загонетка*, реалистичка слика једне грешне љубави у којој доминира психолошка анализа. У овом роману огледају се и пишчеве критичарске способности.

Познат је и Буржеов роман *Андре Корнелис*, а велики књижевни успех доживео је са романом *Лажу* у коме су ликови најуспелије дочарани. Бурже је у својим романима сликао париски свет, а нарочито монденске кругове. На крају је Милачић закључио да је Бурже једно од највећих имена модерне француске књижевности и „најрадије читан европски писац у Америчким земљама“.<sup>426</sup>

У *Делу* је 1904. године објављена приповетка Пола Буржеа „Брат господина Випла“ коју је превео Бор. П. Године 1912. и 1913. у наставцима је објављиван роман *Лажу*. Преводилац се потписао иницијалом М. М. И. (Миодраг Ибровац).

У *Бранковом колу* су 1900. године објављене две приповетке Пола Буржеа: „Просидба“ и „Три девојчице“, а 1909. године изашла је и приповетка „Васкрс“, коју је превео М. Н. Кармина.

У *Босанској вили* Пол Бурже је присутан са два прилога 1909. године.

Године 1922. у *Српском књижевном гласнику*, у рубрици „Белешке“ објављен је текст *Војвоткиња у плавом*, о роману Пола Буржеа у преводу Владислава Росића.

Године 1936. у *Српском књижевном гласнику* објављен је чланак Душана З. Милачића „Пол Бурже (1852–1935). Милачић је истакао да је смрћу Пола Буржеа „нестала и последња фигура једне велике књижевне генерације у Француској“.<sup>427</sup> У његовом делу су били заступљени сви књижевни родови: поезија, роман, новела, позориште, критика. У књижевност је ушао са поезијом, али је убрзо почео да пише есеје. Писао их је у једно прелазно доба, у време тријумфа позитивизма и песимизма. Његови огледи су врста психолошке анкете. Он је први у свом *Ученику* дигао глас против многих сувише уских, сувише претенциозних схватања, теорија и доктрина позитивистичке филозофије и извесних метода позитивистичке науке.

Исте године објављен и кратки некролог Ж. Јовановића „Пол Бурже“ у коме се истиче да је Бурже био писац о којем се највише дискутовало у Француској. Након шездесет година рада на поезији, студијама и романима, оставио је огромно дело. Бурже је превођен и код нас, а његова дела била су предмет књижевне критике.

---

<sup>426</sup> Милачић З. Душан, Пол Бурже до 1889 – есеј из француске модерне књижевности, *Мисао*, 1921, књ. 5, стр. 171-177; 254-256.

<sup>427</sup> Милачић З. Душан, Пол Бурже (1852-1935), *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 47, стр. 10-213.

У часопису *Српски књижевни гласник* 1936. Милан Предић је објавио текст „Пол Бурже после смрти“. У тексту се износи мишљење француских критичара дато у *Новој француској ревији*. Мишљења иду од тога да је Бурже „дилетант“, да га млади људи слабо познају, дотле да је његово дело поштовано и да ће га надживети.<sup>428</sup>

## АНРИ БАРБИС (1873–1935)

У *Летопису матице српске* 1926. године објављен је текст Николе Банашевића „Историја, роман или епопеја“ поводом романа Анри Барбиса *Les enchainements* који је те године објављен у Паризу. Према Банашевићевом мишљењу, Барбис је „социјалиста“, избегавао је друштво и повукао се у мир кад је писао свој последњи роман *Les enchainements*. У питању је роман не само великог обима, већ и широке концепције и необичног начина обраде. Писац је сам увидео какве ће замерке тим делом изазвати, јер је у предговору написао: „Можда ће романијери пребацити овој књизи да је то „историјска књига, можда ће историчари строго оценити да је то роман.“<sup>429</sup>

Барбис је имао амбицију и смелост да у једном једином роману покуша да обухвати „изванредно чудну целину људске драме која се развила у времену, да узнемири тишину историје, сложену, тамну и начичкану цифрама и затвореним именима.“<sup>430</sup> Према Барбису, религије су се претвориле у просто оруђе којим су се народи држали у власти моћних тирана.

На крају чланка Банашевић је поручио читаоцима да не узимају Барбисову књигу ако не воле напор при читању. Од читалаца који ће издржати овај напор до краја, ретко ко ће бити истински одушевљен, али ће свако бити награђен једним ретким, скоро непрестаним уживањем приликом читања.

У часопису *Стожер* 1933. године објављен је текст под насловом *Хенри Барбис*. Ернест Толер, писац овог чланка, на почетку каже да му је намера да ода признање човеку „којега милиони држе као симбол и идеал песника, као глас истине, као глас духа, чије признање упркос свих прогањања продире у масу.“<sup>431</sup> У време Првог светског рата дошла је до нас његова књига *Огањ*. Освојила је наша срца, скинула копрену са очију. Од тих дана нам је Барбисово име драго, тврди Толер. У тексту се затим каже да је Барбис најпре писао песме, а касније „због одговорности је престао бити естетички књижевник“.<sup>432</sup> За њега је литература значила борбену обавезу.

<sup>428</sup> Предић Милан, Пол Бурже после смрти, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 48, стр. 406-408.

<sup>429</sup> Банашевић Никола, Историја, роман или епопеја, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, стр. 147-152.

<sup>430</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 147-152.

<sup>431</sup> Толер Ернест, Хенри Барбис, *Стожер*, 1933, бр. 2, стр. 66-68.

<sup>432</sup> Толер, наведено дело, стр. 66-68.



Барбис је писао о суровој стварности, али и о лепоти природе. Писао је и о смрти која нам је космичком судбином додељена. Барбиса дели „једана велика провалија од пролетерских писаца који се сами опијају као културни духовници пролетаријата, јер они не поседују толико снаге да гледају људе онакве какви су.“ Толер је овај чланак закључио Барбисовом поруком народу да има „милосрђа према себи, да буде јак и моћан отпорник и уништивач оних који га подјармљују“. <sup>433</sup>

У *Зениту* је 1926. године објављено писмо Анри Барбиса уреднику Љубомиру Мицићу, као и његов одговор Барбису. Пошто је посетио Београд, Барбис се захвалио на добром пријему и понудио своју сарадњу у листу. Мицић је у истом часопису објавио текст „Мој сусрет с Анри Барбисом“. Мицић и Барбис су се сложили да је „Балкан најтужнији и најнесрећнији део тзв. Европског континента.“<sup>434</sup>

У *Бранковом колу* 1913. године, у рубрици „Ковчежић“ дат је приказ књиге Анри Барбиса *Српске победе* – с предговором Емила Омана, професора париског универзитета. Књига је те године објављена у Београду. Име преводиоца није дато. Писац ове белешке, који се потписао иницијалом С, наводи да је књига намењена најширој западној публици.

#### АНДРЕ МАЛРО (1901–1976)

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављен је одломак из романа *Нада* француског писца Андре Малроа. Кратак приказ књиге *Нада* која је 1937. године изашла у Паризу дао је Александар Вучо. Он је за Малроа рекао да припада групи младих француских књижевника.

Исидора Секулић, један од најбољих српских есејиста, 1931. године је у рубрици „Књижевни преглед“ у *Српском књижевном гласнику* написала чланак „Андре Малро: „Краљевски пут“ (André Malraux: *La voie royale*). Ово је далеко од обичног приказа једно скоро објављеног дела. Српска есејисткиња даје продубљену и подробну анализу ове књиге, проучава њене личности, подвлачи однос између садржаја и правог смисла дела и инсистира на његовим филозофским странама, као и на аторовој оригиналности и особинама његовог стила.

Исидора Секулић истиче да је аутор *Краљевске цесте* био под утицајем Андре Жида и Пола Велерија, које је изузетно ценио.<sup>435</sup> У складу са временом кад се лепа књижевност све више преплитала с науком, и овај аутор је поред литературе и поезије, имао шира интересовања – „мучило га је питање о материји и егзистенцији“, истакла је

<sup>433</sup> Толер Ернест, Хенри Барбис, *Стожер*, 1933, б. 2, стр. 66-68.

<sup>434</sup> Мицић Љубомир, Мој сусрет с Анри Барбисом, *Зенит*, 1926, бр. 38, стр. 3.

<sup>435</sup> Секулић Исидора, André Malraux: *La voie royale*, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 32, стр. 315-319.

Исидора Секулић.<sup>436</sup> Јунаци *Краљевске цесте*, због пркоса и силне тежње да живе независније, иду у Азију. Фабула романа је испуњена сукобима раса, описима дивљине природе и човека, катастрофама које долазе од разузданости и лудости белаца у Азији. Секулићева даље истиче да ју је овај роман интересовао и као лекција о доприносу модерних писаца. На крају је закључила да је овај роман са тезом старог материјалистичког песимизма вредно уметничко дело и да је писац је по „квалитету“ модеран писац.

У часопису *Стожер* 1933. у рубрици „Књижевни преглед“ Н. Алексић је представио књигу *Освајачи* француског писца Андре Малроа. Он је навео да је српска преводна књижевност обogaћена сјајном репортажом једног Француза, који нам је сажето, у облику романа, али ипак веома јасно, изнео историјска збивања потлачених енглеских колонија у Азији. Тешко је говорити о овој књизи, јер свака њена страница је живот, сваки ред догађај.<sup>437</sup>

Када се зна да је Малро управо у Француској стекао славу око 1930. године, пошто је објавио *Искушења са Запада*, *Освајаче* и *Краљевски пут*, имајући у виду његову заступљеност у српској штампи, лако се може закључити да је врло брзо прешао језичке, националне, географске и друге препреке које једног писца деле од страних земаља. Према речима Михаила Павловића, почевши од 1932. године, објављено је, како у Београду и Загребу, тако и у Сарајеву и Љубљани, „најмање осамнаест чланака, насталих у већни било као последица објављивања дела, било као последица појављивања превода“.<sup>438</sup>

Што се тиче Малреове рецепције у нашим књижевним новинама и часописима, може се закључити да број текстова који су му били посвећени није занемарљив за тако релативно кратак период и с обзиром на то да се ради о писцу који је управо у то време у Француској постао славан. О Малроу се код нас више писало, нег што су превођена његова дела. Павловић се пита „нису ли политички став и активности Андре Малроа изазивали извесно подозрење код неких потенцијалних преводаца његовог дела.“<sup>439</sup>

## МОРИС БАРЕС (1862–1923)

Миодраг Ибровац је у *Страном прегледу* 1927. године, поводом смрти великог француског писца Мориса Бареса, објавио чланак „Морис Барес“. Ибровац тврди да је Француска „изгубила једног од својих највећих синова, јер је Барес био велики писац,

<sup>436</sup> Секулић Исидора, André Malraux: „La voie royale“, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 32, стр. 315-319.

<sup>437</sup> Алексић Н, *Освајачи* Андре Малроа, *Стожер*, 1933,

<sup>438</sup> Павловић Михаило, Андре Малро и Југословени, *Два виђења француске књижевности XX века*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци-Нови Сад, 1994, стр. 150.

<sup>439</sup> Поповић, наведено дело, стр. 150.

славан и ван граница своје земље, који је одиграо велику улогу у француској књижевности последњих тридесет година.<sup>440</sup> Био је уметник, политичар и идеолог.

Ибровац је истакао да усклађивање своје личности са својом расом представља основну тежњу највећег броја Баресових дела, „која су сва драгоценост сведочанства о животности снази француског народа“.<sup>441</sup> Он је хтео да спаси своју земљу од националне учмалости. Смело је подсећао своје противнике како се Француска држава заснива на дугој историји.

Његова „три романа националне енергије“ говоре о судбини седморице младих Лореанаца који су се у Француској осећали као „без корена“, у средини у којој више не преовлађује национално осећање. Та три романа су: *Les Déracinés* (1897), *L'Appel au Soldat* (1900), *Leurs figures* (1903). Барес је често поређен са Ламартином и Шатобријаном. Баресови романи нису романи у уобичајеном смислу речи. Приповест је у њима најчешће само повод да се изразе идеје и пишчева душевна стања.

За Баресов стил би се могло рећи да је „пун смелости, носталгије и хумора“. Реченица му је, како и он сам каже, „елиптична и уздрмана“, пуна неочекиваних обрта и смелих прекида ритма. Барес се дивио и оснивању Југославије. Залагао се за студирање наших ученика у Француској. Недељу дан пред смрт говорио је о својој одлуци да дође у Југославију. На крају овог чланка Ибровац је закључио да је „овај утанчани интелектуалац постао један од најдаровитијих тумача француског националног генија, учитељ воље, један од оних ретких духова који успевају да узвисе душе, да новом лепотом украсе лик отаџбине“.<sup>442</sup>

У истом часопису, одмах после овог текста Миодрага Ибровца објављен је на француском језику текст Мориса Бареса „Message a l'Université de Ljubljana“ (Порука Универзитету у Љубљани). Барес се дивио словеначком народу који је успео да се одупре утицају германизма и да се повеже са Србима у заједничку државу Југославију.

У рубрици „Белешке“ такође је објављен чланак „Морис Барес и наш народ“. Текст је написан поводом књиге *А. Г. Матош борац за народно ослобођење и француско-хрватско зближавање*. Морис Тусен, Матошев пријатељ, желео је да заинтересује француског писца Мориса Бареса за наш народ. „Барес би нашао без сумње у Хрватској, бедему латинског духа против ислама попут Шпаније, нарочито у нашем приморју, красних повода за своје дивне психолошке културне анализе.“ Затим се напомиње да „Барес прати са великом радошћу развој хрватско-српског приатељства и живо жели да

---

<sup>440</sup> Ибровац Миодраг, Морис Барес, *Страни преглед*, 1927, стр. 15-30.

<sup>441</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 15-30.

<sup>442</sup> Ибровац Миодраг, Морис Барес, *Страни преглед*, 1927, стр. 15-30.

буде упућен о првим борцима француске идеје и наше културе у Хрватској и Далмацији.<sup>443</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1914. године објављена је приповетка Мориса Бареса „Изола Бела“ у преводу Паулине Лебел.

#### АНДРЕ МОРОА (1885–1967)

У *Страном прегледу* 1935. године објављен је текст Јелисавете Ибровац „Андре Мороа“. Она је представила Мороа као једног од најчитанијих књижевника тадашње Француске чије су дело и реч одмах прешли границе његове отаџбине.<sup>444</sup> Његово право име било је Саломон–Емил Виљем Херцог. На њега су утицали романтичари, Волтер, Мериме и Анатол Франс. Мороа је био веома читан писац у Француској у то доба, његова дела су се продавала у великом броју примерака.

Успех романа *Ћутање пуковника Брембла* и *Причања доктора О'Гранди* био је брз и необичан. Роман *Поднебља (Климе)* такође се веома брзо продао. Отад његова дела нису престала да се објављују. Романописац, књижевни биограф, критичар, есејист, приповедач за децу, Мороа је писао вредно и с уживањем. Тврди да је писац превасходно посматрач коме је тежња „да наслика извесне личности, и то је све“.<sup>445</sup>

Иако је знао да у сваком делу постоји субјективност, тражио је да писац буде што објективнији. Јелисавета Ибровац је напоменула да у романима Андре Мороа личности, нарочито мушкарци, немају „више сржи, више живости. Жене показују бар извесног темперамента.“<sup>446</sup> Трагедија лутања и страдања у личностима Андре Мороа умањена је и одсуством мистичног, као и метафизичког живота. Како Мороа, тако су и његове личности начитане, окружене књигама, јер је писац подвлачио познату истину да у читању увек тражимо себе.

У његовим романима намеће се и питање брака и породице (роман *Породични круг*). Друштво је у романима Андре Мороа присутно више као људски оквир за протагонисте него као социјални појам, као елемент уже савремености који допушта да у делу нађу одјека и политичка збивања савременог доба.

После текста „Андре Мороа“, у наставку је објављен одломак из његовог дела *Поднебља*, такође у преводу Јелисавете Ибровац.

---

<sup>443</sup> Ибровац Миодраг, Морис Барес и наш народ, *Страни преглед*, 1927, стр. 92.

<sup>444</sup> Ибровац Јелисавета, Андре Мороа, *Страни преглед*, 1935, стр. 1-15.

<sup>445</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 1-15.

<sup>446</sup> Ибровац Јелисавета, Андре Мороа, *Страни преглед*, 1935, стр. 1-15.

У часопису *Мисао* 1931. године у одељку „Оцене и прикази“ објављен је чланак „Андре Мора о Тургењеву“. Аутор текста наводи да је књига коју је написао Мора о Тургењеву у великој мери слична његовим романсираним биографијама о Шелију, Дисраелију и Бајрону. Романописац који је релативно брзо успео да постане познат и запажен и да постане један од најбољих француских савремених прозаиста, Мора је у области романсираних биографија написао књиге које речито говоре о његовом таленту да оживи личности и доба и које истовремено представљају потврду и одбрану једног младог књижевног рода.

Књига о Тургењеву није хармонична целина као претходне, тврди Новаковић. Мора је пришао Тургењеву са симпатијом што се види на скоро свакој страници где је излагао његов живот и разматрао његово дело. Он је живо и узбудљиво описивао Тургењев живот, покушао да продре у суштину дела и да под једним прецизним и опробаним стаклом рационализма издвоји особине и вредности тог дела. На крају је аутор текста закључио да ће ова „пријатна, али пластична и полетна књига допринети на западу бољем познавању једног великог словенског уметника“.<sup>447</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1939. године објављен је текст Милана Грола „Андре Мора“.

#### МОРИС МЕТЕРЛИНК (1862–1949)

У *Српском књижевном гласнику* 1921. године у рубрици „Позоришни преглед“ објављен је текст „*Тентажилова смрт*, од Мориса Метрлинка“. Аутор текста је Светислав Петровић. Петровић наводи да Метерлинка нема обичај да поставља своје личности и њихове радње у простору и времену. Жил Леметр је назвао Метерлинка „престрашеним и суптилним песником несвеснога“. У каснијем стваралаштву „овај магловити мистичар спустио се на земљу и постао моралистом“.<sup>448</sup>

У свим његовим првим делима стални и непрекидно активни главни јунак је смрт, што је случај и са *Тентажиловом смрти*. Дrame Мориса Метрлинка садрже и веома интересантна филозофска и естетичка гледишта. По Метерлинку, све оно што је лепо у погледу, остаје неизражено: „чим ми изражавамо нешто, ми га чудно умањујемо“.<sup>449</sup> Све што је јасно и прецизно, остаје за њега тврдо, опоро, одсечно, ружно; несвесно се може изразити само неодређеним, недовршеним језиком.

---

<sup>447</sup> Новаковић Бошко, Андре Мора о Тургењеву, *Мисао*, 1931, књ. 36, стр. 110-117.

<sup>448</sup> Петровић Светислав, *Тентажилова смрт* од Мориса Метрлинка, *Српски књижевни гласник*, 1921, стр. 65-68.

<sup>449</sup> Петровић, наведено дело, стр. 65-68.

У Делу 1913. године, у рубрици „књижевно научни преглед“ Д. В. Љотић је представио књигу Мориса Метрлинка *Смрт* која је те године изашла у Паризу.

#### ФРАНСОА МОРИЈАК (1885–1970)

У *Српском књижевном гласнику* 1931. године објављен је текст „Франсоа Мориак на словеначком“. Аутор текста који се потписао иницијалом Т. П. навео је да је „Југословенска књижарна“ у Љубљани издала Моријакову прозу *Le Baiser au Lepreux*. Књигу су језички и стилски ванредно успело превели Г. Г. Еди Коцбек и Јакоб Шолар. Последњи је написао и кратку информативну карактеристику Моријака, на почетку књиге.

У истом часопису 1939. године Радоје Л. Кнежевић дао је приказ књиге Франсоа Моријака *Исусов живот*. Књигу је с француског језика превела Бранислава Недић, а објављена је у Београду 1939. године. Франсоа Моријак је, према речима аутора текста, био добар Христов ученик. Моријаково дело је једна, у правом смислу речи, романирана биографија Исуса Христа. „Дело се заснива на анегдотама, али је све у њему повезано и проткано јединством духа.“<sup>450</sup> Превод Браниславе Недић је исправан, закључио је Кнежевић, а потом навео неке ситне грешке у преводу.

У *Страном прегледу* 1936. године у рубрици „Из савремене француске књижевности“ објављен је текст „Франсоа Мориак“ аутора И. Голенишчев–Котузова. Према речима Котузова, Моријак је „велики католик“.<sup>451</sup> Често се упоређивао са Достојевским који је на њега оставио велики утицај.

Мориак је почео да пише стихове још у гимназији. Прве његове збирке *Склопљене руке* и *Опроштај са младости* допале су се Баресу више због богатства психолошких опажања и интелигенције, него због надахнућа и музикалности. Од осредњег песника развио се један од највећих прозаичара савремене француске књижевности. Мориак је написао два романа уочи Првог светског рата: *Дете оптерећено оковима* (1913) и *Плашт младости* (1914). Моријак је био веома добар психолог и савестан писац.

Осим романа Достојевског, у његовим делима се осећа и утицај Балзакове *Људске комедије*. Омиљене теме овог писца су: провинцијалне жене, интелектуалне, хладне и криминалне, лепи и охоли младићи, похлепни и жестоки старци, породичне драме, лепоте природе Западне Француске. Роман *Пољубац губавцу* који је објављен 1922. године имао је велики успех и прославио је Моријака као једног од најбољих савремених француских писаца.

---

<sup>450</sup> Кнежевић Л. Радоје, Франсоа Мориак: *Исусов живот*, *Српски књижевни гласник*, 1939, стр. 627-628.

<sup>451</sup> Котузов-Голенишчев Илија, Франсоа Мориак, *Страни преглед*, 1936, стр. 207-214.

У роману *Ватрена река* Мориак је поставио проблем земаљске страсти, чулне љубави. Он је више волео да ствара ликове грешника, него праведника. У роману *Црни анђели* управо је приказао живот једног грешника. На крају је аутор текста закључио да је „Мориак један од најпопуларнијих француских писаца који поред слика француског предратног и послератног друштва, приказао и вечиту духовну трагедију човечанства. Његово хришћанство и његов неумољиви реализам омогућили су му да проучи све градације људског постојања.“<sup>452</sup>, закључује Котузов.

#### АНДРЕ ЖИД (1869–1951)

Андре Жид се у српској штампи први пут помиње 1923. године када су београдски надреалисти у часопису *Путеви* објавили превод Жидових „Страница дневника“ који је позајмљен из француског часописа *Littérature*.

Исте године Велибор Глигорић је у *Раскрсници* објавио чланак Андре Жида о париском издању Достојевског који је до тада мало био познат у Француској, али не и у југословенским књижевним круговима.

У *Летопису Матице српске* 1926. године у тексту „Три нова француска романа“ Никола Банашевић пише о роману Андре Жида *Ковачи лажног новца*. Банашевић је истакао да је „Жид био познат пре рата, али још у пуној снази стварања.“<sup>453</sup> Затим је направио паралелу између Диамелових и Жидових романа.

Погрешно би било рећи да се Жид потпуно удаљио од француског типа романа, јер се поред утицаја Достојевског могу препознати и утицаји великих француских романсијера, Стендала на првом месту. Жид је тежио једној новој врсти романа, „чистог“ романа како га је он називао, после многих других који су тражили чисту поезију, музику, сликарство. Предмет Жидовог романа је веома компликован, а радња тако испреплетена, да се из једне кратке анализе не би могао видети ток догађаја и њихова унутрашња веза.

Следеће, 1927. године у овом часопису објављен је чланак „Једна група послератних француских књижевника“ аутора Васе Стајића, у којем Стајић похвално говори о Андре Жиду. Објаснио је да је после читања Жида схватио како има начина да се књижевност искористи за пројектовање самог себе, „телом и душом, умом и осећањем“.<sup>454</sup>

Читањем Жида добио је утисак да му се отварају нова врата, њиховом помоћу је успео да отвори нову преграду која се дуго стварала између активности његовог духа и књижевног рада. У овом часопису 1940. године објављен је текст Марка Теодоровића

<sup>452</sup> Котузов-Голенишчен Илија, Франсоа Мориак, *Страни преглед*, 1936, стр. 207-214.

<sup>453</sup> Банашевић Никола, Три нова француска романа, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 309, стр. 210-215.

<sup>454</sup> Стајић Васа, Једна група послератних француских књижевника, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 312, стр. 149-157.

поводом нове књиге која је те године изашла у Београду: *Ђорђе Јовановић: Андре Жид или немоћ декадентног индивидуализма*. Теодоровић тврди да је књига Ђорђа Јовановића један прилог проучавању „случаја Жид“.<sup>455</sup> Писац је у Жиду видео производ грађанске класе која се налазила у сталном превирању.

Жид је најтипичнији представник декаденте која у ствари представља последњи покушај једног система да се одржи. У младости је Жид певао о бекству. Бекство је за њега представљало једну врсту побуне. Жид се такође борио против конформизма, тврди Јовановић. Он је био и песник „иморализма“ у *Коридору* и у *Ако зрно не угине*. Осуђиван је јер је јавно проповедао хомосексуалност. Као хуманиста, Жид је осудио капитализам и империјализам у роману *Пут по Конгу*. Међутим, Жиду се није допадао комунизам у тадашњем Совјетском Савезу. У свом *Повратку из СССР* пише: „Могу они и бити и чланови странке – ништа комунистичког не гори више у њиховим срцима.“<sup>456</sup> Теодоровић је на крају чланка закључио да је ова књига свакако један од најбољих приказа Андре Жида.

У часопису *Мисао* 1929. године, у рубрици „Белешке“ објављен је текст „Андре Жид“. Аутор текста се потписао иницијалом Д. По његовом мишљењу, Андре Жид се у то време сматрао не само у великом делу француске, већ и европске јавности, једним од најоригиналнијих духова.<sup>457</sup> Некада је много нападан због своје слободе исповедања, али је касније успео да освоји значајно место у великом делу данашње европске интелектуалне елите. И тај успех Жид није постигао удварањем публици.

Целокупно његово схватање живота базирало се на култу личности и на естетизму. Он је имао храбрости да призна своје разочарење које је личило на пропаст једног одређеног погледа на свет и живот. У истом часопису те године објављен је одломак из Жидовог романа *Пут у Конго*. Преводаца овог одломка потписао се иницијалом О. К.

У *Српском књижевном гласнику* 1932. дат је приказ студије Пјер Кена о Андре Жиду: „Андре Жид – његов живот и дело“ која је те године објављена у Паризу. Аутор овог приказа био је Душан З. Милачић.

У овом часопису 1937. године објављен је приказ последње књиге Андре Жида *Преправке*. Писац овог текста се није потписао. Навео је да је Андре Жид овом књигом допунио, тј. „исправио“ своје утиске о Совјетском Савезу.<sup>458</sup> *Превравке* су мало тога додале *Повратку*, коме је недостајала његова несрчаност, свежина и укус личног. Да би се одбранио и боље доказао, Жид је додавао ситнице и наводио бројеве, истиче аутор текста. Пооштрена Стаљинова диктатура у Русији, учестала погубљења, наводили су на

---

<sup>455</sup> Теодоровић Марко, Андре Жид или немоћ декадентног индивидуализма, *Летопис Матице српске*, 1940, књ. 353, стр. 474-477.

<sup>456</sup> Теодоровић, наведено дело, стр. 474-477.

<sup>457</sup> Д, Андре Жид, *Мисао*, 1929, књ. 31, стр. 485.

<sup>458</sup> Непознати аутор, *Преправке* Андре Жида, *Српски књижевни гласник*, 1937, књ. 52, стр. 239-240.



размишљање добар део комуниста и оне који су на Западу били пријатељски расположени према СССР. Књижевни критичар Кремие, који је писао о Жидовом роману, навео је да је Жид требало да постави питање о личној и војној диктатури у Стаљиновом режиму.

Исте године представљена је и књига *André Gide et notre temps* која је изашла у Паризу 1936. Аутор текста, који се потписао иницијалом Б. Р. истиче са да се тих дана водила полемика о писцу Андре Жиду у целом свету, па је потребно прочитати брошуру о *Андре Жиду о нашем времену*. Ова брошура је само стенографски бележник једне дискусије у којој су учествовали француски писци Рамон Фернандез, Андре Жид, Рене Жилиен, Жан Жено, Франсоа Мориак и други. Сам Жид и други француски интелектуалци дали су пресудне интерпретације односа Андре Жида према времену у којем је живео, о Жидовом комунизму. Свака дискусија о том питању била је тешка и у њој се сагледавао „дубоки унутрашњи антагонизам који је раздирао духовну Европу од католицизма до комунизма, од протестантизма до атеизма, од симболизма до хуманизма.“<sup>459</sup>

У тексту „Жид – Валери“, објављеном те године у овом часопису, који је написао Б. Радица, говори се о изјави коју је Валери дао у својим *Странама дневника Андре Жида*. Наиме, Валери није волео комунизам, а када би се комунизам остварио, он би „изгубио укус са животом“.<sup>460</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1939. године објављен је чланак „Монтењ и Андре Жид“. У тексту се више говори о Монтењу, а помиње се само то да је Андре Жид направио избор Монтењевих *Есеја*.

Године 1940. у рубрици „Књижевни преглед“ објављен је текст Зорана Мишића „Мишљење о Андре Жиду – поводом *Дневника Андре Жида*“. Аутор текста је истакао да су недавни догађаји и промене у животу Француске подсетили на полемику коју је, још пре рата, Андре Жид водио са Морисом Баресом и Шарлом Лепреом око Баресове књиге *Les deracines*. Андре Жид, веран свом начелу „диспонибилитета“ вечито лутујући по свету и по свим областима, струјама и правцима људског духа, није могао да прихвати Баресову тезу да човек никад не напушта своје завичајно тло. Њихова дискусија, у једном проширеном облику, у ствари представља дилему коју је Француска имала још од Револуције. Једно је извесно: док је епоха после светског рата дала за право Жиду, тадашња Француска се окретала концепцијама Бареса, песника националне енергије. Тадашња Француска је осудила Жида јер јој се чинило да је био „анационалан“. Баресова Француска наследила је место Жидове Француске. Мишић се запитао да ли „некадашња Француска нестаје тренутно или на дуже време“<sup>461</sup> и закључио да се то још увек не може знати.

---

<sup>459</sup> Б. Р. Андре Жид и наше време, *Српски књижевни гласник*, 1937, књ. 50, стр. 155-156.

<sup>460</sup> Радица Б, Жид - Валери, *Српски књижевни гласник*, 1937, књ. 52, стр. 494.

<sup>461</sup> Мишић Зоран, Поводом *Дневника Андре Жида*, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 156-158.

Осим у књижевним часописима, Жид је објављиван и у политичким. Тако је у београдским новинама *Идеје* новинар Јован Банко је објавио чланак у којем информише читаоце о Жидовој конференцији на састанку комуниста у Паризу. Црногорске новине *Слободна мисао* су 1935. године у Никшићу објавиле су превод говора који је Андре Жид држао на сахрани максима Горког у Москви. Године 1937. у Беогаду социјалистичке новине *Самоуправа* у шест бројева су објавиле превод књиге *Повратак из СССР*. У вези са тим, новине *Време* су објавиле интервју са Андре Жидом.

На основу изложеног, види се да постоје два разлога рецепције Андре Жида у Србији: један је социјално-идеолошки, а други формално-критички. Жид је приказан и прихваћен због својих политичких идеја. Жид је најпре био окренут комунистима, али када се оградиле од Совјетског Савеза и издао комунистичке идеје, наши књижевни критичари су почели да га називају „буржујским декадентом“. Критика о Жиду је у српској штампи најпре била позитивна, а затим негативна.

Највише заступљени француски писци XX века били су: Ромен Ролан, Анатол Франс, Андре Жид, Морис Барес, Марсел Пруст, Анри Барбис. Наша штампа је мање писала о Франсоа Моријаку, Морису Метерлинку, Андре Мороу.

### 3.4. ФРАНЦУСКИ ПЕСНИЦИ У ЧАСОПИСИМА

Док су у европским оквирима путеви трагања у поезији били разноврсни и многобројни, поезија коју су доносили наши књижевни часописи у XIX веку и у другој половини XX века представља само ублажени и ослабљени одсјај ових трагања. Избор песника углавном се кретао у оквиру тежње ка рационалности, логици, јасноћи и реду које уочавамо у неким програмским написима појединих уредника или сарадника листова. Преводили су се углавном парнасовци, романтичари и симболисти. Најзаступљенији су Бодлер, Ламартин, Маларме и Валери, у мањој мери Мисе и Вињи, а од савремених песника Аполинер и Арагон.

У *Српском књижевном гласнику*, Радоје Л. Кнежевић представио је књигу Петра Скока *Француска књижевност XIX и XX века* која је објављена 1939. године у Загребу. Скок у својој књизи каже да је француска лирика „запала у маглу и тмине“. Према његовом мишљењу, Маларме и Вињи су најизразитији представници „поезије коју треба одгонетнути“.<sup>462</sup> Рембо, Верлен, Анри де Рењије су симболисти и дају „белег“ новијој поезији, навео је Скок у својој књизи. Додуше, Кнежевић је нашао пуно грешака у овој *Француској књижевности*, али се то може опростити Петру Скоку који је био „више лингвиста неголи познавалац књижевности“.<sup>463</sup>

У тексту „О француском духу и карактеру“ који је објављен у *Српском књижевном гласнику* Јован М. Жујовић је истакао да „Французи нису изгубили поетски дар својих предака.“<sup>464</sup> Широм света позната су имена њихових песника Ламартина, Виктора Игоа, Де Вињија, Мисеа, Леконт де Лида, Сили Придома, Хередије, Верлена. Сви културни народи обогаћивали су своју књижевност различитим преводима, посебно из француске књижевности. А то је великим делом чињено због „лепоте језика и стила“.<sup>465</sup>

У часопису *Мисао* 1919. године Сима Пандуровић је објавио чланак „Етичка основа у поезији“. Он је за Золину „уметност“ рекао да је једнострана, наивна „којој оскудева етичка подлога и признавање моралних закона, која не разликује моралне квалитете карактера, не познаје циљеве у животу, која је дефектна и антиестетичка.“ То наравно не значи да се од литературе тражи моралисање, поука или нека врста „наравоученија“ закључио је Пандуровић.<sup>466</sup> Књижевност није педагогија: она уопште није наука. Француски писци који су били поклоници рационализма и инаугуратори француског романтизма: Жан Русо, Шанфор, Шатобријан, интересантним стицајем околности били су писци који су подигли плодне ветрове револуције, гурнули и срушили старо друштво. У

---

<sup>462</sup> Кнежевић Л. Радоје, Петар Скок: *Француска књижевност XIX и XX века*, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 218-227.

<sup>463</sup> Кнежевић, наведено дело, стр. 218-227.

<sup>464</sup> Жујовић Јован, О француском духу и карактеру, *Српски књижевни гласник*, стр. 448-454.

<sup>465</sup> Жујовић, наведено дело, стр. 448-454.

<sup>466</sup> Пандуровић Сима, Етичка основа у поезији, *Мисао*, 1919, књ. 1, стр. 19-22.

добром књижевном делу може се наћи љубав према природи, према породици, завичају, отаџбини, човечанству, истини.

У истом часопису, у тексту „Књижевна естетика француског симболистичког покрета“ Душан З. Милачић тврди да су парнасовци песништво свели на форму и сликарство. Песник је занатлија ритма и риме, који тражи пуне форме, „бира и ређа звонке и металне речи, да би своје песничке слике изразио са што више јачине, снаге и рељефа“. Онда је навео речи Теофила Готјеа: „Ја сам човек за којег постоји видљиви свет.“ Отуд је парнасовска поезија „без душе и мисли, без срца и емоција“.<sup>467</sup>

Хладни поборници доктрине „уметност ради уметности“, желећи да достигну савршенство и лепоту форме и да реализују савршено представљање спољнег света, у свом хладном напору угушили су саму поезију, од које су хтели да створе науку, тврди Милачић. На развој француског симболизма највише су утицали немачки музичар Вагнер и немачки филозоф-естетичар Хегел. У тексту се затим тврди да парнасовска поезија није продрла у тајанствене вртлоге људске душе, свести и људског срца. „Парнасовац слика спољни изглед једног пејзажа, симболиста стање своје душе, које пејзаж буди у њему, пејзаж своје душе“<sup>468</sup>, закључује Милачић.

#### АЛФОНС ДЕ ЛАМАРТИН (1790–1869)

Ламартинова песма *Hymne de la nuit* из збирке *Harmonies poetiques et religieuses* први пут је објављена у десетом броју Поповићеве *Данице* 1861. године. Преводац је био Његош, али тада је само наведен наслов песме *Химна ноћи* – од покојног владике Црногорског Петра П. Његоша, а на крају је написано: Љ. П. Ненадовић. Ламартиново име није ни поменуто.

Године 1869. поводом смрти Алфонса Ламартина у *Даници* је објављен је у наставцима текст „Алфонсо Ламартин“. Аутор текста, који се потписао иницијалом Н. Л, истакао је да „наш свет једва и по имену зна Алфонса Ламартина, великог песника *Песничких размисљања*. Успех овог списа беше огроман, нарочито у аристократским и католичким круговима.“<sup>469</sup>

У часопису *Отаџбина*, 1876. године, у књ. 6, св. 22, објављена је Ламартинова песма „Прва звезда“. Наведено је да је из *Грацијеле*, а да ју је превео Маринковић Ј. Никола.

---

<sup>467</sup> Милачић З. Душан, Књижевна естетика француског симболистичког покрета, *Мисао*, 1919, књ. 2, стр. 192-198.

<sup>468</sup> Милачић, наведено дело, стр. 192-198.

<sup>469</sup> Н. Л, Алфонсо Ламартин, *Даница*, 1869, год. 10, стр. 127-128; 140-143; 153-156; 171-173; 188-189.

У *Делу* је 1907. године преведена Ламартинова песма „Језеро“. Преводилац је био С. Д. Петровић.

Песма „Језеро“ Алфонса Ламартина објављена је и у *Босанској вили* 1913. године.

У *Страном прегледу* се у више наврата писало о Ламартину. Године 1928. Миленко Стојановић је написао чланак „Његош као преводилац Ламартина“. У тексту је истакао да су Његош и Ламартин били слични по својим духовним особинама: обојица су били с „јако развијеним душевним животом и наклоњени размишљању“.<sup>470</sup>

Поред Вињиа, Ламартин је био најистакнутији рефлексивни песник романтичарске епохе у Француској. Његова поезија је пуна интелектуалног елемента, слично као и Његошева, који је код нас проглашен за „највећег песника – филозофа“. Његош и Ламартин слични су и по својим религиозним осећањима. Они су више осећали Бога него што су веровали у њега. Његош се назива преводиоцем Ламартина због превода само једне песме, која у оригиналу има наслов *Himne de la nuit*. Она се у преводу први пут појавила у десетом броју Поповићеве *Данице*, 10. априла 1861. године.

Затим је Стојановић анализирао превод, односно препев песме. Закључио је да је Његош углавном успео да унутрашњу, мисаону страну Ламартинове химне дочара на српском језику, а да је у погледу облика морао да учини велика одступања.<sup>471</sup>

Године 1933. *Страни преглед* је објавио неколико чланака о Ламартину: „Ламартинов спомен“, „Ламартин“, „Ламартинов наук“, „Пред Ламартиновим спомеником“, „Нови подаци о Ламартиновом *Путу по Истоку*“ и текст на француском „Autour de Lamartine“.

Александар Белић је у тексту „Ламартинов спомен“ истакао да су Београдски универзитет и Српска краљевска академија одали дубоко признање писцу *Медитација* „за све оно што је он унео у мисаоне и уметничке књижевне покрете прошлога века.“<sup>472</sup> Заправо је тада, 1933. године, обележено сто година откако је Ламартин прошао кроз Србију. Према речима Белића, желело се исказати дивљење Ламартину – човеку који је „у свом срцу и својој души нашао толико симпатија за наше напоре за ослобођење од туђина, за наш народ уопште, за његов патријархални живот, па чак и за језик његов“.<sup>473</sup>

Исте године у овом часопису Миодраг Ибровац је написао чланак „Ламартин“. Био је то говор са свечаности приређеној на Универзитету поводом отривања споменика Алфонса Ламартина. Ибровац је тврдио да је Ламартин „највећи лиричар француске књижевности, за њега се лепо рекло да није песник, него сушта поезија. Његове су

---

<sup>470</sup> Стојановић Миленко, Његош као преводилац Ламартина, *Страни преглед*, 1928, стр. 56-60.

<sup>471</sup> Стојановић, наведено дело, стр. 56-60.

<sup>472</sup> Белић Александар, Ламартинов спомен, *Страни преглед*, 1933, стр. 150-151.

<sup>473</sup> Белић, наведено дело, стр. 150-151.

омиљене теме четири стуба који држе небески свод: љубав, завичај, природа, смрт“.<sup>474</sup> Ибровац је изнео и биографију овог француског писца.

Текст „Ламартинов наук“ написао је Иван Дјаја на француском језику. Био је то такође говор који је одржан на свечаности на универзитету у коме се ради о Ламартиновој посети Србији и о француско-српским интелектуалним везама, о одласку наших ђака у Француску.

Светислав Петровић је објавио текст „Пред Ламартиновим спомеником“. Петровић је напоменуо да је Србија 1833. године имала једног ретког госта, можда најзнаменитијег који ју је икада посетио. Био је то велики и славни француски песник, Алфонс Ламартин. У своме *Путу на Исток* Ламартин је описао јуначке напоре наших предака за националну независност. „Историја овог народа треба да се опева, а не да се пише“.<sup>475</sup>

Својом великом љубављу према српском народу и искреном вером у његову сјајну будућност, Ламартин је стекао право на нашу љубав, као и на захвалност. Он је био борац за српску националну слободу и због тога му је Београд подигао споменик. На крају је Петровић поручио да се „преко Ламартина заволи цела француска књижевност и француска цивилизација“.<sup>476</sup>

У истом броју објављен је и текст на француском *Autour de Lamartine* француског академичара Абела Бонара, који је био гост на прослави. Бонар је такође говорио о Ламартиновој посети нашој земљи, која је према његовом мишљењу представљала темељ француско-српске сарадње.

Аутор текста „Нови подаци о Ламартиновом *Путу по Истоку*“ потписао се иницијалом Ј. И. Он наводи податак да је Анри Бордо, познати француски писац и члан Академије објавио текст „Крај Ламартиновог пута по Истоку“ у коме је објављено и пет дотад непознатих писама са Ламартиновог боравка у Пловдиву. О томе је писао професор Шишманов у софијском листу *Бугарска мисао*. Навео је такође и Ламартинов боравак у Нишу и његов чувен опис Теле-Куле.

И *Српски књижевни гласник* је посвећивао пажњу овом француском песнику. Већ је 1901. године у рубрици „Белешке“ објављен кратак текст у коме се напомиње да један сарадник листа преводи Ламартинове „Белешке о Србији“.

Године 1925. Светислав Петровић је објавио чланак „Његош и Ламартин“.

Године 1939. у овом часопису је објављена Ламартинова песма *Распеће* коју је превео Милош Н. Ђорић. У *Српском књижевном гласнику* 1941. године објављен је чланак Радоја Л. Кнежевића „Ламартин на Истоку“. Аутор текста је истакао да је у Ламартиновој

---

<sup>474</sup>Ибровац Миодраг, Ламартин, *Страни преглед*, 1933, стр. 152-158.

<sup>475</sup> Петровић Светислав, Пред Ламартиновим спомеником, *Страни преглед*, 1933, стр. 160-163.

<sup>476</sup> Петровић, наведено дело, стр. 160-163.

судбини Исток одиграо значајну улогу. Писац је са Истока донео нов поглед на свет. „На свом путу по Истоку он је наишао и на нас, Србе, задивио се пред оним што смо учинили за слободу, гледао у будућност и предвидео нашу судбину.“<sup>477</sup>

У *Летопису Матице српске* 1940. године објављен је чланак „Ламартин и Срби – поводом стопедесетогодишњице од рођења“. Аутор текста, Владимир Божовић, тврдио је да је Ламартин препородио француску поезију. Истакао је да је у питању „песник природе, љубави, сете. У исто време он је државник широких човечански концепција“.<sup>478</sup>

После путовања по Италији, године 1820. анонимно је изашла његова збирка песама под насловом *Песничка размисљања*. Љубитељи поезије били су заплуснути новим, свежим поетским дахом. Настало је узбуђење у површном салонском друштву, „потекле су сузе наде и вере“, <sup>479</sup> проговорио је нов језик, отворио се нов свет, свет бесконачног и идеалног. Након јулске револуције 1830. године песник се одрекао дипломатске каријере и отишао на Исток. У повратку је прошао кроз Србију, зауставио се пред Ћеле Кулом, којој је посветио можда најлепше стране свог путописа.

У Француској се бавио и политиком. Објавио је збирке песама *Исповести* и *Нове исповести*. Нажалост, сахрањен је као обичан грађанин, без икакве помпе. У свом *Путу на Исток* Ламартин је посебну пажњу посветио нашем народу: „Историја овог народа не треба да се пише, него да се пева“.<sup>480</sup> Када је реч о додирним тачкама Ламартина и наше књижевности, Божовић је овог песника упоредио са Његошем који је био добар познавалац Ламартинове поезије. На крају је Божовић закључио да је „Ламартин песник животне племе и осеке, наде и очајања, рада и прегнућа“.<sup>481</sup>

#### АЛФЕРД ДЕ ВИЊИ (1797–1863)

У *Летопису матице српске* 1938. године објављен је чланак Владимира Божовића *Алфред де Вињи*. Божовић пише о томе како из једне песникове белешке произилази да се у „Вињијевом животу разликују три временска периода“.<sup>482</sup> Први се подудара са владом Наполеона, други са рестаурацијом, а трећи са владом јулске монархије. Вињи је потицао из аристократске породице која је била слабог материјалног стања. Његове прве песме објављене су 1822, а збирка *Античке и модерне песме* 1862. године.

---

<sup>477</sup> Кнежевић Л. Радоје, Ламартин на Истоку, *Српски књижевни гласник*, 1941, стр. 294-306.

<sup>478</sup> Божовић Владимир, Ламартин и Срби. Поводом стопедестогодишњице од рођења, *Летопис Матице српске*, 1940, стр. 236-245.

<sup>479</sup> Божовић, наведено дело, стр. 236-245.

<sup>480</sup> Божовић Владимир, Ламартин и Срби. Поводом стопедесетогодишњице од рођења, *Летопис Матице српске*, 1940, књ. 354, стр. 236-245.

<sup>481</sup> Божовић, наведено дело, стр. 236-245.

<sup>482</sup> Божовић Владимир, Алфред де Вињи, *Летопис Матице српске*, 1938, књ. 349, стр. 127-140.

Исте године изашао је и роман *Сен Мар*. За Вињија спољни свет није постојао и жалио је што је своје мисли морао да материјализује. Вињи је целог свог живота патео због дисхармоније својих идеала и стварности живота. Божовић пише о свему овоме да би схватио смисао Вињијеве поезије. Према Вињијевим речима, „у хаосу судбине сигурне су само две ствари: смрт и бол“.<sup>483</sup> Свуда влада зло, и физичко и интелектуално и морално. Интелектуално зло се састоји у слабости разума. То је тема у песмама *Мојсије* и *Пастирова кућа* и у роману *Стело*. Једним делом своје душе човек геније је усамљен, жели да истакне Вињи у песми *Мојсије*. Једна од лепота ове песме је снажна и строго јединствена композиција.

Вињијева филозофија живота је болна и горда, стоичка и утешна. Што је песникдуже живео и размишљао, све је боље ценио беду и ништавност живота. На крају се Божовић пита како да се човек не поклони пред раскошним талентом песника, пред његовим изабраним симболима и дубоким мислима. Поезија овог песника, рекао је Пол Бурже, „својим дискретним сјајем, својом тајанственошћу, ведрином и чистотом има сјај звезде“.<sup>484</sup>

Вињијева поезија је била врло заступљена у нашој књижевној периодици.

Године 1901. у *Српском књижевном гласнику* изашла је у наставцима приповетка Алфреда де Вињија „Живот и смрт капетана Реноа“ у преводу Ј.М.Ј. Следеће, 1902. године, преведена је приповетка „Лорета или црвени печат.“ Преводилац се потписао иницијалом Т.

У *Српском књижевном гласнику* објављене су следеће Вињијеве песме: „Курјакова смрт“ (1930), „Мојсије“ (1939), „Пастирова изба.Еви“ (1940) у преводу Милоша Н. Ђорића.

У *Страном прегледу* 1933. године дат је приказ књиге Фернанда Балденспержеа „Алфред Вињи“. Аутор текста који се потписао иницијалом М. М. истиче да Балденсперже не говори први пут о Вињију, а то је писац кога он после Балзака најбоље познаје. Припремио је и издање Вињијевих дела у шест књига.

У овој студији аутор прати свог омиљеног песника од најранијих дана, када га је мајка васпитавала према принципима Жан Жак Русоа. Затим су дошли дани када Вињи „пада у грех поезије“.<sup>485</sup> Балденсперже води читаоце до краја, задржавајући им пажњу, кроз цео Вињијев живот. Вињи учествује у бици за романтизам. На крају је аутор закључио да је „Вињи велики песник, јер је остао у служби чистог духа и песничке мисли.“

---

<sup>483</sup> Божовић Владимир, Алфред де Вињи, *Летопис Матице српске*, 1938, књ. 349, стр. 127-140.

<sup>484</sup> Божовић, наведено дело, стр. 127-140.

<sup>485</sup> М. М., Алфред де Вињи, *Страни преглед*, 1933, стр. 112-113.



## АЛФРЕД ДЕ МИСЕ (1810–1857)

У нашој књижевној периодици Мисе је био заступљен и у XIX и у XX веку.

Часопис *Јавор* је 1883. године донео две Мисеове песме: „Сети ме се“ и „Песникова жудња“ које је превео Мита Поповић.

У *Делу* 1905. године објављена је песма „Сети ме се“ у преводу Николе Х. Илића, а 1906. песма „Луција“ коју је превео Драгомир И. Батављевић.

*Босанска вила* је почела са објављевањем поезије 1908. године. Те године су објављене четири Мисеове песме, а 1909. и 1912. још по једна.

*Српски књижевни гласник* је 1904. у наставцима објавио новелу Алфреда де Мисеа „Тицијанов син“. Преводац ове новеле потписао се иницијалом Н. А. Године 1903. у овом листу, у рубрици „Позоришни преглед“ објављен је текст Милана Грола „Мисеово вече“, а 1912. у истој рубрици Бранко Лазаревић је објавио чланак „С љубављу се не шали“. Године 1913. овај часопис је објавио Мисеову песму „Немачка Рајна“, а 1930. песму „Туга“.

У часопису *Данас* Марко Ристић је 1934. године представио у кратким цртама књигу Светислава Петровића „Три љубавна живота – Гете – Госпођа Рекамје – Алфред де Мисе“ која је те године изашла у Београду. Ристић се запитао да ли уопште постоји оправдање за овакву врсту литературе.

Часопис *Живот и рад* 1929. године објављује текст Владислава Новковића „Алфред Мисе и Жорж Санд“.

## ЛЕКОНТ ДЕ ЛИЛ (1818–1894)

У часопису *Мисао* 1924. године Душан З. Милачић објавио је дужу студију под називом „Леконт де Лил“. Према његовом мишљењу, Леконт де Лил је песник широких, видовитих и веома изражајних античких, варварских и трагичних поема. Затим је изнео биографију Леконта де Лила: „око 1840. године овај француски песник био је романтичар, да би до смрти остао неоромантичар.“<sup>486</sup>

У предговору *Античких поема* тражио је обнову поезије, сматрајући Хомера, Есхила и Софокла песницима у животној снази. Сматрао је да у модерној поезији нема ни животног даха нити оригиналности. После *Античких поема* објавио је *Песме и поеме, Варварске поеме*, читав низ превода, *Трагичне поеме*. Годину дана после смрти изашле су његове *Последње поеме*.

---

<sup>486</sup> Милачић З. Душан, Леконт де Лил, *Мисао*, 1924, књ. 16, стр. 602-620.

Леконт де Лил је био предводник целе парнасовске генерације – привлачио је све младе таленте и предочавао им свој високи песнички идеал. Он је био један од аристократских уметничких духова који никад не стичу велику популарност, са уским и изабраним кругом читалаца који воле уметност ради уметности.

Године 1907. у *Бранковом колу* објављена је песма Леконта де Лила „Хиалмарово срце“, а 1911. песма „Подне“.

Песма *Подне* је објављена и у *Српском књижевном гласнику* 1909. године, а „Хлајмарово срце“ 1910. године песма „Вече једне борбе“ објављена је 1912. године.

У *Летопису Матице српске* 1931. године објављена је песма Леконта де Лила „Хлајмарово срце“ коју је превео Мирослав Грујичић.

У *Босанској вили* 1909. године објављене су две песме Леконта де Лила: *Les Elfes*, *Le Coeur de Hialmar*. Песме је превео Војислав Илић Млађи. У приказу песама у овом листу, писац текста који се потписао иницијалима М. П. говорио је о Илићевим преводима и истакао: „како је мучно стихове Виктора Игоа и Леконта де Лила преносити у нашу још слабачку и неизрађену верификацију, треба многе лапсусе Илића опростити и задовољити се оним што је могуће.“<sup>487</sup>

## ШАРЛ БОДЛЕР (1821–1867)

У студији *Парнасовци и симболисти у Срба* др Владета Кошуте је истакао како су Ракић, Дис и Пандуровић прихватили Бодлера и да је овај француски песник на тај начин оставио најзначајнији траг у нашем модернизму.<sup>488</sup> Бодлеров пркос друштву и његово презирање стварности, његов страх од пролазности и замор од једноликости живота, утеха у страстима и у наличју смрти, добили су код сваког српског лиричара приближан и свјоствен призив. Свеопште прихватање „уклетог песника“ било је због изузетне јасности и склада његовог песништва. Бодлеров неодољиви лиризам, свемоћно је опчињавао дух сваког песника који би му се приближио.<sup>489</sup>

У *Летопису Матице српске* 1936. године Владимир Божовић је објавио чланак „Профили из француске књижевности – Шарл Бодлер (1821–1867)“. У овом чланку је истакао Бодлера као једног од најпознатијих француских песника новије француске поезије. Он је био претеча новог песничког стварања. Српски предратни песници који су у

---

<sup>487</sup> Шапић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа „Босанска вила,“ Студије и огледи*, Свјетлост, Сарајево, 1982.

<sup>488</sup> Кошуте Владета, *Парнасовци и симболисти у Срба*, *Анали Филолошког факултета*, књ. 2, Београд, 1962, стр. 295-310.

<sup>489</sup> Кошуте, наведено дело, стр. 295-310.

великој мери били под утицајем француске поезије, инспирисали су се Бодлеровом уметношћу.

Божовић се осврнуо на Бодлерово књижевно стваралаштво, али и на његов „сентиментални живот“, како је навео у тексту.<sup>490</sup> Прво је писао о његовом детињству. Теме *Цвећа зла* јесу песникови разни мисаони ставови према свакодневним призорима које му је пружао живот. Његове тежње су били у већој или мањој мери неодређене. У питању су тежња душе за бесконачношћу, за вечност, тежња која дозвољава да се бар издалека сагледају врата спасења, тврдио је Божовић. Његова поезија била је предмет оптужби – Бодлеру се замерало да је унео сувише сировог реализма у свој рад. Бодлер је подвукао разлику између његове поезије и поезије Виктора Игоа: „Виктор Иго је велики песник – вајар, који има око затворено за суштину ствари.“<sup>491</sup>

Осим љубавне поезије, Бодлер је певао и Париз, па је дуго називан „песником париских булеvara“. На крају је Божовић закључио да се најбоља дефиниција Бодлерове поезије налази у његовим *Интимним журналима*: „То је нешто жарко и жалосно. То је заводљива лепа женска глава која изазива одједанпут и уживање и тугу, која носи у себи меланхолију, умор и презасићеност у животу, или напротив, силну жељу за животом сједињену са горчином.“<sup>492</sup>

Док су парнасовци били окренути спољном свету и стварима и са тачношћу описивали оно што су видели, Бодлер је у својој поезији настојао да дочара невидљиву, унутрашњу страну живота у складу са тежњама симболистичке школе. Право на присвајање Бодлерове славе имале су обе песничке школе: и симболисти и парнасовци. Његова стечена слава се може признати управо зато што он није никада био ученик ове или оне школе, и зато што је француској поезији дао „нов уметнички дрхтај“.

У истом листу, 1935. године објављен је текст Александра Гавеле: „*Шарл Бодлер* – драма у пет чинова, Загреб, 1935.“ Загрепчанин Колуси је у својој драми у пет чинова дао исцрпан портрет Бодлера и „дочарао читаоцима лик те замршене, осећајне душе“.<sup>493</sup> Драма је писана у стиху и уз добру режију доживеће велики успех, био је уверен др Гавела.

У *Босанској вили* Бодлер преведене су три Бодлерове песме: 1909. године Мирко Дамјановић је превео песму *Recueillement*; 1913. године две песме је превела Јелена Ћоровић.

---

<sup>490</sup> Божовић Владимир, Профили из француске књижевности - Шарл Бодлер, *Летопис Матице српске*, 1936, књ. 346, стр. 244-257.

<sup>491</sup> Божовић, наведено дело, стр. 244-257.

<sup>492</sup> Божовић Владимир, Профили из француске књижевности – Шарл Бодлер, *Летопис Матице српске*, 1936, стр. 244-257.

<sup>493</sup> Гавела Александар, *Шарл Бодлер* - драма у пет чинова, *Летопис Матице српске*, 1935, књ. 344, стр. 118-119.

У *Бранковом колу* 1906. године објављена је песма Шарла Бодлера *Moesta et errabunda*. Преводац се потписао иницијалом Д. М. (Мирко Дамјановић); 1909 – *Petits poemes en prose*: „Пас и парфем“, „Опијте се“. Преводац с француског је био Мирко М. Косић. Он је и у рубрици „Књижевност и језик“ у овом часопису 1910. године написао чланак „Шарл Бодлер“. Бодлера је назвао покретачем, првим и најпотпунијим представником декаденства у књижевности. Као сваки мајстор и учитељ, „казао је све и у њему је све изражено“.<sup>494</sup> Након излагања биографије писца, закључио је да „великани књижевни прелазе границе земље и делују на развој целог човечанства“.

Године 1911. у овом часопису су објављене две Бодлерове песме: „Литанија“ и „Сотони“. Преводац је био Марко Дамјановић.

У часопису *Живот и рад* 1928. године објављене су две Бодлерове песме: „Албатрос“ (у преводу Божицара Ковачевића) и „Смрт заљубљених“ (у преводу М. М. Пешића).

У часопису *XX век* 1939. године дат је кратак приказ књиге: *Trois grands vivants: Servantes, Beaudlaire, Tolstoi, Andr s Saures, Paris, 1938*. Наводено је да су Сервантес, Бодлер и Толстој била три потпуно различита писца, али да су се сви они бавили великим проблемима људске судбине.

У *Књижевном југу* 1918. године у одељку „Преглед“ објављен је чланак „Бодлер: *Цвеће зла*“ Јелене Ћоровић. Она није имала речи хвале за овог песника. Поставила је питање зашто је преводац, Ј. Палавестра изабрао Бодлера. Запитала се такође да ли су нашој преводној књижевности, која је била непотпуна, без система и није обухватала велике светске писце, били потребни баш *Цветови зла*, како их је Јелена Ћоровић назвала, или је то било проузроковано струјом која је тада владала код нас, интимном потребом публике која је тражила баш таква дела. „Хоће ли Бодлер својим сатанизмом, својом префињеном осећајношћу дегенерика, суптилним смислом за ретко и ситно, упркос томешто је прави, оригинални песник и велики уметник, наћи читаоце међу данашњим нараштајима, да ли треба изможденог песника ретких сензација, хашиша, вештачког раја, давати народу који настаје?“<sup>495</sup> Затим је писала о грешкама у преводу.

У *Српском књижевном гласнику* 1937. године у рубрици „Књижевни преглед“ објављен је чланак „Бодлерово *Цвеће зла* на српском“. Аутор чланка је Божицар Ковачевић, а чланак је објављен поводом превода Бодлеровог *Цвећа зла* од стране Мите Јовановића, у издању Француско-српске књижаре А. М. Поповића у Београду.

Ковачевић је навео да је све до почетка XX века Бодлер код нас више био познат по имену него по делима. Матош је о њему написао један „жив и топао оглед“, а Димитрије Митриновић, који се једно време њиме бавио, веома добро је превео у *Бранковом колу*

<sup>494</sup> Косић М. Мирко, Шарл Бодлер, *Бранково коло*, 1910, књ. 16, стр. 162-163; 177-178.

<sup>495</sup> Ћоровић Јелена, Бодлер: *Цвеће зла*, *Књижевни југ*, 1918, стр. 226-227.

Бодлерове песме „Литанију Сатани“ и „Moesta et errebunda“.<sup>496</sup> Нијансиран и компликован, Бодлер је код нас једино читан у уском кругу љубитеља поезије и најновијих песника, симболиста и декадната окупљеном око Дучића и Пандуровића.

После ратова, у Сарајеву је објављен избор песама из *Цвећа зла* у прозном преводу Ј. Палавестре. Јављали су се и препеви М. Грујичића (у *Књижевном северу*) и непотписани преводи који су те године изашли у *Српском књижевном гласнику* – песма „Чергари“, „Мачке“ у *Мисли*, „Албатрос“ у *Животу и раду*.

Божидар Ковачевић је затим истакао да је само објављен један оглед, вероватно семинарски рад Владимира Божовића у *Летопису Матице српске* 1936. године и „Белешке о Бодлеровој осећајности“ др Ђорђа Шопттрајановића у часопису *Јужни преглед*. Затим је закључио да су препеви Мите Јовановића дошли у прави час да „поправе нашу немарност према једном од највећих песника Француске и човечанства“.<sup>497</sup>

У чланку се затим напомиње да је Бодлер у поезију унео унутрашњу грозницу, да је отворио нове видике, дао нове мотиве, слике, фигуре, довео своју поезију на праг езотерије и учинио је за обичне људе нејасном и херметичком. Тек после Игоове смрти, после француско-пруског рата, када су у Паризу, начетом и разривеном од Седана и Комуне, почели да се појављују симболисти и декаденти, Бодлерова поезија је почела да се цени. Он је постао узор песницима и миљеник оних најсуптилнијих познавалаца поезије.

Поезија Малармеа и Рембоа развила се по угледу на Бодлера, али је само Бодлер умео да остане на оној опасној ивици између праве поезије и експеримента. Његови савременици, парнасовци, били су ученици латинске антике, док је он био велики песник нових времена, хришћанин који се борио са вулгарном концепцијом божанства. Све благо живота, Бодлер је снагом својих поетских визија претворио у злато надрелности.<sup>498</sup> Аутор чланка је затим писао о Бодлеровом животу и раду и на крају о самом преводу песама.

Бодлерова поезија се интензивно објављивала тек у другој серији *Српског књижевног гласника*. У првој серији, 1912. године објављена је песма „Албатрос“. У другој серији преведене су следеће Бодлерове песме: „Смрт“ (1938), *Reversibilite* и „Лезбос“ (1939), „Љубав према лажи“, „Малабарци“ и „Светионици“ (1940). У овом часопису је 1937. године у одељку „Књижевни преглед“ објављен чланак „Бодлерово *Цвеће зла* на српском– о преводу Димитрија Мите Јовановића.

У часопису *Мисао* објављена је 1920. године Бодлерова песма *Сплин*. Преводилац се потписао иницијалом М. С. П., а 1922. године објављена је песма *Мачке* (поново је само наведен иницијал преводиоца К). У чланку *О Малармеу* који је објављен 1921. истиче се да „слава једног Бодлера, једног Малармеа и Верлена, чија моћ лежи у непрестано

<sup>496</sup> Ковачевић Божидар, Бодлерово *Цвеће зла* на српском, *Српски књижевни гласник*, 1937, стр. 57-64.

<sup>497</sup> Ковачевић, наведено дело, стр. 57-64.

<sup>498</sup> Ковачевић Божидар, Бодлерово *Цвеће зла* на српском, *Српски књижевни гласник*, 1937, стр. 57-64.

обнављаном немиру свију генерација које долазе: зато што њихове мисли, обезбеђујући све новим и новим периодичним борбама своју превелику победу, јесу и саме једна врста оних бродова – луталица Малармеових „које ветар наводи на бродолом“.<sup>499</sup>

У часопису *Наша светлост* 1920. године објављен је лирски запис у прози Шарла Бодлера „Сиротињске очи“.

#### СТЕФАН МАЛАРМЕ (1842–1898)

У часопису *Мусао* 1921. године објављен је чланак Тодора Манојловића „Маларме“. У чланку се истиче да је Стефан Маларме спровео највишу сублимацију песништва на чисто естетичкој основи и у строго уметничком смислу.<sup>500</sup> Поезија је за њега представљала метафизичку делатност или вештину попут вере или филозофије. И док су Бодлер, Верлен и Рембо често поткрепљивали своју поезију неком од других идеологија, Маларме је увек остајао у строго уметничким границама и тежио једино ка формалној реализацији својих визија и сазнања.

Маларме је поставио сасвим ново начело: он је главно тежиште поезије пренео на субјект као такав, док је објекту оставио само секундарну улогу. У високој сфери Малармеовог песништва ишчезава свака разлика између спољашњег и унутрашњег света; код Малармеа је све унутрашње, интимно, метафизичко. Малармеова поезија је строго симболистичка. У својим првим песмама Маларме је био под утицајем Бодлера. Сижеи – понекад сасвим натуралистички; песимистичка горчина и опора болећива меланхолија расположења, свечана, раскошно сликовита фразеологија, често чак и цела мисаона структура појединих стихова, подсећају читаоце на *Цвеће зла*.

У потпуности развијени и оригинални Малармеов стил у коме се огледа његова најличнија природа и богатство магичних уметничких средстава препознаје се у песниковој дужој поеми *L'après-Midi d'un Faune*. Песма *Herodiade* је Малармеу донела први велики успех. Један врло важан део Малармеовог дела представљају његова проза, естетички списи, есеји, књижевни и уметнички прикази и неколико сугестивних песама у прози, све у једној угледној песми под насловом *Divagations*. Малармеова проза је утицала на модерне песнике како у Француској тако и ван Француске исто тако интензивно као и његова поезија. Симболистичка школа се у оквиру Малармеовог стваралаштва развила до највишег степена. Симболизам значи победу духовности над материјализмом, закључио је Тодор Манојловић.<sup>501</sup>

---

<sup>499</sup> Гил Рене, О Малармеу, (с рукописа превео Н. Т), *Мусао*, 1921, књ. 6, стр. 81-87.

<sup>500</sup> Манојловић Тодор, Маларме, *Мусао*, 1921, књ. 5, стр. 561-573.

<sup>501</sup> Манојловић, наведено дело, стр. 561-573.

У часопису *Мисао* исте године објављен је текст „О Малармеу“. Ради се о преводу рукописа Рене Гила. Чланак је објављен, како се истиче, „због мале књижевне препирке о уметничкој вредности Стефана Малармеа, која је настала у београдским књижевним ревијама“.<sup>502</sup> Зато су се обратили Рене Гилу, Малармеовом пријатељу, да изнесе суд о томе. Гил је истакао да је новембра 1886. године француски *Фигаро* обавестио своје читаоце о покрету који је све више растао и исписао је имена тројице покретача: „Три су шефа овога покрета Пол Верлен, Стефан Маларме и Рене Гил.“ За имена ове тројице покретача, треба узети и име Бодлера, пошто се у Верленовој уметности може препознати мноштво Бодлерових црта.

Бодлер је такође извршио и велики утицај на „Малармеов геније, јер прве Малармеове песме су одједи из *Цвећа зла*. Међутим, Маларме се касније ослободио „чаробног утицаја Бодлеровог.“<sup>503</sup> Маларме је био сав у апстрактном, али је у апстракцији изрази отишао најдаље што се могло. Он је остварио своју оригиналност у узајамном распореду говорних изрази. Гил је закључио да је Маларме започео једну песничку епоху у којој је његова појава била доминантна, да ће он као учитељ симболизма сачувати свој престиж, а да ће његово дело остати као нешто интелектуално свето. Малармеово име иде уз имена великих људи који су значајно утицали на развој уметности.

*Српски књижевни гласник* није био баш благонаклон према Малармеу. Томе је можда допринео чланак Богдана Поповића „Стеван Маларме, симболизам и други „изми““. Поповић је тврдио да је било људи у Француској који су „мислили својом главом“ у тренутку кад је симболистичка школа била у пуном јеку, а да је „Стеван Маларме човек средњег дара, без праве памети, без правог знања.“<sup>504</sup> Они други су чекали да време покаже, у року од три деценије, „како мало суштства, уметности и истине има у поезији и у теоријама Малармеовим“.<sup>505</sup>

Током последњих десет година изашло је више књига и још више чланака у којима су ти позни критичари полако скидали „позлаћену копрену са свога идола и постепено откривају неправилне црте његове, празне, без изрази“. Трећи нараштај у Југославији, после тридесет година, преко Беча и Пеште, открио је „старог Малармеа од пре тридесет година, разумео га је и пронашао у њему песничке и мислене дубине које су оном првом нараштају изгледале полу болесне полу шарлатанске детињарије.“<sup>506</sup>

Поповић се пита у чему је књижевна вредност Малармеовог дела, да ли се она може утврдити на основу његових стихова без смисла, две три парадоксалне књижевне максиме

---

<sup>502</sup> Ги Рене, О Малармеу, (превео с рукописа Н. Т), *Мисао*, 1921, књ. 6, стр. 81-87.

<sup>503</sup> Ги, наведено дело, стр. 81-87.

<sup>504</sup> Поповић Богдан, Стеван Маларме, Симболизам и други „изми“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 2, стр. 397-400.

<sup>505</sup> Поповић, наведено дело, стр. 397-400.

<sup>506</sup> Поповић Богдан, Стеван Маларме, Симболизам и други „изми“, *Српски књижевни гласник*, књ. 2, стр. 397-400.

какве су се могле чути по париским кафанама, његовог углађеног понашања попут жене која хоће да буде примамљива.

У књизи Ернеста Реноа *Симболистичко ограије* нарочито се истиче Малармеов штетни утицај на тадашњу „француску младеж.“ Аутор је изразио мишљење да се тамо где нема мисли, где писац не уме да буде свестан ни својих властитих осећања, може ићи само до спољашњих шара, до термина без смисла и до вербализма. Отуд су се млади писци и читаоци жељно повели за таквом „поезијом.“ Сад је на Југославију дошао ред да у Малармеу препозна духовног вођу, у складу са тежњом која је, да се не би заборавило, ширила преко Пеште. Треба отворено казати да је највећи број лудости које су се развијале у Европи и шириле у нашој земљи, ницале ван граница горе поменуте Србије, у периоду пре 1912. године. У интересу је наше заједничке отаџбине да Маларме не постане идол код нас, закључио је Поповић.<sup>507</sup>

Ипак, на крају друге серије, 1940. објављене су песме: „Пауново поподне“ и „Херадијада“, а 1941. песме: „Самртне муке“, „Гробница Едгара Поа“, „Гробница Шарла Бодлера“, „Гробница“, „Почаст“, „Сонет“ у преводу Зорана Мишића.

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављена је песма „Дах с мора“ Стефана Малармеа у преводу Растка Петровића.

#### ФРАНСОА КОПЕ (1842–1908)

У *Летопису Матице српске* 1938. године објављен је чланак Владимира Божовића „Франсоа Копе као песник Париза“. Божовић је сматрао Копеа великим, „инспирисаним песником којег један снажан замах крила односи према висинама“.<sup>508</sup> Француски лирски песници XIX века очаравали су се природом, што није био случај са Копеом, који је у Паризу провео цело своје детињство и своју младост. Он је поље у природи доживљавао као предграђе. Отуд се поставља питање шта је он могао да опева у својим песмама. Прво је певао о својим младалачким сновима, а касније је постао песник љубави. Поред елегија, писао је и побожне песме.

Издао је збирке песама *Модерне песме* и *Шетња у унутрашњости*, где за јунаке узима обичне људе, за разлику од других песника који су певали о припадницима аристократског друштва. Његови јунаци не проклињу судбину, него је прихватају онакву каква јесте. Копе је писао и приповетке међу којима има „узбудљивих, нежних и љупких“.

---

<sup>507</sup> Поповић Богдан, Стеван Маларме, Симболизам и другми „изми,“ *Српски књижевни гласник*, књ. 2, стр. 397-400.

<sup>508</sup> Божовић Владимир, Франсоа Копе као песник Париза, *Летопис Матице српске*, 1938, књ. 350, стр. 258-264.



Иако је био аристократа, за себе је говорио: „Ја сам аристократа који воли народ.“<sup>509</sup> У почетку своје каријере био је присталица парнасовске школе. На крају је Божовић закључио да је Франсоа Копе и као лирски и као социјални песник, а нарочито пре свега као песник Париза, својим делима дао значајан прилог француској поезији.

У *Бранковом колу* 1896. године објављене су две приповетке: „Опроштење“ и „Утопила се у мору“, а 1899. „Опорављеник“ у преводу Велизира Ј. Митровића. Године 1907. у овом часопису објављена је приповетка „Мала продавачица новина“.

У *Босанској вили* је 1908. године објављен један прозни текст, а 1909. године објављена једна песма Франсоа Копеа.

У *Српском прегледу* објављена је приповетка Франсоа Копеа „За круну“.

У *Отаџбини* је, у књ. 24, објављене приповетке „Полка и Галоп“ и „Паји Буји“.

У *Српском књижевном гласнику* 1933. године Душан З. Милачић је дао приказ књиге која је те године објављена у Француској: Leon le Meur: *La vie et l'oeuvre de François Corréé*.

#### ЖОЗЕ МАРИЈА ДЕ ЕРЕДИЈА (1842–1905)

Ередија је био веома заступљен у нашој књижевној штампи XX века.

Часопис *Дело* 1906. године објавио је његову песму *La priere du mort*. Занимљиво је да наслов песме уопште није преведен. Песму је превео Милош М. Пироћанац.

*Босанска вила* 1909. године објављује шест Ередијиних сонета, међу којима *Antoine et Cleopatre*. Мидхат Шамић тврди да преводилац овог сонета, Милинковић, није тачно схватио смисао другог стиха у другом катрену.

*Српски књижевни гласник* је овом песнику посветио пуно пажње. Године 1910. објављене су следеће Ередијине песме: „Заборав“, „Мртвачке молбе“, „Надгробни епитаф“.

Следеће године објављен је чланак Богдана Поповића под насловом „Хосе Марија де Хередија“ у два наставка. Ради се о предавању које је овај професор Универзитета одржао својим студентима у присуству краља, поводом смрти овог француског писца

---

<sup>509</sup> Божовић Владимир, Франсоа Копе као песник Париза, *Летопис Матице српске*, 1938, књ. 350, стр. 258-264.

шпанског порекла из Кубе, члана Француске Академије. Поповић је Ередију назвао једним „од најсавршенијих песника у својој врсти песништва“.<sup>510</sup>

Ередија је у Француску дошао врло млад, где је завршио класичну гимназију, а у Хавани је завршио Универзитет. Године 1893. објавио је *Трофеје*, своје најбоље дело, а 1895. године постао је члан Француске академије. Поповић затим помиње да је у време када је Ередија почео да пише (1862), „романтизам Ламартина и Мисеа“ досадио је новом нараштају. Онда су песници почели да негују „безлично и неузбуђено песништво коме је циљ све више да слика, а што мање да казује. Све што је шарено, живописно – црте и боје – то је оно што је почело занимати песнике и читаоце.“<sup>511</sup>

У то време је у књижевност ушла историја – од старог века до тадашњих дана, као и егзотични предели – Исток, Југ, Азија и Америка. Најзначајнији представник овог правца био је Иго, тврди Поповић. Затим је истакао три најзначајније особине Хередијиног песништва: „описни песник, учен, беспрекоран песник, виртуоз у стиху“. Две најзначајније особине његовог песништва имају своје прве обрасце у поезији Виктора Игоа и још више у поезији Леконта де Лила. То доказује Ередијиним стиховима на француском и српском језику.

Стил којим Ередија „описује је сјајан, шарен и живописан, као што су слике каквог великог колористе. И сликару би било тешко такмичити се с њим. Какав стил и какво богатство речи, и како гиздавих!“ Његов речник обилује речима не само песничког језика, него и речима из науке, историје, културе, заната. Његови сонети имају сјај, величанствену енергију. Затим се говори о стиху и рими.

Поповић је закључио да само код Ередије постоји „склад између слика и смисла речи, стиха, целе песме“.<sup>512</sup> Предавање је завршено речима да је Ередија „сјајан и непогрешив“. *Српски књижевни гласник* 1923. године објавио је Ередијине песме „Шест трофеја: „Прогнаница“, „Требија“, „После кане“, „Мртви град“, „Самурај“, „Роб“ у преводу Момчила Настасијевића.

Исте године Светислав Петровић је објавио чланак „Жозе Марија де Ередија“. Године 1925. Петровић је поново посветио пажњу овом француском песнику написавши текст „Жозе Марија де Ередија – о откривању његовог споменика у Паризу“.

---

<sup>510</sup> Поповић Богдан, Хосе Марија де Ередија, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 22-25.

<sup>511</sup> Поповић, наведено дело, стр. 22-25.

<sup>512</sup> Поповић Богдан, Хосе Марија де Ередија, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 22-25.

## СИЛИ ПРИДОМ (1839–1907)

У *Бранковом колу* објављене су следеће песме Сили Придома: „Лабуд“ и „Угашена звезда“ (у преводу Р) 1907. године; „Сломљена ваза“ у преводу Б. Ј. Николића 1910; „Разбијено гнездо“ 1911; „Киша“ у преводу Боже Весића 1912.

У *Српском књижевном гласнику* 1902. године објављена је песма „Краљица бала“ у преводу Богдана Поповића. Године 1909. објављене су песме „Кајање“ и „Сонет“, 1911. песма „Будућим песницима“ у преводу Миодрага Ибровца; 1913. „Сан“ у преводу Катарине Богдановић и 1914. године објављена је песма „Отаџбина“ коју је такође превела Катарина Богдановић.

У *Босанској вили* је 1908. и 1911. године објављено седам песама Сили Придома. Преводилац је била Зденка Марјановић.

## ПОЛ ВАЛЕРИ (1871–1945)

У *Летопису Матице српске* 1926. године објављен је чланак Николе Банашевића „Интелектуализам Пола Валерија“. Банашевић пише да је Пол Валери „најизразитија песничка, можда уопште књижевна фигура данашње Француске“.<sup>513</sup> Поред најсуптилније и најмоћније песничке технике, служио се најпрецизнијом и најсолиднијом француском прозом. Валери је брзо напустио поезију, али је својим поновним ступањем у књижевност, доносио нова убеђења као плод искуства и студија, али и израз његове интимне природе која је остала индентична у свим фазама његовог развоја.

Валери је имао посебан начин приближавања уметничком делу. За њега је најсигурнија метода суђења о уметничком делу – ићи корак по корак. Валери је написао студију *Увод у Методу Леонардија Да Винчија* и есеј о Лафонтеновом *Адонису*. У овом есеју је изложио занимљива схватања о песничкој техници, која допуњују његову идеју о постанку и стварању песничког дела.

Према Валеријевом мишљењу, песник се не сме предавати заносу и сањарењима, јер је песничко стварање „својевољно тражење, повијање мисли, пристанак душе на пријатне и слатке напоре и вечни тријумф пожртвовања“.<sup>514</sup> Валери се залагао за правилну верификацију. Он је доказивао да „та строгост има неку врсту сопствене и филозофске лепоте“.<sup>515</sup>

На крају је Банашевић закључио да је Пол Валери интелектуалац у правом смислу те речи и да би детаљна анализа овог писца била веома тешка, јер сваки његов спис, сваки

<sup>513</sup> Банашевић Никола, *Интелектуализам Пола Валерија, Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, стр. 94-103.

<sup>514</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 94-103.

<sup>515</sup> Банашевић Никола, *Интелектуализам Пола Валерија, Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, стр. 94-103.

одељак, скоро свака реченица носи богатство садржаја, а да је све опет у најсрећнијем складу између себе и у најпотпунијој зависности од основне идеје. Зато је Банашевић поручио читаоцима да узму сва Валеријева дела и да га поново, пажљиво и размишљајући, прочитају од почетка до краја. Исте године у овом часопису Банашевић је написао чланак „Још мало о Валерију“. Чланак се односи на књигу *Разговори* коју је написао Лефевр која је „драгоцену књигу потребна сваком ко хоће да уђе у суштину Валеријево мисли“.<sup>516</sup>

У Валеријевим разговорима нема бриљантних парадокса, импровизованих система, нити излива тренутног расположења. Разговори у којима он развија своје идеје о књижевности, о науци и њиховим принципима својим карактером мало се разликују од његових идеолошких списа. Књижевност у Валеријевим очима добија исту вредност као и наука.

Валери је затим објаснио зашто нека песничка дела изгледају нејасна. Према његовом мишљењу, за то постоје три узрока. Први је у тежини самог предмета који се обрађује. Други узрок је у тешкоћама које песник себи ствара како би постигао хармонију стиха. На трећем месту, као последица овога, нејасност долази због сувише нагомиланих и продужених напора на једном песничком тексту. Има још много питања која је Валери дотакао у својим разговорима: о класицизму и романтизму, о симболизму, бергсонизму и др. Лефевр је уз разговоре дао и своје коментаре песничких и прозних Валеријевих списа.<sup>517</sup>

У *Летопису Матице српске* 1925. године објављено је да је на последњим изборима за новог члана Француске академије изабран Пол Валери, а да избори нових чланова побуђују интересовање не само у Француској, него и ван ње.

У *Српском књижевном гласнику* 1928. године објављена је дужа студија Исидоре Секулић „Пол Валери“. Она говори о интелектуализму Пола Валерија, који је, по њој дошао у „зрело и презрело доба француског духа“.<sup>518</sup> И за испитивање света, као и за испитивање самог себе, тај „дух је израдио безброј метода, саопштених и скривених, и наживео се и нарадио у најразноврснијим егзистенцијама света“.<sup>519</sup> Питање моћи и ширине досезања интелекта постало је једна страховито сложена унутрашња драма, у којој интелект игра и улогу субјекта и улогу објекта.

Према Исидори Секулић „Пол Валери је један од најзрелијих плодова презрелог стадијума интелектуалних тежњи у Француској“.<sup>520</sup> Валеријева слава је у то време била веома велика и у његовој земљи, као и у свету. Он је био и члан Француске академије.

---

<sup>516</sup> Банашевић Никола, Још мало о Валерију - поводом књиге Фредерика Лефевра, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 308/1-2, стр. 137-140.

<sup>517</sup> Банашевић, наведено дело, стр. 137-140.

<sup>518</sup> Секулић Исидора, Пол Валери, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 23, стр. 516-524.

<sup>519</sup> Секулић, наведено дело, стр. 516-524.

<sup>520</sup> Секулић Исидора, Пол Валери, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 23, стр. 516-524.

*Душа и плес*, артистички узевши, једна је од највећих вредности Валеријевог песничког деловања, сматра Исидора Секулић. Према Валерију, „идеал је у савременој равнотежи душе и тела, боље рећи у савршенству душе и тела“.<sup>521</sup> Текст *Душе и плеса* је пример савршене француске прозе.

У овом часопису 1931. године објављене су две песме Пола Валерија: *Interieur* и *Ваздушни дух*. Преводац се потписао иницијалом Х. Исте године објављен је текст Душана З. Милачића „Paul Valéry: *Poésies*“. Текст је написан поводом објављивања књиге у Паризу. Милачић је мишљења да је Пол Валери „јединствен случај“. Са деветнаест година објавио је прве стихове; пре тридесете године написао је *Увод у методу Леонарда да Винчија* и *Вече са Г. Тестом*. Седамнаест година ништа није објављивао. Биле су то године размишљања и духовног сарезавања. Његова *Млада Парка* ће бити проглашена ремек-делом француске поезије.

Валеријева поезија није емоционална, већ метафизичка. Он је песник идеја. Његов снажни интелектуализам претвара лиризам у апстракције, духовне перцепције и метафизичка посматрања и размишљања. Зато је његова поезија нејасна. Са Малармеом, он је најнеразумљивији француски песник. Зато ће увек остати песник духовних елита и никад неће имати много читалаца, закључио је Милачић.

Године 1937. у тексту Б. Радице „Жид – Валери“ наводи се да је Валери био антикомунистички настројен, за разлику од писца Андре Жида и да је изјавио да би „изгубио укуса са животом“ када би се комунизам остварио. Изјава је сасвим у складу са Валеријевим посматрањем живота и друштва.<sup>522</sup>

У часопису *Данас* 1934. године објављен је текст Марка Ристића „Друштво за спасавање европске културе – Пол Валери.“ Према речима Марка Ристића, омиљена Валеријева тема је култура. У Мадриду је 1933. године одржан скуп под називом „Разговори о будућности културе“, где је Валери закључио да се „брод „Европа“ мало накривио, а да је култура нешто оболела“.<sup>523</sup>

Као што се види, француски прозни писци заступљени су у нашој периодици XIX века и прве половине XX века. У часописима XIX века углавном наилазимо на писце из ранијих векова: Волтера и Ла Фонтена. У првој половини XX века расте интересовање за француске прозне писце. Тада наша књижевна периодика покушава да иде у корак са савременим књижевним струјањима и настоји да објављује писце који су били актуелни у Француској.

---

<sup>521</sup> Секулић, наведено дело, стр. 516-524.

<sup>522</sup> Радица Б, Жид - Валери, *Српски књижевни гласник*, 1937, стр. 494.

<sup>523</sup> Ристић Марко, Друштво за спасавање европске културе - Пол Валери, *Данас*, 1934, књ. 2, бр. 5.

## ГИЈОМ АПОЛИНЕР (1880–1918)

У *Страном прегледу* 1928. године Тодор Манојловић је објавио чланак под насловом „Гијом Аполинер“. Аполинера је сврстао у „младе писце који долазе од 1900. на овамо, а карактерише их оштра критика, скептицизам, склоност иронији и духовном несташлуку“.<sup>524</sup> Гијом Аполинер је 1909. године објавио своју драмску или бар дијагоналну мистерију, спев *L'Enchanteur pourrissant*, који је по својој основној замисли и по стилу сродан Флоберу и Гетеу.

Спев говори о једној славној легендарној личности, о древном келтском чаробњаку Мерлену. Мерленов трулећи леш представља саму поезију, коју је бесмислено, материјалистичко ново доба, подмукло и насилно, сахранило, али која је још у гробу, и у својој трулежи, највећа моћ васионе и вечити извор живота.

Затим је Манојловић назвао Аполинера „јединственим песником, најистинитијим, највећим лиричарем нашег доба“.<sup>525</sup> Аполинер је као ратни песник и борац делио горку судбину својих храбрих другова. „Он је био личан, особен, свој до краја, до свог последњег атома: слободан, независан, импулсиван до фанатизма, био је типичан представник и тријумфално испуњење и идеал целе једне генерације. То дивно ново животно осећање зрачи, победнички, из целе Аполинерове поезије, којој баш зато нису били потребни никакви нарочити програми, идеали или „ставови“, која представља, просто и величанствено, победу лиризма, чистог модерног лиризма.“<sup>526</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1925. године изашао је текст „Аполинер о нама“ који је потписао Б. К. У њему је реч о Аполинеровој приповеци *L'Otmika* из збирке *Оснивач јереси и Компанија*. Разматравши, између осталог, оцену не само приповетке о којој је реч, већ и целокупног Аполинеровог дела, као и предвиђање његове књижевне будућности, аутор поменуто белешке је дао, у жељи да обавести јавност о овом за нас посебно занимљивом Аполинеровом спису, садржај приповетке и навео неке од стихова којима је Аполинер „зачинио ово своје прозно остварење“.<sup>527</sup>

Михајло Павловић у свом делу *Гијом Аполинер и Југословени* тврди да је Гијом Аполинер, један од највећих француских песника, објавио приповетку „Отмица“ 1903. године, а затим и низ чланака о Србима, укључујући и оне из Првог светског рата, као на пример чланак о прогонима српске културе од стране Аустријанаца и Бугара (*Mercur de France*, 1907). Податке о Србима Аполинер је добијао од новинара и писца Андре Бара,

---

<sup>524</sup> Манојловић Тодор, Гијом Аполинер, *Страни преглед*, 1928, стр. 1-13.

<sup>525</sup> Манојловић, наведено дело, стр. 1-13.

<sup>526</sup> Манојловић Тодор, Гијом Аполинер, *Страни преглед*, 1928, стр. 1-13.

<sup>527</sup> В. К, Гијом Аполинер о нама, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 16, стр. 76-77.

који је такође много писао Србији.<sup>528</sup> Године 1932. у овом часопису објављена је Аполинерова песма „Круг“ у преводу Младена Лесковца.

У тексту „Слом послератног модернизма“ Милана Богдановића који је објављен у часопису *Данас* 1934. године наводи се да је Аполинер „предратна појава, а наши га доживљавају по рату. Оно што се код нас догађа тек око 1920. године, на страни се преплитало ту негде око 1910“.<sup>529</sup>

## ЛУЈ АРАГОН (1897–1982)

У часопису *Савремени преглед* Велибора Глигорића објављен је превод песме *Air du temps* Луја Арагона. Песма је објављена у последњем у последњем броју овог часописа и то на првој страни, па се може схватити као пролог наступа надреалистичке групе писаца.

У часопису *Наша стварност* 1938. године објављена је Арагонова песма *Химна* у преводу Душана Матића. У овом часопису је 1937. године објављен и превод говора Луја Арагона на Другом конгресу писаца за одбрану културе у Паризу. Године 1939. у истом часопису Ђорђе Јовановић је објавио текст „Арагон“ у којем се истиче да „Арагон није више само нада француске књижевности, већ управо оличава оно што је у њој полетно и крепко, оно што њене нове тековине повезје са њеним највећим и најзначајнијим традицијама.“<sup>530</sup> Јовановић је назвао Арагана „некадашњим надреалистом“ и истакао да је он носилац савремене француске књижевности на исти начин на који су некад то били Балзак и Иго, Зола, Барбис и Ромен Ролан.

Арагон је започео своју поезију као један од најистакнутијих „витеза заблуда“, као ортодоксни негатор, спреман на све свирепости.<sup>531</sup> Збуњен, обесхрабрен и скептичан још пре рада, изгубио је своју веру у културу. У *Вечитом кретању*, збирци стихова у којима има песама још из дадаистичке епохе, Арагон је углавном жртва свог декадентног жаргона. Иначе не може бити речи о томе да је *Вечито кретање* несумњива поезија, само измрцварена надреалистичким експериментисањем.

Поетска садржина надреализма, читава разобличена стварност једног поетског света који су, како каже Арагон, он и његови пријатељи сами за себе исковали, нашла је у надреалистичком маниру најповољнији облик. Надреализам и садржински и формално није био поезија, тврдио је Јовановић. Касније је Арагон напустио надреалистичку метафизику, а у време писања овог чланка овај песник је тврдио да се сва декадентна тумарања нашег века своде на Рембоа.

---

<sup>528</sup> Павловић Михаило, *Гијом Аполинер и Југословени*, Анали Филолошког факултета, Београд, стр. 169-185.

<sup>529</sup> Богдановић Милан, *Слом послератног модернизма*, *Данас*, 1934, стр. 224.

<sup>530</sup> Јовановић Ђорђе, *Наша стварност*, 1939, стр 64-78.

<sup>531</sup> Јовановић Ђорђе, *Наша стварност*, 1939, стр. 64-78.

У чланку се наводи да је савремени Арагон показивао да поезија може да живи једино натапана борбама за слободу. Он је коначно раскрстио са декадентним предрасудама против реализма. Арагонови романи више говоре о његовом преображају неголи поезија. Они оличавају даљи развој и успон француског романа. Араганов реализам је најубедљивија реч модерног француског романа. „Араганов реализам није само обнова балзаковског реализма, већ је пре свега најновија етапа развоја реализма“, закључује Јовановић.<sup>532</sup>

Француски песници су били мање заступљени од прозних писаца у нашим новинама и часописима до 1941. Треба напоменути да интересовање за француске песнике готово и да не постоји код наших уредника часописа XIX века. У првој половини XX века ситуација се мења. Француски песници су присутни готово у свим часописима.

---

<sup>532</sup> Јовановић, наведено дело, стр. 64-78.



### 3.5. ФРАНЦУСКИ КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАРИ У ЧАСОПИСИМА

За књижевну критику наши часописи су показали интересовање тек у XX веку. Тако је у приказу књиге Петра Скока *Француска књижевност XIX и XX века у Српском књижевном гласнику* Радоје Л. Кнежевић хвалио аутора књиге због поделе на четири поглавља: прво поглавље обрађује доба романтике до 1850. године, друго је посвећено натурализму и савременим токовима, треће излаже развој француске критике у XIX веку, а четврто говори о „граничним наукама: филозофији, историографији, говорништву и публицистици. Из овога се види да се до тада у нашим малобројним историјама књижевности није посвећивала пажња француским књижевним критичарима.“<sup>533</sup>

У часопису *Мисао* 1930. године објављен је чланак „Улога критике у садашњости и будућности – Једна француска анкета о критици“ Бошка Новаковића. Новаковић тврди да се у Француској среће највећи број великих критичара и да се међу њима налазе најмаркантније личности.<sup>534</sup> И друге књижевности имају своје велике критичаре, али Французи имају богато развијену традицију, узоре и сјајне представнике критичке мисли и духа. У XIX веку, нарочито, француска књижевност је имала критичаре чији су духовна иницијатива, идеје и доктрине, разматрања и системи, прелазили границе француске књижевности и утицавши свим својим благотворним и плодноним значајем на духове других народа, доприносила француској књижевности, као поезија и роман, приповетке и драма.

Утицај француског духа и књижевности неоспоран је у многим значајним културним достигнућима појединих народа и вршен је добрим делом преко најеминентнијих представника француске критике. О томе убедљиво сведоче имена Сент–Бева, Иполита Тена, Жила Леметра, Бринтијера, Анатола Франса, Емила Фагеа.

Познати француски недељни лист *Les nouvelles littéraires*, највеће књижевне новине света, приредио је пре извесног времена једну велику анкету о критици која се односила на питање „Куд иде критика?“<sup>535</sup> Пол Валери није био ни мало оптимистичан, одмах је одлучно одговорио: „Али у своју пропаст, надам се.“ Према његовом мишљењу, критика мора да се ослања на психологију, као и на добро познавање књижевне историје. Као врсног књижевног историчара истакао је Гистава Лансона. Мишљење са којим су се сви испитаници сложили јесте да критику, као и сваки други организам подложен променама, треба прилагодити резултатима нових духовних струјања. Критика се „не може држати окошталних калупа и традиционално употребљаваних естетичких клишеа, већ мора водити

---

<sup>533</sup> Кнежевић Л. Радоје, Петар Скок: *Француска књижевност XIX и XX века, Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 218-227.

<sup>534</sup> Новаковић Бошко, Улога критике у садашњости и будућности - Једна француска анкета о критици, *Мисао*, 1930, књ. 32, стр. 82-89.

<sup>535</sup> Новаковић, наведено дело, стр. 82-89.

рачуна о неопходности своје еволуције, о неопходности да се круг њеног обухватања шири.<sup>536</sup>

У тексту „Експресионизам – Критика у принципу“ који је објављен у часопису *Мисао* наводи се да критичар треба да изрази рефлексijом оно што је сликар изразио кичицом, а „онај који је критичар има да пређе исти пут, који је прешао сам уметник“.<sup>537</sup>

## СЕНТ-БЕВ (1804–1869)

Сент-Бев, француски критичар, често се помиње у тестовима о другим француским писцима. Тако је у часопису *Српски књижевни гласник* у тексту „Молијеров смех“ Бранислав Миљковић изнео Сент-Бевов суд о Молијеру. Сент-Бев је Молијера сврставао у ред неколицине универзалних личности које су, сликајући страсти и нарави своје епохе, верно одразиле живот и уметност човечанства.

У чланку „Гистав Флобер“ који је објављен у *Српском књижевном гласнику* 1904. године, напомиње се да је Сент-Бев, који се „ретко варао“, хвалио *Госпођу Бовари* замјеривши само „потпуно одсуство честитих људи и племенитих душа“.<sup>538</sup>

У часопису *Мисао*, у чланку „Фрагменти из књижевне естетике“, наш истакнути романиста Душан З. Милачић назива Сент-Бева „творцем вредности“, користећи притом израз француског критичара Реми де Гормона.<sup>539</sup> Велики књижевни критичар би требало да проникне у суштину дела и да пронађе његову праву вредност, да је створи. Тако је Стендал у почетку био непознат и нецењен, не само од стране читалаца, већ и од стране критичара. Међутим Сент-Бев и Тен су „створили његову вредност“, иако је критика Сент-Бева непотпуна, а Тенова критика једнострана.<sup>540</sup>

У *Страном прегледу*, у тексту „Пушкин и француска књижевност“ Илије Голенишчева–Кутузова из 1936. године, наводи се да је од романтичарских песника Пушкин највише ценио Сент-Бева, и то не само као аутора критичких расправа, него и као песника који је изабрао псеудоним Жозеф Делорм.<sup>541</sup> Године 1831. Пушкин је приказао две књиге Сент-Бевових песама у Француској у којима је препознавао необичан дар. Пушкин је ипак у Сент-Бевовим опажањима о француском стиху налазио претерани интерес према романтичарским иновацијама.

---

<sup>536</sup> Новковић Бошко, Улога критике у садашњости и будућности – Једна француска анкета о критици, *Мисао*, 1930, књ. 32, стр. 82-89.

<sup>537</sup> Селаковић М. Т, Експресионизам, *Мисао*, 1921, књ. 7, стр. 240-249; 320-324.

<sup>538</sup> Поповић Боривоје, Гистав Флобер, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр. 770-778.

<sup>539</sup> Милачић З. Душан, Фрагменти из књижевне естетике – 1. Критичар творац вредности Сент-Бев, *Мисао*, 1921, књ. 5, стр. 8-11.

<sup>540</sup> Милачић, наведено дело, стр. 8-11.

<sup>541</sup> Голенишчев-Кутузов Илија, Пушкин и француска књижевност, *Страни преглед*, 1936, стр. 169-191.

Наши књижевни листови објављивали су и песме Сент-Бева. Тако је *Босанска вила* 1909. године објавила једну његову песму.

### ИПОЛИТ ТЕН (1828–1893)

Теново огромно дело је добро приказано и објашњено у нашим часописима, у оквиру више радова наших аутора.

У *Јавору* из 1877. године, у бр. 44, у чланку Ч. Дарвина „Из живота једног малог детета“ помињу се Тен и његов чланак „О друштвеном развоју једног детета“.

По свој прилици важнији чланак о Тену објављен је 1884. године у задарској *Искри* када је Марко Цар написао текст „Нова система књижевне критике“.

Исти аутор је у новосадском *Јавору* 1890. објавио текст „Књижевна критика у Француској“ у којем је говорио о Тену и притом помињао више његових дела, од којих је као главно издвојио *Историју енглеске књижевности*. Честа поређења са Сент-Бевом увек су ишла у Тенову корист. Марко Цар је посебно истакао велики Тенов књижевни таленат.

Марко Цар је поново написао чланак о Тену у *Стражилову* 1893, поводом Тенове смрти „Хиполит Тен и модерна критика у Француској“. Исте године је у овом часопису у рубрици „Ковчежић“ приказана једна француска анкета о популарности француских писаца, према којој се Тен нашао на другом месту после Золе, док је на трећем месту био Алфонс Доде.

Исте године се у истом часопису у чланку Марка Цара о Алфреду де Мисеу поново помиње Иполит Тен као „један велики критичар нашег доба“.<sup>542</sup> Поводом Тенове смрти и загребачка *Просвјета* је објавила студију Пола Буржеа посвећену овом француском критичару.

У београдском *Делу* 1895. објављен је чланак Симе Матавуља, „Тенова филозофија“. Матавуљ се питао који квалитети одређују Тена као филозофа. Одговор је био једноставан: „Тен може да умује као Кант, а може да тачно посматра како какав стручњак природњак.“<sup>543</sup> Матавуљ је затим навео да су прошле две године од Тенове смрти, а да је од његових дела код нас преведено само неколико одломака, међу њима најзначајнији из *Филозофије уметности*.

Радован Коштутић је 1894. објавио оглед „Узроци препорођају књижевне критике“ где је објективност и напредак у процењивању литерарних феномена довео у зависност од општег прогреса научне мисли, и Иполита Тена прогласио коначном прекретницом у

<sup>542</sup> Самарцић Радован, Иполит Тен код Срба, *Филолошки преглед* 1-2, Београд, 1976, стр. 1-26.

<sup>543</sup> Матавуљ Симо, Тенова филозофија, *Дело*, 1895, стр. 71-79.

тријумфу егзактне критике. На то је реаговао Богдан Поповић, такође у *Делу*, истакнувши да историјска критика уопште није новина и да се среће код Госпође де Стал и Сент-Бева.

Без много претеривања може се рећи да су почеци *Српског књижевног гласника* у знаку Иполита Тена. Већ у првој години излагања овај наш значајни књижевни часопис објавио је у пет наставака чувену Тенову студију о Балзаку. Преводаца студије је био Богдан Поповић, који је још у напомени назначио да је у питању „сјајан есеј“.

Следеће, 1902. године, исти часопис је објавио Скерлићев чланак „Догматична и импресионистичка критика“ у коме се Скерлић није сложио са Теновом методом, тврдивши да је „Тен имао манију за упрошћавањима и уопштавањима“. Године 1904. у овом часопису објављене су у наставцима Тенове *Белешке о Енглеској*. Преводаца се потписао иницијалом J.J. (у питању је Јован М. Јовановић).

Скерлић је такође писао о Тену у *Летопису Матице српске* у чланку „Поглед на данашњу француску књижевност,“ где је критиковао Тенов догматизам и детерминизам, тежњу ка упрошћавању и уопштавању.

Скерлић је написао о Тену чланак „Тен и француска револуција“ који је у наставцима објављен у радикалском часопису *Одјек* 1905. године. У овом чланку је прво дао осврт на литературу о Тену, да би затим прешао на Теново главно историографско дело. Скерлић је замерио Тену његов конзервативизам, презир према народним масама и култ елите, одбојност према демократији, као и то што се Тен „знао огрешити и о основне захтеве научног метода у историји“.<sup>544</sup>

Ипак, Скерлић се сложио да је Тен још увек остајао као предмет књижевних дискусија иако је време његовог огромног утицаја прошло: „Ма колико биле претеране и нетачне идеје Тенове, он је био један од оних људи XIX века који су највећи број идеја пустили у саобраћај и који су мисаономе човечанству поставили највећи број проблема.(...) Пун снажно казаних и филозофски формулисаних идеја, Тен је дошао до потомства баш оним што му се одриче и критикује.“<sup>545</sup>

У *Српском књижевном гласнику* 1907. године, када је дао приказ тезе Уроша Петровића, Скерлић је писао о значају Иполита Тена и сложио се са Петровићевом критиком Тенових идеја. Урош Петровић је Тенову теорију прогласио недовољном и указао на нетачност његових судова. „Није био мање строг ни када је била реч о Теновим судовима о појединим писцима.“<sup>546</sup> Уредник часописа, Богдан Поповић, очигледно је желео да Тен заузме значајно место у његовом „књижевном часопису“, иако је у то време

---

<sup>544</sup> Скерлић Јован, Тен и француска револуција, *Одјек*, 1905.

<sup>545</sup> Самарцић Радован, Иполит Тен код Срба, *Филолошки преглед* 1-2, Београд, стр. 1-26.

<sup>546</sup> Скерлић Јован, *Иполит Тен, књижевни историчар XVII века* - од Уроша Петровића, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 18, стр. 857-866.

овај француски писац, који је у Србију стигао са закашњењем око две деценије, више био одбијан него што је био прихватан.

Урош Петровић је 1908. године у *Српском књижевном гласнику* објавио чланак „Еволуција Тенове доктрине“. Већ је на почетку Петровић оповргнуо мишљење више француских аутора да Тен није мењао утврђени систем из младости. Петровић је код Тена видео чежњу да се „ослободи од рационализма и све већи напор да помири природне науке са моралним наукама“.<sup>547</sup>

Петровић је затим навео Тенова дела: *Историја енглеске књижевности, Порекло данашње Француске, Опште идеје о историји, о људској судбини*. Основна идеја Тенове критике је идеја о јединству групе, да су „сви делови једне групе солидарни и комлементрани међу собом, тако да сваки од њих претпоставља остале, а ток његове еволуције иде од апстрактног ка реалном“.<sup>548</sup>

Према мишљењу Радована Самарџића, „слом Теновог ауторитета међу Србима обележен је докторском дисертацијом Уроша Петровића „коју је Емил Фаге ценио, а Гистав Лансон унео у свој *Библиографски подсетник* као неопходну ручну књигу“.<sup>549</sup> Овај часопис је исте године објавио опширан приказ Оларове студије под насловом *Taine, historien de la Révolution française, par A. Aulard.*, потписан иницијалима Н.В. Аутор приказа је био веома строг према Тену, као и сам Олар.

Године 1909. Урош Петровић је поново писао о Тену: под насловом „Тенова преписка“ објавио је приказ дела *Hippolite Taine, sa vie et sa correspondance*. Петровић је кроз Тенова писма пратио развој овог научника и писца. На основу преписке препознао је грађански дух, као и реалистичке тежње у Теновом укусу и склоностима.

Године 1926. Слободан Јовановић је објавио у *Српском књижевном гласнику* чланак „Иполит Тен, књижевни историчар XVII века од Уроша Петровића“, који је написан поводом десет година од смрти Уроша Петровића и притом говорио о његовој докторској дисертацији о Тену. Истакао је да је Тен много више „културни историчар него књижевни“. Притом је похвалио Петровића како је добро уочио Теново место „на прелазу између једног рационалистичког и једног позитивистичког доба“, тврдивши да је Тен „био човек од идеја, који је волео да резонује; своје идеје стварао је брзо.“<sup>550</sup>

Следеће, 1927. године, Душан З. Милачић је објавио чланак „Хиполит Тен“ у коме је похвално говорио о овом француском критичару. Овог пута се Милачић није ограничио

---

<sup>547</sup> Петровић Урош, Еволуција Тенове доктрине, *Српски књижевни гласник*, 1908, књ. 20, стр. 43.

<sup>548</sup> Петровић, наведено дело, стр. 43.

<sup>549</sup> Арнаутовић А, Наше докторске тезе у Француској, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 15, стр. 531.

<sup>550</sup> Јовановић Слободан, Урош Петровић, *Српски књижевни гласник*, 1926, књ. 27, стр. 28-43.

само на Тенову књижевну критику, већ се осврнуо и на његова најважнија дела. Он није заобишао ни Тенов велики углед и утицај.<sup>551</sup>

Следеће, 1928. године, објављен је чланак Евгенија Спекторског „Хиполит Тен и његове идеје“. Спекторски је истакао Тенов таленат тврдивши да су Тенова истраживања „у најмању руку природњачко обрађивање уметничких и историјских појава“.<sup>552</sup>

У истом часопису 1932. године Душан З. Милачић је објавио приказ књиге под насловом: „*André Chevrillon: Taine. Formation de sa pensée.* У овом малом чланку, који сведочи о брзом реаговању и аутора и редакције часописа на савремене књижевне појаве, реч је најпре о бројности литературе о Тену, а затим се говори о књизи А. Шевријона, који је проучавањима и запажањима књижевног критичара и историчара додао и открића која су до тада била непозната, али чији материјали су били доступни. То је било све што је *Српски књижевни гласник* писао о Тену до почетка Другог светског рата.

Године 1903. историчар, политичар, дипломата и преводилац Јован Јовановић Пижон је објавио у *Делу* чланак „Развитак француске историографије у новом веку“ у коме је оштро критиковао не само Тена као историчара, него и Тена као човека – његов карактер.

Године 1907. *Просветни гласник* објавио је Тенов чувени *Увод у историју енглеске књижевности*. Име преводиоца није дато, као ни објашњење.

Године 1909. Урош Петровић је објавио у *Летопису Матице српске* чланак под насловом „О научном духу у књижевности“. У њему пише о еволуцији књижевне критике, о методама књижевне историје и историјској критици.

Душан З. Милачић је у часопису *Мисао* 1921. године објавио чланак „Тенова књижевна теорија“, у којем тврди да је Тен једна од највећих и најзначајнијих појава у француској науци и књижевности друге половине XIX века. Истовремено филозоф, историчар и књижевни критичар, „Тен је био личност чија се реч најрадије слушала у Француској, тј. његов се утицај осећао у свим областима људског духа“.<sup>553</sup>

Милачић је прво говорио о Теновој чувеној тријади и закључио да је „Тен чист детерминист“ у критици и да је његова метода више социолошка него књижевно-естетичка. Милачић је критиковао Тена због тога што је на уметност примењивао методе природних наука.

Исти аутор је 1924. године такође у часопису *Мисао* објавио текст „Есеј о Буржеовом ученику“. Милачић се у тексту осврнуо на радове француских историчара

---

<sup>551</sup> Милачић З. Душан, Хиполит Тен, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 25, стр. 601-609.

<sup>552</sup> Спекторски Евгеније, Хиполит Тен и његове идеје, *Српски књижевни гласник*, 1929, књ. 26, стр. 28-40.

<sup>553</sup> Милачић З. Душан, Тенова књижевна теорија, *Мисао*, 1921, књ. 6, стр. 11-18.

књижевности, а посебно истакао Иполита Тена. Поводом стогодишњице Теновог рођења, Ружа Мићић је у часопису *Мисао* 1928. године објавила чланак о Хиполиту Тену у коме је у ствари дат резиме Буржеових сећања на Тена.

*Политика* је 1929. године објавила чланак „Стогодишњица Хиполита Тена на Народном универзитету“ у коме је описана прослава на којој су говорили француски посланик Емил Дара и наши професори Милош Тривунац и Милан Марковић.

Као што се види, у часописима су се објављивали текстови који су искључиво посвећени Тену, као и они у којима се писало о њему, поред излагања о другим писцима. Дакле, у часописима на српском говорном подручју, Тен је као критичар био веома заступљен. У написима наших аутора о њему има веома строгих замерки које нису оправдане. Према мишљењу Михаила Павловића, постоје четири узрока сувише негативних и неправедних критика Тенове мисли и његовог дела: „1) њихово недовољно познавање; 2) недовољан или сасвим слаб смисао за књижевни феномен и мала осетљивост на уметничку лепоту; 3) повођење за туђим судовима, односно критикама; 4) жеља да се покаже критичарска и општа супериорност са уверењем да се то боље чини кроз негативан суд“.<sup>554</sup>

#### ЕМИЛ ФАГЕ (1847–1916)

У *Српском књижевном гласнику* 1903. године, у рубрици „Белешке“ наведено је да је у Француској издата књига *Андре Шеније* Емила Фагеа, последња свеска колекције „Велики француски писци“. То је монографија о последњем класичном и новоантичком песнику, истакао анонимни писац „Бележака“.

Године 1914. у овом часопису објављен је есеј Емила Фагеа „Голстој и Мопасан“. Преводац овог есеја потписао се иницијалом О. Г.

У тексту „Леконт де Лил“ који је објављен у часопису *Мисао* Душан З. Милачић је навео мишљење критичара Емила Фагеа о Леконту де Лилу. Према Фагеовом мишљењу, „песме Леконта де Лила су прилично једноличне. У његовој поезији има много истих акцената, доста сличних и једнаких тема, али његова поезија је пуна најразличитијих супротности“.<sup>555</sup>

Године 1933. Душан Милачић у *Српском књижевном гласнику* дао је кратак приказ књиге Емила Фагеа која је те године изашла у Француској: *Histoire de la poésie française de la Renaissance au Romantisme*.

---

<sup>554</sup> Павловић Михаило, *Иполит Тен на српскохрватском језичком подручју*, Књижевна историја, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1995, књ. 95, стр. 21-66.

<sup>555</sup> Милачић З. Душан, *Леконт де Лил*, *Мисао*, 1924, књ. 16, стр. 602-620.

## ПОЛ БУРЖЕ (1852–1935)

У тексту „Пол Бурже до 1889“ који је објављен у часопису *Мисао*, постоји део „Критичар“ у коме се о Буржеу говори као о француском критичару. Овде је истакнуто да је у предговору својих *Есеја* Бурже изложио гледиште своје критике која не прогони, не хвали, не констатује, објашњава, анализира, критике која дефинише различита стања духа и душе. Буржеова критика није ни догматичка, нити историјска. Он није изучавао књиге саме за себе, нити људе ван књига.

Утицај Тенове критике веома је приметан у Буржеовим есејима – исти поступци психолошке анализе, иста проницљивост филозофског духа. На крају је писац овог текста, Душан З. Милачић, закључио да ће у „историји француске модерне критике Бурже увек заузимати једно од значајних места“.<sup>556</sup>

У тексту „Алфред де Вињи“ у *Летопису Матице српске* наводи се критика Пола Буржеа о овом француском песнику.

## ГИСТАВ ЛАНСОН (1857–1934)

У часопису *Страни преглед* 1934. године објављен је некролог Гистава Лансона (1857–1934) уз напомену да Француска губи у Гиставу Лансону једнога од својих најистакнутијих књижевних историчара. Скоро пола века Лансон „раскрчује неуморно трновите стазе књижевне историје“.<sup>557</sup> Књиге о Боалоу, Корнеју, Волтеру, *Историја француске књижевности* прославиле су његово име далеко ван граница Француске.

У тексту „Француска послератна књижевност“ који је објављен у *Српском књижевном гласнику* 1931. године Душан Миличић пише и о Гиставу Лансону и назива га „уваженим књижевним историчарем“.<sup>558</sup>

О најновијој књижевности Лансон је писао у текстовима: „Размишљања једног критичара о младој књижевности“ и „Размишљања о скорашњим покретима и садашњим стремљењима у француској књижевности“. У овим текстовима Лансон је признавао како је често осећао збуњеност кад би покушавао да створи слику о стању и правцу тадашње француске књижевности и да му се наметао утисак пометености и анархије. У одсуству доминирајућих талената који дају обележје књижевном стварању једног доба и стварају

---

<sup>556</sup> Милачић З. Душан, Пол Бурже до 1889 – есеј из француске модерне књижевности, *Мисао*, 1921, књ. 5, стр. 171-177; 254-256.

<sup>557</sup> У, Гистав Лансон, *Страни преглед*, 1934, стр. 192.

<sup>558</sup> Милачић З. Душан, Француска послератна књижевност, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 34, стр. 606-615.



школе, Лансон је видео прво главно обележје нове француске књижевности. Ма колико били велики писци, ни Пруст ни Валери нису били предводници одређених школа. Ипак, ова „анархија“ није плашила Лансона. Он је разумео да је такво стање морало да наступи после нестанка књижевног догматизма. Више писци нису могли да се везују за једну исту доктрину или за једну исту технику, већ су слободно стварали, вођени сопственим уметничким нагоном. Отуд се јавила велика разноврсност талената, у којој је Лансон видео другу карактеристичну црту најновије књижевности, закључио је Милачић.<sup>559</sup>

У *Делу* 1915. године Милан Грол је у рубрици „Књижевни преглед“ пише да је у Француској изашла књига Гистава Лансона „Немачка култура и руска хуманост“, где је навео да је „књига уваженог писца реплика досадашњим немачким тврђењима о величини и надмоћи немачке културе пред историјом човечанства“.<sup>560</sup>

Који су француски писци били заступљени у часописима? Да ли су наши књижевни критичари и уредници часописа редовно пратили збивања на француској културној сцени? Као што се испоставило, француска књижевност се објављивала од најранијих дана, па све до савремених француских писаца.

У тексту „Слом послератног модернизма“ Милана Богдановића који је објављен у часопису *Данас* 1934. године истиче се да се „модернистичка акција манифестује највише у поезији, у стиху, у коме послератни модернизам води главну реч“.<sup>561</sup> Наши песници су се позивали на Аполинера, а неретко су цитирали и Меримеа, тврди аутор текста. На наше послератне модернисте утицали су одједи са Запада. А то што се дешавало на Западу долазило је код нас са извесним закашњењем. Футуризам је био предратна појава, а наши књижевни часописи су му посветили пажњу тек две деценије касније. „Оно што се код нас догађа теко око 1920, на страни се преплетало ту негде око 1910“, тврди Богдановић у овом чланку.<sup>562</sup>

Како су француски писци, мислиоци, песници и књижевни критичари схватани, тумачени, оцењивани и превођени и какав су утицај имала њихова дела на српску мисао и књижевност. Већ крајем XVIII века, као што се види, у српској штампи постоји интересовање за француске писце.

Тако се крајем XVIII века код Срба јавља интересовање за Русоа, да би било израженије у XIX веку. Русоова дела су, дакле, саставни део српске културе почев од краја

---

<sup>559</sup> Милачић З. Душан, Француска послератна књижевност, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 34, стр. 606-615.

<sup>560</sup> Грол Милан, „Књижевни преглед: Немачка култура и руска хуманост“ (Париз, 1915), *Дело*, 1915, књ. 74, стр. 284.

<sup>561</sup> Богдановић Милан, Слом послератног модернизма, *Данас*, 1934, стр. 224.

<sup>562</sup> Богдановић, наведено дело, стр. 224.

XVIII века. Русо је утицао и на педагошку мисао код Срба. Од француских писаца XVIII века веома је заступљен и Волтер.

Виктор Иго је током XIX и XX века био веома присутан у нашим како дневним листовима, тако и у периодици. Он је извршио и књижевну и социјалну мисију. За Игоовим романом *Јадници* ми смо започели културу романа, тврди Милош Савковић у чланку „Виктор Иго у стварању нашег романа“ који је објављен у часопису *Мисао* 1930. године. Требало је читати у Новом Саду оно што се читало у Пешти, а то је био Иго.

Алфонс Доде и Ги де Мопасан су били француски писци који су били симпатични нашој читалачкој публици. О њима се није много писало критички, али од краја XIX века, па све до почетка Другог светског рата, њихови романи и приповетке су превођени готово у свим нашим значјним књижевним часописима.

У XX веку наши књижевни листови посвећују пажњу и француским песницима и критичарима. Од песника су најзаступљенији Шарл Бодлер, Ламартин, Маларме.

Од књижевних критичара интересовање је постојало за Сент-Бева, Гистава Лансона, Иполита Тена.

Часопис из прве половине XX века који се највише интересовао за француску књижевност био је *Српски књижевни гласник*.

## 4. ЖАНРОВИ У ПЕРИОДИЦИ – поезија, проза, драмска дела, критика

Богдан Поповић је у часописима видео „нов књижевни облик“ и поставио је питање „како да тај нови књижевни облик најбоље употреби, који су његови задаци?“<sup>563</sup> Садржај часописа био је одређен уређивачком политиком. Да ли је књижевна периодика само оквир у коме постоје уобличени, готови жанрови који бивају даље дистрибуирани и трансформисани или ту постоји интерактиван однос, тј. „часописни контекст има удела у избору жанрова, њиховом трајању, трансформацији, ишчежавању и стварању нових.“<sup>564</sup>

Извесно је да постоји јача органска веза између одређеног типа периодичних публикација и жанрова. Романтичарска поема је жанр негован у књижевној штампи романтизма, приповетка је најзаступљенија у реалистичкој периодици, док се поема у прози углавном везује за часописе модерне. Појава књижевне критике и њена позиционираност у часописима, као и утицај који има при формирању укуса читалачке публике, али и усмеравању естетичких норми и поетичких токова одређене епохе, евидентни су и врло значајни.

Процес модернизације и европеизације почетком XX века, питања националне и културне идентификације, активирање јужнословенске и свесловенске идеје, утицали су и на књижевне часописе, њихову уређивачку политику, поетичка усмерења, жанровске особености, улогу у националном и политичком животу.

---

<sup>563</sup> Поповић Богдан, *Књижевни листови, Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, стр. 2.

<sup>564</sup> Матовић Весна, *Жанрови у српској књижевној периодици, Зборник радова*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2010.

### 4.3. ФРАНЦУСКА ПОЕЗИЈА, ПРОЗА И ДРАМА

У књижевном часопису један романескни текст функционише другачије него у форми књиге: саображава се ритму појављивања гласила и често се у већој мери прилагођава укусу публике и њеним интересовањима. То утиче не само на тематско-формалне одлике романа, већ и на структурне.

Занимљив случај представљају новинска или часописна дела која су објављивала романе и приповетке у наставцима. Француски романи су у часописима објављивани у наставцима, некада и по неколико година (романи Алфонса Додеа, Оноре де Балзак, Гистава Флобера...)

Након романтичарске поезије, шездесетих и седамдесетих година XIX века, приповетка је била најтраженија врста. Један од разлога популарности овог жанра био је могућност заузимања већег места на страницама књижевних часописа. Уметничка проза, која се много теже и спорије развијала од поезије, била је у то доба најмање заступљени и најнеразвијенији жанр српске књижевности. Вуловић је 1880. године запазио да „забавни и илустровани листови кипте приповеткама“.<sup>565</sup> Европска проза, пре свега француска, тј. романи и новеле, представљала је новом, грађанском читаоцу пре свега привлачно штиво.

У *Матици*, *Даници* и у *Вили* преовлађује проза у односу на поезију и драму. Европска проза, а нарочито француска, пружала је новом, грађанском читаоцу најпре обимно штиво романа и новела. Француске поезије у овим часописима готово да није ни било.

У *Седмици* је доминирала поезија наших песника Бранка Радичевића и Јована Стерије Поповића, а преведене поезије је било мало, углавном романтичарске: превођени су Бајрон, Петефи, Хајне. Од превода су се углавном објављивали прозни писци различитих усмерења и различитих епоха. Страни писци сведоче како се у *Седмици* водила час притајена, час отворена битка између класицистичко-просветитељске и сентименталистичке литературе с једне стране и дела романтичког концепта с друге стране. Тако су превођени Ежен Си, Беранже, Октав Феје, Жан Жак Русо и Жан Расин.

*Јавор* и *Стражилово* углавном су се опредељивали за савремене европске прозаике и за владајућу реалистичку струју, тако да је у овим часописима француска поезија врло слабо заступљена. Објављивале су се романтичарске песме, али не и савремена поезија европских књижевности. Указивано је на кратке прозне форме (Мопасан). Најчешће је превођена приповетка. Из савремене књижевности превођена је проза, али не и драма и лирика. Преводна драма је у овим часописима заступљенија од изворне. Углавном су се

---

<sup>565</sup> Вуловић Светислав, *Отаџбина*, 1880, стр. 147.

објављивали одломци из драмских дела. Још увек постоје случајеви да се велики писци преводе по прерадама. Међутим, Молијерова *Женидба на силу* преведена је с оригинала.

У *Отаџбини* су присутна сва три књижевна рода. У рубрици „Лирска и епска књижевност у стиху“ објављивана је углавном руска поезија, а од француских песника присутан је само Алфонс Ламартин. У рубрици „Приповедна књижевност: домаћа, преведена“ објављиване су приповетке и романи преведени са руског, француског, немачког језика и нешто мало са енглеског, као и са грчког и са скандинавских језика.

У *Босанској вили* углавном се објављивала српска књижевност, пошто се овај часопис борио за очување националног идентитета. Из француске књижевности се најпре објављивала проза. Поезија је присутна тек од 1907. године. Од тада па до краја излажења листа подједнако су била заступљена оба ова књижевна рода. О француској драми је било врло мало речи. Неки прикази у рубрици „Француска књижевност“ односили су се на савремену француску драму. Такав је приказ Стеванова објављен 1904. године. У њему је аутор истакао да је драма „скроз тенденциозна, а да већина драма које су прошле преко француских позорница нису ништа друго него агитација за поједина друштвена и политичка начела.“<sup>566</sup>

У *Бранковом колу* заступљена је француска поезија, проза, драма и у мањој мери критика. Среће се чак и позоришна критика. Године 1912. објављен је чланак *Француска модерна драма* Душана С. Николајевића. Он је навео да је савремена француска драма на њега остављала утисак нечег што је удаљено од живота, а самим тим и од уметности. Њен стил је баналан. Искључио је пишчеву индивидуалност и због тога све драме личе једна на другу. У њима се понекад среће цинизам и оне нису психолошке. Тако Лаведанов *Маркиз Приола*, нека врста модерног *Дон Жуана*, и поред велике духовитости није психолошко дело.

*Српски преглед* није објављивао преведене песме, пошто Недић није много веровао да се поезија може успешно превести. Преведено је само неколико страних прича. Недић је желео да створи књижевни часопис који ће неговати дотле запостављени књижевни род – књижевну критику.

У часописима модерне заступљена су сва три књижевна рода.

У *Звезди* се објављује проза и поезија, али акценат се ставља на књижевну и позоришну критику.

*Српски књижевни гласник* у почетку ставља акценат на француску прозу, али четрдесетих година XX века поклања велику пажњу и поезији. Иначе, од самог почетка

---

<sup>566</sup> Шамић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа „Босанска вила“*, Студије и огледи, Свјетлост, Сарајево, 1982.

даје критичке осврте на поједине писце и дела. У првој серији овог часописа објављују се француски романи и приповетке у наставцима.

Часописи *Мисао*, *Данас*, *XX век*, *Књижевни југ*, *Стожер*, као и часописи Велибора Глигорића у мањој мери објављују поезију и прозу. У њима се углавном критички приказују књижевни правци, писци и њихова дела.

#### 4.4. КЊИЖЕВНА И ПОЗОРИШНА КРИТИКА

О озбиљнијој критици у нашим часописима можемо говорити тек у XX веку.

У листу *Вила* (1865–1868) књижевни есеј није ни постојао, а критика је била врло неразвијена. Ни о једном књижевном правцу, нити књижевнику *Вила* није говорила с пажњом и студијом. О француским писцима се говорило само узгредно у понеком чланку, или у белешкама које су биле библиографске и садржавале по коју реч похвале или покуде.

У часопису *Отаџбина* нема озбиљније критике. У рубрици „Књижевни преглед“ наилазимо на делове превода из *Филозофије уметности. О природи уметничког дела* Иполита Тена (31/369). Преводац овог текста је Владислав Рибникар. Иако се јавља пред престанак излажења часописа, овај Тенов текст истиче естетичке идеје које су карактеристичне за поезију *Отаџбине*. Тен изричито саопштава да „уметничко дело није нешто засебно, одвојено“.<sup>567</sup> *Отаџбина* почиње да прати позоришни живот у Београду тек од пете књиге, приказом Игоовог дела *Ернани*. Следи затим приказ *Маре Делормове*, такође Игоовог дела, па Октава Фејеа итд. Позоришне представе су представљане као књижевност на сцени. Ауторе ових позоришних рубрика више је занимао сам текст неголи сценско извођење.

*Босанска вила* од самог почетка излажења има рубрику „Листак“ у којој су најпре објављиване информације о српским и словенским писцима. Са приказом француских писаца и књига и информацијама о њима креће се тек након пете године излажења листа, када је дат приказ Золиног романа *Човек звер*. Приказ је дат 1890. године, када је обајављена и књига. Објављени су и текстови: „Поводом смрти Александра Диме Млађега“, „С француског Парнаса“, „Данашње стање француске књижевности“, „Француска књижевност данас“. У тексту „Француска књижевност данас“ из 1904. године аутор саопштава мишљење једног француског критичара да је „садашња књига у Француској у опадању“.<sup>568</sup>

Посебно поглавље у овом часопису чине информације о француским писцима, пропраћене понекад ширим или ужим коментарима, које налазимо у огледима, чланцима, белешкама посвећеним нашим писцима и њиховим делима. Треба навести да се у овом часопису не наилази на неку озбиљнију и вреднију књижевну или књижевноисторијску студију, посвећену неком француском писцу, књижевном роду или врсти, правцу или покрету.

<sup>567</sup> Иполит Тен, *Филозофија уметности. О природи уметничког дела*, *Отаџбина*, књ. 31, стр. 369.

<sup>568</sup> Стеванов, *Француска књижевност данас*, *Босанска вила*, 1904, стр. 176.

Што се тиче позоришне критике, она је у *Босанској вили* врло мало заступљена. Представљена је *Госпођа с камелијама* Александра Диме Сина, у чланку „Поводом смрти Александра Диме Млађега“. Када се први пут појавила у београдском позоришту, ова драма је прошла лоше, док се новосадско позориште није ни усудило да је представи.

У тексту „Француска књижевност данас“ из 1904, истиче се да је француска драма била у служби политике, а да француска позорница није оно што је била, тј. пре неколико година је у Европи представљала најбоља дела, а те године није била у стању то да уради. Изузетак је био писац Абел Херман.

*Српски преглед* Љубомира Недића посвећивао је посебну пажњу критици, која је до тада у часописима била занемаривана. *Српски преглед* је требало да буде пре свега часопис за критику, како књижевну, тако и позоришну. Сарадник овог часописа, Слободан Јовановић, писао је о француским комадима на нашој позорници: водвиљу *Г-ђа Сен Жен* од Сардуа и о драми *За круну* Франсоа Копеа.

*Звезда* има рубрику „Представе у Народном позоришту“. Позоршна критика у овом листу има истакнуто место, с обзиром да су и власник и уредник били људи блиски позоришту. Постоје две врсте текстова који се баве позоришном проблематиком: једни су теоријско-програмског карактера, а други прате актуелни позоришни живот. Књижевна критика заузима значајно место у овом часопису и критичари су јасно разграничили књижевну од некњижевне сфере.

Два најзначајнија позоришна критичара *Српског књижевног гласника* били су Светислав Петровић током двадесетих година XX века и Милош Савковић током тридесетих година. Први је био присталица импресионистичке критике, а други социолошког метода, а заједничка им је била широка књижевна култура, коју су стекли као француски ђаци.

Светислав Петровић је писао о Молијеру, Бомаршеу, Порто-Ришу, Ростану, Батају, Жералдиу. Према Богдану Поповићу, модерна драма је лирска и интелектуална, а обраћа се само аристократији духа и срца.

Истакавши вредност савременог француског позоришта, Савковић је критиковао наступ француске комедије у Београду 1936. године: „донела нам је у Београд пре свега свој класични репертоар Мисеа, који је, како се сматра у Паризу, имао огромног успеха код публике. Али, код које публике? Само код оне која и данас, као и пре сто година, воли да медитира о сентименталној, романтичарској љубави.“<sup>569</sup>

Часописи су доносили и чланке о француској ликовној и музичкој уметности, представљали су културне догађаје од прворазредног значаја. То је била прилака да се домаћа уметност и њен развој упореде са естетичким вредностима француске уметности.

Има много текстова и из француске културе и цивилизације, али и из франкофоне културе. Неки текстови говоре и о српско-француским односима. На представљању српске

---

<sup>569</sup> Савковић Милош, Позоришни преглед, *Српски књижевни гласник*, 1936.



и југословенске културе нарочито су радили француски слависти. Часописи су и о томе писали.

У репрезентативним часописима модерне књижевна критика је добила пуно значење и достигла свој зенит.

*Српски књижевни гласник* је имао задатак да критички прати књижевне догађаје и доследно утиче на њих. Књижевни листови нису само регистратори књижевних догађаја, већ треба да буду према могућности и њихови регулатори. С добром критиком нема губитака. Потребна за тумачење старије, добра критика је била још потребнија за тумачење млађих књижевности.

Једино књижевни листови могу да прате ток књижевности и да утичу на њу. Често навођене речи Богдана Поповића о часописима као регулаторима и генераторима књижевног живота и критичарима као „књижевним скретничарима“ непосредно указују на тежњу критике за наметањем доминатног вредносног система у књижевности и култури, уз истовремено искључивање или контролисање других вредности. „Као добра политика у држави, у књижевности добра критика олакшава, убрзава напредовање ка бољем. Она води надзор и спречавајући лутања и назатке, она уштеђује време“, истакао је Богдан Поповић у свом тексту „Књижевни листови“.<sup>570</sup>

Књижевна критика је тек у *Гласнику* добила сасвим ново и другачије место од оног које је имала у дотадашњим српским часописима. По простору, значају и карактеру она је стекла у потпуности равноправан третман са другим прилозима и тиме престала да буде пратиља другим „важнијим жанровима“. Са таквим схватањем критике француски писци су тек са *Гласником* добијали једну нову функцију, до тада закржљалу и незапажену. Текстови о француским писцима у другим часописима из ранијих периода углавном су информативни.

Што се тиче позоришне критике, много је присутнија у другој серији *Српског књижевног гласника* неголи у првој. У рубрици „Позоришни преглед“ читаоци су могли да се информишу о представама француских аутора које су играле у позориштима у Београду, Новом Саду, Нишу и Скопљу. Чак се говорило и о игри глумаца.

Лист *Дело* посвећивао је велику пажњу француској позоришној критици. Већ 1896. у рубрици „Хроника“ објављен је текст „Српско позориште и француска дела – Албер Мало“, у коме се каже да је позориште једини облик уметности који се и даље култивирало у Србији. Даље се напомиње да су Срби преводили свакаква дела и од „свакојакних писаца – најружније драме и најлуђе комедије“.<sup>571</sup>

---

<sup>570</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови, II део, *Српски књижевни гласник*, 1901, стр. 111-121.

<sup>571</sup> Н. С. П, Српско позориште и француска дела: Албер Мало, *Дело*, 1896, стр. 473-481.

Пошто су се вратили својим кућама одушевљени Француском, налазећи се поново у средини која свакога дана постаје занимљивија, они су хтели да упознају своје земљаке са свиме што их је интересовало у Француској. Међу делима различитих вредности, они нису знали да направе добар избор. Преводили су драме које су се давале у француском позоришту, „бурне драме које се допадају свакој маси и комедије чисто париске“.<sup>572</sup> Преводили су комаде познатих француских писаца којима „цео Париз аплаудира“.<sup>573</sup> Али, аутор чланка се запитао да ли ова дела одговарају правом укусу публике у Београду.

У тексту „Фрагменти из књижевне естетике“ Душан З. Милачић је истакао да се „данас више него икад осећа криза француске књижевне критике. Данас немамо великих књижевних критичара, жале се Французи, иако се никад није толико писало о књигама, новим и старим, иако међу данашњим критичарима има и врло финих и врло продуктивних духова.“<sup>574</sup>

За критичара импресионисту мерило у оцени једног књижевног дела је утисак који нам остаје након прочитане књиге, каже Милачић. Лична осећања имају апсолутну вредност, она су главни критеријум у оцени дела.

У часопису *XX век* 1938. уредништво је објавило текст „Наша књижевна стварност“ у коме се акценат ставља ставља на нашу књижевност уз напомену да није потребно копирати западну књижевност.

Исте године у овом часопису објављен је чланак Владимира Вујића „Проблем књижевне критике“. Аутор текста наводи како се жалимо да немамо књижевну критику, да је наша књижевност „нејака, а ми имамо у свом досадашњем књижевном стваралаштву довољно високих вредности“.<sup>575</sup> Та „нејакост“ потиче из времена када смо се плашљиво и скучено обазирали на светску књижевност, живели под њеном сенком и вечито мерили и одмеравали себе у односу на Запад.

У истом часопису 1939. године објављен је чланак „Песнички модернизам“. Истиче се да је став према модерној западној култури код наших репрезентативних писаца различит: једни је одбијају у име старих патријархалних вредности, једни је усвајају, али тешка срца, уз много колебања и застоја. Наш песник Ракић дубоко је зашао у срж француске књижевности. Открио је не само Бодлера и Верлена, него и Рембоа, Аполинера и Малармеа.

Часопис *Мисао* посвећивао је велику пажњу књижевној критици. Године 1930. објављен је текст А. Пагодина „Проблеми књижевног реализма: реализам Гогоља, Балзака

---

<sup>572</sup> Н. С. П, Српско позориште и француска дела: Албер Мало, *Дело*, 1896, стр. 473-481.

<sup>573</sup> Н. С. П, наведено дело, стр. 473-481.

<sup>574</sup> Милачић З. Душан, Фрагменти из књижевне естетике: 1. Критичар и творац вредности Сент-Бев, *Мисао*, 1921, књ. 5, стр. 8-11.

<sup>575</sup> Вујић Владимир, Проблем књижевне критике, *XX век*, 1938, стр. 50-57.

и Достојевскога“. Аутор је истакао сличности између ова три светски призната писца. Такође је изнео мишљење француских критичара Емил Фагеа и Андре Белсора.

Исте године објављен је текст „Улога критике у садашњости и будућности – једна француска анкета о критици“. Аутор текста Бошко Новаковић наводи да француска књижевност има маркантне књижевне критичаре. Традиција критике из XIX века пренела се и у XX.

У тексту „Етичка основа у поезији“ тврди се да су француски писци Жан Жак Русо, Шанфор, Шатобријан и цела плејада интелектуалне елите XVIII века били поклоници рационализма и инагуратори француског романтизма.

Као што се испоставља, у часописима су заступљена сва три рода. Ревносно су се пратиле и годишњице писаца, прослава и јубилеја. Приказивале су се нове француске књиге. Француски писци који су присутни у часописима показују уравнотежен однос између традиције и авангарде. Вредности класичне, аристократске културе Молијера и Расина или универзалност Балзака, оличавале су лепоту традиционалног у француској књижевности. Значајно место припада интелектуализму Пола Валерија, Анатола Франса и Ромена Ролана. Ове писце повезује широка хуманистичка црта и слобода духа која њихово дело уздиже као културну вредност човечанства. Пруст је нарочито присутан као загонетка савремене прозе, његова дела су се објављивала и о њему се пуно писало. Предвиђала се велика књижевна снага Андре Малроа.

Поред француске поезије XIX века, као и поезије претходних векова, разматрала се и модерна француска лирика, а објављивали су се стихови Роберта де Монтекија, Валери Ларбоа, Макса Жакоба, Филипа Супоа, Жана Коктоа и других.

Позоришна критика обухватала је француски класични репертоар и модерне драме, а неретко су предмет анализе биле комедије које су или хваљене, или оштро осуђиване.

У часопису *Видици* 1940. године објављен је чланак Ернеста Казмера „Покрајинска литература у данашњој Француској“. Према мишљењу аутора, тадашња француска књижевност се окретала ка провинцији која је „плодна земља која вековима даје семе класја, семе које Европи већ вековима пружа духовну храну“.<sup>576</sup>

Не може се заобићи ни рубрика „Белешке“ која је заступљена у скоро свим часописима. У њој се често јавља прикривена полемика или одређени суд вредности о неком делу. Некада се писало и о делима и књигама које су изашле у Француској, а код нас још увек нису биле преведене. У овој рубрици објављивани су и прегледи појединих књижевности који су обично више засновани на строжим критеријумима него што су то критеријуми када је реч о преведеним текстовима. Ова рубрика на изврстан начин,

---

<sup>576</sup> Казмер Ернест, Покрајинска литература у данашњој Француској, *Видици*, 1940, стр. 162-166.

избором наслова о којима говори и оценама које изриче о појединим књигама, умногоме открива став уредника часописа према одређеној врсти књижевности.

На присуство француске прозе, поезије, драмских и критичких дела утицали су нарочито уредници и сарадници часописа. Уредници *Српског књижевног гласника* били су велики франкофили (Богдан Поповић, Јован Скерлић, Светислав Петровић, Радоје Л. Кнежевић), па су од страних књижевности у овом часопису дали примат француској књижевности. То је случај и са *Страним прегледом* чији је уредник био Миодраг Ибровац. У овом часопису доминирају критички осврти на француску књижевност.

Дакле, у часописима XIX века ретко наилазимо на књижевну критику, а часописи који су излазили непосредно пре Другог светског рата углавном дају критички осврт на француске писце и њихова дела. Неки чак и не објављују преводе француске прозе, поезије и драмских дела.

## 5. НАШИ ПРЕВОДИОЦИ И КРИТИЧАРИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ЧАСОПИСИМА

### 5.1. ПРЕВОДИОЦИ И КРИТИЧАРИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ЧАСОПИСИМА XIX ВЕКА

Преводиоци у часописима, чија су имена исписана мање видљивим словима и на мање истакнутим местима, или чија имена нису дата или су потписани иницијалима, били су посредници између две националне књижевности, тј. између две културе, наше и француске.

Часописи у XIX веку посвећивали су велику пажњу превођењу. У *Вили* 1865. године уредник Стојан Новаковић истакао је да „преводилац мора имати критичка дара и ваљана укуса и да умије изабрати шта ваља, испитујући најпре да ли ће бити од какве користи или не, па да онда преводи. Ко сади врт, ваља да бира све најбоље и најмирисније цвеће.“<sup>577</sup>

Овом приликом ћемо се осврнути на један вид преводачке делатности који је до данас био мало проучаван и мало познат: на преводиоце и критичаре француске књижевности у часописима XIX и прве половине XX века. Треба истаћи да су многи преводиоци са француског језика, као и они који су писали о француској књижевности, у исто време били и уредници часописа (Јован Суботић, Јован Јовановић Змај, Ђорђе Поповић Даничар, Јован Скерлић, Богдан Поповић, Миодраг Ибровац, Светислав Петровић, Божидар Ковачевић, Радоје Л. Кнежевић...)

У првој половини XIX века, као што се већ видело, није било озбиљнијих књижевних часописа.

У најзначајнијем часопису, *Летопису Матице српске* (*Сербском летопису* – како се тада звао), Константин Пејичић превео је Волтерово дело *Мнемон – мудрост човеческа* 1827. године у књизи 9. и *Сан Платонов* 1830. године у књизи 12. и први и други део *Сибирске девојке* од Мастреа који су објављени исте године у књигама 20. и 22. Петар Демелић превео је *Максима Ларошфукоа* 1832. године у књигама 28, 30 и 31.

У другој половини XIX века у *Летопису Матице српске* било је мало књижевних прилога, а национални, тј. оригинални прилози имали су предност над преводима. Уредник *Летописа*, Јован Ђорђевић, расправљао је о питању односа оригиналних и преведених дела и није имао ништа против превода уколико су они добри: „Зар баштован

---

<sup>577</sup> Новаковић Стојан, Превод с француског *Лене Еве*, *Вила*, 1865, бр. 4.

већма да поштује коров из своје баште, но најлепши цветак из туђе, а да га не пресади?<sup>578</sup> Године 1885. у књ. 141. и 142. у наставцима је објављена Расинова *Федра*, драма у пет чинова коју је превео Никола В. Ђорџић.

У *Седмици* са француског језика преводили су: Стеван Павловић „Један мученик“ - Ежен Си (1853), „Како преводити књиге и учити се“ - Жан Жак Русо (1857), Е. Чакра „Мир“ - Жан Расин (1857), Јован Јовановић Змај: „Две милостиве сестре“, „Мој позив“ - Беранже (1857), Ђорђе Поповић Даничар: *Роман сиромашног младића* - Октав Феје (1857), Петар Петровић Његош: „Химна ноћи“ - Ламартин (1861).

Уредник *Данице*, Ђорђе Поповић је у првом броју овог часописа истакао да поред наше књижевности, „*Даница* објављује занимљиве преводе приповедака и романа, да наше девојке не падају у руке извиканим, јаловим, свуда познатим француским романима.“<sup>579</sup> Дакле, он је наговестио избор превода. Занимљиво је да је у овом часопису веома често изостајало име преводилаца.

Године 1861. Петар Петровић Његош превео је Ламартинову „Химну ноћи.“ Имена преводилаца француске приповетке „Авет младожења,“ као и само име писца приповетке, није дато, као ни име преводиоца приповетке Пола Февала „Банкер од воска.“

Такође није дато име преводиоца Игоове приповетке „На белом хлебу“ и романа *Работници на мору (Поморци)*, као ни име преводиоца „Парнице браће Неила“ од Жила Симона, док је преводилац новелете „Двор Ердидијев“ од Александра Диме потписан иницијалом Ј. Р.

Јелена Д. Матић превела је следеће приповетке: „Два суседа,“ „Умирући старац,“ „Братска љубав,“ „Расејаност.“ Занимљиво је да није наведено име писаца ових прича.

Преводилац приповетке „Ко је убица?“ Александра Диме потписао се иницијалом К. Мита Поповић је превео приповетку Е. Абути „Из последњег столећа.“ За многе приповетке које су преведене са француског уопште нису наведена имена преводилаца.

Мита Поповић преводио је и за *Јавор*. Године 1897. превео је три Игоове песме: „Гроб и ружа“, „Атлант и брда“ и „Песма“ и 1883. године две песме Алфреда де Мисеа: „Песникова жудња“ и „Сјети ме се.“ Од осталих преводилаца у *Јавору* треба навести: Милорада Поповића Шапчанина (превео Беранжеове „Ласте“ 1879), Јована Симеонова Чокића (Беранже „Пет бојева“ 1879). Симо Матавуљ је превео приповетку Ги де Мопасана „На води“ (1893), Јован М. Јовановић и Михајло Р. Поповић превели су роман Александра Диме *Сина Љубав и захвалност* 1893, а Ј. Несторовић роман *Омбра* 1882. И у *Јавору* је било превода без навођења преводилаца.

<sup>578</sup> Миљинчевић Васо, *На раскрићу епоха – српски књижевни часописи 1850-1860*, Институт за књижевност и уметност, Београд, Вук Караџић, 1979, стр. 160.

<sup>579</sup> Поповић Ђорђе, Поштованим читаоцима, *Даница*, 1860, бр. 1, стр. 2.

У *Матици* која је излазила у Новом Саду од 1865. до 1870. године објављено је мало текстова из француске књижевности. Сима Поповић је написао текст „Дигови јади из *Сиде*.“ Од преводилаца треба навести Ђорђа Л. који је превео „Малу грофицу“ Октава Фељеа.

У часопису *Вила* у одељку „Књижевност“ дат је приказ књиге с француског *Лена Ева* у преводу Јове Миловановића. Уредник овог листа, Стојан Новаковић, критиковао је избор овог романа за превод. По њему, Миловановић није изабрао књигу која ће нам користити. „Сам писац његове *Лене Еве*, Мери, не заузима особито место у француској књижевности. *Лена Ева* шта вреди? Карактери су слаби, нарација још слабија, нити има какве поезије, нити здравих мисли. *Лена Ева* не може имати мјеста ни у чијој књижевности, а понајмање у нашој.“<sup>580</sup>

Иначе, у овом часопису преводиоци су се углавном потписивали иницијалима. Тако је песму „Ципелица“ с француског превео М. „Пливаче – Догодило се у Француској у време револуције“ од Пола Февала Х. Преводилац одломка „с Богом – из Балзакових филозофских студија,“ остао је анониман. Преводилац Игоовог дела „Је ли свему крај испод шест стопа земље?“ такође се није потписао. *Људске расе* од Емила Мотегита превео је М. Ђ. Милићевић, а дело *Убица Албертине Ренуфове* превео је М. И. Стојаковић.

У *Босанској вили* у XIX веку преводиоци са француског језика били су: Миодраг Ибровац (превео 1892. године приповетку „Заставник“ Алфонса Додеа), Сава Манојловић је превео приповетку „Поплава“ Емила Золе 1866; М. Србљанин је превео приповетку „На развалинама“ од Волнеа 1866. и приповетку „Сангинерска кула“ Алфонса Додеа 1877. и Душан Божић је превео приповетку Алфонса Додеа „Опсада Берлина“ 1889.

У *Зори* преводиоци са француског језика били су: Милан Вл. Ђорђевић који је 1897. године превео *Денизу*, драму у четири чина од Александра Диме Сина. Преводилац који се потписао као Лисерон, превео је следеће приповетке: „Лов на курјак“ од Лафонтена, „Пјевач из Кимеје“ Анатола Франса, „Филемон“ Андре Теријеа (1897) и „Генерал Дима на Клаузен мосту“ од Александра Диме (1899).

Јелена Павловић је превела „Зунзару“ Тудуз Гистава 1897, преводилац који се потписао само са Жарко превео је „Судију убицу“ Ги де Мопасана (1897), а преводилац који се потписао иницијалом Ј. М. Ј. превео је „Шуму од Мирта“ Анатола Франса 1898. Иван Иванић је превео 1900. године приповетку Ги де Мопасана „И у смрт заједно“.

У *Делу* Љубомир Михајловић 1894. године превео је „Два пријатеља“, приповетку Ги де Мопасана. Преводилац приповедака „Он?“ и „Самоубиство“ од Мопасана није наведен у овом листу. Скерлић је превео Мопасанову приповетку „Просјак“ 1898. године

---

<sup>580</sup> Новаковић Стојан, „Лена Ева“ у преводу Јове Миловановића, *Вила*, 1865, бр. 4.

1895. К. М. Новичевићева превела је „Костан Гињар“ од Жана Риштена и „Најстарија“ од Жила Леметра.

Као што се показало, преводиоци у XIX веку углавном су преводили за један часопис и то по једно, евентуално два или три дела, тако да о неком озбиљном превођењу са француског језика у овом веку није могло бити речи. Треба напоменути да се правило и пуно грешака у преводу, о чему се и расправљало у часописима.

Од књижевних критичара XIX века који су делимично разматрали и француску књижевност треба поменути Јована Суботића, који је би и уредник *Летописа* од 1850-1853. године. Суботић је у *Српском народном листу* истакао да су се код нас обично преводила слаба књижевна дела, „шта је добро дело, то би се најбоље видело када би се превео Игоов *Звонар богородичине цркве у Паризу*“.<sup>581</sup>

О француској књижевности писао је и Аркадије Белан у часопису *Сербска новина – Магазин за уметност, књижевност и моду* 1838. године где је истакао да се „Целе Европе књижевност одвећ држи нове француске школе којој је Виктор Хуго глава“.<sup>582</sup> Јован Ђорђевић, уредник *Летописа* 1857. године, разматрао је питање односа оригиналних и преведених прилога у часопису и предност дао домаћој књижевности, али је истакао да треба преводити само вредна дела.

Стеван Павловић, који је преводио са француског језика у *Седмици*, писао је о проблемима који се јављају приликом превођења (с обзиром да су се тада нека француска дела преводила с немачког језика). Уредник часописа *Даница*, Ђорђе Поповић, написао је чланак „Француска књижевност“ у коме је дао кратку историју француске књижевности од почетка до друге половине XIX века. У *Даници* је објављен и чланак „Алфонсо Ламартин“, а писац чланка се потписао иницијалом Н. Л. Јован Јовановић Змај је написао за *Јавор* једну белешку о Игоу: „Виктор Иго, изгнаник.“

За мостарску *Зору* 1901. године, последње године излажења овог листа, Јован Скерлић је написао чланак „Поглед на политичку и социјалну француску поезију од 1830-1848. Године.“ Скерлић је такође написао текст за *Дело* 1895. „Последњи роман Додеов. О роману *Кућни хранитељ* Алфонса Додеа.“ У *Делу* су од књижевне критике објављени и текстови „Тенова филозофија“ (писац чланка се потписао иницијалом С. М.) и „Српско позориште и француска дела – Албер Мале“ чији се писац потписао иницијалом Н. С. П.

---

<sup>581</sup> Суботић Јован, Неколико речи за српског просветитеља, *Српски народни лист*, 1841, стр. 130-131.

<sup>582</sup> Белан Аркадије, *Магазин за уметност, књижевност и моду*, 1838.



## 5.2. ПРЕВОДИОЦИ И КРИТИЧАРИ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ЧАСОПИСИМА ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА

Селективност *Српског књижевног гласника* у представљању писаца и дела из страних књижевности имала је еквивалент у избору преводаца и квалитету превода: „Наш лист обраћа велику пажњу на преводе, на избор и начин превођења. Ниједна српска редакција јамачно не прегледа тако брижљиво преводе које има да донесе у свом листу колико наша.“<sup>583</sup>

Поред уредништва, и преводиоци и критичари *Српског књижевног гласника* сматрали су да превођење има шири културни и уметнички значај за националну књижевност јер је обогаћује вредним писцима и делима, посредством којих ће моћи да се формирају адекватни естетички параметри и дају ваљани књижевни обрасци. Настојање да превод буде не само веран и тачан, већ и да у што већој мери изрази дух оригинала и пренесе лепоту и звучност његовог језика, било је темељно начело којим су се руководили *Гласникови* уредници и преводиоци. Пажња која је посвећивана језику и стилу како оригинала тако и превода, сведочи су о зрелости домаће литературе и њеном видном напредовању. Тако се нпр. 1905. године у тексту „Приповетке Ги де Мопасана“ истиче да су до тада преводи Мопасанових дела били „невешти и нетачни“,<sup>584</sup> тако да наши читаоци нису могли да се упознају добро са овим француским писцем. Преводиоци у часописима били су углавном ученици гимназија. И Миодраг Ибровац је у одељку „Оцене и прикази“, у тексту „Ги де Мопасан: Приповетке“ истакао да је „Мопасанова судбина да се на њему вежбају почетници у преводу“.<sup>585</sup> Затим је писао о томе како је преводац Берић приликом превођења грешио у смислу, чак и препричавао текст, а да све његове грешке нису биле последица незнања, већ су често прављене због нехата, непажње, брзине. Ибровац је истакао да преводац мења употребљена глаголска времена и на тај начин „одузима Мопасановом стилу ону познату концизност и драматичност.“<sup>586</sup> На крају је закључио да је потребно да се у „нашој преводној књижевности одомаћи озбиљно схватање посла.“<sup>587</sup>

О преводу Мопасанових дела у *Српском књижевном гласнику* писало се и 1922. године. Наиме, др Љуба Петровић је у приказу књиге *На води* говорио и о преводу овог Мопасановог дела. Преводац првог дела био је Симо Матувуљ, а другог Марко Цар. Наглашено је да су преводиоци добри, за разлику од других. Истакнуто је како се пуно

---

<sup>583</sup> (Анонимни аутор) Чудновата повест Петра Шлемила на српском преводу, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 15, стр. 915.

<sup>584</sup> Р, Приповетке Ги де Мопасана, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 13, стр.155-156.

<sup>585</sup> Р, Наведено дело, стр. 155-156.

<sup>586</sup> Ибровац Миодраг, Приповетке Ги де Мопасана у преводу Г. Берића, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 29, стр. 151-157.

<sup>587</sup> Ибровац, наведено дело, стр. 151-157.

преводило, али се није водило рачуна о условима који су се постављали за добро превођење, као и то да се код нас овај посао сувише лако узимао, па су се због тога могли срести преводи који су били „праве накараде“.<sup>588</sup> Од доброг превода траже се само две ствари: да буде веран оригиналу и да буде стилистички дотеран.

Српски преводиоци не само што често нису добро познавали језик с кога су преводили, већ су били и врло невешти у стилизовању и нијансирању свог матерњег језика, па се због тога у већини случајева нису могле запазити стилске особине страног писца. Аутор је овај превод препоручио новајлијама у превођењу, јер је представљао добар образац преводачке савесности и преводачке вештине.

У *Српском књижевном гласнику*, приликом приказа књига које су код нас преведене, често се говорило о преводима: углавном се указивало на грешке, али се дешавало да се преводиоци и хвале. Тако је приликом приказа књиге Франсоа Моријака *Исусов живот*, Радоје Ј. Кнежевић истакао да је превод овог романа исправан. Превела га је Бранислава Недић и приликом поређења с француским текстом, није запазио неке грешке, већ само „ситнице“. Са том резервом, превод је тачан и показује доброг познаваоца француског и нашег језика.

Преводиоци су критиковани и у *Бранковом колу*. Наиме, у рубрици „Књижевне белешке“ Р. Јерков пише о преводу *Малишана* Алфонса Додеа. Истиче се да је у издању уредништва омладинског листа *Венац* изашла књига *Малишан* Алфонса Додеа. Аутор текста је истакао да „ова добра књига нажалост није имала среће да изађе у добром преводу. Превођена за један лист, она је одмах одштампана, без икаквих измена.“<sup>589</sup> Даље се напомиње да су преводиоци, а ради се о студентима који су се потписали „Милан Богдановић и компанија“ још недорасли за тај посао.

И часопис *Страни преглед* је посвећивао пажњу превођењу. Већ прве године, 1927, одмах после „Уводне речи“, налази се текст Богдана Поповића: „Спорна места у преводима – једна Додеова реченица“. Поповић је објашњавао превод Додеове приповетке „Фотограф“ која се налази у Француској читанци за више разреде средњих школа. Занимљиво је да је превод анализиран чак на дванаест страна, што говори о важности преводачког посла. Аутор је на крају закључио да је „вештина превођења исто толико тешка колико је и лепа (а врло је лепа).“<sup>590</sup>

У овом часопису је исте године објављен и текст Паулине Лебел „Српски преводи из француске књижевности у XVIII веку“. Она је дошла до закључка да су у XVIII веку углавном превођена „рационалистичка дела, а само по изузетку узимана су од ранијих писаца“, тј. дела с практичном поуком. Посебно је истакла Доситеја Обрадовића као

---

<sup>588</sup> Петровић Љуба: На води – Ги де Мопасан, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 2, стр. 157-159.

<sup>589</sup> Јерков Ј, *Малишан* Алфонса Додеа, *Бранково коло*, 1912, стр. 381.

<sup>590</sup> Поповић Богдан, Спорна места у преводима: Једна Додеова реченица, *Страни преглед*, 1927, стр. 3-15.

преводиоца, који није „испунио све захтеве који се траже од једног преводиоца: да зна добро свој матерњи језик и да зна језик са којег преводи.“<sup>591</sup> Он је био самоук, слабо је знао француски језик, па је тежа места у преводима скраћивао, а нека и изостављао. Његова заслуга није у начину на који је преводио, него у томе како је умео да пронађе и изабере оно што је било најпотребније српском народу да чита. И остали преводиоци су занемаривали чисту уметничку лепоту у оригиналу, те нису обраћали много пажње ни на спољашњу страну, ни на уметничку обраду својих превода.

У тексту Миливоја Ристића „Страни писци у нашим преводима“ који је објављен 1940. године у *Српском књижевном гласнику* говори се о томе како су наше издавачке куће у то време више издавале преведену књижевност од домаће књижевности, па је аутор сматрао да није постојала „криза књиге“, како су то истицали уредници часописа, већ да је постојала „криза домаће књиге, јер је готово нема код издавача.“<sup>592</sup>

Преводна књижевност изгледала је сасвим другачије, издавао се велики број књига. Тако је „Народна просвета“ објавила целокупна или одабрана дела Достојевског, Толстоја, Балзака, Тургејева и Чехова. Иако су избори и преводи углавном били добри, овим многобројним издањима није било решено основно питање које се наметало приликом превођења стране књиге, а то је питање избора: која је књига стварно потребна нашим читаоцима и нашој култури и коју би требало превести. Постоје многа дела која ни најбољи преводи не могу да пренесу, зато се поезија не преводи лако на други језик, истакао је аутор овог текста. Често су часописи објављивали преводе из француске књижевности одмах након њиховог објављивања у форми књиге. Миливоје Ристић је напоменуо да превод књиге представља изванредно тежак посао који подразумева и стваралачки моменат. „Велики културни задатак решио би се донекле издањем сабраних дела страних писаца за све оне који не знају ниједан страни језик, јер би готово у целини добили велике писце и велика дела у добром преводу.“<sup>593</sup>

Приликом превођења код нас је преовладала озбиљна књижевност над петпарачким романима који излазе и данас, али мање него раније. „Са мало добре воље и напора преводна књижевност би могла да буде значајан чинилац у развоју културе нашег човека.“<sup>594</sup> Исте, 1940. године, у *Српском књижевном гласнику* објављен је текст „Преводилачка уметност“ Бранка Лазаревића. Аутор текста је истакао да се у целој светској књижевности, а нарочито код нас, мало говорило о преводиоцима и још мање о преводима. Нашег читаоца је најмање интересовало име преводиоца „које је ситно штампано. А колико је тај који је превео морао да зна и колико уметности у томе има“,<sup>595</sup>

<sup>591</sup> Лебел Паулина, Српски преводи из француске књижевности у XVIII веку, *Страни преглед*, 1927, 246-257.

<sup>592</sup> Ристић Миливоје, Страни писци у нашим преводима, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 61, стр. 298-303.

<sup>593</sup> Ристић, наведено дело, стр. 298-303.

<sup>594</sup> Ристић Миливоје, Страни писци у нашим преводима, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 61, стр. 298-303.

<sup>595</sup> Лазаревић Бранко, Преводилачка уметност, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 60, стр. 184-191.

тврди Лазаревић. Он је одмах истакао мишљење да је преводилац уметник, а превођење уметност.

Преводилац мора да има стваралачку снагу. „Има великог преводиоца и великог превођења, као што има великог песника, сликара, вајара. Преводилац се налази безмало онако исто пред једним делом како се онај који је писао то дело налазио пред градивом из кога је створио своје дело. Колико су руски, немачки и француски преводи утицали на нашу књижевност, зар је потебно нарочито подвући?“<sup>596</sup> пита се Лазаревић. Понекад је такво превођење означавало освајање читаве књижевне територије. А за то је најбитнији дар преводиоца, који је уједно и стваралац. На крају су цитиране речи Вудхаузлија из студије *Начела превођења*: „Само онај потпуно способан за дужност преводиоца који има генија који је сличан ономе оригиналног писца.“<sup>597</sup>

У чланку Зорана Мишића „Једна књига препева са француског“ који је објављен у *Српском књижевном гласнику* 1941. године истакнуто је да се у „препевима, стиховним преводима, преводилац више не преводи, он поново ствара.“<sup>598</sup> Препевати Малармеа или Аполинера значило би створити нов песнички израз, непознат нашој поезији.

Антологију *Француска лирика* приредили су хрватски песници и, према мишљењу аутора овог чланка, неке француске песнике није требало унети. Нажалост, не може се рећи много лепих речи о квалитету самих препева. Осим оних песника који су преведени у слободном стиху (Пол Фер, Макс Жакоб, Аполинер и Пол Клодел), сви остали преведени на наш језик изгубили су део своје вредности. Преводилац мора да се приближи песнику кога преводи, да се уживи у његову личност и са њом се сроди; „преводилац стихова мора да има магичну моћ да се прерушава у сваког песника кога преводи“,<sup>599</sup> закључио је Мишић.

У тексту „За јединство наше преводне књижевности“ који је изашао 1918. године у часопису *Књижевни југ* истиче се како је и за народе великих, развијенијих литература веома важна преводна књижевност; да и њих дух туђег народа оплођује, а камоли за народе чија је књижевност мање развијена и којима је потребан пример и утицај великих страних аутора. Зато видимо колико се важности даје квалитетној преводној књижевности код народа као што су Французи или Немци где паралелно излази и оригинална и преводна књижевност.

Код нас се о научној преводној књижевности уопште не би могло говорити, а у белетристици се преводило овде-онде, збрда-здола, нешто што случајно дође у руке, а не оно што је потребно. А што је најчудноватије и најабнормалније, преводила су се дела која су већ била преведена неколико пута. „Траћило се време на превођење већ преведених

---

<sup>596</sup> Наведено дело, стр. 184-191.

<sup>597</sup> Лазаревић Бранко, Преводилачка уметност, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 60, стр. 184-191.

<sup>598</sup> Мишић Зоран, Једна књига препева са француског, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 61, стр. 446-471.

<sup>599</sup> Наведено дело, стр. 446-471.

ствари. Преводило се само зато што су нека дела преведена ћирилицом, а нека латиницом“,<sup>600</sup> наводи се у тексту.

У часопису *Звезда* Јанка Веселновића, значај преводне књижевности за развој националне књижевности и васпитање укуса публике истицан је у више наврата. Похвала настојањима Српске књижевне задруге да преко своје библиотеке *Забавник* „пружи српским читаоцима по које значајно дело из модерне светске књижевности, комплементарна је са неоствареном намером уредништва да *Звезда* покрене своју библиотеку пробраних „класичних дела“ светске литературе. Потреба да се у самом часопису превођењем „лепих и одабраних ствари из стране књижевности попуни осетна празнина у националној култури и литератури.“<sup>601</sup>

Преводиоци у *Босанској вили* у XX веку:

Због свог непотпуног, недовољног књижевног и поетског образовања с једне стране, и због недовољног познавања француског језика с друге стране, преводиоци поезије у *Босанској вили* нису могли да удовоље ни првом, основном захтеву које превођење поставља: верност садржаја, тачност смисла. Наиме, не само да је огромна већина песама преведена у прози, него је у преводима било и више тежих или лакших грешака у смислу.

Јелена Ћоровић, која је преводила и за *Српски књижевни гласник*, превела је две Бодлерове песме у *Босанској вили* (1913). Душан Таминцић је превео једну Верленову песму. Зденка Марјановић је такође преводила поезију за овај лист (преводиоца де Белеа, Метерлинка, Сили Придома 1911). Треба напоменути да су ови преводиоци данас непознати. Највише песама превео је Мих. Д. Милинковић (више од двадесет пет) и његово име се помиње у свим годиштима (од 1908. до 1914, изузетак је 1910. година када није објављен ниједан превод).

Треба нагласити да је избор песама Мих. Д. Милинковића за превођење био увек на достојној висини: мали број њих је потицао од минорних, данас заборављених песника, као што су нпр. Шарл Флорантен Лорио и А. Сегала. Међу песницима које преводио налазимо: Волтера, Шенијеа, Ламартина, Игоа, Мисеа, Леконт де Лида, Франсоа Копеа, Жозе Марија де Ередија, Верлена, Сили Придома, Едмон Ростана. Нажалост, то се не би могло рећи и за квалитет превода поменутих француских песника. Не само да су његови преводи стихова дати у прози, него у сваком од њих налазимо грешке у смислу, теже или лакше, које су махом последица недовољног познавања француског језика. Овај преводиоца се потписивао: Мих. Д. Милинковић, иницијалима М.Д.М, а понекад само као З.

---

<sup>600</sup> Уредништво, За јединство наше преводне књижевности, *Књижевни југ*, 1918, стр. 166.

<sup>601</sup> Веселиновић Јанко, О сензационим романима, *Звезда*, 1898, књ. 2, стр. 7.

Од осталих преводилаца француске поезије у *Босанској вили*, вредни су помена: Мирко Дамјановић (преводио Бодлера и Сен-Бева 1909 и Емила Верарена 1912), Божо Веснић (преводио Фернана Грега 1911). Што се тиче француске прозе, њено објављивање је почело већ у току прве године излажења листа. Сава Манојловић је превео Золу („Поплава“, 1886).

Други преводилац је М. Србљан. Он је превео Волнеја, као и Додеа, тј. превео је Додеову приповетку „Сангинерска морска кула“. Додеа су још преводили и Душан Божић („Опсада Берлина“ 1889), Милан Иванчевић (1888), Миодраг Ибровац („Заставник“, 1902), Риста Џепина („Звезде“, 1913). Други пут је ову приповетку превео Мих. Д. Милинковић. Исти преводилац превео је и Виктора Игоа (1912) и Ги де Мопасана (1909).

Треба одмах рећи да ни преводиоци француске прозе у овом часопису, као ни преводиоци поезије, нису били дорасли за посао који су обављали, осим ретких изузетака. Они нису добро познавали француски језик, а и нису били добро књижевно образовани. Јелена Ћоровић је осим поезије преводила и прозу Анатола Франса, Ги де Мопасана (1913).

Од осталих преводилаца, који су превели само по један текст, треба навести: Дамјана Ђ. Омчикуса (Ги де Мопасан, 1892), Ђ. Х. Серафиновић (Андре Терије, 1908), Велимир Рајић (Катил Мендес, 1898). Када је реч о превођењу поезије, не треба губити из вида изузетну тежину таквог подухвата. У *Босанској вили* Војислав Ј. Илић Млађи је преводио Игоа, Леконта де Лида, Теофила Готјеа, Мисеа и др.<sup>602</sup>

Што се тиче француских писаца и текстова, може се рећи да су превођени и коментарисани углавном без плана и система. Милан Грчић је у самом часопису оштро критиковао у уводном чланку: „Ми морамо имати систем по коме треба преводити. Преводиоци морају бити људи најбоље руке. Преводити треба што више и што боље.“<sup>603</sup>

Повод за превођење белешки и коментарисање француских писаца био је углавном неки догађај: смрт, годишњица, појава дела у Француској или превод дела код нас. Па ипак, при коментарисању текстова, водило се рачуна о квалитету. Прикази француских књига и текстова, белешке о њима, рађени с најчешће из друге руке тј. из неких других листова. У чланцима има и пуно грешака, имена су погрешно транскрибована, али, коментарима и информацијама, тј. прилозима из француске књижевности, *Босанска вила* је допринела афирмацији француске књижевности.

У часописима од почетка XX века до 1941. било је преводилаца и критичара чији су преводи, критике, белешке и информације о француским писцима објављивани у више

---

<sup>602</sup> Шамић Мидхад, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа „Босанска вила“ (1885-1914)*, Студије и огледи, Свјетлост, Сарајево, 1982.

<sup>603</sup> Грчић Милан, (уводни чланак) *Босанска вила*, 1911, стр. 194.

часописа. Навешћемо оне који су дали највећи допринос популарисању француске књижевности код нас преко часописне продукције:

### **Јелена Ћоровић Скерлић (1887–1960)**

Превела с француског:

1. Ги де Мопасан: „Момче, чашу пива!“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 29, стр. 405.
2. Алфонс Доде: „Историја мојих књига“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28, стр. 170.
3. Анатол Франс: „Ограничавање поља и постанак својине“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 30, стр. 141, књ. 31, стр. 182, 265.
4. Анатол Франс: „Мршава мачка“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 30, стр. 182, књ. 31, стр. 265.
5. Анатол Франс: „Будизам“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 3, стр. 287–292.
6. Анри Лавдан: „Освета“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 8, стр. 10-15.
7. Жил Леметр: „Дулчинеа“, „На маргиналијама „Дон Кихота“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 254–256.
8. Жил Леметр: „Одломци из дневника госпође Клелије Епонине Дипон – на маргиналијама прокламације ђенерала Бонапарте“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 10, стр. 570–576.
9. Шарл Дил: „Живот царице Византије“, *Босанска вила*, 1911.
10. Приповетка Ги де Мопасана: „Заштитник“, *Српски књижевни гласник*, 1914, књ. 32.
11. Приповетка Жила Леметра: „Седам дана далеко од света“, *Мисао*, 1927, књ. 23, стр.

О француској књижевности писала је у часопису *Књижевни југ*:

1. „Цвеће зла“ - преглед, Бодлер, *Књижевни југ*, 1918, стр. 226-227.
2. „La guerre, Madame“, Paul Gerald, *Књижевни југ*, 1919, књ. 3, св. 7.

### **Душан Л. Ђокић (1869–1939)**

Душану Л. Ђокићу наша књижевност дугује читав низ превода одабраних француских дела у часописима. Преводио је за *Отаџбину*, за *Српски књижевни гласник*, *Звезду*. Писао је позоришне критике за *Видело*.

1. „На сусрет срећи“, Октав Мирбо, *Отаџбина*, књ. 32, св. 126, стр. 179–284.
2. „Паскал Ивановић“, Пјер Лоти, *Српски преглед*, 1895, бр. 2 и 3.
3. „Парче хлеба“, Франсоа Копе, *Звезда*, 1899, стр. 85–87.

4. „Чиновник кога мрзи да иде у канцеларију“, Ж. Куртелин, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, св. 4, стр. 291–295.
5. „Привиђење колмарског судије“, приповетка Алфонса Додеа, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 2, св. 1, стр. 16–20.
6. „Молим за карте, господо“, Ж. Куртелин (цртице), *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 2, св. 5, стр. 369–374.
7. *Евгенија Гранде*, роман Оноре де Балзака, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1–4.
8. *Тартарен на Алтима*, роман Алфонса Додеа, *Српски књижевни гласник*, 1902, књ. 5.
9. *Госпођа Бовари*, Гистав Флобер, *Српски књижевни гласник*, 1903.
10. „Симонов тата“, Ги де Мопасан, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 13, св. 2,
11. *Кроника о владивини Карла деветог* – Проспер Мериме, *Српски књижевни гласник*, 1905, 1906.
12. „Мала рока“, Ги де Мопасан, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 653–663; 816–820.
13. „Сиранов двобој и Гаскоњски кадети“ (одломци из Сирана де Бержерака), Едмон Ростан, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 676–678.
14. „Гиљотиниран по пристанку“, Ежен Шавет, *Српски књижевни гласник*, 1920, стр. књ.1, стр. 92–95.

У рубрици „Оцене и прикази“ у *Српском књижевном гласнику* написао је чланак „Федра од Расина“. Душан Л. Ђокић је, осим за часописе, писао и за издавачке куће, па се о његовим преводима често писало у часописима. Тако је нпр. у рубрици „Оцене и прикази“ 1905. објављено да је у Београду штампана књига приповедака Ги де Мопасана у преводу Душана Л. Ђокића. У рубрици „Белешке“ у *Српском књижевном гласнику* из 1925. године Раша Продановић обавестио је читалачку публику да је књижара „Време“ у Београду издала књигу *Три мускетара* Александра Диме коју је превео Душан Л. Ђокић.

### **Богдан Поповић (1863–1944)**

Књижевнокритичко дело Богдана Поповића, заједно са његовом друштвеном делатношћу, имало је велики утицај на књижевни и културни живот у Србији крајем XIX и у првим деценијама XX века. Он је на Универзитет донео једно ново схватање књижевности. Године 1897. основао је Катедру за упоредну књижевност и учинио је много за упознавање страних књижевности.

На примерима Поповићеве делатности и настојања искрсава вечито књижевно-културно питање нашег односа према страним књижевностима и културама, односно њиховог утицаја.<sup>604</sup> Поповићева делатност је врло значајна за европеизацију наше

<sup>604</sup> Банићевић Никола, *Богдан Поповић и француска књижевност*, Београд, Стручна књига, 1987, стр. 5.



књижевности и културе, њено укључивање у европски контекст, стварање услова за доминацију западноевропског и француског утицаја на нашу књижевност и културу.

Поповић је живео у периоду у којем су опште симпатије према Француској, љубав према њој и њеном генију доживљавале код нас врхунац. Француска је у очима наших људи била земља слободе и богатства, колевка слободоумних идеја. Поповић изразити франкофил, амбасадор француске културе и мисли.

Покренуо је „Друштво за живе језике и књижевности“ и „Друштво пријатеља Француске“. Поставио је високе захтеве српској књижевности, настојећи да је помоћу критеријума страних књижевности подигне на интернационални ниво. Настојао је да у свим областима у српском друштву нагласи улогу ума, укуса, васпитања и углађених осећања. Са Богданом Поповићем изгубио се претежни утицај руске и немачке књижевности и отпочео утицај француске, и делимично, енглеске књижевности на српску књижевност.

Поповић је изузетно ценио француску књижевност. У тексту „Стеван Маларме, симболизам и други „изми“, изнео је мишљење о симболизму као о болести која је стара три деценије и од које је прво боловао Париз, а затим редом Берлин, Беч и Пешта. „Сад је – пише Поповић, дошао ред на Југославију да и Малармеа рачуна у своје духовне вође – не заборавимо, преко Пеште.“<sup>605</sup> То истицање „преко Пеште, Берлина или Беча“ у Поповићевом тексту, није нимало случајно, јер су то градови земаља са којима је Србија водила рат. То је била и улога Париза. Иако је Маларме био „песник Париза“, Богдан Поповић није Париз назвао исходистем или леглом болести и заразе, а „зараза“ је била заправо сам симболизам.

Богдан Поповић је у часописима објавио следеће текстове који се односе на француску књижевност:

1. „Књижевни листови“, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, св. 2, стр. 23–36.
2. „Књижевни оглас“, *Српски књижевни оглас*, 1901, књ. 1, св. 1, стр. 81–82.
3. „Хосе Марија де Ередија“, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 22-25.
4. „Спорна места у преводима – једна Додеова реченица“, *Страни преглед*, март, 1927, стр. 3–15.
5. „Гиљотиниран по пристанку“ Ежен Шовета, *Српски књижевни гласник*, год. 1920, књ. 1, стр. 155–156.
6. „Стеван Маларме, симболизам и други „Изми“, *Српски књижевни гласник*, год. 1921, књ. 2, стр. 397–400.
7. „О Молијеру“, *Српски књижевни гласник*, год. 1922, књ. 5, стр. 187–199.

---

<sup>605</sup> Поповић Богдан, Стеван Маларме – симболизам и други „изми“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 2, стр. 397-400.

8. „Бомарше – литерарне студије“, *Српски књижевни гласник*, год. 1925, књ. 15, стр. 111–120.
9. „Бомаршеова *Фигарова женидба*“, *Српски књижевни гласник*, год. 1926, књ. 17, стр. 27–37.
10. „Француска жена XVIII века“, Огледи и расправе, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 600–602.
11. „*Ернест Ренан* од Жила Леметра“, Огледи и расправе, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 8, стр. 373.
12. „У славу Француске“, *Летопис Матице српске*, 1939, књ. 352, стр. 1.

Богдан Поповић је превео следећа дела из француске књижевности:

1. Иполит Тен: „Балзак – његов живот и његов карактер“ (есеј), *Српски књижевни гласник*, 1901, стр. 267–374.
2. Анонимни аутор: „Витез са кондиром“, *Српски књижевни гласник*, 1901, св. 6.
3. Албер Самен: „Инфактиња“, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. св. 4, стр.
4. Сили Придом: „Краљица бала“, *Српски књижевни гласник*, 1902, књ. 5, св. 1
5. Ернест Ренан: „Моја молитва на Акропољу“, *Српски књижевни гласник*, 1903,
6. Де ла Арп: „Казотово пророштво“, *Српски књижевни гласник*, 1902, књ. 5, св. 2, стр. 62.
7. Жорж Куртелин: „Наши политичари“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 10, стр. 13–15.

### **Јован Скерлић (1877–1914)**

Скерлићева посвећеност књижевности и књижевној критици обично се приписује утицају Богдана Поповића. Ипак, Скерлићево познавање страних књижевности није било велико. У Београду је држао катедру француског језика и књижевности. Током дужег времена у часописима је објављивао информативне чланке о нашим и страним писцима XVIII и XIX века. „Скерлић није добро познавао европске књижевности, као ни уметност, филозофију и историју.“<sup>606</sup> Од филозофа су га занимали само француски моралисти XVIII века, а мислима младих људи у Француској нису владали Иго и Ренан, којима се Скерлић дивио, већ Бергсон и Маларме. Представници нове генерације нису Алфонс Доде и Анатол Франс, о којима је Скерлић писао, већ Пол Клодел, Андре Жид, Пол Валери и Марсел Пруст.

Од великих страних књижевности Јован Скерлић је најбоље познавао француску. Приликом писања студија и критика, он се и постављао као да постоје само две

---

<sup>606</sup> Кашанин Милан, Судбине и људи – проклетство талента, *Летопис Матице српске*, 1967, књ. 400, стр. 495-527.

књижевности, српска и француска. Када би наводио неког писца, скоро без изузетка је помињао француске писце, и то писце XIX века.

„Изабрана земља за Скерлића је била Француска и када је помињао Запад и западну културу, он је искључиво мислио на Француску.“<sup>607</sup> Избор није настао из књижевних и уметничких, већ из идеолошких разлога. Француска је Скерлићу била драга зато што је била „путовођа народима за светле истине и човечанске идеале“.<sup>608</sup>

Јован Скерлић скоро никада није помињао књижевни живот у Русији, у Немачкој, у Енглеској јер те земље, по њему, нису дорасле републиканској Француској, „тој благородној земљи хуманих идеала.“<sup>609</sup> За Скерлића, који је у младости преводио Игоа и подржавао га, Иго је био више него песник, Иго је био велики човек. После Игоа, француски писци које је Скерлић нарочито волео, и о којима је веома похвално писао, били су реалисти – Доде, Зола, Мопасан („савршенство – то је реч која се намеће човеку када пише о Мопасану“).<sup>610</sup>

У предговору за приповетке Алфонса Додеа, Скерлић је истакао: „Два најомиљенија писца светски популарне француске књижевности су Виктор Иго и Алфонс Доде.“<sup>611</sup> Анатола Франса који је био левичарске оријентације, Скерлић је ценио као највећег од свих живих писаца, док је Морис Барес, десничар, био „као филозоф врло неоригиналан, као човек врло несимпатичан, као политичар скроз неозбиљан“.<sup>612</sup>

Скерлић је имао високо мишљење о књижевним критичарима и књижевној критици. Приликом писања књижевних студија и критика углавном се ослањао на француске критичаре. Професор Сорбоне Гистав Лансон, својом историјом француске књижевности дао му је модел за његову *Историју нове српске књижевности*. Као уредник *Српског књижевног гласника* Скерлић је често износио своја мишљења о француској књижевности, француским писцима и књигама.

Тако је у рубрици „Оцене и прикази“ у *Српском књижевном гласнику* писао о роману *Набоб* Алфонса Додеа, истакавши да је у питању једна од најбољих и најлепших књига, једнака или боља од других Додеових романа. Према Скерлићевим речима, сав свој посматрачки дар, сву своју нарочиту и драгоцену способност да види лице ствари, сву ону фину уметничку осетљивост, своје снажно осећање лепоте, топлину своје песничке душе,

---

<sup>607</sup> Кашанин Милан, Судбине и људи – проклетство талента, *Летопис матице српске*, 1967, књ. 400, стр. 495-527.

<sup>608</sup> Кашанин Милан, Судбине и људи – проклетство талента, *Летопис Матице српске*, 1967, књ. 400, стр. 495-527.

<sup>609</sup> Кашанин, наведено дело, стр. 495-527.

<sup>610</sup> Кашанин Милан, Судбине и људи – проклетство талента, *Летопис Матице српске*, 1967, књ. 400, стр. 495-527.

<sup>611</sup> Скерлић Јован, *Предговор за Приповетке Алфонса Додеа*, Београд, 1903, стр. 3.

<sup>612</sup> Кашанин Милан, Судбине и људи – проклетство талента, *Летопис Матице српске*, 1967, књ. 400, стр. 495-527.

моћ живописног и живог изражавања, „све оно прекрасно комбиновање поезије и стварности, нежности и опажања, унео је Доде у овај роман који сваком страницом опомиње да га је писао савестан уметник и велики песник.“<sup>613</sup>

Кад каже књижевност, он не мисли толико на стваралачки колико на идеолошки и просветитељски карактер књижевности и више има у виду оне који читају, него оне који пишу. Он не тражи одабране, него масовне читаоце. Према његовом мишљењу, књижевност је у служби времена и друштва.

Не само у новинарским чланцима, него и у књижевним студијама, његов стил је претерано китњаст. Током петнаест година активности Скерлић је имао огроман утицај на читаоце. Бити у исти мах професор универзитета, проучавалац историје новије српске књижевности, уредник књижевног часописа, читалац и критичар нових књига и пратилац књижевних појава, писац чланака по новинама, није нимало лак задатак.

У чланку „Скерлић као књижевни критичар“, који је Богдан Поповић написао 1914. године, након Скерлићеве смрти, а који је објављен у првој свесци нове *Гласникове* серије, истиче се да је са Скерлићем отишао књижевни критичар „од којег никада знатнијега нисмо изгубили, и од кога, све у свему узевши, нећемо никада знатнијег имати.“<sup>614</sup> И Богдан Поповић је био у праву. „Ни у једном књижевном раздобљу један књижевни критичар није имао такав углед какав је имао Скерлић нити је судбина дела толико зависила од нечијих књижевних оцена као што је зависила од Скерлићевих.“<sup>615</sup>

С обзиром да је Скерлић ценио француску књижевност, да је преводио са француског, није чудо што је француска књижевност била веома заступљена у листу који је уређивао, тј. у *Српском књижевном гласнику*, у првој серији. Треба истаћи да је он преводио и за *Дело*, а писао и за *Летопис Матице српске* и *Зору*.

Скерлић је веровао да би мали, угрожен, необавештен и расцепљен народ требало да има утилитарну књижевност.

Скерлић је написао следеће чланке у часописима који се односе на француску књижевност:

1. Гијо, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 3, св. 3, стр. 209–220.
2. „Српски превод Набоба Алфонса Додеа“, *Оцене и прикази*, *Српски књижевни гласник*, 1906, књ. 16, стр. 70–76.

---

<sup>613</sup> Скерлић Јован, „Набоб Алфонса Додеа“, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 16, стр. 70-76.

<sup>614</sup> Поповић Богдан, Скерлић као књижевни критичар, *Српски књижевни гласник*, 1920, књ. 1, стр. 21-41.

<sup>615</sup> Петров Александар, *Богдан Поповић и нова серија „Српског књижевног гласника“*, Књижевна историја XV, Београд, 1982, стр. 79-101.

3. „Поглед на политичку и социјалну француску поезију од 1830–1848. године“, *Зора*, 1901.
4. „Поглед на данашњу француску књижевност“, *Летопис Матице српске*, књ. 231, стр. 1–38.
5. „Гусле Проспера Меримеа од Војислава М. Јовановића“, „Књижевни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 874–879.
6. „Макс Нордоу – О данашњој француској књижевности“, „Књижевни преглед – страна књижевност“, *Српски књижевни гласник*, 1903, књ. 10, стр. 214–226.
7. „Проспер Мериме и његова мистификација српских народних песама“, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 4, стр. 355–367; 376–386.
8. „Још једном о гулама Проспера Меримеа“, „Књижевни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 11, стр. 981–988.
9. „Француски романтичари и српска народна поезија“, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр. 747–756; 837–851.
10. „Бенжамен Констан“, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 18, стр. 24–31.
11. „Иполит Тен – књижевни историчар XVII века, од Уроша Петровића, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 19, св. 11, стр. 857-864.
12. „Доситеј Обрадовић и Жан де Лафонтен, од Петра Скока“, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 19, стр. 471-473.
13. „Две нове студије о Меримеовој мистификацији српских народних песама“, *Српски књижевни гласник*, 1908, књ. 21, стр. 375-380.
14. „Последњи роман Додеов. О роману „Кућни хранитељ“ Алфонса Додеа“, *Дело*, 1898, књ. 18, стр. 290.

Преводи за *Дело* и *Српски књижевни гласник*:

1. М. Гијо: „Будућност уметности и поезије“, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, стр. 209–220 и 384–387.
2. Ги де Мопасан: „Просјак“, *Дело*, 1898, књ. 17, стр. 254.
3. А. Мерсие: „Зашто?“, *Дело*, 1898, књ. 20, стр. 390.
4. Алфонс Доде: „Мајка“, *Српски књижевни гласник*, 1902, књ. 7, св. 3, стр. 181-187.

### **Миодраг Ибровац (1885–1973)**

Научни рад Миодрага Ибровца посвећен је историји француске и српске (југословенске) књижевности и изучавању културних и књижевно-историјских веза између литература. Бројни радови из ових области, књиге, огледи, студије, преводи и уџбеници сведоче о озбиљности рада овог научника.

Први подстрек и право усмеравање ка проучавању књижевности, дали су његови професори, Богдан и Павле Поповић и Јован Скерлић. Студије Миодрага Ибровца о француским писцима обилују разноврсним материјалом и подацима. Посебну пажњу је посветио цитарању оригинала, а сматрао је да је за проучавање страних књижевности неопходно познавање страних језика.

Млади заговорник и ватрени поборник ширења француске културе и мисли, рано је постао сарадник (1905), а касније и уредник *Српског књижевног гласника*. Редовно је писао о страним књигама, представљао их нашој читалачкој публици и подстицао интересовање за најбоља дела која су се појављивала у Француској. Његови прилози у *Српском књижевном гласнику*, иако писани пером великог ентузијасте, нису обожаватељски, нити безразложно глорификују књиге које представљају.

Он је желео да у нашој средини прикаже све оно што је сматрао француским духом, али се трудио да му прикази буду критички и егзактни. Његове књижевно-историјске студије о Морису Баресу, Виктору Игоу, Ронсару, Ернесту Ренану, Жану Расину и другим писцима, садрже основне податке о самом писцу и његовом животу, о времену у коме је стварао. Већ је у својим првим радовима наговестио истраживање богате ризнице француске књижевности. У већим студијама Ибровац се бавио компаративним проучавањем књижевности, нарочито се занимајући за француско-српске везе.

У *Српском књижевном гласнику* 1925. године, у рубрици „Белешке – Награде Француске академије за прошлу годину“, пише да је међу другим наградама нама задовољство истаћи ону која је дата Миодрагу Ибровцу за његово значајно дело *Жозе Марија де Ередиа*: „Зар није вредно забележити да се за најпотпунију студију која је до данас посвећена једном од наших највећих песника дугује једном странцу? Господин Миодраг Ибровац је Србин, он предаје на универзитету у Београду. Усхићен читањем *Трофеја* он је дошао у Француску да прати трагове свог омиљеног песника, свуда где су га они водили.“<sup>616</sup>

Ибровац је написао следеће чланке о француској књижевности у нашим часописима:

1. „Сили Придом“, *Српски књижевни гласник*, 1907, књ. 19, бр. 6, стр. 477–480.
2. „Гартарен Тарасконац, Од Алфонса Додеа, у преводу Д. Л. Ђокића“, „Оцене и прикази“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28, бр. 2, стр. 154–156.
3. „Приповетке Ги де Мопасана, у преводу Гргура Берића“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 29, бр. 2, стр. 151–157.
4. „Напад, од Анри Бернстена“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 30, бр. 8, стр. 612–618.
5. „Корнеј“, *Српски књижевни гласник*, 1914, књ. 33, бр. 1, стр. 34–43.

---

<sup>616</sup> Непознати аутор, Белешке:Награде Француске академије за прошлу годину, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 14, стр. 157.

6. „О Корнејевом Сиду“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 3, бр. 5, стр. 371–377.
7. „Посета Анатолу Франсу“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 5, бр. 2, стр. 107–114.
8. „Ронсар“, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 306, бр. 2–3, стр. 130–144.
9. „Морис Барес“, *Страни преглед*, 1927, год. 1, стр. 15–36.
10. „Морис Барес и наш народ“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 92.
11. „Први Жаделов комад“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 92.
12. „Поводом Паскалових списа“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 93.
13. „Један непознати превод Хасанагинице“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 171–174.
14. „Живот и дело Анри Бека“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 192.
15. „Један подржавалац наше народне поезије: Себастиен Реал“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 225–235.
16. „Робер де Флер“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 286–287.
17. „Анатол Франс у Далмацији“, *Страни преглед*, 1929, књ. 3, стр. 88.
18. „Ламартин“, *Страни преглед*, 1933, књ. 4, стр. 152–158.
19. „Гистав Лансон (1857-1934)“, *Страни преглед*, 1934, књ. 5, стр. 192.
20. „N. Vanachevitch: Jean Bastier de la Peruse“, *Страни преглед*, 1927, год. 1, стр. 88–90.
21. „Виктор Иго“, *Страни преглед*, 1935, књ. 6, стр. 21–35.
22. „Библиотека Луја Бартуа“, *Страни преглед*, 1934, књ. 6, стр. 169.
23. „Жорж Диамел“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9-10, стр. 25–27.
24. „Сликарство и књижевност у Француској“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 108–128.
25. „Два преводиоца с француског“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 207–208.
26. „Етјен Фурнол“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 210.
27. „Крај једног покољења“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 210–218.
28. „Тристагодишњица Расиновог рођења“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 218–219.
29. „Двестапедесетогодишњица рођења Монтескијевог“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9, стр. 219–21.
30. „Стогодишњица рођења Алфонса Додеа“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 221.
31. „Илирска „Зачарана пушка“ Меримеова мистификација“, *Страни преглед*, 1939, књ. 9–10, стр. 90–97.
32. „Стендал о кнезу Милошу“, *Време*, 1927, бр. 38, стр. 5.
33. „Фернан Балденсперже“, *Живи језици*, 1931, год. 1, бр. 2, стр. 303–305.
34. „Francois Villon“, *La Yougoslavie*, 1932, год. 4, бр. 18.
35. „Филеас Лебег“, *Страни преглед*, 1927, год. 1, стр. 137–143.
36. „Нови подаци о Ламартиновом путу по Истоку“, *Страни преглед*, 1927, год. 1, стр. 191–192.
37. „Гете и Французи“, *Страни преглед*, 1933, год. 4, стр. 55–67.
38. „Два непозната превода Меримеових *Илирских песама*“, *Страни преглед*, 1933, год. 4, стр. 206–210.

39. „Жан Расин“, *Страни преглед*, 1938-1939, год. 9–10, стр. 210–218.
40. „Емил Оман“, *Летопис Матице српске*, 1939, књ. 351, св. 5-6, стр. 323–328.
41. „Волтер“, *Летопис Матице српске*, 1946, књ. 357, св. 1, стр. 55–71.

Ибровац је у часописима превео или препевао следећа дела из француске књижевности:

1. Алфонс Доде: „Заставник“, *Босанска вила*, 1902
2. Ги де Мопасан: „Песма месечеву зраку“, *Дело*, 1904, књ. 30, стр. 164.
3. Ги де Мопасан: „Отац“, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр.
4. Жил Ренар: „Хонорина“, *Српски књижевни гласник*, 1906
5. Леконт де Лил: „Подне“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 832.
6. Сили Придом: „Кајање“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 587.
7. Сили Придом: „Сонет“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 586..
8. Леконт де Лил: „Хлајмарово срце“, *Српски књижевни гласник*, 1910
9. Леконт де Лил: „Студен ветар ноћи“, *Српски књижевни гласник*, 1910
10. Алфонс Доде: „Нума Руместан“, *Српски књижевни гласник*, 1910, 1911, 1912
11. Сили Придом: „Будућим песницима“, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 20.
12. Албер Самен: „Химера“, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 21.
13. Артур Рембо: „Осећање“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28, стр. 31.
14. Артур Рембо: „Спавач у долини“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28, стр. 31.
15. Артур Рембо: „Орман“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28, стр. 31.
16. Жан Ришпен: „Девојчица која кашље“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 835.
17. Жан Ришпен: „Епитаф ма за кога“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 836.
18. Жан Ришпен: „Просјакова смрт“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 429.
19. Пол Бурже: „Лаж“, *Дело*, 1912, 1913, стр. 102-120.
20. Емил Верхарен: „Парабола“, *Српски књижевни гласник*, 1920
21. Франс Виеле Грифен: „Поноћна миса“, *Српски књижевни гласник*, 1921
22. Анри де Рењие: „Локрум“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 8, стр. 353.

### **Милош Савковић (1899–1943)**

Године 1935. Милош Савковић је положио на Сорбони државни докторски испит из упоредне књижевности на тему *L'influence du réalisme français dans le roman serbo-croate*, Paris, Champion, 1935 (Утицај француског реализма на српско-хрватски роман).



У првом делу своје докторске тезе Савковић је писао о политичком и социјалном животу у српско-хрватским земљама у XIX веку, о романтизму, о претечама српско-хрватског реализма, о Игоу и социјалном романтизму, о Додеу, Золи, Балзаку, Стендалу, Флоберу, Гонкуру, Мопасану и о популарности и утицајума француске књижевности. У другом делу је писао о нашим писцима, да би на крају изнео директни утицај француских реалиста на неке наше писце.

Теза је рађена на основу широке документације од 1848. до 1900. (Утицај Игоа, Балзака, Флобера, Додеа, Золе, Мопасана, Ж. Сандове, Меримеа, Буржеа и других на Јурковића, Немчића, Атанацковића, Ј. Игњатовића, Шеноу, Лазаревића итд.) Прво је изложио немачки утицај до 1870, затим борбу немачког и француског утицаја за превласт код нас и на крају победу француског утицаја од 1880. Његова докторска дисертација је објављена на француском језику, а према његовим речима, веома је значајна, јер третира српско-хрватску књижевност као апсолутну целину, тј. сматрао је да српска и хрватска књижевност нису две одвојене културе, већ једна и то кроз цео XIX век.

Милош Савковић је за *Српски књижевни гласник* написао:

1. „Доде у српско-хрватској књижевности“, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 23, стр. 429–442.
2. „Золин удео у српско-хрватском натурализму“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 22, стр. 492–498.
3. „Француска комедија у Београду“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, год. 1936, к. 47, стр. 550–554.
4. „Лаза Лазаревић у школи француског реализма“, *Српски књижевни гласник*, год. 1936, књ. 47, стр. 497–518.
5. „Госпођа Помпадур од Жана Сармана“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, год. 1937, књ. 48, стр. 330.
6. „Гроб незнаног јунака од Пола Генала“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, год. 1937, књ. 48, стр. 474–475.
7. „Зрела жена од Дени Амиела“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, год. 1937, књ. 49, стр. 307–309.
8. „Слободна жена од Дени Амиела“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, год. 1938, књ. 52, стр. 158–159.
9. „Путник без пртљага“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, год. 1938, књ. 52, стр. 159.

За часопис *Мисао* написао је:

1. „Виктор Иго у стварању нашег романа“, *Мисао*, 1930, књ. 33, стр. 182–193.
2. „Трагом Балзака у романима Јаше Игњатовића“, *Мисао*, 1931, књ. 36, стр. 257–279.
3. „Госпођица од Жака Дивала“, „Позоришни преглед“, *Мисао*, књ. 1933, 41, стр. 305.

4. „Писма из Париза“, *Мисао*, 1925, књ. 17, стр. 125.

### **Никола Банашевић (1895–1992)**

Значајна и обимна компаративна истраживања којима је Никола Банашевић приступао, подразумевала су изванредно познавање француске књижевности. Велики број радова у часописима посветио је ширењу и одјецима француске књижевности. Основно његово интересовање усмерено је ка окривању сличности, тражењу утицаја или евентуалних позајмица из француске књижевности средњег века у нашој народној поезији.

Написао је следеће чланке у нашим књижевним часописима до 1941. године који се односе на француску књижевност:

1. „Експанзивна моћ француске књижевности“, *Јужна Србија*, Скопје, 1924, стр. 20–25.
2. „Слава Ронсарова“, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 8, бр. 7, стр. 501–505.
3. „Једна група „Европејаца“ у савременој француској књижевности“, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 49, бр. 1, стр. 49–54.
4. „Интелектуализам Пола Велирија“, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 6, бр. 1–2, стр. 94–103.
5. „Још мало о Валерију“, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 308, св. 1, стр. 137–140.
6. „Три нова француска романа“, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 309, св. 1, стр. 210–215.
7. „Ново издање и коментари Песме о Ролану“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, бр. 3, стр. 262–264.
8. „Гаргантуа и једна наша народна приповетка“, *Страни преглед*, 1927, стр. 707–3.
9. „Ролан и Ганди“, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, св. 1, стр. 130–132.
10. „Jacques Riviere“, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 303, св. 1, стр. 249.
11. „Нови француски академичари“, *Летопис Матице српске*, 1925, књ. 306, св. 2, стр. 205.
12. „Једно књижевно дело о скадарским бојевима“, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 311, св. 2, стр. 2102–14.
13. „Последње награде у Француској“, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, св. 1, стр. 129–133.
14. „Историја, роман или епопеја (Henri Barbusse – Les enchainements)“, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 307, св. 1, стр. 147–152.
15. „Ромен Ролан“, *Летопис Матице српске*, 1926, књ. 308, св. 1, стр. 114.

И после Другог светског рата писао је чланке о француској књижевности у *Живим језицима*, а у француским часописима писао је о српској књижевности.

### Душан З. Милачић (1892–1979)

Романист, књижевни и позоришни критичар, завршио Филозофски факултет у Београду, а докторирао у Паризу. У свету је познат као балзаколог, докторирао на тези *Le théâtre d'Honoré Balzac*. Преводио је с француског језика и писао монографије и есеје о француским писцима. Писао је и о француском позоришту. Ученик Пола Азара, писца монументалне француске књижевности, и Пјера Мартиноа, истакнутог француског критичара и књижевног историчара, др Милачић је као француски ђак боравећи дуже време у Паризу у својим критикама углавном примењивао методе својих учитеља.

За часопис *Мисао* написао је следеће чланке:

1. „Књижевна естетика француског симболистичког покрета“, *Мисао*, 1919, књ.2, стр.192–198.
2. „Фрагменти из књижевне естетике: 1. Критичар творац вредности Сент Бев“, *Мисао*, 1921, књ.6, стр. 8–11.
3. „Пол Бурже до 1889 – Есеј из француске модерне књижевности“, *Мисао*, 1921, књ. 6, стр. 171–177 и 254–256.
4. „Леконт де Лил“, *Мисао*, 1924, књ. 16, стр. 602–620.
5. „Молијерова тристагодишњица“, *Мисао*, 1922, књ. 8, стр. 143–145.
6. „Тенова књижевна теорија“, *Мисао*, 1921, књ. 6, стр. 11–19.

У часопису *Српски књижевни гласник* писао је за рубрику „Књижевни преглед“. Углавном је давао приказ нових књига које су те године излазиле у Француској. Написао је:

1. „Пјер Мартино – Француски натурализам“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 53–58.
2. „Жозе Марија де Ередија“, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 11, стр. 133–141.
3. „Страна књижевност: Под ђаволовим сунцем од Жоржа Бернаноса“, *Српски књижевни гласник*, 1926, књ. 18.
4. „Иполит Тен“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 25, стр. 601–609.
5. „Последње књижевне награде у Француској“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 8, стр. 216–221.
6. „Чиста поезија – о беседи Анри Бремона, члана Француске академије“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 8, стр. 277–282.
7. „Француске особине“, *Српски књижевни гласник*, 1930, књ. 11, стр. 599–605.
8. „Бенжамен Констан“, *Српски књижевни гласник*, књ. 12, стр. 300–303.
9. „Emile Zola raconté par sa fille, Paris 1931“, *Српски књижевни гласник*, 1931, стр. 663.
10. „John Charpentier: L'évolution de la poésie lyrique de Joseph Delorme a Paul Claudel, Paris 1931“ (приказ књиге), *Српски књижевни гласник*, 1931, стр. 230–231.

11. „Pierre Abraham: Créature chez Balzac, Paris 1931“ (приказ књиге), *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 34, стр. 573.
12. „Француска послератна књижевност“ (Анализа књиге Б. Кремијеа „Неспокојство и реконструкција), *Српски књижевни гласник*, 606–615.
13. „Ernest Robert Curtins „Essai sur la France“, Grasset, Paris, 1932“ (приказ књиге), *Српски књижевни гласник*, 1932, књ. 35, стр. 233.
14. „Jean Cocteau *Essai de critique indirecte*“, *Српски књижевни гласник*, 1932, књ. 36, стр. 399.
15. „Gerard Harry: La vie et l'oeuvre de Maurice Materlinck“, *Српски књижевни гласник*, 1932, књ. 36, стр. 400.
16. „Victor Giraud: Bruetiere, Paris, 1932.“, *Српски књижевни гласник*, 1932, књ. 37, стр. 400.
17. „Anatole France par Léon Carias, Rider, Paris 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1932, књ. 37, стр. 630.
18. „André Fontainas: Fable ou de la poésie française d'aujourd'hui, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1932, књ. 37, стр. 630.
19. „Jean Plattard: François Rabelais, Bovin, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 38, стр. 78.
20. „Emile Faguet: Histoire de la poésie française de la Renaissance au Romantisme, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 38, стр. 155–156.
21. „Balzac et les mediciens dans la Comédie humaine“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 39, стр. 238.
22. „André Rousseaux: Ames et visages du XX siecle, Paris, Grasset, 1932, str. 238“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 39, стр. 238.
23. „Leon Pierre-Quint: André Gide, sa vie, son oeuvre, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, књ. 39, стр. 317–318.
24. „Paul Hazard: Les livres, les enfants et les hommes, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 39, стр. 318–319.
25. „René Dumensil: Gustave Flaubert, l'homme et l'oeuvre, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 39, стр. 394.
26. „Léon de Meur: La vie et l'oeuvre de François Coppée, Paris, 1932“, *Српски књижевни гласник*, 1933, стр. 395.
27. „Un médit de Blazac: Le Cathéchisme Social, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 40, стр. 470.
28. „Pierre Villey: Montaigne, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 29, стр. 239.
29. „Le rouge et le Noir, études et analyse par Andre de Breton, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1933, стр. 471–472.
30. „Голицаве приче – књизи Оноре де Балзака у преводу Босе Петровић“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ.40, стр. 550–551.

31. „François Porché: Verlaine tel qu'il fut, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 40, стр. 556.
32. „Stendhal: La Chartreuse de Parme, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1933, књ. 40, стр. 556–557.
33. „Ernest Robert Curtins; traduit de l'allemand par Henri Jourdin, Paris 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 72–73.
34. „Adolphe Boschot: Théophile Gautier, Paris, 1934“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 73.
35. „Madame de Lafayette: La princesse de Clève, Paris, 1934“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 230.
36. „Jean de la Fontaine: Contes et nouvelles en ver, Paris, 1934“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 232–234.
37. „Jean Plattard: Montaigne et son temps, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 41, стр. 234.
38. „Cristian Senechal: Les grands courants de la littérature contemporaine,“ Paris, 1934, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 42, стр. 316.
39. „Doussane: Le comédien sans paradoxe, Paris, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 42, стр. 316–317.
40. „Балзак и словенство, Париз, 1933“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 43, стр. 631–633.
41. „Бодлер: Песме у прози, Париз, 1934“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 45, стр. 633.
42. „Жил Леметр и позориште, Париз, 1934“, *Српски књижевни гласник*, 1934, књ. 43, стр. 238–239.
43. „Pierre Jourda: Stendhal, Paris, 1934“, *Српски књижевни гласник*, 1935, књ. 44, стр. 325–326.
44. „Утицај француског реализма у српскохрватском роману – о докторској тези Милоша Савковића“, *Српски књижевни гласник*, 1935, књ. 45, стр. 378–384.
45. „Sainte-Beuve: Correspondance générale, Paris, 1935“, *Српски књижевни гласник*, 1935, књ. 46, стр. 401–402.
46. „Драматичне године Балзаковог живота (1824–1840)“, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 47, стр. 438–452.
47. „Француски енциклопедисти и наша књижевност“, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 47, стр. 139–141.
48. „Paul Dimoff: La vie et l'oeuvre d'André Chenier jusqu'à la Révolution française“, Paris, 1936, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 49, стр. 634–635.

За часопис *XX век* написао је:

1. „Приказ књиге: *Биографија Саре Бернар*“, одељак „Хроника – књижевност“, *XX век*, 1938, стр. 149.

За часопис *Страни преглед* написао је:

1. „Последње расправе о Балзаку I“, *Страни преглед*, 1933, стр. 108–111.

### Светислав Баница

1. „Пол Сенел“, *Летопис матице српске*, 1926, књ. 308, св. 1, стр. 114–115.
2. „Кукавица“ П.Х.Р. Ленорман, *Летопис Матице српске*, 1927, књ. 311, св. 1, стр. 196–197.
3. „Зола, песник и борац“, *Летопис Матице српске*, 1931, књ. 330, св. 2, стр. 163–164.

### Светислав Петровић (1883–1935)

У Београду је завршио студије француске књижевности. Под утицајем свог професора Богдана Поповића развио је не само изразиту склоност према лепој, течној и глаткој реченици, већ и према јасној мисли, карактеристичној за француску књижевност. Када је писао о француским писцима, служио се истом методом као и Богдан Поповић. Уређивао је *Српски књижевни гласник*. Највише је писао за рубрику „Позоришни преглед“, али и за рубрику „Белешке.“ О француској књижевности написао је следеће чланке у часописима:

1. „Речи остају, комедија у три чина од Пола Хервијеа“, *Дело*, 1908, књ. 26, бр. 1, стр. 127–133.
2. „Један француски роман из седамнаестог века: Кнегиња де Клев, од Госпође де Лафајет“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28, бр. 8, стр. 584–597.
3. „Ламартиново путовање кроз Србију 1833. године“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 30, бр. 10, стр. 756–766.
4. „Морис Бедел“, *Српски књижевни гласник*, 1930, књ. 31, бр. 8, стр. 629–633.
5. „Питање режије – реприза Молијеровог *Тартифа*“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1920, књ. 1, стр. 450–454.
6. „*Романтичне душе* од Ростана, *Симона* од Бријеа“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 3, стр. 458–462.
7. „*Адолф* о роману Бенжамена Констана“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 1, стр. 158.
8. „*Ги де Мопасан: Месечина*“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 2, стр. 260–264.
9. „*Тартарен Тарасконац* – о роману Алфонса Додеа“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 315.
10. „*Тентажилова смрт*, од Мориса Матерлинка; *Скапенове подвале*, од Молиера“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 3, стр. 65–68.

11. „*Скапенове подвале*, од Молиера“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 3, стр. 67–68.
12. „Један црначки роман. Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 5, стр. 238–239.
13. „Нага жена од Анрија Батаја“, *Позоришни преглед*, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 5, стр. 220–222.
14. „Пјер Лоти, Морнарева сахрана“, с француског превео М.М. Илић, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. стр. 335–336.
15. „Жозе Марија де Ередија – о тркивању његовог споменика у Паризу“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. стр. 395.
16. „Јубилеј Анатола Франса“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 11, стр. 79.
17. „Заљубљена жена од Жоржа де Порто-Риша“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 15, стр. 376–378.
18. „Марсел Пруст – о књизи Леона Пиер-Кента“, „Белешке“ *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 16, стр. 474–475.
19. „Његош и Ламартин“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 16, стр. 579–580.
20. „Осма жена – о комаду Алфреда Савоара у извођењу народног позоришта“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 16, стр. 656–657.
21. „Раболио, о Гонкуровој награди коју је добио Морис Женеу“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1926, књ. 18, стр. 315.
22. „Жан Ришпен – некролог“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 20, стр. 80.
23. „Роберт и Маријана од Пола Жералдиа“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 20, 546–548.
24. „Нови чланови француске академије“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1927, књ. 22, стр. 559–560.
25. „Емил Зола“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. стр. 39–47; 135–144.
26. „Роберт и Маријана од Пола Жералдиа“, *Српски књижевни гласник*, књ. 15, стр. 546–548.
27. „Виктор Иго“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 49, стр. 634–635.
28. „Жил Леметр: *Ернест Ренан*“, с француског превео М.М.Илић, „Огледи“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 8, стр. 373.
29. „Анатол Франс *Прокуратор Јудеје*“, с француског превео М.М., „Из стране књижевности“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 128–133.
30. „Анатол Франс „Хамлет“, с француског превео М.М.И, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ. 11, стр. 57–60.
31. „Жорж Диамел: *На Соми*“, превео с француског ххх, *Српски књижевни гласник*, 1925, стр. 573–576.

32. „Албер Самен *Срећа*“, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 14, стр. 582.
33. „Пјер Беноа *За Дон Карлоса*“, *Српски књижевни гласник*, 1921, књ. 2, стр. 13–22, 78, 91–99, 172–180.
34. „Пјер Лоти *Морнарова сахрана*“, превоо М.М. Илић, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 335–336.
35. „Пред Ламартиновим спомеником“, *Страни преглед*, 1933, стр. 160–163.

Преводи за *Српски књижевни гласник*. Превоо следећа дела из француске књижевности:

1. Емил Гебар: „Прва хришћанска црква у Атини“, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр.
2. Приповетка Проспера Меримеа: „Илска венера“, *Српски књижевни гласник*, 1905
3. Анатол Франс: *Злочин Силвестра Бонара*, *Српски књижевни гласник*, 1907–1908, књ. 19–20, стр.
4. Приповетка Пропсера Меримеа: „Матео Фалконе“, *Српски књижевни гласник*, 1914, књ. 32, стр. 335.
5. Приповетка Жоржа Куртелина: „Господин који је нашао часовник“, *Српски књижевни гласник*, 1914, књ. 32, стр. 488.
6. Приповетка Емила Золе: „Како се умире“, *Српски књижевни гласник*, 1903, књ. 8
7. Приповетка Проспера Меримеа: „Таманго“, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 13
8. Приповетка Алфонса Додеа: „Исповест једног академичарског фрака“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 30, стр. 572.
9. Лудовик Нодо: „Бугарски војник“, „Књижевни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 211, 302.
10. Приповетка Ги де Мопасана: „Свршено“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 28?
11. Проспер Мериме: „Заузеће шанца“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. стр. 341–346.
12. Рене Думик: „Лабишово позориште“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1922, стр. 548–552.
13. Жил Леметр: „Хеда Габлер“ од Ибзена, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ, стр. 214–220.
14. Анатол Франс: „Прокуратор Јудеје“ – одломак, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 9, стр. 128–133.
15. Жорж Диамел: „На соми“, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 15, стр. 573.
16. Албер Самен: „Срећа“, *Српски књижевни гласник*, 1925, књ. 15, стр. 582.

О француској књижевности писао је и у листовима: *Политика*, *Правда*, *Мисао*, *Јавност*, *Просветни гласник*.



За разлику од већине компаративиста, Светислав Петровић у упоредним анализама није тежио синтезама општег карактера, нити правио паралеле између две различите националне књижевности. Главна Петровићева намера, она иста коју је *Српски књижевни гласник* настојао да оствари под уредништвом два водећа критичара, Богдана Поповића и Јована Скерлића, била је да се широм отворе врата према културној Европи, посебно према Француској, и да се нашој публици пренесу модерна и савремена стремљења водећих европских нација. Он је откривао лепоте вредних и познатих књижевних дела, али је такође редовно пратио и главне токове француске књижевности, писао о књигама које су се тек појавиле, као и о најактуелнијим књижевним догађајима.

### Љубомир Петровић

Поред Светислава Петровића, Миодрага Ибровца, Николе Банашевића и Милоша Тривунца, Љубомир Петровић је био ђак Богдана Поповића. Био је професор теорије књижевности на Београдском универзитету и велики познавалац француске књижевности. О стилу је углавном говорио на основу идеја француских писаца. Назив његовог докторског рада је *Флоберова естетика*.

У часописима је објавио следеће радове из француске књижевности:

1. „Вовнарг, Шанфор, Риварол“, *Летопис Матице српске*, 1935, књ. 344, стр. 69–81.
2. „Пол Валери, погледи на данашњи свет“, *Правда*, 1933, год. 27, бр. 220, стр. 4.
3. „Племенити дух Француза Ламартина“, *Правда*, 1933, год. 29, стр. 9.
4. „Педестогодишњица смрти Виктора Игоа“, *Правда*, 1935, год. 31, стр. 7.
5. „Поглед на француску књижевност“, *Летопис Матице српске*, 1938, књ. 62, бр. 6, стр. 395–402.

### Павле Поповић (1868–1939)

Књижевни историчар и критичар, у Београду завршио Велику школу, усавршавао се у Женеви и Паризу. Био је дугогодишњи професор Универзитета и члан САНУ. Написао је већи број књижевно-историјских студија и неколико историја књижевности.

1. „Француски моралисти“, *Просветни гласник*, 1893, књ. 14, св. 10, стр. 528–538.
2. „Жил Пејо, с француског превео Васа Стајић“, *Српски књижевни гласник*, 1905, књ. 14, стр. 233–235.
3. „Доситеј и Лабријер“, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, св. 6, стр. 477–479.

4. „Интелектуалне везе француско-српске“, *Српски књижевни гласник*, год. 14, св. 8, 1925, стр. 583–585.
5. „Нови француски академичари“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. 5, стр. 400.
6. „Сент Бев и његова *Књига отрова*“, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1926, књ. 17, стр. 29–33.
7. „Интелектуалне везе француско-српске“, *Српски књижевни гласник*, 1924, књ.13, стр. 583–585.
8. „Волтеров Задиг и наше народне приповетке“, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 12, стр. 1061- 1068.
9. „Антун Фабрис“, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 8, стр. 332.

### **Владимир Божовић**

1. „Профили из француске књижевности: Шарл Бодлер“, *Летопис Матице српске*, год. 1936, књига 346, св. 3, стр. 244–257.
2. „Алфред де Вињи“, *Летопис Матице српске*, год. 1938, књ. 349, св. 1, стр. 127–140.
3. „Франсоа Копе као песник Париза“, *Летопис Матице српске*, год. 1938, књ. 350, стр. 258–264.
4. „Вечити Расин. Поводом 300-годишњице од Расинова рођења“, *Летопис Матице српске*, год. 1939, књ. 352, стр. 62–71.
5. „Алфред де Вињи – песник поноса и ћутања. Миодраг Ибровац“, *Летопис Матице српске*, год. 1939, књ. 353, стр. 311–312.
6. „Француска књижевност деветнаестог и двадесетог века од др Петра Скока“, *Летопис Матице српске*, год. 1939, књ. 353, стр. 446–451.
7. „Ламартин и Срби. Поводом стопедесетогодишњице од рођења“, *Летопис Матице српске*, год. 1940, књ. 354, стр. 236–245.

### **Божидар Ковачевић (1902–1990)**

Књижевник и историчар књижевности. Објављивао је чланке о француској књижевности и преводио са француског језика у *Српском књижевном гласнику*. Био је уредник овог часописа од 1940. до 1941. године, као и часописа *Књижевност* и *Гласник САНУ*. Рођен је у Београду, где је завршио Филозофски факултет, био професор гимназије.

Написао је:

1. „Romain Rolland *Mathma Gandhi*“, књижара Stock, Paris, 1924 (Оцене и прикази), *Српски књижевни гласник*, 1924, стр. 233–234.
2. „Анатол Франс“, *Српски књижевни гласник*, 1924, стр. 320.

3. „Једна антологија француске поезије (О антологији Рене Кревела)“, *Српски књижевни гласник*, 1925, стр. 79.
4. „Наше секције на Париској изложби“, *Српски књижевни гласник*, 1925, стр. 233–234.
5. „О утицају у књижевности (О студијама Андре Жида у преводу Светислава Живковића)“, *Српски књижевни гласник*, 1925, стр. 235.
6. „Песма о Ролану и Словени“, „Научни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 394–397.
7. „Расинов *Британик* и Молијеров *Тартиф*“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 60, стр. 546.
8. „Књига о Француској, о споменици коју су приредили Светислав Петровић и Миодраг Ибровац“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1940, стр. 75–76.
9. „Француско-немачка сарадња у књижевности“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 61,
10. „Оснивање академија у Наполеоновој Илирији“, *Страни преглед*, 1927, стр. 260–261.

Превео је са француског језика:

1. Шарл Бодлер: „Путовање чергара“, *Српски књижевни гласник*, 1937, књ.
2. Антоан Риварол: „Мисли“, *Српски књижевни гласник*, 1925, стр. 136–137.
3. Жоакен ди Беле: „Чезња“ из „*Les Regrets*“, *Српски књижевни гласник*, 1934, стр. 320.
4. Шарл Бодлер: „Албатрос“, *Живот и рад*, 1928, стр. 383.

### **Милан Предић (1881–1972)**

Милан Предић је био књижевник, позоришни и уметнички критичар и преводилац. Студирао је у Београду и на Сорбони. Био је истакнута књижевна, позоришна и културна личност између два светска рата. Позоришни критичар префињеног укуса. Радове је објављивао у *Српском књижевном гласнику*, чији је био уредник једно време.

1. „Франсоа де Кирел (1854-1928), некролог“, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 23, стр. 238–240.
2. „Виктор Иго у мишљењу страних писаца“, *Српски књижевни гласник*, 1935, књ. 44, стр. 237–239.

3. „Седамдесет година Ромена Ролана“, *Српски књижевни гласник*, „Прикази и белешке“, 1936, књ. 47, стр. 405–406.
4. „Пол Бурже после смрти“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 47, стр. 409.
5. „Француска енциклопедија“, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 48, стр. 646–647.
6. „Препирка о старим и младим у француској књижевности“, *Српски књижевни гласник*, 1936, књ. 48, стр. 472–475.
7. „Позориште на Париској светској изложби“, *Српски књижевни гласник*, 1937, књ. 50, стр. 72–77.
8. „Морис Равел“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 54, стр. 470–471.
9. „Извори Сирана Бержерака“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 54, стр. 559–560.
10. „Француска књига код нас“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 53, стр. 309–312.
11. „Жил Ромен у Београду“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 54, стр. 55–57.
12. „Прошла позоришна година у Паризу“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 55, стр. 580–581.
13. „Француски интелектуалци и Минхен“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 54, стр. 463–466.
14. „Уметничко дело не треба ништа да доказује – поводом става Андре Жида“, *Српски књижевни гласник*, 1938, књ. 54, стр. 639–640.
15. „Монтењ и Андре Жид“, „Прикази и белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1939, књ. 51, стр. 59–60.
16. „Госпођица Жозета, моја жена, од Пола Гавоа и Ришара Шарвеа“, „Позоришни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 22, стр. 280.

### **Радоје Л. Кнежевић (1901–1938)**

Био је међународно признат познавалац француског језика, културе и књижевности у Европи свог времена.

Био је уредник *Српског књижевног гласника* 1939, 1940. и 1941. године. Такође је писао за овај лист:

1. „Франсоа Мириак: Исусов живот“, *Српски књижевни гласник*, 1939, стр. 301–303.
2. „Француска књижевност XIX и XX века од др Петра Скока“, Загреб, 1939, „Научни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 61, стр. 218.
3. „Ламартин на Истоку“, *Српски књижевни гласник*, 1941, стр. 294–306.
4. „Рене Динан: Ускок“, *Страни преглед*, 1927, стр. 115–117.

## Урош Петровић (1888–1915)

Према речима Миодрага Ибровца, Урош Петровић је био сам у водама француске импресионистичке критике.<sup>617</sup> Докторирао је на Сорбони одбранивши дисертацију *Хиполит Тен књижевни историчар седамнаестог века*. Постављен је за доцента француске књижевности на катедри коју су пре њега држали Богдан Поповић и Јован Скерлић. О књижевним делима је судио више по њиховој уметничкој вредности него по њиховим социјалним тежњама. Сарађивао је у мостарској *Зори*, београдском *Покрету* и *Српском књижевном гласнику*.

За *Српски књижевни гласник* је написао следеће чланке:

1. „Еволуција Тенове доктрине“, *Српски књижевни гласник*, 1908, књ. 20, стр. 42–49.
2. „У чему се састоји уметничка проза од Гистава Лансона“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 22, стр. 531–536.
3. „Тенова преписка“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 268–270.
4. „Осећање природе у француској књижевности XVII века“, *Српски књижевни гласник*, 1909, књ. 23, стр. 355–360; 446–453.
5. „Госпођица Жозета, моја жена – од Пола Ришара“, *Српски књижевни гласник*, 1909
6. „Научни дух и метода књижевности – од Гистава Лансона“, *Српски књижевни гласник*, 1911, књ. 26, стр. 310.

Прекао је:

1. Франсис Сарс: „Један листак из историје француске комедије“, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, св. 1, стр. 67, св. 2, стр. 152.
2. Алфонс Доде: „Ленивац - алжирска легенда“, *Звезда*, 1898, стр. 166–167.
3. Алфонс Доде: „Нови учитељ“, *Звезда*, 1898, стр. 290–291.

## Јелисавета Поповић Ибровац (1894–1934)

Поред педагошког рада (била је асистент на Београдском универзитету и наставник француског језика Више педагошке школе) преводила је Паскалове *Мисли* за Српску књижевну задругу, као и Анатола Франса и Андре Мораа и радила је са Миодрагом Ибровцем на француској *Антологији југословенске поезије*.

Написала је следеће чланке о француској књижевности у часописима:

---

<sup>617</sup> Ибровац Миодраг, Урош Петровић, *Српски књижевни гласник*, 1941, стр. 33-39.

1. „Анатол Франс: *Богородичин играч*“, превела с француског Мирка Демирова, „Белешке“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. стр. 94–98.
2. „Мирка Демирова: *Молијерова прослава у Паризу*“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. , стр. 460–463.
3. „Андре Мораа“, *Страни преглед*, 1933, књ. 6, стр. 1–16.
4. „Нови подаци о Ламартиновом *Путу на Исток*“, „Белешке“, *Страни превод*, 1933, стр. 191–194.

За *Страни преглед* је превела:

1. Ф. Лебег: „Француске и српске јуначке песме“, *Страни преглед*, 1927, стр. 129.
2. М. Мире: „Унру против Бонапарте“, *Страни преглед*, 1927, стр. 209.
3. Е. Оман: „Иван Тургеев и Жорж Санд“, *Страни преглед*, 1927, стр. 197.

### Паулина Лебел Албала (1891–1967)

Српска књижевница, књижевни критичар, професор књижевности. Завршила је Филозофски факултет у Београду, на одсеку за српску и француску књижевност. Објављивала је у часопису *Одјек*, *Књижевни југ*, *Живот и рад*, *Видици*.

Преводи за *Српски књижевни гласник*.

1. Морис Барес: „Изола Бела“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 727, 1914, књ. 32, стр. 89.
2. Приповетка Пола Хервеја: „Том Бед и Џон Бред“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 406.
3. Приповетка Мориса Бареса: „Две жене бришког грађанина“, *Српски књижевни гласник*, 1913, књ. 31, стр. 727.
4. Ернест Ренан: „Помирење са заборавом“, одломак из дела *Будућност науке*, „Из стране књижевности“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ.8, стр. 373.

Написала:

1. „Виктор Иго у српској књижевности“, *Српски књижевни гласник*, 1912, књ. 29, стр. 527–539 и 842–857.
2. „Жан Фино, Наука о срећи (наградила Француска академија), Београд, 1921“, „Оцене и прикази“, *Српски књижевни гласник*, 1922, књ. стр. 310.
3. „Српски преводи из француске књижевности у осамнаестом веку“, *Страни преглед*, 1927, књ. 1, стр. 246.

## **Зоран Мишић (1921–1976)**

Књижевник, рођен у Београду где је завршио Филозофски факултет. Био је уредник часописа *Младости*, *Књижевних новина*, *Књижевности*.

Преводио је са француског језика за *Српски књижевни гласник*:

1. Шарл Бодлер, „Reversibilité“, *Српски књижевни гласник*, 1939, књ. 56, стр. 460.
2. Шарл Бодлер: „Лезбос“, *Српски књижевни гласник*, 1939, књ. 56, стр. 461.
3. Шарл Бодлер: „Балкон“, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 59, стр. 258.
4. Стефан Маларме: „Хералијада“, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 59, стр. 104.
5. Албер Самен: „Елегија“, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 59, стр. 344.
6. Жерар де Нервал: „Делфика“, *Српски књижевни гласник*, 1940, 422.
7. Стефан Маларме: „Самртне муке“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 62, стр. 115.
8. Стефан Маларме: „Гробница Едгара Поа“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 62, стр. 270.
9. Стефан Маларме: „Гробница Шарла Бодлера“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 62, стр. 270.
10. Стефан Маларме: „Гробница“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 62, стр. 271.
11. Стефан Маларме: „Почаст“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 62, стр. 272.
12. Стефан Маларме: „Сонет“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 62, стр. 272.

Написао је следеће:

1. „Мишљење о Андре Жиду“ (поводом брошуре *Андре Жид или немоћ декадентног индивидуализма* од Ђорђа Јовановића), „Књижевни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1940, књ. 60, стр. 296–299.
2. „Једна књига препева са француског“ (О књизи *Француска лирика* која је објављена у Загребу), „Књижевни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 61, стр. 446–471.
3. Поводом *Дневника Андре Жида*, „Књижевни преглед“, *Српски књижевни гласник*, 1941, књ. 61, стр. 156–158.

## **Исидора Секулић (1877–1958)**

Спада у ред истакнутих писаца српске књижевности. Била је књижевни и културни ерудита: поред националног књижевног наслеђа, њена духовна култура и књижевна реч заснива се на делима француске, енглеске, немачке и руске литературе, као и на проучавању културе и књижевности северних европских народа.

Писала је и преводила за *Српски књижевни гласник*.

Написала је следеће чланке о француској књижевности:

1. „Бетовенов живот – о романсираној биографији Ромена Ролана у преводу О. С. Обрадовића“, *Српски књижевни гласник*, 1923, књ. 8, стр. 318.
2. „Пол Валери“, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 24, стр. 516–524.
3. „Едмунд Гое, некролог“, *Српски књижевни гласник*, 1928, књ. 23, стр. 240
4. „Црвени и црни – о роману Хенри Бела Стендала у преводу Вл. Спасојевића“, *Српски књижевни гласник*, „Белешке“, 1929, књ. 25, стр. 312–313.
5. Andre Malraux: „La voie royale“, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 32, стр. 316–319.

Превела је са француског језика:

1. Пол Арен: „Боранија сељака Питалига“, *Српски књижевни гласник*, 1929, књ. 24, стр. 413–420.
2. Р. Варније: „Стендал и његова актуелност“, 1934, књ.43, стр. 269–275.

## Милан Марковић

Написао следеће текстове у часописима који се односе на француску књижевност:

1. „Шекспир и Монтењ“, *Летопис Матице српске*, 1933,
2. „Последње расправе о Балзаку I“, *Страни преглед*, 1933, стр. 11–112.
3. „Наш савременик Монтењ (1533–1933)“, *Венац*, 1933–1934, књ. 19, стр. 50–58 и 160–167.
4. „Црногорац Алфонса Додеа“, *Летопис Матице српске*, 1934, књ. 339, стр. 196–200.
5. „Две Молијерове комедије“, *Летопис Матице српске*, 1934, књ. 341, стр. 265–267.
6. „Алфонс Доде и Сервантес“, *Венац*, књ. 8, св. 8, стр. 583–592.
7. „Иван Тургењев и Французи“, *Страни преглед*, 1933, стр. 191–205.
8. „Један Додеов југословенски роман“, *Страни преглед*, 1934, стр. 27–35.

Од осталих преводилаца са француског језика и критичара који су писали у нашој књижевној периодици у првој половини XX века треба навести: Душана Матића, Милана Богдановића, Милана Кашанина, Милана Грола, Александра Арнаутовића, Милана Ђурђина, Љубомира Мицића.

Чувајући културну ширину и настојећи да буду најважнији тумачи културних и књижевних токова, часописи су се отварали за нове правце у књижевности. Интелектуални миље који се налазио на челу часописа били су професори универзитета, интелектуалци првог реда као што су Богдан Поповић, Павле Поповић, Јован Скерлић, Миодраг Ибровић, Светислав Петровић, Урош Петровић, Милан Предић и други, који су као уредници



часописа и као преводиоци и критичари, допринели популаризацији француске књижевности у Србији.

## 6. ФРАНЦУСКА КЊИЖЕВНОСТ У ЧАСОПИСИМА У ОДНОСУ НА ДРУГЕ ВЕЛИКЕ СТРАНЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Српска књижевна периодика у XIX веку редовно је поред изворне објављивала и преводну књижевност. Преводна књижевност је била и један од важних услова за опстанак књижевне периодике, пошто још увек неразвијена домаћа проза није могла да испуни предвиђени обим часописа, иако су јој уредници по правилу давали предност.

Посматрано у целини забавно-књижевна периодика у XIX веку имала је и тренутке јасног, планског опредељења и високих мерила, постајала расадник најбољих дела и писаца светске књижевности и објављивала их у складу са потребама наше средине, али остајала и складиште случајног, бесциљног и лошег преводачког рада. Уредници и покретачи часописа често нису ни постављали високе циљеве, с обзиром да је било тешко остварити и један само наизглед лак циљ - забављати публику. Сам попис превођених аутора сведочи да је забавно-поучна периодика била посредник између највећих писаца страних књижевности и нашег читаоца. Преведено је око сто седамдесет страних аутора.<sup>618</sup>

Преводиоци и уредници су се по правилу одлучивали за савремене европске прозаике и за владајућу књижевну струју, реализам у његовим различитим фазама и варијантама, или за постреалистичке иновације које ће се уградити у модерну. Треба нагласити да су превођена и дела мањих европских књижевности, односно мање превођених књижевности, као што су шпанска, данска, нешто мање италијанска и америчка.

На основу превођених дела и писаца може се закључити да се српска књижевност опредељивала за одређени модел реализма који се назива поетским реализмом. У основи је то било опредељење за Тургеева и Додеа. Наша читалачка публика је волела писце који су у својим делима изражавали дубоку тугу и горки хумор. Пошто је Доде био „песник срцем и душом“, а Зола „тражи рђве стране и поругу“, Доде је био много више превођен од Золе. Тако је у делу Хенрика Сјенкјевича наше преводиоце у часописима привукла сеоска тематика.

Од осамдесетих година предност приликом превођења добиле су словенске књижевности, што је усаглашено са стручним и критичким чланцима и информативним белешкама. Тако је нпр. у *Босанској вили* доминирала руска књижевност. Осим великог интересовања за руску књижевност, осамдесетих година су се интензивно преводили писци мањих или средњих словенских књижевности – из Пољске и Чешке. Избор дела за

---

<sup>618</sup> Иванић Душан, *Забавно-поучна периодика српског реализма: Јавор и Стражилово*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1988.

превођење зависио је и од књижевних веза одређених културних средишта и уредника часописа са другим књижевностима, од културних зона према којима су поједини делови српског народа били усмерени. Тако је за војвођанску периодичку изразитије присуство немачке и мађарске књижевности.

У *Седмици* је по броју преведених прилога и даље доминирало немачко језичко подручје, а немачка књижевност је била најдоступнија. Из немачких часописа су превођени прилози из француске и руске књижевности. Уредници часописа из медитеранских крајева *Црногорке* и *Кола* били су отворенији према италијанској и француској књижевности.

На интензитет превођења немачке прозе, осим аустроугарског државног оквира за један део српског народа, утицале су и традиционалне везе са овим језичким подручјем, појачане школовањем наших људи на аустријским и немачким универзитетима. Немачки језик је био и посредник у превођењу неких писаца са других језика (данског, шведског, па чак и француског). У овом периоду је упадљиво одсуство писаца енглеског језичког подручја. Неколико дела је преведено без навођења аутора. Већу пажњу су привукли амерички аутори.

У *Седмици* по вредности прилога доминирају преводи из руске, француске и мађарске књижевности. Од руских писаца превођени су писци који су тада већ били класици: Пушкин, Гогољ и Љермонтов. Из француске књижевности нема савремених писаца. Значајна је и иницијатива овог листа да објављује и популарише превод из мађарске књижевности и на тај начин постаје један од главних покретача за културно и друштвено зближавање са Мађарима. Највише се преводио Петефи.

Јован Јовановић Змај, Јаков Игњатовић и Ђорђе Поповић били су посредници између српских и мађарских писаца и часописа. Змај се залагао за писање о мађарској књижевности како би се српски читаоци што боље упознали са њеним вредностима. Мађарска књижевност је у том периоду била и посредник између српске и европске књижевности.

*Седмица* је обраћала пажњу и на друге словенске књижевности, па је доносила превод с пољског, у мањој мери са чешког и „малоруског“, тј. украјинског језика. Иако су у овом часопису афирмисане руска, француска и мађарска књижевност, ипак је по броју прилога и даље доминирало немачко језичко подручје, зато што је највећи број интелектуалаца владао немачким језиком, а немачка литература је била најдоступнија. Највише су се преводили Хердер, Шилер и Лесинг.

У *Јавору* и *Стражилову* се такође посвећивала велика пажња преводној књижевности. Убедљиво највећи број преводених аутора потиче из немачке књижевности. Високо је заступљена и мађарска поезија. Ови листови су се опредељивали за модел

реализма који се обично назива „поетски реализам“. У основи је било опредељење за Тургењева и Додеа, као и за кратке форме Мопасана и Чехова. Превођен је и Пушкин.

Преводиоци и уредници углавном су се одлучивали за прозаике и реалистичка дела. Осим трајног интересовања за руску књижевност, у мањој мери су се преводила дела других словенских књижевности као што су словачка, чешка и пољска књижевност. На интензитет превођења немачке прозе, осим аустроугарског државног оквира за један део српског народа, утицале су и традиционалне везе са овим подручјем, нарочито истакнуте школовањем наших људи на аустријским и немачким универзитетима. Лаза Костић је делимично превео и *Илијаду*, па се може рећи да је заступљена и античка књижевност. Систематичности и доследности није било ни у превођењу дела из других страних књижевности. И даље се толерисало превођење страних превода. Тако је Поов *Гавран* преведен са руског превода.

У Војводини је све време излазио наш најстарији књижевни часопис *Летопис Матице српске* који је имао специфичан задатак да чува националну културу. И поред тога, објављивао је преводе са француског, енглеског, руског, немачког и других језика, као и прилоге који се односе на ове књижевности. Одиграо је значајну улогу на популарисању Шекспира код нас, доносећи прве преводе његових дела из пера Лазе Костића.

У *Отаџбини* су готово равномерно заступљени преводи са енглеског, руског, грчког и са скандинавских језика. Данас је тешко утврдити да ли је ова преорјентација на преводе са толико светских језика резултат смишљеног настојања да се прате светски књижевни токови или је то резултат интересовања читалачке публике да прати светске писце.

У *Делу* је више него у другим књижевним часописима на почетку XX века дошло до испреплетености политике и књижевности. *Дело* је излазило од 1894. до 1915. године и у овом периоду у њему је објављено осамдесет седам прилога из области англистике. Од њих, седам се односе на преводе, двадесет и један су дужи текстови везани за књижевност и уметност, а осталих педесетак прилога могу се подвести под рубрику „разно“, с тим што белешке броје четрдесет и једну јединицу.<sup>619</sup>

У релативно континуираном ритму излажења, примећује се да у периоду од 1898. до 1903. године у *Делу* нема текстова везаних за енглеску књижевност, а једини прилог 1902. из области англистике је белешка о студији коју је Слободан Јовановић објавио у *Српском књижевном гласнику*. Иначе, за све време излажења, овај часопис је објавио сто педесет прилога из енглеске књижевности и културе, од којих су двадесе осам преводи.<sup>620</sup>

---

<sup>619</sup> Петковић Зденка, *Енглеске теме у „Српском књижевном гласнику“ и „Делу“*, у Традиционално и модерно у српским часописима 1895-1914, уреднице др Слободанка Пековић, др Весна Матовић, Институт за књижевност и уметност, Нови Сад – Београд, 1992.

<sup>620</sup> Матарих Н. Мирјана, *Енглеска књижевност код Срба 1900-1945 - кроз књижевне часописе*, Итака, Београд, 2010.

Дакле, француска књижевност је у *Делу* била заступљенија од енглеске. У *Делу* су дате такође студије из немачке књижевности о Ничеу и Шопенхауеру.

Идеје о културном напретку и модернизацији националне књижевности уредника *Српског књижевног гласника* на почетку XX века, у непосредној су вези са значајем и местом које је преводна књижевност добила у овом стожерном часопису српске модерне. Уредници овог часописа су веровали да је за успешан развој српске књижевности неопходно угледање на значајне писце и дела из развијенијих европских књижевности. Јован Скерлић је говорио о потреби „поевропљавања,“ а Богдан Поповић је био децидиран у ставу да је страна књижевност не само „најпотребнија,“ већ и најважнија у процесу модернизације српске литературе. Значај стране књижевности непосредније је назначен у првој серији овог часописа.

Рецепција немачке књижевности у *Српском књижевном гласнику* није наишла на плодно тле. Овај часопис је био усмерен према француској култури и књижевности, а пружао је отпор према немачкој књижевности због претензија Немачке и Аустроугарске на Балкан. Тако је Богдан Поповић у чланку „Из немачке лирике“ написао: „Модерна немачка лирика је слаба, усиљена, наивна и некњижевна да је ни најбољи превод не може подићи и спасити.“<sup>621</sup>

Ипак, од немачке књижевности предност су добили класици и писци чија су дела представљала формално-стилски узор или су имала етичке вредности. Преведен је Шоперхауер, Ниче (само две песме), Гете и Хајне. Немачким романтичарима је посвећена посебна пажња, док су савремени немачки писци били мање заступљени. Упоредо постојање и брзо смењивање различитих идејних и стилских праваца били су карактеристични за немачку књижевност почетком XX века. Почетак века је у знаку декаденције. Милош Тривунац и Милан Ћурчин су највише писали о немачкој књижевности у *Гласнику*.

Богдан Поповић је у односу на немачку поезију био непријатно и неправедно оштар. У чланку „Немачка сецесионистичка лирика“ Богдан Поповић је писао: „По угледу на француске декаденте, симболисте, инструменталисте, сексуалисте, немачки модерни лиричари пишу још непрестано оне час детињасте, час немоћне, час надражене, час бесмислене, час празно дубоке и увек претензиозно песме своје.“<sup>622</sup> То је један од разлога што се о савременој немачкој литератури у *Гласнику* се писало спорадично, успутно и прилично негативно.

Уредништво *Српског књижевног гласника* је поред сасвим нове књижевно-естетске оријентације имало и разумевање за руску књижевност. Иако је руска књижевност праћена

---

<sup>621</sup> Поповић Богдан, Из немачке лирике, *Српски књижевни гласник*, 1910, књ. 25, стр. 720.

<sup>622</sup> Поповић Богдан, Немачка сецесионистичка лирика, *Српски књижевни гласник*, 1902, књ. 5, стр. 392-395.

„без неког нарочитог система, читалац овог часописа могао је добити јасну представу о развоју руске књижевности, као и о њеним најзначајнијим представницима.“<sup>623</sup>

Занимљиви су текстови који се односе на руску књижевност, а повезани су са француском књижевношћу, нпр: „Шта Пушкин дугује француским писцима?“ У овом тексту се истиче да су Молијер, Лафонтен и Волтер утицали на развој Пушкиновог талента, а „Све што има талента, укуса и мере, аристократског осећања код Пушкина, за све то он дугује утицају француских класика.“<sup>624</sup>

Јован Скерлић је 1911. године приказао књигу *Ecrivains étrangers. Pouchkine*. професора Сорбоне Омана. На самом почетку рада Скерлић је истакао да је Пушкин добро познат француској публици.

Милан Грол пише 1902. године о књизи Е. Хелперина–Коменског „Иван Тургенев по преписци са својим француским пријатељима.“

У тексту „О Максиму Горком“ појављује се мишљење Ежена Мелхиора де Вогијеа, угледног француског интелектуалца и одличног зналаца руске књижевности. Занимљиво је да се у *Српском књижевном гласнику*, осим узгредних напомена, врло ретко пише о Достојевском. Од 1903. до 1914. године у овом часопису је објављено десет Чеховљевих приповедака.

Уредништво друге серије *Српског књижевног гласника* се у вези са руским Октобром и стањем у СССР-у после револуције, у први мах ослонило на индивидуалне и субјективне истине о том времену и ситуацији у Русији. Тада се углавном објављивала мемоарска литература којом је руска књижевност била буквално преплављена. Преобимни као часописно штито, ти мемоари су у *Српском књижевном гласнику* презентовани углавном у три основна облика: одабраним одломцима, критичким приказима или слободним интерпретацијама и текстовима.<sup>625</sup> У рубрици „Белешке“ дат је приказ руске стварности после Октобарске револуције.

Традиционалне српске политичке, културне и књижевне везе с Русијом, Немачком и Француском, као и са суседним змељама, биле су веома изражене, док су везе с Великом Британијом биле у том поређењу посредне, периферне и маргиналне. То се јасно види у првој серији *Српског књижевног гласника* када је енглеска књижевност врло мало заступљена.

---

<sup>623</sup> Вулетић Витомир, *Руска књижевност у Српском књижевном гласнику (1901-1914)*, у Сто година „Српског књижевног гласника“, Аксиолошки аспект традиције у српској књижевној периодици, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003, стр. 266.

<sup>624</sup> Максимовић Јован, *Шта Пушкин дугује француским писцима?*, *Српски књижевни гласник*, 1904, књ. 13, стр. 629.

<sup>625</sup> Стојнић Мила, *Одјеци руског октобра у „Српском књижевном гласнику“*, у Сто година „Српског књижевног гласника“, Аксиолошки аспект традиције у српској књижевној периодици, Матица српска, институт за књижевност и уметност, Београд, 2003, стр. 285-296.

Оглед Богдана Поповића „Шекспир или Бекон“ представља најопсежнију расправу о енглеској књижевности која је објављена у шест бројева *Српског књижевног гласника* 1907. и 1908. године.

У новој серији овог часописа јасно се види да је Први светски рат донео могућност образовања наших ђака у Енглеској, што је утицало и на популарисање енглеске књижевности код нас. Тако се у другој серији појавио већи број прозних, песничких, драмских текстова преведених с енглеског, као и англистичких научних, стручних и есејистичких радова у оквиру политичких и културних веза. Дати су и позоришни осврти, као и огледи наших писаца о енглеским књижевницима. Од модерних писаца највише је превођен Бернард Шо, а од класика Шекспир. Присутни су и Оскар Вајлд и Бајрон. У поређењу са француском књижевношћу, енглеска књижевност је много мање заступљена у овом часопису.

Општи је утисак да је у српској периодици XIX и прве половине XX века, у поређењу с другим књижевностима, италијанска књижевност незнатно заступљена. Тако нпр. у *Бранковом колу* на прелазу између два века (1898–1901), поред многобројних превода из руске и немачке књижевности, нешто мање из француске, и врло мало из енглеске књижевности, нема ниједног превода из италијанске поезије, нити прозе.<sup>626</sup> У српским часописима тог времена италијанска књижевност се углавном помиње само у белешкама.

*Бранково коло* је мало показивало интересовање за енглеску књижевност. Објавило је превод романтичара Томаса Мура и савременог аутора – Киплинга. И Оскару Вајлду је дато одговарајуће место.<sup>627</sup> Треба напоменути да је у овом часопису заступљена и мађарска књижевност.

Преводна књижевност је била важан фактор у културном и књижевном деловању Веселиновићеве *Звезде* и активно суделовала у процесу „европеизације“ националне литературе. Руска и француска књижевност имале су превагу у *Звезди* (као у већини ондашњих часописа), а било је и пуно писаца са немачког говорног подручја; у мањој мери су заступљене енглеска и америчка књижевност, а новину у односу на дотадашњу рецепцију страних књижевности представљала је изузетно добра заступљеност италијанске, као и скандинавских књижевности.

Од руских писаца највише су превођени Пушкин и Чехов, али и Љермонтов, Тургенев, Толстој, Достојевски, Горки. Пушкину је посвећен и тематски број (1889, 3, 55). Занимљиво је да се роман *Идиот* Достојевског преводио већ 1894. године у *Звезди*. Иако

---

<sup>626</sup> Зоговић Мирка, *Италијанска књижевност у српској периодици на граници два века*, Зборник Матице српске за језик и књижевност II, 1991, стр. 339-343.

<sup>627</sup> Кицовић-Пејаковић Снежана, *Енглеска књижевност у Срба у XVIII и XIX веку*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1937, стр. 185-189.

немачка књижевност обимом није заступљена у мери у којој је била током друге половине XIX века, избор писаца је био веома добар: ту су Хајне, Уланд, Ленау, Клајст.

Од енглеских писаца у *Звезди* се преводе Стери, Бајрон, Киплинг, а од Американаца Едгар По и Твен. Преусмеравање рецепцијских токова, када је у питању страна књижевност, и обимом и квалитетом је најприметније код италијанске (Верга, Монтегаца, М. Сера, Кастелнуово, Стакети) и скандинавских књижевности (Стринберг, Хамсун, Алгрен, Нензен).

Италијански веризам и модерна драма и проза скандинавских писаца побудили су велико интересовање и у западноевропским књижевностима и њихово присуство на страницама *Звезде* потврђивало је како је у неким сегментима српска књижевност на прелазу два века успевала да прати савремене књижевне токове.<sup>628</sup>

У Босни и Херцеговини у периоду од 1885. до 1914. излазила су четири књижевна часописа: *Босанска вила* (1885–1914), *Зора* (1896–1901), *Нада* (1895–1903) и *Бехар* (1900–1910). За ове часописе карактеристичне су извесне националистичке, па чак и у извесној мери, и верске тенденције. Али и поред тога, у овим часописима су се још тада, мање или више, назирале извесне интернационалистичке, односно космополитске тежње. Због тога се у овим часописима сусрећемо са многобројним преводима из светске књижевности. „Највеће, почасно место, када је реч о страним књижевностима, припада руској и француској“.<sup>629</sup>

То што руска књижевност заузима прво место у *Босанској вили*, није нимало чудно: руска књижевност је богата, а Руси су словенски народ, па су Русија и њена култура у том периоду уживале симпатије у Босни. Од писаца чија су дела превођена или о којима се писало у овом часопису треба пре свега поменути: Пушкина, Љермонтова, Гослтоја, Чехова, Гогоља, Достојевског.

Присутност француске књижевности у овом часопису може се објаснити угледом који су француски писци тада уживали у свету, а нарочито међу нашим интелектуалцима који су дуже време боравили у Француској (или у романској Швајцарској), који су се истицали симпатијама према Француској и њеној култури, а неки од њих су били и сарадници часописа.<sup>630</sup> Сарадници су били: Јован Скерлић који је одбранио докторску тезу у Лозани 1901. године, Јован Дучић, који је студирао у Женеви и Паризу, Никола Петровић који провео много времена у Женеви и Густав Матош који је живео у Паризу.

---

<sup>628</sup> Матовић Весна, *Књижевна историја*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003, бр. 119, стр. 253

<sup>629</sup> Шамић Мидхад, *Стране књижевности у босанско-херцеговачким часописима крајем XIX и почетком XX стољећа*, *Студије и огледи*, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 385.

<sup>630</sup> Шамић, наведено дело, стр. 385.



Из француске књижевности највише су превођени писци XIX века и највише се о њима писало у критичким прилозима. Од песника превођени су: Ламартин, Иго, Мисе, Готје, Леконт де Лил, Ередија, Сили Придом, Франсоа Копе, Бодлер, Верлен. Од прозних писаца превођени су: Зола, Мопасан, Доде, Дима Син, Анатол Франс, Марсел Прево, Андре Терије. Од писаца из ранијих периода има мало превода: Волтер, Иго.

У босанско-херцеговачким часописима *Босанској вили* и *Зори* није незнатан ни удео немачке књижевности иако се сматрало да је то језик окупатора. Уредници, дакле, нису били заслепљени националним предрасудама: они су знали да разликују истинске културне вредности.

Шантић и Дучић, који су били уредници *Зоре*, били су преводиоци са немачког језика. Они су преводили Фалкеа, Хајнеа, Демела, Холка (Арно) и друге. Англосаксонска књижевност заузима, у поређењу са другим развијеним страним књижевностима, скромно место у босанским часописима. Разлози су добрим делом лингвистичке природе: познаваоци енглеског језика су били врло ретки у Босни. Од енглеских писаца XIX века који су били превођени, или се о њима писало, појављују се Бајрон, Томас Мур, Коплинг, а од ранијих Шекспир.

Ни америчка књижевност није била потпуно занемарена. Доказ за то су преведене песме Лнфелоа и Витмена. Међу преводиоцима Витмена треба истаћи Иву Андрића. Наиме, објављивање превода једне Вотменове песме у *Босанској вили* представља једно од првих његових дела.

Што се тиче других страних књижевности, оне су биле у малој мери заступљене. У часописима су се углавном читаоци обавештавали о књижевној активности у земљама као што су Италија, Шпанија, Пољска, Чешка и друге. Ипак не треба занемарити и „три стране књижевности које су тада биле омиљене у босанским часописима што представља једну од њихових оригиналности. У питању су турска, арапска и персијска књижевност.“<sup>631</sup>

Присуство ових књижевности може се објаснити на следећи начин: у Босни је излазио један муслимански часопис, *Бехар*, у којем се појавила већина прилога посвећених овим књижевностима, мада их је било и у другим књижевностима. Други разлог је у томе што је у Босни било добрих познавалаца турских, арапских и персијских језика и књижевности. Занимљиво је истаћи чињеницу да су неки европски писци понекад долазили са Истока, посредством турског језика. Такав је случај са Молијеровим *Скапеновим подвалама* које су најпре адаптиране на турски језик, а онда 1901. године преведене са турског на српски језик и објављене у *Бехару* под насловом *Вралаица*

---

<sup>631</sup> Шамић Мидхад, *Стране књижевности у босанско-херцеговачким часописима крајем XIX и почетком XX стољећа, Студије и огледи*, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 386.

Хамза.<sup>632</sup> Мостарска *Зора* је углавном објављивала дела из немачке, руске, мађарске и француске књижевности.

Поменуте часописе карактерише једна занимљива оригиналност: они су умели да помире националну традицију и модерну интернационалну (односно космополитску) оријентацију. Час је преовладавало једно, час друго стремљење, што је зависило од историјских прилика, али и од концепција самих часописа и њихових уредника. Посматрано у целини, књижевни космополитизам је био веома развијен у још неослобођеној Босни и Херцеговини тога доба: њени часописи су често превазилазили уске националне оквири и били отворени према свим развијеним страним књижевностима, како оним са Запада, тако и са Истока.

Сви часописи су, у већој или мањој мери, пратили најважније књижевне догађаје у страним земљама, нарочито у великим европским центрима – Паризу, Бечу, Прагу, Берлину, Риму, Лондону. Од страних књижевности ови часописи су занемарили углавном прошле епохе и занимали се за савремену књижевност, за књижевне актуелности. А једна од последица тога је низ прилога о писцима и делима другог и трећег реда, који су већ одавно отишли у заборав. Али, треба истаћи да су били добро обавештени о савременим књижевним збивањима.

Објављујући страну књижевност, ови часописи су отворили границе Босне и Херцеговине писцима, делима, идејама страних народа. Прилично велика екипа сарадника, не само из Босне, већ и из Србије, преводиоци са разних језика, књижевни и уметнички критичари уносили дух различитих култура у часописе.

Часопис *Мисао* је углавном доносио чланке који се тичу страних књижевности. Нешто мало је било и превода. Углавном су објављивани текстови о књижевним покретима и приказиване нове књиге. Поред текстова из француске књижевности, било је и из руске и енглеске.

Велибор Глигорић, уредник часописа *Нова светлост*, *Раскрсница* и *Савремени преглед* био је против имитирања западних узора, па у овим часописима стране књижевности су мало заступљене. Углавном су објављиване наше песме и приповетке.

У часопису *Јавност* који је имао одредницу „Недељни часопис за културна, социјална, привредна и политичка питања, објављено је неколико чланака који се односе на енглеску, руску, француску, па чак и римску књижевност.

Часопис *Зенит* је имао интернационални карактер што је потврђено објављивањем текстова на језицима на којима су писани: француском, енглеском, немачком и руском.

---

<sup>632</sup> Шамић Мидхад, *Стране књижевности у босанско-херцеговачким часописима крајем XIX и почетком XX стољећа, Студије и огледи*, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 387.

Часопис *XX век* је углавном био југословенске оријентације, па су у њему објављивана дела српских, хрватских и словеначких аутора. У рубрици „Хроника – иностране публикације“ читаоци су могли да се упознају са најновијим издањима енглеских, француских, италијанских, америчких и грчких публикација.

Из горе наведеног се види да су часописи XIX века, посебно војвођански, поклањали велику пажњу немачкој и руској књижевности, а са *Српским књижевним гласником* расте интересовање за француску књижевност, које ће бити велико и у другим листовима прве пооловине XX века.

Часописима овог периода у сваком случају треба одати признање што су отворили пут ка бољем упознавању страних књижевности и култура и бољем међусобном разумевању народа.

## 7. ЧИТАЛАЧКА ПУБЛИКА – УТИЦАЈ ЧАСОПИСА НА ПОПУЛАРИСАЊЕ ФРАНЦУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У СРБИЈИ

Као што је и раније назначено, у овом раду се разматра књижевна штампа у Србији у назначеним временским интервалима са посебним освртом на француску књижевност у њој. Желимо да дођемо до закључка шта је нашу читалачку публику највише интересовало у јавном и културном животу Француске у једном одређеном тренутку, који књижевни жанр се нарочито свиђао нашим читаоцима, које су писце волели и због чега, зашто друге писце нису читали.

У овом поглављу ће се само делимично разматрати евентуални одједи и утицаји француске књижевности на српску књижевност, што се види из појединих студија које су објављиване у часописима. Сада се, из временске перспективе, јасније уочавају побуде, намере, труд и вредност настојања часописа и оних који су их покретали, уређивали, помагали или били сарадници, за образовање, културу и добробит нације. У зависности од концепције часописа и од времена излагања, прилози који се односе на француску књижевност углавном су била преведена дела француских аутора, или су то касније биле књижевне критике или белешке о француским ауторима.

И кад су само били информативни или компилаторски, прилози су били од значаја за нашу читалачку публику у датом културном и историјском тренутку јер су то најчешће били први помени и прва упознавања са појединим француским ауторима. Рецепција француске књижевности имала је плодни утицај на читалачку публику, на књижевност и књижевнотеоријску мисао у Србији.

Као што се види, штампа је временом мењала називе и намену. Некада су то били листови за науку и књижевност, у доба реализма у српској књижевности то је била забавно-поучно-књижевна периодика (или скраћено: забавно-поучна). Ређе је била само књижевна периодика.

Периодика је имала разноврсне тематске планове, групне уреднике, или једног уредника, више сарадника, једног или више издавача и обраћала се ширем или ужем кругу читалаца (струка, пол, узраст, политичка припадност), прихватала одређене тржишне услове (цена, претплата, продаја) и била под извесним видовима контроле (закон о штампи, цензура, друштвене норме, јавно мњење).

Јован Скерлић је запазио како је наша књижевна периодика „трајала и поред немара читалачке публике, пошто је опстанак листова зависио од одговарајућег броја

претплатника.<sup>633</sup> Међутим, редовне финансијске неприлике књижевне периодике објашњаване су не само немаром читалачке публике, него и односом књижевне производње и књижевне потрошње, јер је било много више књижевне производње.

У принципу отворена за сталешки, професионално и полно мешовиту публику, забавно-поучна књижевна периодика сведочи да су на претплату и на читање посебно позиване читатељке. Тако уредништво *Јавора* садржај листа „удешава према разноликој публици, како ће сваки по нешто за себе корисно и занимљиво наћи,“ наглашавајући како се посебно узда „у наше честите Српкиње.“<sup>634</sup>

Део мотивације за нарочито обраћање женској публици било је и развијање родољубља. Уредник *Српске зоре* сматрао је да је читалачка публика „особито женска половина њезина скоро преплављена туђом белетристиком“,<sup>635</sup> а илустрована белетристика нарочито буди вољу на читање и проширује круг читалаца. Женској публици се између осталог пребацивало како нерадо чита часописе и модерне српске приповедаче и тражи преведене романе. „Оне што читају, врло мало симпатишу са овим правцем, који је ударила наша књижевност; те или траже, ако су баш посве нобл, немачких или француских лаких романа, или гутају већином болесне преводе из туђих књижевности.“<sup>636</sup>

Судбина књижевне периодике осамдесетих година потврђује да читалачка публика још није одређеније раслојена. Било је мишљења читалаца за ослобађање књижевних часописа од некњижевних садржаја. Некада се периодика руководила књижевним укусом публике, али су се ти листови брзо гасили. Публика је посредством преписке са уредницима непосредно учествовала у обликовању бројева, било реаговањем на поједине прилоге, проширењем броја претплатника или другим предлозима. Некада су новине у књижевности изазивале збуњеност и преокрете, што су знакови крупнијих промена у читалачком укусу.

Састав читалачке публике, морална начела епохе, утицала су и на прилоге који се објављују у часописима. Дакле, чиниоци кризе гашења часописа нису зависили само од њихове концепције, већ и од снажне конкуренције и малобројне публике. На све су то утицала ратна збивања (устанци, балкански ратови, Први и Други светски рат). Број претплатника је нагло опадао и неки листови су морали да обустављају излажење (*Јавор*, *Српска Зора*, *Дело* и др.)

Уредник *Српске зоре* написао је у својим успоменама: „У то доба бејаше политика апсорбовала сву пажњу наше ионако непоуздане публике“, напомињући да и сами писци напуштају књижевни рад и „замењују перо оружјем.“<sup>637</sup> Осамдесетих година XIX века

---

<sup>633</sup> Скерлић Јован, *Писци и књиге*, 4, Београд, 1964, стр. 308.

<sup>634</sup> Уредништво, *Јавор*, 1876, књ. 36, стр. 1121-1124.

<sup>635</sup> Уредништво, *Српска зора*, 1877, стр. 1.

<sup>636</sup> Уредништво, *Стражилово*, 1886, књ. 50, стр. 1737.

<sup>637</sup> Уредништво, *Српска зора*, књ. 1, стр. 25-26.

забавно-поучна периодика била је прави посредник између највећих писаца француске књижевности и нашег читаоца. У избору писаца водило се рачуна да се допадне нашој читалачкој публици, да се наш народ духовно пробуди.

Уредник *Данице*, Ђорђе Поповић се обратио „поштованим читаоцима“ речима да је почео да издаје лист који ће задовољити потребе читалаца за забавом и књижевношћу. Према његовом мишљењу, *Даница* ће бити лист „којега ће Српкиње и нарочито Српкиње читати“. Он се плашио да „Српкиње не падну у руке извиканим, јаловим, али тек свуда познатим француским и другим туђим романима.“<sup>638</sup> *Даница* је објављивала француску књижевност, али само ону која има праву уметничку вредност.

Уредништво часописа *Дело*, обраћајући се читаоцима, истиче да је часопис отворен за сарадњу песницима, писцима, критичарима, политичарима, интелектуалцима са различитим погледима. Читаоци овог часописа могли су да се упознају са репрезентативним писцима француске књижевности, као и да прате репертоар француских и српских позоришта која су давала француске комаде.

*Бранково коло* је желело да буде „најјачи проповедник наше националне снаге и културе у Војводини.“ Лист је позивао писце и читаоце да шаљу своје радове, „да би овај лист вршио свој задатак према књижевности, јер су листови најбољи показатељ потоњих испитивања наших књижевних, културних и јавних прилика.“<sup>639</sup>

*Босанска вила* је била намењена ширем кругу читалаца, претежно српског становништва, које је скоро било без икаквог образовања. Преводи са француског језика у овом часопису вршили су изванредни утицај на формирање књижевног укуса читалачке публике.

Недић, уредник *Српског прегледа*, сматрао је да „српске књижевне публике управо и нема: ни оне која књижевност материјално помаже, купујући књиге, ни оне која их с разумевањем чита и пресуђује о вредности и о судбини њиховој. Изузеци су сами писци као купци. Судбина књижевних листова је показатељ тог општег стања.“<sup>640</sup> Недић је наглашавао лако прихватање новог код читалачке публике у њиховој жељи да се што пре „европеизујемо“. Његов часопис је требало да уводи критичка мерила, писменост, стил.

Богдан Поповић у свом уводном чланку „Књижевни листови“ у *Српском књижевном гласнику* пише како су уместо књига дошле новине, као и часописи, који ће се „својом спретношћу прилагодити свим приликама, свим потребама и свим кесама, са шаренилом своје грађе, са својом прегледношћу, својим кратким чланцима.“<sup>641</sup> Он је напоменуо да читалачка публика не може бити „регулатор књижевности. Она прима све

<sup>638</sup> Поповић Ђорђе, Поштованим читаоцима, *Даница*, 1860, год. 1, стр. 2.

<sup>639</sup> Марковић Адамов Паја, *Бранково коло*, 1895, бр.1, стр. 5.

<sup>640</sup> Недић Љубомир, Уводни чланци о књижевности – српска читалачка публика, *Српски преглед*, 1895.

<sup>641</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, стр. 4.

што јој се даје: шарлатанске производе, дела без уметничке вредности,, штиво бесмислено, производе најниже врсте.“<sup>642</sup> Поповић се питао какви су то романи које чита наша публика који се продају у дуванциницама. Једино књижевни листови могу да прате књижевност, као и да на њу утичу. Треба читати велике писце страних књижевности, а посебно француске. У њима би требало наћи обрасце.

И у новој серији овог часописа се истиче да *Српски књижевни гласник* остаје спона између наше читалачке публике, „наше нације и књижевности и модерних књижевности и велике западне цивилизације.“<sup>643</sup> У чланку „Читаоцима нове серије *Српског књижевног гласника*“ уредништво је навело да ће овај часопис послужити „југословенској мисли и да ће бити још либералнији него до сада.“<sup>644</sup>

*Књижевни југ* је посвећивао велику пажњу преводној књижевности. У тексту „За јединство наше преводне књижевности“ којим се уредништво обраћа читалачкој публици истиче се да је и „за народе великих, развијених књижевности преводна књижевност од великог значаја, а камоли за народе с малом, неразвијеном књижевношћу, којима је потребан утицај великих страних књижевности.“<sup>645</sup>

Уредници часописа *Данас* су сматрали да је „наша култура статична, имитаторска и неоригинална“.<sup>646</sup> Треба читати стране писце, али не и имитирати их у потпуности. Литература је социјална категорија и има мисију међу људима.

Уредник *Раскрснице*, Велибор Глигорић, сматрао је да је наша књижевност „после предратног имитирања и после послератних лутања изашла на прави пут“.<sup>647</sup> Иначе, мисија часописа види се у његовој одредници од 7. свеске: „Часопис за културну и социјалну акцију“.

Исти уредник је у *Савременом прегледу* критиковао српску књижевност која је била окренута Западу.

*Стожер* је изашао пред читалачку публику без тумачења ставова, поручивши читаоцима да да пронађу програм у самим текстовима у којима ће обавештавати читаоце о „свим проблемима света.“<sup>648</sup>

Часопис *Мисао*, који је дуго излазио, пратио је културна збивања у Европи, објављивао дела из француске књижевности, а још више доносио критичке текстове.

---

<sup>642</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, стр. 4.

<sup>643</sup> Поповић Богдан, Јовановић Слободан, Читаоцима нове серије *Српског књижевног гласника*, *Српски књижевни гласник*, 1920, стр. 1-4.

<sup>644</sup> Поповић, наведено дело, стр. 1-4.

<sup>645</sup> Уредништво, За јединство наше преводне књижевности, *Књижевни југ*, 1918, стр. 166.

<sup>646</sup> Богдановић Милан, Дефицити једне књижевне епохе, *Данас*, 1934, књ. 1, стр. 167.

<sup>647</sup> Јешић Недељко, *Часописи Велибора Глигорића*, Књижевна историја бр. 28, 1975, стр. 115.

<sup>648</sup> Уредништво, *Стожер*, 1930, стр. 2.

Један од уредника часописа *Књижевни југ*, Нико Бартуловић, у уводном чланку наводи да овај часопис има пре свега културни задатак, а да „постојеће ревије нису успеле у томе да се концентрирају.“<sup>649</sup>

Обраћајући се читалачкој публици, уредник часописа *XX век*, Ранко Младеновић, тврди да су наша земља и наш народ тек 1918. године закорачили у XX век и да су од тада „ствари кренуле набоље“, да смо имали велику паузу, а да данас „нација неће више да касни.“<sup>650</sup> Он је оптимистично веровао да ће управо овај часопис унети критичке методе у све домене стварања.

Идеологија часописа *Зенит* није могла бити прихваћена у срединама у којима је часопис објављиван, у Загребу и Београду. Ни читалачка публика, нити стручна јавност, нису могле да прихвате идеје зенитизма, па је са 43. бројем часопис престао да излази. Овде треба напоменути да је било текстова на француском и немачком језику, тј. текстови су објављивани у оригиналу, без превода.

Код наших читалаца штампе интересовање за француску књижевност, као што се види, постојало је још од краја XVIII века. Интересовање се повећало у XIX и XX веку. Не само да су се француски писци читали и преводили, они су имали утицај у целокупном друштвеном и културном животу српских земаља.

Тако критичар из листа *Јавор* 1884. године пише: „Све реформе вршене у духу веће слободе и природности у нашој основној настави; цела она борба око језика, којом почиње наша нова књижевност и која беше у име природности и слободе, а противу постављених извештачених правила; многе од оних тежања друштвених, у којима су се зачеле по неке наше слободније политичке установе у којима је гаранција за нове још напретке на пољу унутрашњих реформи; цео данашњи књижевни правац нашег народа; посредно или непосредно све се то веже за мисли и дела великог човека, рођеног на обали женевског језера 1712. године Жана Жака Русоа.“<sup>651</sup>

Виктор Иго је код нас имао и социјалну и културну улогу. Читаоци наших књижевних новина и часописа, у то време под туђинском влашћу, одушевљавали су се Игоовом реченицом да „слободна Француска хоће слободне народе.“ Посебно интересовање пробудио је Игоов проглас „За Србију“ у којем Иго указује да се „један народ убија,(...) и да је час стигао да се подигне глас.“<sup>652</sup> Виктор Иго је утицао и на наше писце, иначе читаоце књижевне периодике.

---

<sup>649</sup> Бартуловић Нико, Задаци времена, *Књижевни југ*, 1918, стр. 2.

<sup>650</sup> Младеновић Ранко, Под нашим троуглом, *XX век*, 1938, стр. 1-3.

<sup>651</sup> Монеv Љубиша, *Жан-Жак Русо у периодичним публикацијама (1838-1938)*, САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 43, Београд, 1990.

<sup>652</sup> Веснић Миленко, Виктор Иго и Срби, *Летопис Матице српске*, 1911, књ. 281, стр. 1-12.



Милош Савковић заступа тезу да је Иго имао улогу у стварању традиције романа код нас, што доказује у тексту „Виктор Иго у стварању нашег романа“ који је објављен у часопису *Мисао*.<sup>653</sup> Уопште, утицао је на културу читања романа код нас. Његов роман *Јадници* постао је у Војводини и Србији најпопуларнија књига, јер, каже Савковић, „требало је читаати у Новом Саду оно што се читало у Пешти.“<sup>654</sup>

Савковић даље тврди да су између 1853. и 1890. код нас скоро сви преводи рађени са политичким и социјалним намерама. У социјалној борби романима се може далеко доспети. То се уверење стварало још у првим почецима друштвене борбе у Срији, са Еженом Сијом, а порасло је са Виктором Игоом.<sup>655</sup> Није тешко разумети оволики успех Виктора Игоа, с обзиром да су се после 1860. године код нас почеле водити политичке борбе. Либерална и револуционарна Француска већ је фасцинирала српске демократе, а Ламартин, Ежен Си, Мишле, Иго пунили су странице наших књижевних новина и часописа.

Алфонс Доде је дао велики допринос за образовање реалистичког укуса код српско-хрватске читалачке публике, тврди Милош Савковић у чланку „Доде у српско-хрватској књижевности“.<sup>656</sup> Написано је и неколико текстова о наводној повезаности наших народа са Додеом: „Црногорац Алфонса Додеа“, „Један Додеов југословенски роман“, „Доде и илирство“.

Новеле и романи Ги де Мопасана су били занимљиви нашој читалачкој публици, па је Мопасан био присутан у скоро свим нашим књижевним листовима с краја XIX и почетком XX века.

Читаоци наших новина часописа били су упознати и са Балзаковим и Стендаловим романима.

Андре Жид је најпре прихваћен у Србији због својих социјалистичких и комунистичких идеја, а кад се оградио од политике Совјетског савеза, постао је „декадентан“.

Неке писце је наша публика примала са закашњењем. Марсел Пруст је постао познат нашој публици тек после смрти. И песник Гијом Аполенер се објављивао тек после Првог светског рата, односно после смрти, када је у Француској већ увелико имао свој реноме.

Наши читаоци новина и часописа били су упознати и са позоришним представама француских аутора које су се изводиле у Београду, Новом Саду, Нишу и Скопљу.

---

<sup>653</sup> Савковић Милош, Виктор Иго у стварању нашег романа, *Мисао*, Београд, 1930, књ. 34, стр. 182-193.

<sup>654</sup> Наведено дело, стр. 182-193.

<sup>655</sup> Савковић Милош, Виктор Иго у стварању нашег романа, *Мисао*, 1930, књ. 34, стр. 182-193.

<sup>656</sup> Савковић Милош, Доде у српско-хрватској књижевности, *Српски књижевни гласник*, Београд, 1928, књ. 23, стр. 429-442.

Дакле, рецепција француске књижевности преко књижевне периодике која је у Србији почела почетком XIX века настављена је и у XX веку.

По мишљењу Мишела Еспања, теорија културних трансфера проучава пренос дела међу различитим културама и друштвима.<sup>657</sup> Културна и књижевна рецепција зависе од различитих друштава који конструишу културне циљеве. Примајући културне обрасце и сама друштва се мењају. Његова теорија културних трансфера не ограничава се само на поље уметности, већ предвиђа и транснационално приближавање култура. Дакле, ако пођемо од овог схватања, можемо да закључимо да се наши читаоци књижевне периодике, нису само упознавали са француском књижевношћу, већ и са француском културом, као и са француским народом који им је постајао ближи.

Умберто Еко сматра да уметничко дело има своје особености и објашњава га преко контекста. По њему, текст захтева кооперативни рад писца и читаоца који ће „попунити празнине“ текста.<sup>658</sup> Текст је дакле, некомплетан, има своје празнине, а попуниће га онај коме је намењен, тј. читалац. Еко сматра да читалац мора да сарађује у тумачењу текста, пошто је „текст отворен“, а писац и читалац треба да имају „текстуалну стратегију“.

Као што видели, наша читалачка публика је „сарађивала“ у тумачењу француске књижевности. Иако понекад поређења и докази нису били баш тачни (пример: „Црногорац Алфонса Додеа“), ипак је то био доказ да је француска књижевност извршила некакав „трансфер“ код читалаца српских књижевних новина и часописа.

---

<sup>657</sup> Espagne Michel, *Les transferts culturels franco-allemands*, PUF, Paris, 1990.

<sup>658</sup> Eco Umberto, *L'Oeuvre ouverte*, Grasset, Paris, 1985.

## 8. ЗАКЉУЧАК

Као што се види, социокултурни и политички услови у којима су се покретали српски књижевне новине и часописи од XVIII века до прве половине XX века, као и мисија коју су часописи намеравали да остваре на разним нивоима (васпитном, етичком, друштвеном, естетичком), чине часописе вишеструко сложеном појавом и у већој мери огледалом духа и времена него сама дела која су се објављивала у часописима.

Сами називи новина и часописа умногоме показују социјални и духовни контекст времена у коме су се појављивали (*Зора*, *Српски преглед*, *Отаџбина*, *Звезда*, *Даница*, *Српски књижевни гласник*). Начела уређивачке политике и циљеви назначени посредно и непосредно у огледним бројевима, уводним или програмским чланцима, структура самих часописа и редослед њихових рубрика, потврда су различитих, а не само чисто уметничких тенденција уредника. И присуство стране књижевности у часописима управо је зависило од уређивачке политике.

Већ од првог часописа, *Славено-сербског магазина* Захарије Орфелина (1768), српска књижевна периодика је потврдила да је баштиник развоја књижевне периодике у европском кругу. Јављајући се релативно касно у односу на периодику у тзв. великим европским књижевностима, српска периодика је по правилу преузимала савремене обрасце и са њима укупну европску традицију, чему су допринели преводи европских писаца, а нарочито француских. У основи је и наша периодика следила основне фазе развоја овог вида делатности у Европи. Али, мора се признати да наши часописи нису увек објављивали француске писце који су били актуелни у Француској у то време.

За прву половину XIX века у европским књижевностима били су карактеристични алманаси, а тек половином века отпочела је епоха часописа, која чува јасне везе са својим раним претечама, поучно забавним магазинима и породичним листовима.<sup>659</sup> Иако су у почетку били нека врста породичног листа (*Јавор*, *Стражилово*, *Српска зора*), српски часописи су изградили један посебан вид књижевног гласила. Богате информативне, па и забавне рубрике наших забавно-поучних листова, нарочито на прелазу осамдесетих и деведесетих година, показују да су средишта информација били главни европски културни центри - Париз, Беч, Пешта, Праг, Москва и Петроград.

Код нас се могу приметити разилажења између периодизације књижевности и периодизација књижевне штампе, тако да важи теза да „свака литерарна епоха негује разне врсте литерарних часописа и листова.“<sup>660</sup> Почетком XIX века пред часописе се поставио задатак да критички прате књижевне догађаје и утичу на њих. „Они нису само

---

<sup>659</sup> Иванић Душан, *Забавно – поучна периодика српског реализма: Јавор и Стражилово*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1988, стр. 11.

<sup>660</sup>Иванић, наведено дело, стр. 13.

регистратори књижевних догађаја, они су још, или треба да буду, њихови регулатори.“<sup>661</sup> С добром критиком, нема губитака. Потребна старим, критика је још потребнија младим књижевностима, тврдио је уредник *Српског књижевног гласника*, Богдан Поповић.<sup>662</sup>

Обрађујући монографски поједине часописе и испитујући присутност француске књижевности у њима, у овом раду се настојало да се сви ти посебни делови представе као јединствена монографија о француској књижевности у књижевној периодици назначеног периода. Појединачне обраде часописа добијају свој пуни смисао тек у заједничком контексту, у склопу свог времена и ондашњег општег књижевно-историјског и часописног стања.

Определивши се за посебну обраду часописа, суочили смо се са проблемом редоследа њиховог представљања. Док је *Летонис* излазио све време, други часописи су излазили у кратким временским интервалима. Међу живим српским часописима нема старијег часописа од *Летониса Матице српске* који је излазио у континуитету скоро сто деведесет година. Овај часопис представља прави феномен због свог дугог трајања.

Крајње је необично да народ познат у својој историји по прекидима у свим сферама свог живота изнедри часопис који излази од тренутка оснивања. Настао је у време када су новинарство, периодика и штампање књига у Србији били у повоју, па се међу нашим интелектуалцима осећала прека потреба за једном публикацијом која би обједињавала знања о Србима и која би објављивала дела настала на српском језику. Сматрало се да је неопходно покренути часопис уз чију помоћ ће моћи да се развија културолошка самосвест код Срба.

Као што смо видели, *Летонис* је у XIX веку објављивао дела из француске књижевности, док је у XX веку углавном давао књижевне критике о француској књижевности, писао о делима која се објављују у Француској или пак о француско-српским књижевним и културним везама.

Књижевни часописи су излазили у различитим центрима српског језичког подручја и нису се, осим изузетака, надовезивали једни на друге. Према томе, и када би могла да се успостави стварна хронологија, она опет не би представљала природан, органски редослед. Осим тога што нису излазили у исто време, нису ни припадали истом типу, па је сваки часопис наметао посебан приступ у обради.

Иако је метод био различит, циљ истраживања овог рада био је јединствен: да се открију вредности из прошлих епоха и да се оцени шта су прилози из француске књижевности значили у свом времену, а шта значе из данашње перспективе. У том смислу извршене су анализе бројних прилога из француске књижевности различитих жанрова. Направљен је осврт и на покретање часописа и деловање цензуре, на одговарајућу научну

---

<sup>661</sup> Поповић Богдан, Књижевни листови – први део, *Српски књижевни гласник*, 1901, књ. 1, стр. 3.

<sup>662</sup> Поповић, наведено дело, стр.3.

литературу о одређеном периоду. Наилазили смо и на непотписане или шифром потписане преводе, што је представљало додатни проблем.

У овом раду се проучавало и процењивало само једно подручје сложених историјских токова на културном подручју – рецепцију француске књижевности у српској књижевној периодици до почетка Другог светског рата. Свакако да посебну пажњу заслужује чињеница да је, упркос историјским тешкоћама и разликама у друштвеном развоју, токовима културе и начину живота, француска књижевност присутна од самог почетка излажења књижевних новина и часописа до почетка Другог светског рата.

Познато је да се књижевне епохе код Француза и у нашим крајевима нису подударале. Кад су код нас биле веће објективне могућности за рецепцију француске књижевности, у њој већ тада није владао књижевни покрет чије су писце објављивали наши књижевни листови. Тако нпр. постоји опште уверење да смо „парнасовце и Бодлера примили четири деценије касније, а симболисте најмање петнаест година после Европе.“<sup>663</sup> То је тумачено нашим политичким и друштвеним приликама, нашем културном заосталошћу и слично.

Преко Дучића и Ракића, франкофила, већ првих година XX века српско песништво је постало „западњачко“, а политика државе се окретала Француској после династичких промена. Што се тиче симболизма и крајњих Малармеових напора за „метафизиком песништва“ Малармеова „чиста“ и Рембоова поезија XIX века, биле су одвећ стране српским почетницима у модернизму.<sup>664</sup> Они су могли да „схвате“ само прелазне лиричаре, „верленовце“. Зато је Дучићу Самен био најближа песничка природа (Ракићу у мањој мери). Уз Самена деловали су и њему слични, Роденбах, Метерлинк и Жам, у много мањем облику; такође и полусимболисти, Де Рењије и Верхарен, са још мање утицаја.

У појединим поглављима ове дисертације приказана је непосредна иницијатива за успостављање првих веза и хронолошки развој присутности француских писаца, посебно у нашој науци о књижевности и књижевној критици, и то у оквиру појединих књижевних врста, родова, жанрова. За неке писце је било много мање интересовања, а за неке више, једни су привлачили више пажње у једном културном раздобљу, други у другом, једни су примани с више признања у почетку а с мање уважавања касније, други обрнуто, једни су наилазили на срдачнији одјек у једној нашој средини, други у другој.

У поглављу „Српске књижевне новине и часописи и француска књижевност у њима“ наведени су новине и часописи који су излазили на српском језичком подручју: у Србији, Војводини и Босни и Херцеговини од XVIII века до почетка Другог светског рата.

---

<sup>663</sup> Кошутећ Владета, *Парнасовци и симболисти у Срба*, *Анали Филолошког факултета* 2, Београд, 1966, стр. 295.

<sup>664</sup> Кошутећ, наведено дело, стр. 298.

У српским часописима из XVIII века француска књижевност није била заступљена. Једино је Доситеј Обрадовић самостално преводио Лафонтена.

Почетком XIX века српске књижевне новине и часописи нису биле прави пратилац и показатељ француских књижевних кретања, углавном су објављивани писци из претходног периода.

Четрдесетих година XIX века хоризонт очекивања код Срба ширио се од дидактичких до естетских схватања, а уједно је испуњен и националном идејом. Из тих разлога објављују се писци из XVIII века. Једини романтичар заступљен у овом периоду био је Виктор Иго који се објављује због тежњи за ослобођењем и развијањем националне свести. У *Летопису Матице српске* превођени су француски писци: Местре, Лафонтен, Ларошфуко, Волтер.

У другој половини XIX века ситуација се мења и у погледу броја књижевних новина и часописа и у заступљености француске књижевности у њима. *Седмица, Даница, јавор, Стражилово, Матица, Бранково коло, Вила, Отаџбина, Српски преглед, Дело, Звезда* поклањају пажњу француској књижевности. Превагу у часописима добијају француски прозни писци реализма. Од романтичара се преводе Иго, Ламартин, Мисе; од реалиста: Мопасан, Копе, Доде, Прево, Лоти, Александар Дима – отац и син и нешто мало Зола, који није уживао поверење читалачке публике.

Часописи који су излазили крајем XIX века прате и позоришни живот у Београду и Новом Саду, па пишу о позоришним представама по комадима Виктора Игоа, Алфонса Додеа, Александра Диме Сина и Молијера.

Почетком XX века у *Летопису Матице српске* углавном се објављују текстови који су хтели да покажу наше везе са француском књижевношћу: „Дубровачке прераде двеју Молијерових комедија“, „Француски романтичари и српска народна поезија“, „Виктор Иго и Срби“, „Доде и илириство“.

*Бранково коло* је највише објављивало дела француских писаца Ги де Мопасана и Алфонса Додеа који су били симпатични српској читалачкој публици. У овом часопису били су присутни и Ларошфуко, Емил Зола, Копе, Пјер Лоти, а од песника: Бодлер, Леконт де Лил, Сили Придом.

Стожерни часопис на почетку XX века био је *Српски књижевни гласник*. Овај часопис посвећује посебну пажњу француским писцима. Уредници прве серије *Српског књижевног гласника* били су Богдан Поповић и Јован Скерлић, велики франкофили. Објављују се романи у наставцима, приповетке, песме, а акценат се ставља и на критички осврт о појединим писцима и њиховим делима, као и на белешке поводом неког догађаја, објављивања дела или смрти неког писца.

У периоду између два светска рата српска књижевна периодика се значајно променила. Сада се јавља авангардна и надреалистичка књижевност. Тридесетих година XX века све већа пажња се посвећује француској прози са социјалном нотом. У преведеним прозним текстовима преовлађује реалистичко приповедање (Ги де Мопасан, Анатол Франс, Жорж Диамел и др.) Предмет критичког разматрања су Флобер, Доде, Мопасан, Мериме, Анатол Франс). Од песника у овом периоду објављивани су романтичари, симболисти и парнасовци.

*Летонис Матице српске* у периоду између два светска рата углавном даје критички осврт на француске писце. Дела из француске прозе, као ни поезија, не објављују се у овом периоду. Овај часопис пише о Анри Барбису, Ромену Ролану, Анри Батају, Стендалу. Занимљиви су и текстови о француско-српским књижевним везама.

У овом периоду посебно треба издвојити часопис *Страни преглед* који је најпре био орган „Друштва за стране језике и књижевности“. У часопису се писало о француским писцима: Андре Жиду, Франсоа Моријаку, Андре Малроу, Морису Баресу, Гијому Аполинеру, Флоберу, Ламартину. Има такође текстова о француској средњовековној књижевности.

Часописи *Мисао*, *Данас*, *Живот и рад*, *Књижевни југ*, *Нова светлост*, *Раскрсница*, углавном објављују критичке осврте на поједине француске писце и на њихова дела.

Уопште гледано, рецепција француских писаца у нашим књижевним новинама и часописима веома је сложена. Она је захтевала подробну историјску, културно-историјску, социолошку, књижевно-историјску и сваку другу анализу да би се објаснили посебни феномени рецепције те књижевности у целини, појединих њених књижевних врста, појединих писаца и њихових дела. Могао би се у таквој анализи, поставити низ релевантних питања: зашто је нпр. комедија више прихваћена од трагедије, зашто се интересовање за поезију јавља касно, зашто је „превођење неких аутора текло као бујица“, зашто се највише објављивала француска проза.

Очигледно је да су наши књижевни листови упућивали на поједине писце или дела француске књижевности процењујући потребу и могућности наше средине да та дела прихвати и могућности тих дела да позитивно утичу на развијање наше књижевности или чак и на развој наше друштвене средине (нпр. на васпитање младих жена). Дакле, рецепција француских књижевних дела зависила је првенствено од могућности средина у нашим крајевима да прихвате приче, карактере, типове, поруке и истине садржане у тим делима, да их усвоје, да се њима надахну, у књижевном раду и у свакодневном животу.

Још један од значајних разлога живе рецепције француске књижевности код нас јесу историјски условљене а касније већ и створене и развијене политичке, културне и друге везе са Француском.

У поглављу „Француски писци у српским књижевним новинама и часописима“ даје се одговор на питање како смо прихватили француске писце по књижевним епохама и по књижевним родовима.

Дошло се до закључка да француској књижевности средњег века није посвећивана велика пажња у листовима из овог периода. Представљена је само *Песма о Ролану*, а од песника само Франсоа Вијон.

Од ренесансних писаца наилази се само на име Франсоа Раблеа и Монтења.

Молијер је једини француски писац XVII века за кога постоји трајно интересовање код нас, и то у свим нашим културним срединама за готово цео његов књижевни опус. С другим писцима XVII века и другим књижевним родовима није тако. Расин је такође заступљен у нашој књижевној периодици, а треба поменути и Корнеја, о којем се нешто мање писало.

Од писаца XVIII века постојало је интересовање у часописима и за Волтера и за Русоа који је приказан као „безверник и непогрешиви учитељ“. Дени Дидро је такође био заступљен у нашој књижевној периодици.

Што се тиче XIX века, за Мопасана и Додеа је владало велико интересовање. Они су били присутни готово у свим часописима који су анализирани, почев од осамдесетих година XIX века па све до пред почетак Другог светског рата. Ипак, од писаца XIX века најзаступљенији је Виктор Иго.

У тексту „Француска послератна књижевност“ који је Душан З. Милачић објавио у *Српском књижевном гласнику* 1931. године, поставља се питање да ли је завршен период „послератне књижевности“ у Француској и шта ће заменити ту „модерну“ литературу младог књижевног нараштаја. Мир из 1918. године „направио је већи поремећај у духовном животу него рат.“<sup>665</sup> Пруст својим варијацијама „ја“, растављањем личности; Жид својим немиром и рушењем морала. Једна од најупадљивијих карактеристика идеолошких струја француске послератне књижевности јесте одсуство универзализма. Такође је створен понор између времена „пре рата“ и „после рата“ и дошло је до раскида између генерација.

Није било идеологије која би била довољно свеопшта да задовољи старе и младе, да припада свима. Комунист је искључивао буржуја, фашисти су прогнали слободњаке, дошло је до подвојености између раса и народа. Послератно неспокојство било је последица ратних поремећаја који су изменили животне услове. Први облик неспокојства одразио се у дадаизму. Он је у почетку представљао продужење књижевног кубизма, покушај стварања песничког света независног од материјалног. Док су дадаисти одрицали

---

<sup>665</sup> Милачић З. Душан, Француска послератна књижевност, *Српски књижевни гласник*, 1931, књ. 34, стр. 606-615.



стварност како спољашњег тако и унурашњег света, њихови следбеници надреалисти су тежили да успоставе везу са духовном стварношћу.

У периоду између два светска рата наши књижевни листови управо су покушавали да прате савремене токове француске поезије и прозе. Зато се више места давало песницима симболистима, као и прозним писцима као што су Пруст, Жид, Ромен Ролан. Часопис *Зенит* посвећивао је велику пажњу авангардној књижевности.

У основи надреалистичког покрета који се јавио као побуна против савремене стварности, налази се сазнајни циљ који је Бретон одредио још у првом манифесту дајући му и једну практичну вредност.

За француску поезију је постојало мање интересовање него за прозу. Најзаступљенији песник био је Шарл Бодлер, затим Леконт де Лил, Ламартин и Маларме.

Од француских књижевних критичара часописи су писали о Сент-Беву, Иполиту Тену и нешто мање о Гиставу Лансону.

Симболистичке тенденције у српској књижевности јавиле су се као део једног општег кретања које је водило ка модернизацији поезије. У доба кад је симболизам у Француској доживљавао процват, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, српска књижевност је била у знаку реализма и још увек је имала романтичарске трагове, тако да српски књижевни часописи још нису били спремни да прихвате симболистичке тековине. Дакле, француски симболизам је у наше часописе дошао са закашњењем. Чак ни почетком XX века, када је прво симболистичко раздобље већ било завршено, малармеовски симболизам није продирао у српску књижевност.

У часописима поменутог периода може се уочити да су често пратили издавачку делатност у Француској, али и издање превода француских дела у Србији. Неки прилози у часописима објављивани су поводом годишњица рођења или смрти француских писаца. У часописима, обично у рубрици „Позоришни преглед“, велики број прилога је посвећен премијерама и извођењу француских драма у београдском, новосадском и скопском позоришту.

Преводиоци са француског језика, критичари, есејисти, били су људи из културног и јавног живота Србије. Неки од њих су били наши писци или песници, многи су били уредници часописа: Јован Јовановић Змај, Ђорђе Поповић Даничар, Богдан Поповић, Јован Скерлић, Миодраг Ибровац, Светислав Петровић и други. Углавном су скретали пажњу на писце које су сами изабрали, а сматрали их битним за представљање нашој читалачкој публици.

На крају се постављају питања:

- Шта је ово истраживање показало?

- На који начин доприноси тренутном стању у овој области?
- Да ли ће и како утицати на даљи развој истраживања?

У раду је примењен плурализам метода. С обзиром да је тема интердисциплинарна (осим на књижевне чињенице ослања се на релативна историјска, социолошка и друга сазнања) примењен је компаративни, књижевно-теоријски и социолошки приступ. Рад представља покушај детаљног аналитичког и статистичког истраживања присуства француске књижевности у српским књижевним часописима.

Ово истраживање је вршено из две перспективе: синхронијске и дијахронијске. Примењен је спољашњи и унутрашњи приступ проучавању књижевности, а француска књижевност у српским часописима посматрана је као јединство три димензије: стваралац – дело – прималац, са посебним освртом на рецепцију француске књижевности. Полазећи од тога да су књижевни часописи, који код нас имају дугу и лепу традицију, као стожери наше културе дали велики допринос промовисању француске књижевности у Србији, у овом истраживању се испитује и корелација узрока и последице. Доказе смо нашли у самим часописима.

Обрађен је широки спектар утицаја и уплива француске књижевности код наше читалачке публике, а главно поређење у тези је било присуство француске књижевности у односу на друге велике европске књижевности. Помоћу теорије рецепције објашњен је „дух времена“, како би се утврдило зашто су у различитим временима нека књижевна дела била прихваћена и слављена, а потом потиснута у сенку и препуштена забораву.

## 9. ПРИЛОЗИ

### А) БИБЛИОГРАФИЈА СРПСКИХ КЊИЖЕВНИХ НОВИНА И ЧАСОПИСА ДО 1941. ГОДИНЕ:

Босанска вила, 1885–1914.  
Босна, 1908–1912.  
Бранково коло, 1895–1914.  
Британија, 1940.  
Буктиња, 1923–1926.  
Вила, 1865–1868.  
Човечанство, 1940.  
Дан, 1919.  
Данас, 1934.  
Даница, 1860–1872, 1940.  
Дело, 1894–1915.  
Ђачки напредак. 1905.  
Двадесети век, 1938–1939.  
Голуб, 1879–1908.  
Градина, 1900–1901.  
Илустровани лист, 1919–1929.  
Јавор, 1862–1863 и 1874–1894  
Јавност, 1935–1937.  
Југословенски гласник, 1915.  
Јужни преглед, 1927–1939.  
Књижевна недеља, 1904–1905.  
Књижевни лист, 1901.  
Књижевни север, 1926–1935.  
Коло, 1900–1903.  
Критика, 1930–1932.  
Круг, 1938.  
Летопис Матице српске, 1825–1941.  
Магазин за уметност, књижевство и моду, 1838–1839  
Матица, 1865–1870  
Ми и ви, 1938–1939.  
Мирољуб, 1927–1931.  
Мисао, 1919/1920–1937.  
Мисао, 1918–1919.

Млада Босна, 1928–1931.  
Наша искра, 1927–1931.  
Недеља, 1907–1910.  
Нова искра, 1889–1911.  
Нова смена, 1938–1939.  
Нова светлост, 1920–1922.  
Нови Србин, 1913.  
Отаџбина, 1875–1892.  
Покрет, 1902.  
Покрет, 1924–1925.  
Полет, 1924–1926.  
Позоришни лист, 1901.  
Позориште, 1932.  
Преглед, 1907–1908.  
Раскрсница, 1923–1924.  
Развитак, 1935–1940.  
Реч, 1941.  
Реч и слика, 1926–1927.  
Реви, 1922.  
Седмица, 1852–1858  
Смотра, 1935.  
Споменак, 1893–1912.  
Српски књижевни гласник, 1901–1941.  
Српски преглед, 1895  
Стражилово, 1886–1889  
Страни преглед, 1927–1937  
Вентури, 1928–1929.  
Видици, 1938–1940.  
Воља, 1926–1930.  
Забавник, 1917–1918.  
Зора, 1897–1901.  
Звезда, 1897–1901, 1912.  
Жена, 1911–1918.  
Живот и рад, 1928–1941.  
Живот и уметност, 1935–1937.

Б) ИНДЕКС ИМЕНА ФРАНЦУСКИХ АУТОРА КОЈИ СУ ОБЈАВЉИВАНИ У  
ЧАСОПИСИМА:

Француски писци су наведени по абецедном реду. Ћириличним писмом је написано како су превођени у часописима.

1. Aicard, Jean (1848–1921) – Жан Екар
2. Anouilh, Jean (1910–1987) – Жан Ануј
3. Alanic, Mathilde (1864–1948) – Матилд Аланик
4. Apollinaire, Guillaume (1880–1918) – Гијом Аполинер
5. Aragon, Louis (1897–1982) – Луј Арагон
6. Artaud, Antonin (1896–1948) – Антонен Арто
7. Augier, Emile (1820–1899) – Емил Ожје
8. Bainville, Jacques Pierre (1879–1936) – Жак Банвил
9. Banville, Théodore de (1823–1891) – Теодор Банвил
10. Barbusse, Henri (1873–1935) – Анри Барбис
11. Barres, Maurice (1862–1923) – Морис Барес
12. Bataille, Henry Felix (1872–1922) – Анри Батај
13. Baudelaire, Charles (1821–1867) – Шарл Бодлер
14. Beaumarchais, Pierre de (1732–1799) – Бомарше
15. Bellay, Joachim (1522–1560) – Жоакен ди Беле
16. Beranger, Jean de (1780–1857) - Беранже
17. Bergerat, Emile Caliban (1845–1923) – Емил Берже
18. Bessie, Henry François (1837–1899) – Анри Бек
19. Beckett, Samuel (1906–1989) – Самјуел Бекет
20. Bergson, Henry (1859–1941) – Анри Бергсон
21. Bernard, Tristan Paul (1866–1947) – Тристан Бернар
22. Bernstein, Henry (1876–1953) – Анри Бернстен
23. Blaise, Paschal (1623–1662) – Блез Паскал
24. Blanchot, Maurice (1907–2003) – Морис Бланшо
25. Voileau, Nicolas Despreaux (1636–1711) – Никола Боало
26. Bourget, Paul (1852–1953) – Пол Бурже
27. Breton, André (1896–1966) – Андре Бретон
28. Brunetière, Ferdinand Vincent de Paul Marie (1849–1906) – Фердинанд Бринтјер
29. Bordeaux, Henry (1870–1963) – Анри Бордо
30. Bruyere, Jean de la (1645–1696) – Жан де ла Бријер
31. Capus, Alfred (1858–1922) – Алфред Капис
32. Champhleury, Jules (1821–1889) – Шамфлери
33. Chapelain, Jean (1595–1674) – Жан Шаплен
34. Chateaubriand, François Rene (1768–1848) – Шатобријан
35. Chavette, Eugène (1827–1902) – Ежен Шавет

36. Claudel, Paul (1868–1955) – Пол Клодел
37. Cocteau, Jean (1889–1963) – Жан Кокто
38. Colette, Gabrielle Sidonie (1873–1954) – Колет
39. Constant, Benjamin de Rebecque (1767–1830) – Бенжамен Констан
40. Coppée, François (1842–1908) – Франсоа Копе
41. Corneille, Pierre (1606–1684) – Пјер Корнеј
42. Daudet, Alphonse (1840–1897) – Алфонс Доде
43. Daudet, Leon (1867–1942) – Леон Доде
44. Daudet, Ernest ( 1837–1921) – Ернест Доде
45. Diderot, Denis (1713–1784) – Дени Дидро
46. Descaves, Lucien (1861–1949) – Лисјен Декав
47. Descartes, René (1596–1650) – Рене Декарт
48. Duhamel, Georges (1884–1966) – Жорж Диамел
49. Dumas, Alexandre – père (1802–1870) – Александар Дима Отац
50. Dumas, Alexandre - fils (1824–1895) – Александар Дима Син
51. Eluard, Paul (1895–1953) – Пол Елијар
52. Epstein, Jean (1897–1953) – Жан Епстен
53. Fabre, Amans Joseph (1841–1916) – Јозеф Фабр
54. Faguet, Emile (1847–1916) – Емил Фаге
55. La Fayette, Marie – Magdelaine Pioche de la Vergne, Madame de (1634–1693) –  
Госпођа де Лафажет
56. Feydeau, Georges (1862–1921) – Жорж Федо
57. Feval, Paul (1816–1887) – Павле Февал и Пол Февал
58. Feuillet, Octave (1821–1890) – Октав Феје
59. Flaubert, Gustave (1821–1880) – Гистав Флобер
60. La Fontaine, Jean de (1621–1695) – Лафонтен
61. Fournier, Alain Henri-Alban (1886–1914) – Ален Фурније
62. France, Anatole (1844–1924) – Анатоле Франс
63. Gautier, Théophile (1811–1872) – Теофил Готје
64. Gard, Roger Martin du (1881–1958) – Мартен ди Гар
65. Genevoix, Maurice (1890–1980) – Морис Женева
66. Gerald, Paul Lefevre (1885–1983) – Пол Жералди
67. Gide, André (1869–1951) – Андре Жид
68. Gilbert, Charles (1873–1929) – Шарл Жилбер
69. Gilbert, Nicolas (1750–1780) – Никола Жилбер
70. Girardin, Gay Delphine (1804–1855) – Делфин Жирарден
71. Giraudoux, Jean (1882–1944) – Жан Жироду
72. Goldmann, Lucien (1913–1970) – Лисјен Голдман
73. Goucourt (Freres) Edmond de (1822–1896), Jules de (1830–1870) Браћа Гонкур,  
Едмон и Жил
74. Gregh, Fernand (1873–1960) – Фернанд Грег

75. La Harpe, Jean-Francois (1739–1803) – Ла Арп
76. Hervier, Paul-Louis (1882–1954) – Пол Хервије
77. Hervieu, Paul (1857–1915) Пол Хервију
78. Heredia, Jose Maria de (1842–1905) – Жозе (Хозе) Марија де Ередија
79. Hugo, Victor (1802–1885) – Виктор Хиго, Виктор Иго
80. Jacob, Max (1876–1944) – Макс Жакоб
81. Jammes, Francis (1868–1938) – Франсис Жам
82. Jarry, Alfred (1873–1907) – Жари Алфред
83. Labiche, Eugène (1815–1888) – Ежен Лабиш
84. Laforgue, Jules (1860–1886) – Жил Лафорг
85. Lamartine, Alphonse de (1790–1869) – Алфонс де Ламартин
86. Lanson, Gustave (1857–1934) – Гистав Лансон
87. Larbaud, Valery (1881–1957) – Ларбо Валери
88. Lautreamont, Isidore Ducasse (1846–1870) – Лотреамон
89. Lavedan, Henri (1859–1940) – Анри Лавдан
90. Leautaud, Paul (1872–1956) – Пол Лото
91. Lemaitre, Jules François Emilie (1850–1914) - Леметр
92. Leger, Louis (1843–1923) – Луи Леже
93. Lenormand, Henri - René (1882–1951) – Анри Ленорман
94. Lisle, Charles – Marie – Leconte de (1818–1894) – Леконт де Лил
95. Loti, Pierre (1850–1923) – Пјер Лоти
96. Maistre, Joseph de (1753–1821) – Жозеф де Местр
97. Maistre, Xavier de (1763–1852) – Ксавијер де Местр
98. Malherbe, François (1555–1628) – Франсоа Малерб
99. Mallarmé, Stéphane (1842–1898) – Стефан Маларме
100. Malot, Hector (1830–1907) – Хектор (Ектор) Мало
101. Malreaux, André (1901–1976) – Андре Малро
102. Materlinck, Maurice (1862–1949) – Морис Матерлинк
103. Machot, Guillome (1300–1377) Гијом Машо
104. Marot, Clément (1496–1544) – Клемон Маро
105. Maupassant, Guy de (1850–1893) – Ги де Мопасан
106. Mauriac, François (1885–1952) – Франсоа Моријак
107. Mendes, Catulle (1841–1909) – Катул Мендес
108. Mercier, Sebastien (1740–1814) – Себастијен Мерсије
109. Merimée, Prosper (1803–1870) – Проспер Мериме
110. Michelet, Jules (1798–1874) – Жил Мишле
111. Mirabeau, Victor Riqueti, marquis de (1715–1789) – Виктор Мирабо
112. Mirbeau, Octave (1848–1917) – Октав Мирбо
113. Molière, Jean-Baptiste Poquelin (1622–1673) – Молијер
114. Montaigne, Michel Euquem de (1533–1592) – Мишел (Михајло) Монтењ
115. Montegut, Emile (1825–1895) – Емил Монтеги

116. Montesquiou, Robert de (1884–1960) - Монтескије
117. Mornet, Daniel (1878–1954) – Данијел Морне
118. Morand, Paul (1888–1976) – Пол Моран
119. Murger, Louis - Henri (1822–1861) – Анри Мурже
120. Musset, Alfred de (1810–1857) – Алфред де Мисе
121. Nerval, Gerard de (1808–1855) – Жерар де Нервал
122. Navarre, Marguerite de Valois de (1492–1549) – Маргерит де Навар
123. Nodier, Charles (1780–1844) – Шарл Нодје
124. Paris, Gaston (1839–1903) – Пари Гастон
125. Peguy, Charles (1873–1914) – Шарл Пеги
126. Pisan, Christine de (1364–1430) – Кристина Пизанска, Кристин Пизан
127. Plattard, Jean (1873–1939) – Жан Платар
128. Pourtales, Guy de (1881–1941) – Ги де Пуртал
129. Prevert, Jacques (1900–1977) – Жак Превер
130. Prudhomme, Sully (René – François – Armond) (1839–1907) – Сили Придом
131. Proust, Marcel (1871–1922) – Марсел Пруст
132. Rabelais, François (1494–1553) – Франсоа Рабле
133. Racan, Honoré de (1589–1670) – Оноре де Ракан
134. Racine Jean (1639–1699) – Жан Расин
135. Regnier, Henri – François de (1864–1936) – Анри Рењије
136. Renan, Ernest (1823–1892) – Ернест Ренан
137. Renard, Pierre - Jules (1864–1910) – Жил Ренар
138. Rimbaud, Jean - Nicolas Arthur (1854–1891) – Артур Рембо
139. Rivalor, Antoin (1753–1801) – Антонен Риварол
140. La Rochefoucauld, Francois de Marcellac (1613–1680) Ла Рошфуко
141. Rolland, Romain (1866–1944) – Ромен Ролан
142. Romain, Jules (1885–1972) – Жил Ромен
143. Ronsard, Pierre de (1542–1585) Пјер Ронсар
144. Rousseau, Jean - Jacques ( 1712–1778) – Жан Жак Русо
145. Sainte- Beuve (1804–1869) - Сент Бев
146. Salmon, André (1881–1969) – Андре Салмон
147. Samain, Albert (1858–1900) – Албер Самен
148. Sand, Georges (1804–1876) – Жорж Санд
149. Sardu, Victorien (1831–1908) – Викторијен Сарду
150. Sauvage, Marcel (1895–1988) – Марсел Соваж
151. Schwob, Marcel (1867–1905) – Марсел Швоб
152. Soupault, Philippe (1897–1990) – Филип Супо
153. Scribe, Eugène Augustin (1791–1861) – Ежен Скриб
154. Stael, Germaine Necker, Mme de (1766–1817) – Госпођа де Стал
155. Stendhal, Henri Beyle (1783–1842) – Стендал
156. Supervielle, Jules (1884–1960) – Жил Супервијел



157. Teramond, Guy de (1869–1957) – Ги де Терамонд
158. Thibaudet, Albert (1874–1936) – Албер Тибодe
159. Thierry, Augustin (1795–1856) – Огистен Тјери
160. Troyes, Chretien de (1130–1180 ) – Кретјен де Троја
161. Tzara, Tristan (1896–1963) – Тристан Цара
162. Valery, Paul (1871–1945) – Пол Валери
163. Valmore, Marceline Desbordes (1786–1859) – Валмор
164. Vautel, Clement (1876–1954) – Клемон Вотел
165. Verne, Jules (1828–1905) – Жил Верн
166. Verchaeren, Emile Adolphe Gustave (1855–1916) – Вершерен
167. Villon, François de Monterbier des Loges (1431–1463) – Франсоа Вијон
168. Vaulx, Andre Foulon de (1873–1951) – Во
169. Verlaine, Paul - Marie (1844–1896) – Пол Верлен
170. Voltaire, François-Marie Arouet (1694–1778) – Волтер
171. Wolff, Pierre (1865–1944) – Пјер Волф
172. Zola, Emile (1840–1902) – Емил Зола

## 10. БИБЛИОГРАФИЈА

**1) Теоријска, тј. секундарна литература:** (теорије књижевности, историје књижевности, књижевне критике и методологије проучавања књижевности) на француском и српском језику, објављена дела и текстови који су у вези са српским књижевним часописима, са француском књижевношћу и другим страним књижевностима, као и текстови који су у вези са превођењем са француског на српски језик;

### 2) Примарна литература, тј. сами књижевни часописи

#### а. Историје књижевности, књижевне критике, теорије књижевности и методологије

1. A. Adan, *Histoire de la littérature française au XVII siècle*, I-V, 1949–1956.
2. Baldensperger Fernard, *Les études de littérature comparée*, Larousse, Paris, 1934.
3. Барт Ролан, *Књижевност, митологија, семиологија*, Полит, Београд, 1971.
4. Barthes Roland, *Histoire ou littérature?* Dans Robert Melançon, Elisabeth Nardout, Lafage et Stephane Vachon, *Le portrait d'histoire littéraire*, Paragraphe, Montreal, 1998.
5. Clouard Henri, *Histoire de la littérature française du symbolisme à nos jours, de 1885 à 1914*, Editions Albin Michel, Paris, 1947.
6. Chevres Ives, *Réception, imagologie, mythologique, critique: problématiques croisées*, *L'Esprit créateur*, vol. XLIX, No 1, printemps 2009, p.p. 9-22.
7. Eco Umberto, *L'Oeuvre ouverte*, Grasset, Paris, 1985.
8. Eco Umberto, *Lector in fabula – Le Role du lecteur ou de la coopération interprétatives dans les textes narratifs*, Grasset, Paris, 1979.
9. Espagne Michel, *Les transferts culturels franco-allemands*, PUF, Paris, 1999.
10. J. Morel, *Littérature française, la renaissance, III, 1570-1624*, Arthaud, 1972.
11. Јаус, Х. Р., *Историја књижевности као изазов науци о књижевности у Естетика реценције*, Полит, Београд, 1978.
12. Maurice Nadeau, *Le roman français depuis la guerre*, Gallimard, Paris, 1963.
13. Lagarde André Michard Laurent, *XIX siècle, les grands auteurs français*, Les editions Bordas à Paris, 1969.
14. Lanson Gustav, *Histoire de la littérature française, remaniée et complétée pour la période 1850 - 1950* par Paul Tuffran, Librairie Hachette, Paris, 1950.
15. *Littérature française, le romantisme III, 1869-1896* par Raymand Polliniard, Arthaud

16. Марицки Душанка, *Теорија рецепције у науци о књижевности*, Нолит, Београд, 1978.
17. Pichois P. Brunel, Rousseau Cl., *Qu'est-ce que la littérature comparée?*, A. Colin, 1983.
18. Sanlier V. L., *La littérature française de la renaissance, 2è, édition, PVF, 194811. Histoire de la littérature française, I-IX*, GF Flammarion, Paris, 1996, Les Editions Arthaud, 1986.
19. Рене Велек и Ворен Остин, *Теорија књижевности*, 1949.
20. Живковић Драгиша, *Европски оквири српске књижевности, I-VI*, Просвета, Београд, 1994.
21. Клеут Марија, *Научно истраживање од истраживања до штампе*, Техника научноистраживачког рада, Академска књига, Нови Сад, 2008.
22. Марковић Слободан, *Књижевни покрети и токови између два светска рата*, Београд, 1970.
23. Матовић Весна, *Српска модерна: културни обрасци и књижевне идеје: Периодика*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007.
24. *Методологија лингвистичких истраживања – преглед и хрестоматија*, приредио Предраг Пипер, Београд, 2000.
25. Милосављевић Петар, *Методологија проучавања књижевности*, друго издање, Требник, Београд, 2000.
26. Павловић Михаило, *Француски роман између два рата*, Универзитет у Београду, Београд, 1973.
27. Палавестра Предраг, *Књижевна критика: Српска књижевност у књижевној критици XII* (уредник Јован Христић), Нолит, Београд, 1966.
28. *Речник књижевних термина*, Нолит, Београд, 1985.
29. Скерлић Јован, *Историја нове српске књижевности*, Београд, 1912.
30. Скок др Петар, *Француска књижевност XIX и XX века*, Загреб, 1939.
31. Солар Миливоје, *Теорија књижевности*, XIV издање, Школска књига, Загреб, 1990.
32. *Теоријска мисао о књижевности*, приредио Предраг Милосављевић, Светови, Нови Сад, 1991.
33. Флакер Александар, *Књижевне поредбе*, Загреб, 1968.
34. Џакула Бранко, Јелена Новаковић, *Француска књижевност III*, Светлост, Сарајево, Нолит, Београд, 1982.
35. Yurt Joseph, *La réception de la littérature par la critique journalistiques: lecture de Bernanos 1926-1936*, Jean-Michel Place, Paris, 1980.

## 9.2. Приручници

1. Артиновић Добрило *Библиографија часописа „Мисао“ 1919–1937*, Матица српска, Српски књижевни гласник, Београд, 2013.
2. *Библиографија расправа, чланака и књижевних радова I–VII*, Лексикографски завод ФНРЈ, Загреб, 1956.
3. Витошевић Драгиша, *Српски књижевни гласник I–IV*, Књижевна историја II, III, VII, Београд,
4. Војиновић Станиша, *Библиографија „Страног прегледа“ Љубомира Недића*, Прилози за књижевност, језик и историју, Београд, 1983–1984.
5. Војиновић Станиша, *Српски књижевни гласник 1920–1941. Библиографија нове серије*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2005.
6. Ђорђевић др Љубица, *Библиографија српског књижевног гласника 1900–1914.*, Народна библиотека Србије, Београд, 1982.
7. Малетин Марко, Марић Светислав, Вртунски Душко, *Садржај Летописа Матице српске (1825–1950)*, Матица српска, Нови Сад, 1968.
8. Николић Љубомир, Олгица Момчиловић, *Библиографија часописа „Страни преглед“ 1927–1937*, САНУ, Београд, 1989.
9. Стојанчић Владимир, *Библиографија часописа „Јужна Србија“ (1922–1925)* Вардарски зборник, Београд, САНУ, 1999.
10. Ујевић Мате, Библиографски подаци о француској књижевности код Југословена у *Енциклопедија Југославије*, VIII, Лексикографски завод ФНРЈ, Загреб, 1958.
11. *Dictionnaire des oeuvres, I–VII, Laffont-Vompiani*, 1989.
12. *Dictionnaire des auteurs, I–VI, Laffont-Vompiani*, 1981.

## 9.3. Књиге, студије и чланци

1. Chantitch - Chadan Krsta, *L'influence de la littérature française dans les Balkans du Moyen age de nos jours*, thèse pour le doctorat de l'université présentée à la Faculté des lettres de l'Université de Rennes, publications contemporaines France-Balkans, Paris, 1940.
2. Арнаутовић Маргарита, *Јован Скерлић и Виктор Иго*, Анали Филолошког факултета у Београду, Београд, 1961.
3. Арнаутовић Маргарита, *Стендал и српска књижевна критика. Стендал, Богдан Поповић и Јован Скерлић*, Зборник за историју књижевности САНУ, 7, Београд, 1969, стр. 83–112.

4. Банићевић Никола, *Богдан Поповић и француска књижевност*, Стручна књига, Београд, 1983.
5. Бекић Олга, *Немачка књижевност у Српском књижевном гласнику (1901–1914)*, Годишњак филозофског факултета у Новом Саду, књ.14/2, 1971.
6. Валчић Булић Тамара, *Српска периодика у избеглиштву у Француској 1916–1918. La Patrie serbe у Француско-српски односи 1904–2004*, Друштво за културну сарадњу Србија-Француска, Архив Србије, Београд, 2005.
7. Веснић Миленко, *Виктор Иго и Срби*, Летопис Матице српске, 1911, књ. 281, стр. 1–12.
8. Витошевић Драгиша, *Српски књижевни гласник 1901–1914*, Матица српска, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1990.
9. Витошевић Драгиша и др, *Српска књижевна периодика 1768–1941* - попис и други прилози, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1984.
10. Витошевић Драгиша, „*Српски прелгед*“ *Љубомира Недића*, Књижевна историја IX, Београд, 1977.
11. Волк Петар, *Позоришни живот Србије 1835–1944*, ФДУ институт, Београд, 1992.
12. Вулетић Витомир, *Руска књижевност у Српском књижевном гласнику (1901–1914)* у Сто година Српског књижевног гласника, аксиолошки аспект традиције у Српском књижевном гласнику, уредили Станиша Тутњевић и Марко Недић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
13. Вучковић Жељко, *Јубилеј Матице српске*, Гласник НБС, београд, 2001.
14. Гавриловић Никола, *Француска драма на српској сцени у Војводини 1861–1914*, Нови Сад, Филозофски факултет, Загреб, 1962.
15. Глумац Томовић Љиљана, *Француски класичари на српскохрватском језичком подручју*, Научна књига, Београд, 1991.
16. Голубовић Видосава, Суботић Ирина, *Зенит 1921–1926*, Народна библиотека Србије, Институт за књижевност и уметност, Београд; Просвјета, Загреб, 2008.
17. Грњевић Фрањо, *Књижевни критичар и теоретичар Богдан Поповић*, ХФД, Загреб, 1971.
18. Данић Станојчић Јелена, *Одјек идеја и стваралаштва Виктора Игоа у делима наших писаца до 1914*, Зборник историје књижевности III, одељење литературе и језика САНУ, Београд, 1962.
19. Данић Станојчић Јелена, *Виктор Иго у нашим новинама и часописима 1838–1918*, Анали Филолошког факултета у Београду, Београд, 1961.
20. Деретић Јован, *Први српски листови: Сербскије новине и Сербскије вједомости*, Књижевна историја IX, Београд, 1976.
21. Дицковић Весна, *Књижевност на шпанском језику у Српском књижевном гласнику у Сто година Српског књижевног гласника*, уредили Станиша

- Тутњевић и Марко Недић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
22. Димић Иван, *Од Стендала до Бекета – Огледи о француском роману*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1991.
  23. Ђурић Војислав, *Европска и југословенска књижевност* (правци и врсте), Тргање за духом речи, Српски књижевни гласник, Београд, 1990, књ. 547, стр. 146-154.
  24. Жујовић Јован, *Influence intellectuelle française sur les Serbes*, Paris, 1918.
  25. Зоговић Мирка, *Италијанска књижевност у српској периодици на граници два века*, Зборник Матице српске за језик и књижевност II, 1991.
  26. Ибровац Миодраг, *Француски утицај на српско-хрватске и словеначке књижевности*, Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, Ст. Станојевића IV, 1928.
  27. Ибровац Миодраг, *Француско-југословенски односи: културни односи*, Енциклопедија Југославије III, 1958.
  28. Иванић Душан, *Забавно-поучна периодика српског реализма: Јавор и Стражилово*, Матица српска, Нови Сад, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1988.
  29. Јањић Душан, *Југословенске књижевности у француским часописима после другог светског рата*, Београд, 1986 (докторска дисертација)
  30. Јешић Недељко, *Часописи Велибора Глигорића* – Књижевна историја, бр. 28, стр. 673-706, бр. 29, стр. 109-151, бр.30, стр. 299-325, Београд, 1975.
  31. Јовичић Владимир, *Часопис „Отаџбина“ (1875–1892)*, Књижевна историја, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1979.
  32. Јосимовић Радослав, *Ролан и Југословени* у *Анали Филолошког факултета* 8, Београд, 1962, стр. 323–331.
  33. Капицић-Османагић Ханифе, *Српски надреализам и његови односи са француским надреалистима*, Сарајево, 1966.
  34. Кицовић Пејаковић Снежана, *Енглеска књижевност у Срба у XVIII и XIX веку*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1937.
  35. Константиновић Зоран, *Компаративно виђење српске књижевности*, Светови, Нови Сад, 1993.
  36. Константиновић Зоран, *Хоризонти очекивања. О развоју естетских мерила српске читалачке публице (Увод у упоредно проучавање књижевности)*, Српска књижевна задруга, Београд, 1984, стр. 102–118.
  37. Константиновић Изабела, *Сонет у француском песништву у Сонет у европском песништву*, Задужбина Илије М. Коларца, Београд, 2001.
  38. Константиновић Изабела, *Трагом превода сонета, прпева и традуктолошких подухвата у једном часопису у Сто година Српског књижевног гласника*, Аксиолошки аспект традиције у српској књижевној

- периодици, уредили Станиша Тутњевић и Марко Недић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
39. Константиновић Изабела, *Учитељ у Француској за време светског рата 1914–1918* – прилог истраживању српске периодике у изгнанству, *Летопис Матице Српске*, 1994, књ. 454, стр. 174–180.
  40. Константиновић Изабела, *Монтењ у југословенским земљама – преводи, чланци и студије, Живи језици*, Београд, 1992/1993, бр. 1-4, стр. 107–113.
  41. Костић Мита, *Волтер код Срба*, Глас академије наука 240, Београд, 1960, стр. 49–68.
  42. Костић Мита, *Прве појаве француске културе у српском друштву*, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1929.
  43. Кошутић Владета, *Парнасовци и симболисти у Срба*, *Анали Филолошког факултета у Београду 2*, Београд, 1966.
  44. Кошутић Владета, *Парнасовци и симболисти у Срба*, САНУ, Научно дело, Београд, 1967.
  45. Крстић Василије, *Историја штампе у Угарској 1791-1914*, Матица српска, Нови Сад, 1980.
  46. Крстић Ненад, *Француска књижевност у српским преводима 1775–1843*, Светови, Нови Сад, 1999.
  47. Лебел Паулина, *Иго у српској књижевности*, Српски књижевни гласник, 1912, књ. 2, стр. 842–844, књ. 3, стр. 527–529.
  48. Монеv Љубиша, *Жан Жак Русо код Срба*, Београд, 1990, САНУ, посебна издања, Одељење језика и књижевности, књ. 43, Београд, 1990.
  49. Монеv Љубиша, *Жан-Жак Русо у периодичним публикацијама (1838–1938)*, *Анали Филолошког факултета*, Београд, стр. 136–154.
  50. Марјановић Петар, *Мала историја српског позоришта*, Нови Сад, 2005.
  51. Марковић Веселин, *Марсел Пруст и други реалисти* (студија), Библиотека „Dissertatio“, књ. бр. 3, Задужбина Андрејевић, Београд, 1996.
  52. Матарих Мирјана, *Енглеска књижевност код Срба 1900–1945. Кроз књижевне часописе*, Мали Немо, Панчево, Итака, Београд, 2010.
  53. Матицки Миодраг, *Трагом утврђивања српске књижевне традиције – Улога Српском књижевног гласника у Сто година Српског књижевног гласника*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
  54. Матић Душан, *Један вид француске књижевности*, Просвета, Београд, 1952.
  55. Матовић Весна, *Књижевна начела српског књижевног гласника (1901–1914) на примеру немачке књижевности у Сто година Српског књижевног гласника*, Аксиолишки аспект традиције у српској књижевној периодици, уредили Станиша Тутњевић и Марко Недић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
  56. Матовић Весна, *Зола и теорија натурализма у српској периодици с краја XIX века*. Научни састанак слависта у Вукове дане, 9-I, 1979, стр. 409-415.

57. Матовић Весна, *Од Јанкове до Нушићеве „Звезде“*, Развој прозних врста у српској књижевности бр. 29/2, Београд – Нови Сад, 1999, стр. 189–196.
58. Матовић Весна, *Српска модерна: културни обрасци и књижевне идеје. Периодика*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007.
59. Милинчевић Васо, *На раскришћу епоха – српски књижевни часописи 1850-1860*, Институт за књижевност и уметност „Вук Караџић“, Београд, 1979.
60. Милинчевић Васо, *Бранково коло, Јавор*, Југословенски књижевни лексикон (уредник Живан Милисавец), Нови Сад, Матица српска, 1971.
61. Младеновић Д, *„Дело“ на раскришћу векова и епоха*, Библиотекар 1–3, Београд, 1986, стр. 63–65.
62. Новаковић Јелена, *На рубу халуцинација. Поетика српског и француског надреализма*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 1996.
63. Новаковић Јелена, *Француска књижевност у Српском књижевном гласнику у Сто година Српског књижевног гласника, Аксиолошки аспект традиције у српској књижевној периодици*, уредили Станиша Тутњевић и Марко Неђић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
64. Новаковић Јелена, *Бретонов надстварни свет. Прилог надреалистичкој поетици имагинарног*, Научна књига, Београд, 1991.
65. Новаковић Јелена, *Типологија надреализма*, Београд, Народна књига, 2002.
66. Новаковић Јелена, *У трагању за јединством студије из новије француске и српске књижевности*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1995.
67. Новаковић Јелена, *Иво Андрић и француска књижевност*, Београд, Народна књига, 2001.
68. Новаковић Јелена, *Француско симболистичко наслеђе у српској поезији – француски односи 1904 – 2004* (уредници Михаило Павловић и Јелена Новаковић), Друштво за културну сарадњу Србија – Француска, Архив Србије, Београд, 2005, стр. 177–192.
69. Новаковић Јелена, *Интертекстуалност у новијој српској поезији. Француски круг*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2004.
70. Павловић Михаило, *Гијом Аполинер и Југословени*, Анали Филолошког факултета 2, Београд, 1962.
71. Павловић Михаило, *Још о словенској антитези код Виктора Игоа и уопште*, Филолошки преглед, 1–4, Београд, 1969.
72. Павловић Михаило, *Пол Февал, Ен Редклиф, Шарл Нодје у Југославији*, Анали Филолошког факултета 8, Београд, 1969.
73. Павловић Михаило, *У двоструком огледалу: француско-српске културне и књижевне везе*, Просвета, Београд, 1996.
74. Павловић Михаило, *Француско-југословенски односи*, Србија, Енциклопедија Југославије IV, Загреб, 1982.



75. Павловић Михаило, *Два виђења француске књижевности XX века*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1994.
76. Павловић Михаило, *Југословенски елементи у Додеовим „Краљевима у изгнанству“ – порекло и транспозиција*, Анали Филолошког факултета, Београд, 1975.
77. Павловић Михаило, *Иполит Тен на српскохрватском језичком подручју*, Књижевна историја, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1995, књ. 95, стр. 21–66.
78. Павловић Михаило и Јелена Новаковић, *Француско симболистичко наслеђе у српској поезији – француски односи 1904–2004*, Друштво за културну сарадњу Србија – Француска, Архив Србије, Београд, 2005.
79. Палавестра Предраг, *Јован Скерлић у српској књижевности 1877–1977*, Београд, 1977.
80. Палавестра Предраг, *Идеологија и мисија књижевних часописа – пример Босанске виле и Српског књижевног гласника у Сто година Српског књижевног гласника*. Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003, стр. 35.
81. Пековић Слободанка, Матовић Весна, *Традиционално и модерно у српским часописима 1895–1914*, Зборник радова, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Нови Сад – Београд, 1992.
82. Пековић Слободанка и Слапашек Светлана, *Истраживање традиције и страних књижевности*, Научна критика компаративног смера, Београд, 1983.
83. Пековић Слободанка, *Старо и ново у Српском књижевном гласнику*, Српски књижевни гласник, 1992, стр. 146–150.
84. Петковић Зденка, *Енглеске теме у Српском књижевном гласнику и Делу до 1914* у Традиционално и модерно у српским књижевним часописима 1895–1914, уреднице др Слободанка Пековић, др Весна Матовић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Нови Сад – Београд, 1992.
85. Петров Александар, *Српски књижевни гласник (1920–1941) и књижевна критика*, Богдан Поповић и нова серија Српског књижевног гласника, Књижевна историја XV, 1982.
86. Петров Александар, *Српски књижевни гласник и процеси осавремењивања и онесавремењивања у књижевности у Сто година Српског књижевног гласника*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2003.
87. Поповић Богдан, *Књижевна и уметничка политика Гласникова*, Српски књижевни гласник, 1920.
88. Поповић Богдан, *Књижевни листови*, Српски књижевни гласник, 1901.
89. Поповић Богдан, *Огледи о књижевности*, Београд, 1927.

90. Поповић Надежда, *Преведена страна књижевност у Српском књижевном гласнику*, Зборник Матице српске за језик и књижевност II, Нови Сад, 1989.
91. *Поредбене анализе Милоша Савковића*, Зборник Матице српске за књижевност и језик II, Нови Сад, 1982.
92. Прица Слађана, *Андре Жид у српској преводној књижевности и књижевној критици* (Магистарски рад), Филолошки факултет, Београд, 1995.
93. Самарцић Радован, *Иполит Тен код Срба*, Филолошки преглед 1–2, Београд, 1976.
94. Станић-Станојчић Јелена, *Виктор Иго у нашим новинама и часописима 1838- 1918*, Анали Филолошког факултета у Београду, Београд, 1961.
95. *Традиционално и модерно у српским часописима 1985–1914*, уредници др Слободанка Пековић, др Весна Матовић, Матица српска, Институт за књижевност и уметност, Нови Сад - Београд, 1992.
96. Цветковић Сава В., *Репертоар Народног позоришта у Београду 1868–1965 (хронолошки преглед премијера и обнова)*, Музеј позоришне уметности, Београд, 1966.
97. Цветичанин Весна, *Француска књижевност у Српском књижевном гласнику*, Ниш, 2006.
98. Савковић Милош, *Золин удео у српско-хрватском натурализму*, Српски књижевни гласник, 1927, књ. 22, стр. 492–498.
99. Савковић Милош, *Доде у српско-хрватској књижевности*, Српски књижевни гласник, 1928, књ. 23, стр. 429–442.
100. Савковић Милош, *Виктор Иго у стварању нашег романа*, Мисао, Београд, 1930, књ. 34, стр. 182–193.
101. Савковић Милош, *Bibliographie des réalistes français dans la littérature serbocroate*, Jouve, Paris, 1935.
102. Савковић Милош, *L'influence du réalisme français dans le roman serbocroate*, Champion, Paris, 1935.
103. Цинцори Марија, *Рецепција стране периодике у српским часописима (1895–1914)*, Традиционално и модерно у српским часописима на почетку века 1895–1914 (Слободанка Пековић, Весна Матовић), Институт за књижевност и уметност, Београд, 1992.
104. Шамић Мидхат, *Осврт на српскохрватске преводе француских писаца у раздобљу 1945–1963*, Студије и огледи, Сарајево, 1982.
105. Шамић Мидхат, *Француска књижевност на страницама књижевног часописа „Босанска вила 1885–1914“*, Студије и огледи, Свјетлост, Сарајево, 1982.
106. Шамић Мидхат, *Стране књижевности у босанско-херцеговачким часописима крајем XIX и почетком XX стољећа*, Свјетлост, Сарајево, 1982.